



Ministarstvo održivog razvoja i turizma

**PROSTORNI PLAN POSEBNE NAMJENE NACIONALNI PARK
SKADARSKO JEZERO**

NACRT PLANA

Knjiga 3 - PLAN



RZUP A.D., Podgorica



CAU d.o.o., Podgorica



MonteCEP d.s.d., Kotor

Podgorica, jul 2018.god.

PROSTORNI PLAN POSEBNE NAMJENE Nacionalni park SKADARSKO JEZERO

NACRT PLANA

NARUČILAC:

Ministarstvo održivog razvoja i turizma

OBRADIVAČ: Konzorcijum:

Republički zavod za urbanizam i projektovanje A.D., Podgorica

CAU - Centar za arhitekturu i urbanizam d.o.o., Podgorica

MonteCEP d.s.d., Kotor

Za Konzorcijum:

Izvršni direktor RZUP AD

Ana Radulović

Podgorica, jul 2018.god.

RADNI TIM

Koordinator izrade plana

Predrag Babić, d.i.g.

Odgovorni planer

Ksenija Vukmanović, d.i.a.

UŽI RADNI TIM

**Zaštita prirodnih vrijednosti i
životne sredine**

Danka Caković Petrović, d.biol.

**Zaštita kulturno
istorijskog nasljedja**

Zorana Milošević, d.i.a. - konzervator

Zaštita predjela

Jelena Franović, d.i.p.a.

**Demografija, društveno – ekonomski i
privredni razvoj**

Zorica Babić, d.ecc.

Ruralni razvoj

Saša Karajović, d.p.p.

Turizam

Dr Tatjana Mrdjenović, d.i.a.
Dr Sonja Radović Jelovac, d.i.a.

Poljoprivreda I ribarstvo

Dragana Radunović, d.i.agr.
Nebojša Veličković, d.i.agr.

Šumarstvo

Blažo Jokanović, d.i.šum.

Saobraćajna infrastruktura

Ilinka Petrović, d.i.g.
Sandra Kovačević, d.i.g.

Hidrotehnička infrastruktura

Irena Raonić, d.i.g.

Elektroenergetska infrastruktura

Sonja Šišević, d.i.el.
Milanko Džuver, d.i.el.

Elektronske komunikacije

Željko Maraš, d.i.el.

Otpad

Marjana Kaludjerović, d.i.g.

ŠIRI RADNI TIM

Prirodne karakteristike

Flora, vegetacija
Fauna
Ptice
Ribe

Danka Caković Petrović, d.biol.
Marko Karaman, d.biol.
Andrej Vizi, d.biol.
Dr Danilo Mrdak, d.biol.

Seizmologija

Ljiljana Vučić, d. seizm.

Upravljanje vodama

Darko Novaković, d.geol

Saradnik

Miroslav Vuković, inž.rač.

Participacija javnosti

Mladen Vuksanović, spec. menadž.

OBRADJIVAČI BAZNIH STUDIJA

***Studija o hidrološkim I hidrogeološkim
karakteristikama Skadarskog jezera za potrebe
izrade PPPN NP Skadarsko jezero***

Darko Novaković, d.geol

***PPPN NP Skadarsko jezero
Studija predjela***

Jelena Franović, d.i.p.a

***Integralna strategija turističke valorizacije
NP Skadarsko jezero***

Dr Tatjana Mredjenović
Dr Sonja Radović Jelovac, d.i.a.
Stefan Krell, turizmolog

***Studija zaštite kulturnih dobara
za potrebe izrade PPPN NP Skadarsko jezero
(radna verzija od 30.12.2017.g.)***

Slavica Jurišević, d.i.a. –rukovodilac tima
Zorana Milošević, d.i.a.
Radovan Djurović, d.i.a.
Mladen Zagarčanin, d.arheol.
Dragan Radović, d.arheolog
Mr Magdalena Radunović, d.konz.-restaur.

S A D R Ź A J

KNJIGA 1 OPŠTA DOKUMENTACIJA

KNJIGA 2 ANALITIČKO DOKUMENTACIONA OSNOVA I STANJE NA TERENU

KNJIGA 3 PLANA

4. VIZIJA I SCENARIJI RAZVOJA	1
4.1 VIZIJA RAZVOJA	1
4.2 SWOT analiza.....	6
4.3 Scenariji razvoja	10
4.3.1. SCENARIO 1 – Naturalni turizam – integracija turiste u prirodu	10
4.3.2. SCENARIO 2 – Održivi razvoj.....	12
4.3.3. SCENARIO 3 – Intenzivan razvoj	14
4.4 Vrednovanje scenarija	17
4.5 Odabrani scenario	18
4.6 Izveštaj o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu	18
5. KONCEPT ORGANIZACIJE I UREDJENJA PROSTORA	20
5.1. Strategija razvoja	20
5.2. Koncept prekogranične saradnje	24
5.3. Projekcija demografskog razvoja.....	26
5.3.1. Projekcija stanovništva u zoni zahvata NP Skadarsko jezero	26
5.3.2. Projekcija stanovništva u zaštitnoj zoni NP Skadarsko jezero	27
5.3.3. Indeksi kretanja broja stanovnika u zoni zahvata NP Skadarsko jezero	28
5.3.4. Indeksi kretanja broja stanovnika u zaštitnoj zoni NP Skadarsko jezero	29
5.3.5. Projekcija domaćinstava u zoni zahvata NP Skadarsko jezero	30
5.3.6. Projekcija domaćinstava u zaštitnoj zoni NP Skadarsko jezero	31
5.3.7. Indeksi kretanja broja domaćinstava u zoni zahvata NP Skadarsko jezero	32
5.3.8. Indeksi kretanja broja domaćinstava u zaštitnoj zoni NP Skadarsko jezero	33
5.3.9. Projekcija stanova u zoni zahvata NP Skadarsko jezero.....	34
5.3.10. Projekcija stanova u zaštitnoj zoni NP Skadarsko jezero	35
5.3.11. Projekcija zaposlenosti.....	36
5.3.12. Projekcija zaposlenih u zaštitnoj zoni NP Skadarsko jezero	37
5.3.13. Ukupne projekcije demografskog razvoja	38
5.4. Koncept zaštite prirodnih, predionih i kulturnih vrijednosti	39
5.4.1. Zaštita prirode	39
5.4.2. Zaštita predjela.....	45
5.4.3. Zaštita kulturno istorijskog nasledja	61
5.4.3.1. Kulturna dobra u zahvatu plana	61
5.4.3.2. Prostori sa izraženim ambijentalnim vrijednostima	65

5.4.3.3.	Režim I mjere zaštite vernakularne arhitekture.....	67
5.4.3.4.	Ambijentalne cjeline u Nacionalnom parku i zaštitnoj zoni, zaštićene i predložene za zaštitu 74	
5.4.3.5.	Koncept zaštite kulturne baštine	74
5.5.	Koncept organizacije prostora	76
5.5.1.	Struktura površina	78
5.5.1.1.	Površine naselja	78
5.5.1.2.	Poljoprivredne površine.....	78
5.5.1.3.	Šumske površine	78
5.5.1.4.	Vodne površine	78
5.5.1.5.	Ostale prirodne površine	78
5.5.1.6.	Površine tehničke infrastrukture.....	79
5.5.1.7.	Površine specijalne namjene	79
5.5.1.8.	Gradjevinsko područje u Nacionalnom parku	79
5.5.1.9.	Gradjevinsko zemljište	80
5.5.1.10.	Objekti od opšteg interesa u Nacionalnom parku	80
5.5.2.	Bilans površina u Nacionalnom parku i zaštitnoj zoni	81
5.5.3.	Zaštita od poplava	83
5.5.4.	Mreža naselja i lokaliteta	84
5.5.5.	Predlog za izmjenu granice Nacionalnog parka Skadarsko jezero.....	85
5.6.	Koncept društvenih djelatnosti.....	88
5.6.1.	Obrazovanje i socijalna zaštita	88
5.6.2.	Kultura	88
5.6.3.	Zdravstvo.....	88
5.7.	Koncept razvoja privrede	88
5.7.1.	Turizam	89
5.7.1.1.	Edukativno-istraživački turizam.....	89
5.7.1.2.	Sportsko – rekreativni turizam.....	89
5.7.1.3.	Ribolovni turizam.....	91
5.7.1.4.	Izletnički i ekskurzioni turizam.....	91
5.7.1.5.	Kulturološki/Kulturni turizam.....	92
5.7.1.6.	Seoski turizam.....	92
5.7.1.7.	Vjerski turizam.....	93
5.7.1.8.	Turistički smještajni kapaciteti.....	93
5.7.1.9.	Marketing i brendiranje.....	95
5.7.2.	Poljoprivreda	98
5.7.2.1.	Opšti ciljevi u razvoju poljoprivrede	98
5.7.2.2.	Osnovni pravci u razvoju poljoprivrede-koncept razvoja.....	99
5.7.2.3.	Razvoj biljne proizvodnje	100
5.7.2.4.	Razvoj pčelarstva	103
5.7.2.5.	Razvoj stočarstva	104
5.7.2.6.	Razvoj organske poljoprivrede.....	104

5.7.3.	Ribarstvo	104
5.7.4.	Ostale privredne djelatnosti.....	106
5.7.4.1.	Šumarstvo	106
5.7.4.2.	Lovstvo	107
5.7.4.3.	Ostale djelatnosti.....	107
5.7.5.	Koncesiona područja.....	107
5.8.	Prostorne cjeline	109
5.8.1.	Prostorna cjelina Malesija	109
5.8.2.	Prostorna cjelina Zetska ravnica	111
5.8.3.	Prostorna cjelina Riječka nahija	113
5.8.4.	Prostorna cjelina Crmnica	115
5.8.5.	Prostorna cjelina Krajina	117
5.9.	Koncept razvoja saobraćajne infrastrukture	119
5.9.1.	Drumski saobraćaj.....	119
5.9.2.	Jezerski saobraćaj.....	126
5.9.3.	Željeznički saobraćaj	126
5.9.4.	Vazdušni saobraćaj	127
5.10.	Koncept razvoja tehničke infrastrukture	128
5.10.1.	Hidrotehnički sistemi	128
5.10.2.	Elektroenergetska infrastruktura	138
5.10.3.	Mjere energetske efikasnosti	140
5.10.4.	Elektronske komunikacije.....	138
5.10.5.	Otpad.....	145
5.11.	Zaštita životne sredine	147
5.11.1.	Zaštita i unaprijeđenje prirodne baštine	147
5.11.2.	Zaštita biodiverziteta	149
5.11.3.	Zaštita voda.....	150
5.11.4.	Zaštita zemljišta.....	151
5.11.5.	Zaštita vazduha	151
5.12.	Ekonomsko – tržišna projekcija.....	162
5.13.	Smjernice za sprovođenje plana	147
5.13.1.	Faze i dinamika realizacije	147
5.13.2.	Pregled dokumentacije kojom će se uređivati prostor NP	149
5.13.3.	Smjernice za izradu detaljne razrade lokaliteta u okviru PPPN	150
5.13.3.1.	Detaljna razrada lokaliteta Podhum - prostorna cjelina Malesija	150
5.13.3.2.	Detaljna razrada lokaliteta Ponari - prostorna cjelina Zetska ravnica.....	151
5.13.3.3.	Detaljna razrada lokaliteta Karuč - prostorna cjelina Riječka nahija	152
5.13.3.4.	Detaljna razrada lokaliteta Donje Krnjice - prostorna cjelina Crmnica.....	153
5.13.3.5.	Detaljna razrada lokaliteta Donji Murići - prostorna cjelina Krajina.....	154
5.13.4.	Smjernice za izradu planske dokumentacije u okviru NP	155
5.13.4.1.	Planska cjelina Malesija	155
5.13.4.2.	Planska cjelina Zetska ravnica.....	156

5.13.4.3.	Planska cjelina Riječka nahija	156
5.13.4.4.	Planska cjelina Crmnica	159
5.13.4.5.	Planska cjelina Krajina	160
5.13.5.	Smjernice za pojedine namjene površina	161
5.13.6.	Smjernice za izgradnju objekata u naseljskim strukturama u kojima nije predviđena izrada planske dokumentacije (direktna implementacije Plana).....	163
5.13.7.	Smjernice za rekonstrukciju elemenata tradicionalne arhitekture.....	164
5.13.8.	Smjernice za za izgradnju ECO lodge	165
5.13.9.	Smjernice za smanjenje seizmičkog rizika	167
5.13.10.	Smjernice za uređenje kampova (direktna implementacije Plana)	168
5.13.10.1.	Vrste kampova prema vrsti usluga u NP su:	168
5.13.10.2.	Opšti minimalno tehnički uslovi za kampove	168
5.13.10.3.	Kategorije i način razvrstavanja i kategorizacije kampova.....	169
5.13.10.4.	Smjernice za uređenje kamp naselja Karuč	170
5.13.11.	Smjernice za uređenje ulaza u NP (direktna implementacija Plana)	171
5.13.12.	Smjernice za uređenje vidikovaca (direktna implementacija Plana)	171
5.13.13.	Smjernice za tretman nelegalnih objekata	172
5.13.14.	Uputstva u vezi sa jezerskim saobraćajem	172

PRATEĆI GRAFIČKI PRILOZI

1. Vodostaj Skadarskog jezera
2. Biciklističke staze u Nacionalnom parku
3. Naselje Sinjac
4. Naselje Rijeka Crnojevića
5. Naselje Dodoši
6. Naselje Prevlaka
7. Naselje Poseljani
8. Naselje Komarno
9. Naselje Raduš
10. Naselje Pristan
11. Naselje Bobovište
12. Naselje Ckla

4. VIZIJA I SCENARIJI RAZVOJA

4.1 VIZIJA RAZVOJA

Nacionalni park Skadarsko jezero će se razvijati kao međunarodno prepoznata destinacija sa specifičnom turističkom ponudom zasnovanom prvenstveno na:

- zaštiti biodiverziteta i kulturno-istorijskog nasleđa,
- integrisanom upravljanju hazardima (poplave, zemljotresi, aero i vodno zagađenje),
- promjeni ponašanja (edukaciji) lokalnog stanovništva i turista,
- uključivanju lokalnog stanovništva i naučne zajednice u turističke aktivnosti koje su u funkciji zaštite i promocije biodiverziteta i kulturno-istorijskog nasleđa,
- integraciji prisutne privredne djelatnosti ribolova, poljoprivrede i vinarstva u turističku ponudu.

Integralni ciljevi za dostizanje vizije

Integralni ciljevi predstavljaju instrumente za dostizanje vizije, koji pokrivaju sve sektore održivog razvoja dominantno se vezujući za određeni potencijal ili ograničenje odnosno problem. Integralni ciljevi i kriterijumi su utemeljeni na UN 2030 Agendi za održivi razvoj (UN, Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, 2015). U tom smislu prepoznaje se osam polja u kojima se generišu integralni ciljevi razvoja područja NP:

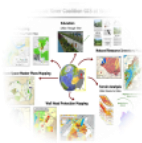
- Institucionalni aranžmani i legislativa;
- Prirodno okruženje;
- Stvoreno okruženje: kulturno-istorijski spomenici i arhitektonsko-ambijentalne vrijednosti;
- Ostale privredne djelatnosti;
- Inkluzija lokalnog stanovništva i relevantnih aktera uz permanentnu edukaciju;
- Održivi transportni sistemi ;
- Upravljanje hazardima
- Promocija i marketing.

U kontekstu razvoja integralnog turizma na prostoru NP Skadarsko Jezero, odnos integralne vizije i integralnih ciljeva se može prikazati na sledeći način :



Slika . Odnos integralne vizije i integralnih ciljeva u okviru integralnog turizma

Integralni ciljevi i kriterijumi



A) Institucionalni aranžmani i legislativa

Kreirati institucionalne aranžmane na lokalnom, regionalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou omogućavajući inkluziju javnog, civilnog i privatnog sektora u formi modernog upravljanja Nacionalnim parkom Skadarsko jezero, a čija je dominantna uloga zaštita biodiverziteta i kreiranje specifične turističke ponude zajedno sa njenom promocijom, omogućavajući kontinuirano praćenje efekata turističkih aktivnosti na prirodne i kulturne resurse razvojem savremenih GIS alata.

KRITERIJUMI:

- KA1) Broj institucija i organizacija koje su nadležne za integralno upravljanje teritorijom
- KA2) Zastupljenost na različitim upravljačkim nivoima;
- KA3) Vrsta institucija i organizacija;
- KA4) Postojanje integrativne jedinice na svakom nivou;
- KA5) Broj i vrsta komunikacionih kanala (protokola o razmjeni podataka);
- KA6) Korišćenje savremenih alata za integralno upravljanje teritorijom;
- KA7) Nivo znanja i vještina kadra o integralnom upravljanju teritorijom;

Ovaj integralni cilj se nalazi prevashodno u stubu održivog razvoja koji se odnosi na razvoj institucija, odnosno moderne uprave, po principu decentralizacije i stvaranja partnerstava. Važnost ovog cilja za dostizanje vizije se ogleda u tome što bi efekti njegove realizacije direktno uticali na realizaciju opredeljenja sistemskog upravljanja teritorijom na način da bi se na nivou dinamike promjene obnovljivih i neobnovljivih resursa pratili uticaji turističkih aktivnosti na eko-sistem jezera i kulturno – istojsko nasleđe, što je jedan od opredeljenja vizije koji se odnosi na zaštitu biodiverziteta i kulturno-istorijskog nasleđa, a upotrebom savremenih IKT alata za upravljanje teritorijom bi se omogućile i pravovremene promotivne aktivnosti kroz davanje ažurne, pravovremene i potpune korisničke informacije.



B) Prirodno okruženje

U NP Skadarsko Jezero će se razvijati turističke aktivnosti u skladu sa režimima zaštite jezerskog područja po sistemu i nomenklaturi IUCN-a, aktivno štiteći i promovišući biodiverzitet uz strogu kontrolu zaštite postojećeg ekosistema i njegovog unapređenja, uključujući lokalno stanovništvo, i ostale aktere kako u turističke aktivnosti tako i u sistem zaštite biodiverziteta, naročito u sisteme upravljanja otpadom, aero i vodnim zagađenjem.

KRITERIJUMI:

- KB1) Vrsta turističkih aktivnosti koje su u saglasju sa zaštitom biodiverziteta(promocija prirode, edukacija i istraživanje, sport i rekreacija, velnes i spa centri)
- KB2) Broj turističkih aktivnosti koje afirmišu biodiverzitet;
- KB3) Vrsta monitoringa uticaja turističkih aktivnosti na biodiverzitet;
- KB4) Broj lokalnog stanovništva koje se uključuje u sistem zaštite biodiverziteta;
- KB5) Struktura lokalnog stanovništva koje se uključuje u sistem zaštite
- KB6) Uticaj uvećanja turističkih kapaciteta na ugrožavanje biodiverziteta;



C) Stvoreno okruženje: kulturno-istorijski spomenici i arhitektonsko-ambijentalne vrijednosti

U NP Skadarsko Jezero će se razvijati turističke aktivnosti u skladu sa principima integrativne zaštite kulturno-istorijskog nasleđa, kako nepokretnog tako i pokretnog, uključujući lokalno stanovništvo, i ostale aktere kako u turističke aktivnosti promocije i zaštite kulturno-istorijskog nasleđa kao i tradicionalnih oblika građenja i življenja kao specifične turističke ponude: integracije turista u svakodnevni život zajednice, razvijajući različite modalitete mreže naselja.

KRITERIJUMI

- KC1) Vrsta turističkih aktivnosti koje su u saglasju sa integrativnom zaštitom (festivali i manifestacije, edukativne radionice, turistički obilasci)
- KC2) Broj turističkih aktivnosti koje afirmišu kulturno – istorijsko nasleđe;
- KC3) Vrsta monitoringa uticaja turističkih aktivnosti na kulturno – istorijsko nasleđe;
- KC4) Broj lokalnog stanovništva koje se uključuje u sistem integrativne zaštite;
- KC5) Struktura lokalnog stanovništva koje se uključuje u sistem integrativne zaštite.
- KC6) Uticaj uvećanja turističkih kapaciteta na ugrožavanje neobnovljivog sistema kulturno-istorijskog nasleđa

Ovaj cilj doprinosi realizaciji vizije na način da obezbeđuje pozitivne efekte razvoja turizma na kulturno-istorijsko nasleđe na način njihovog aktivnog uključenja u turističku ponudu po principima integrativne zaštite. Na taj način devastirani spomenici kulture imaju šansu da kroz različite oblike udruživanja i finansiranja budu revitalizovani i rekonstruisani, dok se lokalno stanovništvo direktno uključuje u ove oblike turizma ostvarujući na taj način profit i afirmišući tradicionalne oblike življenja i proizvodnje (stari zanati, načini svakodnevice, itd) kreirajući specifičnu turističku ponudu.



D) Ostale privredne djelatnosti

U NP Skadarsko Jezero će se razvijati turističke aktivnosti integrišući sve privredne djelatnosti u njegov razvoj i kreiranje specifične ponude, kao što su agro – ribolovački turizam, vinske rute, etno-eko turizam vodeći se principom integracije turista u svakodnevni život lokaliteta i suživot sa prirodom, uključujući na taj način lokalno stanovništvo i u turističke aktivnosti doprinoseći većem zapošljavanju i dohotku, uz striktnu kontrolu i regulativu za industrijska postrojenja koja su u hidrološkom i ukupnom ekološkom sistemu Skadarskog jezera prevodeći princip zagađivač plaća na nivo ekološke industrije i sistem industrijskih parkova u urbanim područjima.

KRITERIJUMI

- KD1) Broj privrednih delatnosti integrisanih u turističke aktivnosti;
- KD2) Vrsta privrednih delatnosti integrisanih u turističke aktivnosti;
- KD3) Broj privrednih subjekata integrisanih u turističke aktivnosti;
- KD4) Vrsta privrednih subjekata integrisanih u turističke aktivnosti;
- KD5) Način integracije (javna , civilna, javo-privatno-civilna partnerstva
- KD6) Vrsta kontrole zagađivača (deklarativno-integralno);
- KD7) Broj ekoloških proizvođača

Ovaj cilj je važan u odnosu na integraciju svih sektora održivosti u razvoj turističke destinacije na način da se svi resursi i akteri uključe u njeno kreiranje i diverzifikaciju u smislu agrarnog turizma, lovnog, ribolovačkog itd. ostvarujući na taj način veći profit i nova radna mjesta.



E) Inkluzija lokalnog stanovništva i relevantnih aktera uz permanentnu edukaciju

U NP Skadarsko Jezero će se razvijati turističke aktivnosti uz punu inkluziju svih relevantnih aktera koji dolaze iz javnog, civilnog i privatnog sektora, nastojeći da kroz institucionalne aranžmane moderne uprave ojača različite oblike organizovanja koji su u nastajanju ili su neophodni za razvoj turizma formirajući Javna-Privatna-Civilna (JPC) partnerstva za održivi razvoj turizma uz permanentnu edukaciju svih interesnih strana o savremenim konceptima turističkih aktivnosti, načinima finansiranja, samozapošljavanja u cilju zaštite i promocije prirodnih i kulturno-istorijskih vrijednosti.

KRITERIJUMI:

- KE1) Broj interesnih strana integrisanih u turističke aktivnosti;
- KE2) Vrsta interesnih strana integrisanih u turističke aktivnosti;
- KE3) Broj obučanih interesnih strana;
- KE4) Vrsta obuke;
- KE5) Način integracije (top-downbottom-up...moderna uprava);
- KE6) Broj ostvarenih partnerstava;
- KE7) Vrsta partnerstava;
- KE8) Broj pokrenutih malih i srednjih preduzeća u funkciji razvoja turizma;
- KE9) Vrsta pokrenutih malih i srednjih preduzeća u funkciji razvoja turizma

Ovaj cilj direktno utiče na ostvarenje vizije na način da ukupna se ukupna lokalna zajednica uključuje u razvoj turizma kroz razne vrste obuke, samozapošljavanja, otvaranja preduzeća i udruživanja. Na taj način se povećava konkurentnost, sprečavaju migracije, povećavaju prihodi i smanjuje siromaštvo.



F) Održivi transportni sistemi

U NP Skadarsko Jezero će se razvijati turističke aktivnosti bazirane na održivim transportnim sistemima koji u fokus stavljaju mobilnost uz razvoj različitih modaliteta kretanja, koji su energetske efikasni i ekološki senzitivni na postojeće vrijednosti prirode i kulture, uključujući lokalno stanovništvo u njihov razvoj (turistički čamci, ekološka vozila), otvarajući na taj način nova radna mjesta i razvijajući čvrste i meke infrastrukturne mjere uz realizaciju intermodalnih punktova, koji su pozicionirani na način da promovišu i povezuju prirodne i kulturne vrijednosti.

- KF1) Broj modaliteta kretanja uključenih u turističke aktivnosti;
- KF2) Vrsta modaliteta kretanja uključenih u turističke aktivnosti;(pješčenje, biciklizam, električna vozila , žičare i drugo)
- KF3) Broj intermodalnih punktova;
- KF4) Ekološka senzitivnost modaliteta kretanja;(bio gorivo, električni pogon, eolski pogon, solarni pogon, antropogeni pogon)
- KF5) Pozicija intermodalnih punktova
- KF1) Broj modaliteta kretanja uključenih u turističke aktivnosti

Transport predstavlja jedan od najvećih zagađivača prirodne sredine. Stvarnjem ovog cilja uticaće se na efekte smanjenja zagađenja ekološkim vidovima kretanja, kao i boljoj pristupačnosti turističke destinacije Skadarsko jezero različitim vidovima kretanja.



G) Upravljanje hazardima

U NP Skadarsko Jezero će se razvijati turističke aktivnosti u skladu sa režimima zaštite od prirodnih i stvorenih hazarda kakve su poplave, zemljotresi, aero i vodna zagađenja unapređujući komunalnu infrastrukturu na način sistemskog upravljanja poplavama, otpadom uz inkluzivnost svih interesnih strana, naročito privrednih subjekata sa visokim ekološkim rizikom težeći upravljanju otpadom na mjestu njegovog nastanka, uz pravila građenja koja su u skladu sa seizmološkom zonom jezera i fleksibilnošću i mobilnošću budućih fizičkih struktura, permanentno edukujući aktere o načinima i alatima upravljanja hazardima u cilju kreiranja specifičnog turističkog proizvoda.

KRITERIJUMI

- KG1) Broj turističkih aktivnosti koje utiču na sprečavanje hazarda;
- KG2) Vrsta turističkih aktivnosti koje utiču na sprečavanje hazarda;
- KG3) Broj turističkih aktivnosti koje utiču na pojavu hazarda;
- KG4) Vrsta turističkih aktivnosti koje utiču na pojavu hazarda;
- KG5) Načini gradnje

Upravljanje hazardima, naročito polavama, vodnim, aero zagađenjem, klizištima i zemljotresima je važan faktor u zadržavanju i unapređenju kvaliteta koje doprinse kreiranju brenda turističke destinacije Skadarsko jezero. U tom smislu neophodno je da se svi akteri uključe u ove aktivnosti kako bi se razvio koordiniran sistem upravljanja hazardima u kojima može učestvovati i sam turista.



H) Marketing u turizmu i promocija

NP Skadarsko Jezero razvija svoju marketinšku turističku ponudu i promotivne aktivnosti na način što veće dostupnosti različitim profilima turista uz uključanje lokalnog stanovništva u promotivne aktivnosti (pričanje zanimljivih istorijskih i prirodnih kretanja na teritoriji Skadarskog jezera), otvarajući nova radna mesta za lokalne turističke vodiče po principu „vodič lokalac“ uz zadovoljavanje standarda o promotivnim aktivnostima. NP Skadarsko jezero kontinuirano prati kretanja u turizmu u užem i širem regionu i akomodira turističku ponudu u skladu sa kretanjima na tržištu i odnosu tražnje i ponude.

KRITERIJUMI:

- KH1) Uvećanje boja turista
- KH2) Uvećanje smeštajnih kapaciteta
- KH3) Razvoj portfolija turističke ponude
- KH4) Formiranje jedinstvenog brenda
- KH5) Broj promotivnih delatnosti;
- KH6) Vrsta promotivnih delatnosti;
- KH7) Broj lokalnog stanovništva uključenih u promotivne aktivnosti;
- KH8) Broj lokalnog stanovništva aktera uključenih u razvoj turističke ponude
- KH9) Vrsta lokalnog stanovništva i aktera uključenih u razvoj turističke ponude
- KH4) Vrsta lokalnog stanovništva i aktera uključenih u promotivne aktivnosti
- KH5) Postojanje marketing plana

Ovaj integralni cij direktno utiče na formiranje brenda turističke destinacije Skadarsko jezero, koji je jedinstven prepoznatljiv, dinamičan i rezilistentan, uključujući ukupnu lokalnu zajednicu u marketinške i promotivne aktivnosti otvarajući na taj način nova radna mesta, obučene kadrove i koordinirano upravljanje marketinškim aktivnostima.

4.2 SWOT analiza

SWOT analiza je metoda prepoznavanja i utvrđivanja ključnih razvojnih potencijala, ciljeva i ograničenja za definisanje smjernica razvoja područja NP. U procesu definisanja vizije razvoja područja Skadarskog jezera I zaštitne zone, analizirani su potencijali i ograničenja za razvoj u oblastima:

- prirodnih karakteristika- životne sredine
- infrastrukture
- institucionalnog okvira
- kulture
- socio- ekonomskog okvira
- turizma
- poljoprivrede
- ribarstva
- lovstva

SWOT analiza je identifikovala mogućnosti i izazove na području Skadarskog jezera I šire okoline. U okviru SWOT analize ispitivani su:

- **Prednosti** - odlike područja Skadarskog jezera koje mu daju prednost u odnosu na druga područja
- **Slabosti** - odlike područja Skadarskog jezera koje ga stavljaju u lošiju poziciju u odnosu na slična područja
- **Mogućnosti** - odlike područja Skadarskog jezera koje podstiču ostvarivanje planskih ciljeva
- **Prijetnje** - odlike područja Skadarskog jezera koje bi mogle da predstavljaju prepreke za ostvarivanje planskih ciljeva

SWOT analiza je od izuzetnog značaja za pružanje potpore naknadnim koracima u procesu planiranja kako bi se ispunili planski ciljevi.

	Prednosti	Slabosti
PRIRODA	• najveće jezero na Balkanu • prirodne ljepote (prostrana površina jezera, brojne pritoke, močvarno područje sa prostranim tršćacima i livadama lokvanja i vodenog oraška (kasaronje), bujnim vodoplovnim livadama i poplavnim šumama, okolni planinski vrhovi, mnoštvo ostrva, pećina, stjenovite razuđene obale sa mnoštvom zaliva, poluostrva, rtova, okolni planinski vrhovi, • jedno od najvećih staništa močvarnih ptica i zimovališta na mediteranu • slatkovodni i močvarni biotopi • očuvani ekosistemi	• nedostatak ekološke svijesti većine korisnika prostora (stanovnika, preduzetnika, turista) • zagađenje iz prirodnog okruženja (KAP, otpadne vode iz Danilovgrada, Podgorice, Nikšića I Skadra) • degradacija prirodnih pejzaža – neregulisana gradnja
INFRASTRUKTURA	• povoljan geografski položaj, dobra povezanost sa Podgoricom, jadranskom primorjem, Republikom Albanijom (Skadar, Ljes, Tirana) • saobraćaj na jezeru slabijeg intenziteta	• problem regionalne infrastrukture: slab kvalitet lokalnih puteva i puteva koji vode do turističkih lokaliteta, loša elektro i vodovodna infrastruktura, • problem tretmana otpadnih voda • obustavljanje željezničkog saobraćaja Podgorica –Skadar

INSTITUCIONALNI OKVIR	• jezero sa užim okolnim područjem proglašeno Nacionalnim parkom zaštita jezera (EMERALD područje, Ramsar stanište, IPA i IBA stanište) • pripadnost međunarodnim zelenim koridorima • započeta prekogranična saradnja sa Albanijom • razvoj NVO sektora	• nizak nivo koordinacije i komunikacije između institucija i organizacija na lokalnom nivou • nedostatak administrativnih kapaciteta
KULTURA, TURIZAM, SOCIO-EKONOMSKI OKVIR	• bogato prirodno, kulturno - istorijsko nasljeđe • tradicionalna sela sa atraktivnom arhitekturom • tradicionalne manifestacije: festival vina i ukljeve, koštanjada, dani ekologije ... • raznovrsta ekonomska osnova: tradicionalno bavljenje poljoprivredom, ribarstvom, proizvodnja vina, duvana, uzgoj stoke • već diverzifikovana turistička ponuda: posmatranje ptica, pješačke i biciklističke ture • izleti brodom, vožnja kajaka jezerom, kulinarski praznici, putevi vina, sportski ribolov, planinarenje, • klimatski uslovi (duga sunčana ljeta, povoljna klima u proljeće i jesen, blage zime) • tradicionalna kuhinja • lokalni zanati • lokalno stanovništvo dobro poznaje istoriju • gusto naseljena Zetska oblast i Malesija – raspoloživo aktivno stanovništvo • centri za posjetioce , veb stranice, atraktivan informativni material, mape NP - zadovoljavajuće informisanje o Skadarskom jezeru i ponudi	• zapostavljeni lokaliteti kulturne baštine • depopulacija-smanjenje broja stanovnika u naseljima Barske i Cetinjske opštine • starenje populacije, smanjenje prosječne veličine domaćinstva • smanjenje tradicionalnih privrednih aktivnosti • nelegalan ribolov • neadekvatno korišćenje turističkih potencijala • nedostatak smještajnih objekata, postojeći na niskom nivou • nizak nivo znanja i vještina za formulisane projekata u oblasti turizma • nedostatak obučenog kadra • nedostaju lokalne i regionalne združene aktivnosti za uspostavljanje i unapređenje turističke ponude • problemi sa upravljanjem razvoja turizma i marketinga za Skadarsko jezero: • ažuriranje veb stranica
POLJOPRIVREDA	• postojeće površine nezagađenog i nehemiziranog zemljišta • bogatstvo ljekovitim biljem i šumskim plodovima • povoljni uslovi za pčelarstvo koje je najbolji indikator ekološkog područja • tradicionalni prerađivački proizvodi (prerada u domaćinstvima i stari recepti) • vrijedno stanovništvo i tradicija bavljenja poljoprivrednom proizvodnjom i ribarstvom • mogućnosti za brzi transfer znanja od nauke i stručnih službi prema poljoprivrednim proizvođačima	• neiskorišćenost prirodnih i ljudskih potencijala • ograničenja koja proističu iz zakona, a odnose se na zaštićeno područje Nacionalnog parka • usitnjenost posjeda i primarne poljoprivrede • prenamjena poljoprivrednog zemljišta i njegovo korišćenje u druge svrhe • manje povoljni uslovi za bavljenje polj.proizvodnjom na južnoj obali jezera

	• <i>postojanje i funkcionisanje stručnih službi i stručnog kadra za edukaciju poljoprivrednih proizvođača (biotehnički fakultet, savjetodavna služba u biljnoj proizvodnji, služba za selekciju stoke, opštinski sekretarijati za poljoprivredu, veterinarske ustanove)</i>	• <i>slaba produktivnost i konkurentnost na tržištu</i> • <i>relativno visoke cijene inputa koje utiču na cijenu gotovih proizvoda</i> • <i>bavljenje poljoprivredom kao dopunskom djelatnošću</i> • <i>mala ekonomska moć stanovništva</i> • <i>migracija stanovništva prema gradskim centrima i depopulacija područja</i> • <i>nepovoljna starosna i socijalna struktura</i> • <i>nizak stručni nivo proizvođača za bavljenje poljoprivredom</i> • <i>nepostojanje organizovanog otkupa za najvažnije poljoprivredne proizvode</i> • <i>nedovoljno horizontalno i vertikalno povezivanje u lancu proizvodnje hrane</i> • <i>skup kapital (visoke kamatne stope, nepostojanje ili kratak grejs period)</i> • <i>u uslovima slobodne trgovine dolazi do povećanja konkurencije za plasman polj.proizvoda nizak kvalitet i obim proizvodnje može ugroziti funkcionisanje ostalih privrednih grana.</i>
	<i>Mogućnosti</i>	<i>Prijetnje</i>
PRIRODA	• <i>prirodne vrijednosti kao turistički proizvod</i>	• <i>turističke aktivnosti bi mogle narušiti ekosistem</i> • <i>uticaj povećanih aktivnosti na riblji fond</i>
INFRASTRUKTURA	• <i>predložena izgradnja glavnih saobraćajnica</i> • <i>izgradnja deponija</i> • <i>rješavanje tretmana otpadnih voda</i>	• <i>uticaj infrastrukturnih projekata na zaštitu jezera</i> • <i>nedostatak sredstava za neophodne infrastrukturne investicije</i>

KULTURA, TURIZAM, SOCIO-EKONOMSKI OKVIR	• <i>revitalizacija spomenika kulture</i> • <i>blizina urbanim centrima-generatori turizma</i> • <i>prekogranična saradnja</i> • <i>destinacija skadarsko jezero je prepoznata kao izuzetan turistički resurs</i> • <i>međunarodni trend za više specijalizovanih ciljnih grupa i raznovrsnu turističku ponudu</i> • <i>postojeća ponuda koja se usmjerava na tematske odmore</i> • <i>moгуćnost zapošljavanja</i> • <i>indirektni prihodi od lokalnih proizvoda, hrane, zanatstva...</i>	• <i>problemi u primjeni zakona i regulative</i> • <i>česte promjene u kadrovima i politikama</i> • <i>nizak nivo kooperativnosti između lokalnog i regionalnog nivoa</i> • <i>nelegalna gradnja</i> • <i>postojeće migracije stanovništva i smanjenje prihoda</i> • <i>rast konkurencije od strane drugih turističkih destinacija</i>
POLJOPRIVREDA	• <i>plasman proizvoda kroz razvoj turizma</i> • <i>jačanje insitucija i školovanje stručnog kadra za oblast poljoprivrede i ribarstva</i> • <i>proizvodnja tradicionalnih i certifikovanih poljoprivrednih proizvoda, gajenje i očuvanje autohtonih biljnih vrsta</i> • <i>jačanje lokalne proizvodnje i tržišta</i> • <i>zaštita geografskog porijekla, uvođenje šema kvaliteta i brendiranje proizvoda</i>	• <i>poljoprivredni proizvođači imaju ograničenu podršku od države</i> • <i>različite biljne vrste su ugrožene zbog različitih vrsta zagađivača</i> • <i>različite biljne vrste su ugrožene zbog promjena hidrološkog režima</i> • <i>u uslovima slobodne trgovine dolazi do povećanja konkurencije za plasman polj.proizvoda</i> • <i>trajno gubljenje poljoprivrednih površina i usled intenziviranja proizvodnje povećava se mogućnost zagađenja životne sredine i zemljišta kao najvažnijeg resursa u poljoprivredi</i> • <i>kontinuirana migracija stanovništva iz sela u grad tj. depopulacija posmatranog područja</i>

4.3 Scenariji razvoja

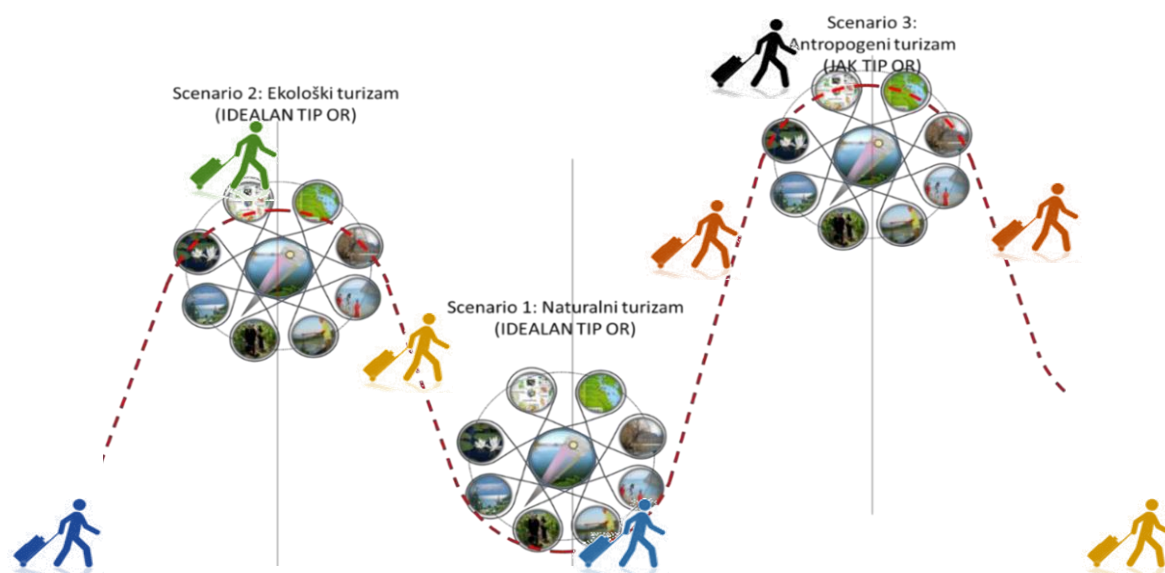
Scenariji razvoja predstavljaju moguća planerska opredeljenja različitih razvojnih mogućnosti određenog prostora. Scenariji se, kao varijante mogućeg razvoja u procesu izrade planskog dokumenta upoređuju i vrednuju, čime se omogućuje sagledavanje prednosti i nedostataka predloženih varijanti, kao i preduslovi njihovog sprovođenja.

Optimalan i održiv scenario razvoja mora uskladiti težnju za maksimalnim očuvanjem prirodnih vrijednosti prostora, minimalnim negativnim uticajem na prirodno okruženje ali isto tako i mogućim ekonomskim prosperitetom, odnosno ekonomskom održivošću predloženog razvoja.

Ograničavajući faktor u planiranju područja NP Skadarsko jezero su postojeća razučena naselja od kojih je jedan dio napušten. Mora se voditi računa o lokalnom stanovništvu, rasporedu njihovih djelatnosti i materijalnih dobara u prostoru.

Planerskom analizom strateške i planske dokumentacije višeg reda, kao i potencijala i mogućnosti područja iskazanih u okviru SWOT analize, turizam je prepoznat kao noseća privredna grana daljeg razvoja područja NP Skadarsko jezero. U kontekstu održivog razvoja, turizam je ekonomski faktor koji treba da realizuje različite dimenzije održivosti, uključujući očuvanje i promociju naslijeđenih i novih ambijentalnih vrijednosti uz socio-ekonomski razvoj.

Tri predložena scenarija razvoja na području Skadarskog jezera nude različite verzije integralne strategije razvoja, po obimu aktivnosti, koji vode do željene vizije. Scenariji su međusobno komplementarni, mogu se realizovati zasebno ili združeno kroz vrijeme.



4.3.1. SCENARIO 1 – Naturalni turizam – integracija turiste u prirodu

Ekološki scenario podrazumijeva visok stepen zaštite područja Nacionalnog Parka i zadržavanje aktivnosti na postojećem nivou. Dosadašnji nivo aktivnosti se bazirao na aktuelnim ekonomskim trendovima koji su i doveli do pada broja stanovnika, posebno među mladima.

Saglasno režimima zaštite prirode i ukupnog prostora, privredne aktivnosti su svedene na turističku djelatnost koja uključuje fizičku aktivnost pojedinca, interakciju sa prirodom i edukaciju, ribarstvo i ekstenzivnu poljoprivrednu proizvodnju seoskog stanovništva koje živi u granicama Parka.

Scenario 1 u oblasti **poljoprivrede** podrazumijeva pojačan sistem zaštite i obim proizvodnje u postojećim kapacitetima. Plan je da se sadašnja konvencionalna proizvodnja razvija u pravcu prelaska na integralnu i organsku proizvodnju. Kroz takav sistem proizvodnje značajno će se očuvati zemljišni resursi i smanjiće se upotreba sredstava za zaštitu bilja i đubriva. To će omogućiti dobijanje kvalitetnijih proizvoda, ali će prinosi i količina gotovih proizvoda biti manji zbog ograničenja u primjeni agrotehničkih mjera. Proizvodnja organske i integralne hrane sve više dobija na značaju i sve više je interesantna za turističku ponudu.

Pčelarstvo će se kroz koncept organske proizvodnje razvijati u planskim cjelinama Crmnica, Krajina i Riječka Nahija. Bogatstvo medonosnog bilja, mala primjena pesticida i povoljan položaj za prodaju pčelinjih proizvoda, dobri su razlozi za bavljenje pčelarstvom na ovom području.

U **voćarstvu** se kroz revitalizaciju postojećih voćnjaka kao i uvođenje sortimenta koji daje najbolje rezultate u organskoj proizvodnji, može značajno unaprijediti ovaj sektor. Istovremeno će se dodatno smanjiti upotreba sredstava za zaštitu bilja, što će biti u funkciji očuvanja životne sredine. Kroz ovaj scenario treba potpuno zaštititi zasade kestena i masline koji se nalaze na području Krajine i Crmnice. Kada je u pitanju razvoj **stočarstva**, postojeći stočni fond kroz prelazni period treba uvoditi u organsku proizvodnju, uz zadržavanje postojećeg broja grla. Upravljanje stajnjakom treba da bude strogo kontrolisano i u skladu sa principima dobre poljoprivredne prakse.

Ribarstvo je najviše zastupljeno na području Krajine i Riječke nahije. U ovim područjima treba zadržati stanovništvo i dodatno ga edukovati u cilju očuvanja ribljeg fonda. Na području obuhvata plana postoji više ribarskih naselja sa autentičnom arhitekturom i očuvanim ambijentalnim vrijednostima. Svoju prepoznatljivost imaju ribarska sela Karuč, Rijeka Crnojevića, Virpazar, Vranjina, Pristan, Donje Krnjice, Donji Murići. Ova sela treba sačuvati kroz proces očuvanja i obnove starih zanata, izradu čunova za potrebe ribarenja, izradu predmeta od pruča i sl. U skladu sa očuvanjem prirodne, kulturološke i tradicionalne vrijednosti prostora duž jezera, razvoj ribarstva na području Skadarskog jezera treba da obuhvata razvoj sportsko-rekreativnog i privrednog ribolova.

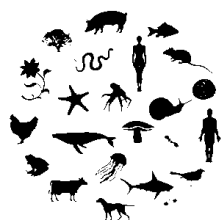
Za ovo područje predviđena su 3 mrestilišta na lokalitetima Karuč, Raduš i Ckla. Planira se otvaranje 5 ribnjaka za uzgoj ribe (2 u Riječkoj nahiji, 1 u Crmnici, 1 u Krajini, 1 u Malesiji), kapaciteta od 10 do 25 t, na lokalitetima koji će se mijenjati svakih 5 godina. Izmjena lokaliteta i kapaciteta ribnjaka treba da se vrši u skladu sa godišnjim planom i programom upravljanja dobrima nacionalnog parka.

Mreža naselja u ovom scenariju ostaje ista kao u postojećem stanju, s tim što se afirmišu lokalne inicijative kroz sisteme obuka kako bi se ostvarila saradnja među susjednim naseljima u svim prostornim cjelinama NP. U tom smislu započinje se proces formiranja saradnje među okolnim naseljima bazirane na principu kompatibilnosti i raznovrsnosti ponude, a nikako konkurentnosti. Na taj način se afirmišu postojeći identiteti naselja i tradicionalni načini življenja kao specifična turistička ponuda.

U močvarnom dijelu NP, koji obuhvata prostorne cjeline Malesija i Zetska ravnica, ekološki **turizam** promoviše boravak u čamcima, i suživot sa ribarima, kao i kretanje po strogo utvrđenim rutama, čime se promoviše naučni i edukativni turizam. Turista boravi u prirodi u mobilnim, fleksibilnim strukturama od ekoloških materijala kao što su kampovi, vreće za spavanje, uz mogućnost da sam kreira svoj prirodni dom, koji je koordinisan institucijalnim strukturama i u skladu sa režimima zaštite NP.

Turistička ponuda Riječke nahije se vezuje za brend ŽIVOT SA RIJEKOM, formirajući specijalne programe i suživot sa lokalnim stanovništvom. Glavne turističke aktivnosti se odvijaju u lokalnim naseljima, a smještaj u postojećim objektima, adaptiranim u apartmane zadovoljavajućeg standarda. Smještajni kapaciteti se planiraju u zoni III režima zaštite i zaštitnoj zoni NP, i to u okviru već izgrađenih struktura, adaptacijom dijela stambenog prostora u apartmane zadovoljavajućeg standarda. Moguće je povećanje smještajnih kapaciteta u odnosu na ranije planirane je do 30%. Postojeći hotelski kapaciteti se povećavaju, unapređuju svoju ponudu u smislu hrane i specijalnih aktivnosti itd.

Takodje, u zoni III režima zaštite i zaštitnoj zoni NP se uvode i promovišu novi oblici kretanja posjetilaca kao što su pješačke i biciklističke staze, koje omogućavaju dostupnost prirodnim resursima, vidikovcima. Preporučuju se i koordinisane i združene turističke aktivnosti kao što su manifestacije hrane, pića, lokalnih proizvoda i druge radionice.



U prostornim zonama Crmnica i Krajina promovišu se aktivnosti obilaska kulturno istorijskih spomenika, ostrva i pećina.

Važan preduslov daljeg razvoja je unapredjenje komunalne infrastrukture, koje će u skladu sa principima održivog upravljanja otpadom i reciklažom, obezbijediti reciklažu otpadnih voda u tehničku vodu, smanjenje aerozagadjenja primjenom održivih transportnih sistema i dr.

Nivo korišćenja vodnog akvatorija je u saglasju sa održavanjem eko - sistema, a u okviru postojećih plovniha ruta.

Vidovi turizma:

- istraživački
- edukativni
- sportsko – ribolovni
- izletnički i ekskurzioni turizam
- kulturno – edukativni
- događaji zabavnog i etnografskog karaktera

U zoni III režima zaštite I bafer zoni:

- sportsko – rekreativni
- zdravstveni turizam
- agrarni
- vjerski
- događaji zabavnog i etnografskog karaktera
- odmarališni letnji – rekreativni turizam

Prirast broja smještajnih kapaciteta do 2025.g. u odnosu na projekciju 2015.g.

Tip smještaja	Osnovni smještaj (hotel, eco lodge, hostel)		Kamp (mobilni, stalni)		Privatni smještaj (apartmani, kuće za izdavanje)	
	2015.	Scenario 1	2015.	Scenario 1	2015.	Scenario 1
Ukupno	550	550	250	490	650	866
Prirast po tipu smještaja		0%		96%		33%

4.3.2. SCENARIO 2 – Održivi razvoj

Scenario 2 podrazumijeva visok stepen zaštite i aktivnosti u skladu sa principima održivog razvoja. U ovom tipu održivosti priroda predstavlja suštinsku vrijednost, a čovjek je u saglasju sa prirodnim ekosistemom, težeći civilizacijskom napretku kroz upotrebu kreativnih sistema, inovacija i tehnologije. Na taj način čovjek se organizuje u zajednice koje su ekološki svjesne i formiraju modernu, fleksibilnu upravu zarad unapredjenja i učenja od ekosistema, u svrhu unapredjenja društva, kulture, gradjenja, ekonomskih aktivnosti i razvoja institucija.

U tom smislu scenario 2 podrazumijeva aktivnosti koje stanovnike i posjetioce stavljaju u relaciju sa prirodnim eko sistemom, uključujući život u prirodi sa lokalnim stanovništvom, i učenjem od njih.

Mreža naselja u ovom scenariju institucionalizuje lokalne inicijative kroz formiranje lokalnih institucionalnih centara i unapređenje rada JP Nacionalni park Skadarko jezero i njegovo povezivanje sa opštinskim upravama i višim instancama, kao i razvoj sistema obuka kako bi se ostvarila saradnja među susjednim naseljima u svim prostornim cjelinama NP.

Predlaže se formiranje zona sa centrima lokalnih zajednica, shodno specifičnostima prostornih cjelina, koji saradjuju po principu kompatibilnosti i raznovrsnosti ponude (a ne konkurentnosti), promovišući priobalje jezera. Na taj način se afirmišu postojeći identiteti naselja i tradicionalni načini življenja (tradicionalna gradnja, lokalni zanati, ribarska sela, manifestacije), kooperativni ekonomski razvoj, posebno u oblasti turizma, što bi stvorilo mogućnosti za zadržavanje lokalnog stanovništva i proširivanje obima poslova.

Scenario 2 podrazumijeva održiv sistem gazdovanja, sa pojačanim sistemom zaštite i obimom **poljoprivredne proizvodnje** sa održivim proširenim kapacitetima. Plan je da se sadašnja konvencionalna proizvodnja razvija u pravcu prelaska na integralnu i organsku proizvodnju. Kroz takav sistem proizvodnje značajno će se očuvati zemljišni resursi i smanjiće se upotreba sredstava za zaštitu bilja i đubriva. To će omogućiti dobijanje kvalitetnijih proizvoda, ali će prinosi i količina gotovih proizvoda biti manji zbog ograničenja u primjeni agrotehničkih mjera. Proizvodnja organske i integralne hrane sve više dobija na značaju i sve više je interesantna za turističku ponudu. Organska proizvodnja se najuspješnije može realizovati u ratarsko-povrtarskom sektoru. U tom pravcu treba koristiti sorte i hibride koji su otporniji na bolesti i štetočine, što će kao rezultat imati dobijanje proizvoda odgovarajućeg i prepoznatljivog kvaliteta. Promovisanje ova dva koherentna sistema, upravo je moguće i značajno za ovo područje gdje postoje i zakonom definisane mjere.

Organsko pčelarstvo može biti interesantno u ovom regionu, upravo iz razloga slabe primjene pesticida i nezagađene životne sredine. Pčelarstvo će se kroz koncept organske proizvodnje razvijati u planskim cjelinama Crmnica, Krajina i Riječka Nahija.

U **voćarstvu** se kroz revitalizaciju i podizanje novih voćnjaka kao i uvođenje sortimenta koji daje najbolje rezultate u organskoj proizvodnji, može značajno unaprijediti ovaj sektor. Istovremeno će se dodatno smanjiti upotreba sredstava za zaštitu bilja, što će biti u funkciji očuvanja životne sredine. Kroz ovaj scenario treba potpuno zaštititi zasade kestena i masline koji se nalaze na području Krajine i Crmnice.

Kada je u pitanju razvoj **stočarstva**, s obzirom da postoje dobri uslovi za uzgoj stoke, važno je mjerama podsticaja podizati farme koje će biti održive i koje će kroz ponudu specijalnih vrsta proizvoda (kajmak, različiti sirevi i dr.) postati konkurentne i profitabilne.

Ribarstvo je najviše zastupljeno na području Krajine i Riječke nahije. U ovim područjima treba zadržati stanovništvo i dodatno ga edukovati u cilju očuvanja ribljeg fonda. Na području obuhvata plana postoji više ribarskih naselja sa autentičnom arhitekturom i očuvanim ambijentalnim vrijednostima. Svoju prepoznatljivost imaju ribarska sela Karuč, Rijeka Crnojevića, Virpazar, Vranjina, Pristan, Donje Krnjice, Donji Murići. Ova sela treba sačuvati kroz proces očuvanja i obnove starih zanata, izradu čunova za potrebe ribarenja, izradu predmeta od pruca i sl. U skladu sa očuvanjem prirodne, kulturološke i tradicionalne vrijednosti prostora duž jezera, razvoj ribarstva na području Skadarskog jezera treba da obuhvata razvoj sportsko-rekreativnog i privrednog ribolova.

Za ovo područje predviđena su 3 mrestilišta na lokalitetima Karuč, Raduš i Ckla. Planira se otvaranje 5 ribnjaka za uzgoj ribe (2 u Riječkoj nahiji, 1 u Crmnici, 1 u Krajini, 1 u Malesiji), kapaciteta od 10 do 25 t, na lokalitetima koji će se mijenjati svakih 5 godina. Izmjena lokaliteta i kapaciteta ribnjaka treba da se vrši u skladu sa godišnjim planom i programom upravljanja dobrima nacionalnog parka.

Prema scenariju 2, NP treba u osnovi da ima naučnu i obrazovnu funkciju a zatim **turističko-rekreativnu**. U močvarnom dijelu NP, koji obuhvata prostorne cjeline Malesija i Zetska ravnica, promoviše se boravak u specifičnim formama koje su u skladu sa ekosistemom i suživot sa lokalnim stanovništvom, kao i kretanje po strogo utvrdjenim rutama. Ovim se promoviše naučni i edukativni turizam, koji pored uvećanja znanja o prirodnim vrijednostima afirmiše i obuku kako turiste, tako i lokalnog stanovništva o načinima gazdovanja prirodnim dobrima, upravljanja otpadom, što je sastavni dio turističke ponude, povećane integracije turiste i lokalnog stanovništva – turista postaje lokalac i u relaciji je sa eko-sistemom. Turista boravi u prirodi u mobilnim, fleksibilnim strukturama od ekoloških materijala, kao što su paviljoni, kampovi, omogućavajući da turista učestvuje u kreiranju ekostaništa, a koji je koordinisan institucionalnim strukturama i u skladu sa režimima zaštite NP.

Turistička ponuda Riječke nahije se vezuje za brend ŽIVOT SA RIJEKOM, formirajući specijalne programe i suživot sa lokalnim stanovništvom. Glavne turističke aktivnosti se odvijaju u lokalnim naseljima, a smještaj u postojećim objektima, adaptiranim u apartmane zadovoljavajućeg standarda.

Smještajni kapaciteti se planiraju u zoni III režima zaštite i zaštitnoj zoni NP, i to u okviru već izgrađenih struktura, adaptacijom dijela stambenog prostora u apartmane, i u novim kapacitetima u vidu eko naselja, uz integraciju tradicionalnih usluga, trgovine, zanatstva, ugostiteljstva zadovoljavajućeg standarda. Moguće je povećanje smještajnih kapaciteta u odnosu na ranije planirane je od 30% do 60%. Postojeći hotelski kapaciteti se povećavaju unapređujući svoju ponudu u smislu hrane, specijalnih aktivnosti itd.

Takodje, u zoni III režima zaštite i zaštitnoj zoni NP se uvode i promovišu novi oblici kretanja posjetilaca kao što su pješačke i biciklističke staze, električna vozila, koji omogućavaju dostupnost prirodnim resursima.

đubriva i poljoprivredne mehanizacije, što sve dodatno negativno utiče na kvalitet zemljišta i može uzrokovati privremeno ili trajno gubljenje poljoprivrednog zemljišta.

Ovaj scenario predviđa podizanje još 35 vinarija i vinskih podruma kapaciteta 2000 do 8000 l, kao i 15 vinarija i vinskih podruma kapaciteta 8000 do 15000 l, koje će se uklopiti u Vinski put ovog regiona. Za Vinski put predlažu se vinogradi i vinarije na dionici od Riječke nahije (Rijeka Crnojevića, Drušići, Rvaši) preko Crmnice (Virpazar, Godinje, Boljevići, Seoca, Limljani i dr.).

Ukupne površine pod različitim voćnim vrstama u zonama obuhvata plana mogu biti: u Zeti na 85 ha, Malesiji na 70 ha, Crmnici na 12 ha, Riječkoj Nahiji na 8 ha i Krajini na 7 ha.

Na području Zete i Malesije moguće je proširenje površina pod ratarskim kulturama za oko 45%. Pored pšenice moguće je sijati i druge žitarice, kao što su ječam, tritikale i kukuruz.

Na području Crmnice gaji se tzv. „crmnički luk“ koji se zbog svojih dobrih osobina i kvaliteta uzgaja i na drugim lokalitetima (Zetska ravnica). Zbog svojih karakteristika „crmnički luk“ treba zaštititi oznakom geografskog porijekla i povećati površine pod istim za dodatnih 40%.

Najveće površine i najveći broj proizvođača duvana nalaze se u Vranju, a zatim u Sukuruću, Kodrabudanu, Podhumu, Matagužima, Golubovcima i Balabanima. Površine koje sada zauzima duvan male su u odnosu na potencijale. Na ovom području moguće je povećati površine pod duvanom za novih 90 ha i to, na području Malesije za 45 ha, Krajine za 15 ha i Zete za 30 ha.

Kada je reč o pčelarstvu, na ovom području moguće je u planiranom vremenskom periodu duplirati broj pčelinjih društava, a preko 40% pčelinjih društava gajiti na organski način. Osim povećanja broja stacionarnih pčelinjaka može se povećati broj selekih, koji će na području NP Skadarsko jezero biti tokom vegetacione sezone i perioda medobranja, kao i u zimskom periodu za zimovanje društava.

U okviru razvoja stočarstva, na području Riječke nahije (Žabljak Crnojevića) moguće je izgraditi 7 farmi za muzna grla kapaciteta 10-15 krava. Na istom području (Jankovići, Donje Selo) može se izgraditi 7 farmi koza kapaciteta 50-100 grla.

Na području Krajine (Gornji Murići, Bobovište, Martići) moguće je izgraditi 10 farmi za muzna grla kapaciteta 10-15 krava. U istoj zoni (Besa, Gornji Murići, Martići, Ostros) može se podići 5 farmi ovaca i 4 farme koza, sa kapacitetima 30-80 grla.

Na području Crmnice (Kruševica, Orahovo) moguće je izgraditi 5 farmi muznih krava kapaciteta 5-10 grla.

Na području Zete (Balabani, Golubovci, Mataguži, Vukovci) može se izgraditi 25 farmi muznih grla kapaciteta 10-20 krava i 12 farmi ovaca sa 50-100 grla (Golubovci, Bijelo Polje, Balabani, Berislavci).

Na području Malesije (Podhum, Drešaj, Kodrabudan, Sukuruć) moguće je izgraditi 18 farmi muznih krava kapaciteta 10-12 krava. U ovom području (Podhum, Drešaj i Sukuruć) moguće je formirati 5 farmi ovaca sa 80-100 grla.

U okviru razvoja ribarstva na ovom području su predviđena 3 mrestilišta na lokalitetima Karuč, Raduš i Ckla. Planira se otvaranje 10 ribnjaka za uzgoj ribe (4 u Riječkoj nahiji, 2 u Crmnici, 2 u Krajini i 2 u Malesiji), kapaciteta od 20 do 40 t, na lokalitetima koji će se mijenjati svakih 5 godina. Izmjena lokaliteta i kapaciteta ribnjaka treba da se vrši u skladu sa godišnjim planom i programom upravljanja dobrima nacionalnog parka.

U trećem scenariju **turizam** podrazumijeva jak tip održivog razvoja koji je između ekocentrizma i antropocentrizma. U ovom tipu održivosti priroda predstavlja suštinsku vrijednost zajedno sa kulturom, a čovek je u saglasju sa kulturnim i ekosistemom, težeći civilizacijskom napretku oslanjajući se na kreativna rešenja, inovaciju i tehnologiju. Čovek je u čvrstoj relaciji sa kulturnim i eko-sistemom, učeći od njega u cilju razvoja civilizacije realizujući pri tome i potrebe i želje pod sloganom „UČENJE OD EKO –SISTEMA U FUNKCIJI RAZVOJA KULTURE“. Na taj način čovek se organizuje u zajednice koje su ekološki i kulturološki svjesne i formiraju modernu, fleksibilnu upravu zarad unapređenja i učenja od kulturnog i eko sistema, u svrhu unapređenja društva, kulture, građenja, ekonomskih aktivnosti i razvoja institucija.

U tom smislu nature - culture turizam podrazumeva sve turističke aktivnosti koje posjetioca stavljaju u relaciju sa kulturnim i eko-sistemom, uključujući i život u prirodi sa lokalnim stanovništvom i učenje od njih i prenos iskustava na lokalnu zajednicu. Turista boravi u strukturama koje afirmišu lokalnu kulturu, tradiciju, a shodno prostornoj cjelini u kojoj se nalaze, omogućavajući da TURISTA UČESTVUJE U KREIRANJU KULTURNIH I EKO-STANIŠTA ILI UŽIVA U PRIRODNIM I KULTURNIM VRIJEDNOSTIMA, UŽIVAJUĆI U NOVIM ISKUSTVIMA, ZABAVI I DOŽIVLJAJU, a koji je koordinisan institucionalnim strukturama i u skladu sa režimima zaštite NP.

Mreža naselja institucionalizuje lokalne i nacionalne inicijative kroz formiranje lokalnih institucionalnih centara i unapređenje rada JP Nacionalni park Skadarko jezero i njegovo povezivanje sa opštinskim upravama i višim instancama, kao i razvoj sistema obuka kako bi se ostvario ravnomjeran razvoj, saradnja među susjednim naseljima u svim pojasevima NP Skadarsko jezero, prekogranična saradnja, saradnja sa turističkim organizacijama. Na taj način se afirmišu postojeći identiteti naselja i tradicionalni načini življenja i gradnje kao specifična turistička ponuda, kao i stvara mogućnost za izgradnju novih smještajnih kapaciteta u vidu specijalizovanih hotela, wellnes i spa sadržaja po principu all inclusive, koji se integrišu u pejzaž.

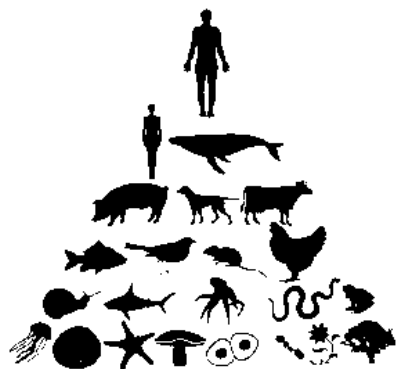
U močvarnom dijelu NP, koji obuhvata prostorne cjeline Malesija i Zetska ravnica, promoviše se boravak u specifičnim formama koje su u skladu sa ekosistemom i suživot sa ribarima, kao i kretanje po strogo utvrdjenim rutama. Ovim se promoviše naučni i edukativni turizam, koji pored uvećanja znanja o prirodnim vrednostima afirmiše i obuku kako turiste, tako i lokalnog stanovništva o načinima, gazdovanja prirodnim dobrima, upravljanja otpadom, što je sastavni deo turističke ponude, povećane integracije turista i lokalnog stanovništva – turista postaje lokalac i u relaciji je sa eko-sistemom.

Turistička ponuda Riječke nahije se vezuje za brend ŽIVOT SA RIJEKOM, formirajući specijalne programe i suživot sa lokalnim stanovništvom. Glavne turističke aktivnosti se odvijaju u lokalnim naseljima, a smještaj u postojećim kapacitetima, adaptiranim u apartmane zadovoljavajućeg standarda.

U prostornim zonama Crmnica i Krajina promovišu se aktivnosti obilaska kulturno istorijskih spomenika, ostrva i pećina.

Smještajni kapaciteti se planiraju u zoni III režima zaštite i zaštitnoj zoni NP, i to u okviru već izgrađenih struktura, adaptacijom dijela stambenog prostora u apartmane, i u novim kapacitetima u vidu eko naselja, uz integraciju tradicionalnih usluga, trgovine, zanatstva, ugostiteljstva zadovoljavajućeg standarda. Moguće povećanje smještajnih kapaciteta u odnosu na ranije planirane iznosi do 60-100%. Postojeći hotelski kapaciteti se povećavaju i unapređuju svoju ponudu u smislu hrane, specijalnih aktivnosti, uz razvijanje novih usluga i kapaciteta u vidu specijalizovanih hotela, wellnes, spa sadržaja, rizorta.

Takodje, u zoni III režima zaštite i zaštitnoj zoni NP se uvode i promovišu novi oblici kretanja posetilaca kao što su pješačke i biciklističke staze, električna vozila, žičare, koji omogućavaju dostupnost prirodnim resursima.



Važan preduslov daljeg razvoja je unapređenje komunalne infrastrukture, koje će u skladu sa principima održivog upravljanja otpadom i reciklažom, obezbijediti reciklažu otpadnih voda u tehničku vodu, smanjenje aerozagadjenja primjenom održivih transportnih sistema i dr.

Nivo korišćenja akvatorija je u saglasju sa održavanjem eko - sistema, a u okviru postojećih plovniha ruta i uvođenje novih, afirmišući jedriličarstvo, vodene sportove kao što je surfing, i tome sl.

Vidovi turizma:

- istraživački
- edukativni
- sportsko – ribolovni
- izletnički i ekskurzioni turizam
- kulturno – edukativni
- događaji zabavnog i etnografskog karaktera

U zoni III režima zaštite i bafer zoni:

- sportsko – rekreativni
- zdravstveni turizam
- agrarni
- vjerski
- događaji zabavnog i etnografskog karaktera
- odmarališni letnji – rekreativni turizam.

Prirast broja smještajnih kapaciteta do 2025.g. u odnosu na projekciju 2015.g.

Tip smještaja	Osnovni smještaj (hotel, eco lodge, hostel)		Kamp (mobilni, stalni)		Privatni smještaj (apartmani, kuće za izdavanje)	
	2015.	Scenario 3	2015.	Scenario 3	2015.	Scenario 3
Ukupno	550	1245	250	570	650	1085
Prirast po tipu smještaja		126%		128%		67%

4.4 Vrednovanje scenarija

Na prvoj Konferenciji OUN o životnoj sredini ,održanoj u Stokholmu 1972. godine , se ukazuje na rastuće probleme u životnoj sredini i donosi se Deklaracija Ujedinjenih nacija o životnoj sredini i još nekoliko značajnih upozorenja. Tada se prvi put proklamuje održivost kao termin i definiše da je "Održiv razvoj, razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjeg vremena, a koji ne ugrožava mogućnost budućim generacijama da i one zadovolje svoje potrebe". Ovaj koncept se obrazlaže kao daleko širi od koncepta klasične zaštite životne sredine i obuhvata i socijalne i ekonomske dimenzije i podrazumijeva da sadašnja generacija koristi resurse mudro i oprezno.

Nacionalni Park u osnovi treba da ima naučnu i obrazovnu funkciju a zatim turističko –rekreativnu iako je zbog svojih prirodnih ljepota, mira, bogatstva pejzaža najprivlačniji prostor za odmor i rekreaciju.Prostor NP može imati turističku ulogu samo u funkciji otalih sadržaja predviđenih definicijom NP. To znači da procjene potrebnih turističkih prihvatnih kapaciteta nije moguće izvršiti striktnom primjenom metoda koji su u upotrebi u prostorima dominantnih turističkih funkcija (metod prostornog kapaciteta, metod tražnje , metode sa socijalnim ili ekonomskim polazištima), nego metoda ravnoteže između zaštite i turističke tražnje.

Predloženi scenariji su rađeni na bazi analize raspoloživih podataka, anketiranja , obilaska terena i internet pretraživanja na prostoru zahvata PPPN NP Skadarsko Jezero kojom je evidentirano 303 turistička ležaja , 111 u hotelima i 192 u komplementarnim sadržajima, kao i koncepta važećeg PPPN kojim je planiran turistički kapacitet od 1300 ležaja: osnovni smještaj 550, kampovi 250 i apartmani-domaća radinost 500 ležaja.

U odnosu na već planirane kapacitete, predloženi scenariji daju povećanja u smilu proširenja i adaptacije postojećih kapaciteta i kampova.

Neusklađenost između Nacionalnog parka i opština dovode do stihijskog razvoja , budući da svaka opština funkcioniše u uslovima svojevrstne izolacije, nastojeći da sve pogodnosti osigura isključivo na lokalnom nivou. Uz to, nekoordinisana zaštita prostora i izdavanja dozvola i koncesija mogu dovesti do uništavanja osjetljivih staništa.

Scenario I- Ekološki

Kriterijumi za razvoj Ekološkog turizma su visoki, podrazumijevaju jasne odgovornosti, stroga ograničenja i poštovanje pravila. Planirano je maksimalno povećanje do 30% odnosno na 1690 ležaja i to 50% u kampovima i 53% ostalim komplementarnim sadržajima.Ukoliko bi se realizovali planirani kapaciteti, broj zaposlenih u turizmu bi se povećao za 252. Turizam je kadrovski zahtjevna djelatnost. UN procenjuju da se za svako radno mesto otvoreno u osnovnoj turističkoj djelatnosti dodatno otvori još jedno i po radno mesto u privredi koja je vezana za turizam. Kao podrška turizmu i povećanju standarda lokalnog stanovništva planira se poljoprivreda, ribarstvo, tradicionalni zanati.

U ekonomskom smislu pozitivni efekti su jako mali zbog ograničenja obavljanja privrednih djelatnosti , kako u zoni NP tako i zaštitnoj zoni, ograničenog broja posjetilaca, visokih i permanentnih troškova upravljanja i održavanja Nacionalnog Parka.

Scenario II – Održivi razvoj

Scenario održivog razvoja se takođe bazira na strogim kriterijuma, sa određenom dozom fleksibilnosti u zaštitnoj zoni. To omogućava povećanje poljoprivredne organske proizvodnje, razvoj održivog ribarstva, vraćanje starih zanata, povećanje turističke ponude i smještajnih kapaciteta u skladu sa ekološkim standardima. Planira se maksimalno povećanje kapaciteta do 60% tj. na 2050 ležaja, u osnovnom smještaju 47%, kampovima 90% i ostalim komplementarnim sadržajima 53%. Povećanje smještajnih kapaciteta uslovi bi povećanje zaposlenosti u ovom sektoru za 362 radna mjesta. Ovim scenarijem se uključuje poljoprivreda, ribolov, zanatstvo, usluge, kao sastavni deo turističke ponude u smislu suživota s lokalnim načinom proizvodnje, sa mogućnošću smještaja u okviru već postjećih gazdinstava, kao i izgradnje novih kapaciteta u vidu etno sela i tome sl., što povećava prihode lokalnog stanovništva, jer se pored osnovne delatnosti mogu baviti i turizmom. Ekonomski efekti su veći, što utiče kako na razvoj destinacije Skadarsko jezero tako i na stanovništvo.

Scenario III- Intenzivan razvoj

Scenario Intenzivan razvoj predviđa povećanje turističkih kapaciteta 100%, i to povećanje osnovnih kapaciteta 127% (1260 ležaja), 130% kampova (575) i 53% ostalih, komplementarnih sadržaja (765). Povećanje smještajnih kapaciteta stvara uslove za 450 novih radnih mjesta, povećanje privrednih subjekata, razvoj pratećih uslužnih djelatnosti, održivog transporta. I ovim scenarijem se podržava poljoprivreda i ribarstvo većeg obima.

Stvaranjem uslova za prihvatanje većeg broja turista očekuju se veći ekonomski benefiti: povećanje prihoda, povećanje zaposlenosti.

4.5 Odabrani scenario

Predloženi scenariji su međusobno komplementarni, mogu se realizovati zasebno ili kombinovano u zavisnosti od prostora koji se sagledava.

Uzimajući u obzir kompleksnost teritorije NP Skadarsko jezero, raznolikost ambijentalnih cjelina, nivoa zaštite, naseljenost prostora NP i strateška razvojna opredjeljenja, odabran je **Scenario II - Održivi razvoj**, kao najprihvatljiviji koncept za realizaciju Planske vizije i budućeg razvoja predmetnog područja.

Predloženi koncept teži uspostavljanju ravnoteže u razvoju unutar postojećih naselja svake opštine i maksimalne zaštite prirodnih vrijednosti, uspostavljanju strateške veze između opština promovišući model regionalne ekonomske saradnje i kulturni identitet svake od njih.

4.6 Izvještaj o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu za Prostorni plan posebne namjene Nacionalnog parka Skadarsko jezero (Konzorcijum: WINsoft DOO Podgorica i Geateh DPP Ljubljana)

Uporedo sa izradom Nacrta planskog dokumenta radjen je i Izvještaj o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu za PPPN NP Skadarsko jezero.

U izvještaju o strateškoj procjeni uticaja procijenjeni su svi potencijalni značajni uticaji koje mogu prouzrokovati planska rješenja ili kvalifikovana alternativna rješenja na razmatrana pitanja životne sredine. Vjerovatni značajni uticaji na životnu sredinu utvrđeni su u toku faze utvrđivanja sadržaja i obima procjene. Procjena je sprovedena na faktorima koji su navedeni u Zakonu o strateškoj procjeni uticaja: vazduh, voda, zemljište, klima i klimatske promjene, jonizujuće i nejonizujuće zračenje, buka i vibracija, biljni i životinjski svijet, staništa i biodiverzitet, zaštićena prirodna dobra, stanovništvo i zdravlje čovjeka, naselja, kulturna baština, infrastrukturni, industrijski i drugi objekti, druge prirodne i stvorene vrijednosti.

Uticaj realizacije Plana na životnu sredinu je različit. Opisani su kratkoročni uticaji, reverzibilni uticaji, privremeni uticaji, sinergetski i kumulativni uticaji. Za svaki segment životne sredine je utvrđeno kako taj segment utiče na ljudsko zdravlje i životnu sredinu.

Izdvojeni su sljedeći potencijalni rizici po ljudsko zdravlje i životnu sredinu:

- Povremene poplave vrše zagađenje i ugrožavaju ljudske živote i zdravlje i nanose štete na građevinskim i drugim dobrima u poplavnim područjima.
- Posredno, na ljudsko zdravlje i životnu sredinu mogu uticati potencijalni tehnički akcidenti u naseljima i drumskom saobraćaju i njihovo, eventualno, zagađenje zemljišta, voda i vazduha.

U Izvještaju o strateškoj procjeni su definisane mjere predviđene u cilju sprečavanja i ograničavanja, smanjenja ili otklanjanja u najvećoj mogućoj mjeri, bilo kog značajnog negativnog uticaja, odnosno uvećanja pozitivnih uticaja na zdravlje ljudi i životnu sredinu do koga dovodi realizacija plana.

Kao ključna mjera koja utiče na sve segmente životne sredine izdvaja se potreba regulacije vodotoka i nivoa jezera i odbrana od poplava koje se periodično javljaju. Planiranje i realizacija aktivnosti je složeno i zahtijeva međunarodnu saradnju.

Uočeno je da je planom smanjena šumska površina za oko 7%, pa je preporuka da se povećaju šumske površine, posebno na onim djelovima koji se vode kao Ostale prirodne površine.

Planirani ribnjaci za uzgoj ribe na 5 lokacija predstavljaju potencijalnog zagađivača izvora podzemnih voda u jezeru, pa se sugeriše da se insistira na tradicionalnom ribolovu, a za dostizanje planiranih količina izlova obezbijedi prirodni uzgoj ribe i njeno korišćenje na pogodnim lokacijama (npr. Malo Blato).

Mjera koja nema direktne veze sa realizacijom ovog plana, ali je od suštinskog značaja za životnu sredinu, jeste realizacija planiranih aktivnosti na zaštiti životne sredine u kontaktnom području Podgorice, Cetinja, Danilovgrada i Nikšića, a koja se, prvenstveno, odnosi na tretman tečnog i čvrstog otpada.

Zaštita i unapređenje životne sredine ostvariće se poboljšanjem njenog ukupnog kvaliteta, posebno njenih osnovnih elemenata: vazduha, vode, zemljišta i živog svijeta. Ovaj cilj ostvariće se sprovođenjem mjera koje se mogu grupisati na sljedeći način:

- A. Pravno-normativne mjere: donošenje opštih pravno-normativnih akata o zaštiti i unapređenju životne sredine, kao i programa zaštite, a u vezi sa tim postupaka sankcionisanja u slučaju nepoštovanja zakona; izrada programa zaštite životne sredine na području Plana; uspostavljanje mjernih punktova i uslova praćenja zagađivača; zabrana i ograničavanje izgradnje objekata koji nijesu dobro prihvaćeni u lokalnoj sredini;
- B. Tehničko-tehnološke mjere: izbor odgovarajućeg tehnološkog procesa u turističkim zonama u skladu sa zahtjevima i uslovima zaštite životne sredine i zaštite prirode, kao i ugradnja, kontrola upotrebe i održavanja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda, selekcioniranog zahvata otpada;
- C. Prostorno-planske mjere: pravilan izbor rasporeda objekata i aktivnosti u okviru planiranih naselja i turističkih sadržaja uz uvažavanje mikrolokacijskih karakteristika predmetnih lokacija; ovdje se naglašava *Procjena uticaja na životnu sredinu* kojima će se procenjivati projektna rješenja u odnosu na zahtjeve životne sredine.
- D. Ekonomske mjere: obezbjeđivanje finansijskih sredstava radi ostvarivanja ciljeva zaštite životne sredine planskog područja kroz naplatu "ekološke takse", naknade zauzimanja građevinskog zemljišta, i pomoći državnih i međunarodnih donacija i kredita usmjerenih ka očuvanju životne sredine planskog područja.

U izvještaju je zaključeno da "je Nacrt plana PPPN NP Skadarsko jezero uslovno prihvatljiv, uz sprovođenje svih preporučenih mjera i dopunu mjera za odbranu od poplava. Tokom analiza tih mjera treba uzeti u obzir potrebu za melioracijom bazena Skadarskog jezera sa uspostavljanjem definisanja maksimalne kote jezera. Zbog značaja dotoka vode Moračom treba imati u vidu i uticaj različitih hidroenergetskih rješenja na rijeci Morača sa pritokama."

Iz SPU su pruzete mjere i preporuke za sprečavanje negativnih uticaja na životnu sredinu, koje će doprinijeti smanjenju rizika od zagađenja i degradacije životne sredine, kao i na podizanje kvaliteta životne sredine i života na području NP.

Smjernice I predlozi koji se odnose na intervencije u cilju zaštite od poplava I uspostavljanje maksimalne kote jezera kroz regulaciju voda Skadarskog jezera su razmotreni ali nisu preuzeti I razradjeni, iz razloga što podrazumjevaju radikalne zahvate za koje u PPPN NP, nema prostora". Predlog ovog plana je da se do iznalaženja rješenja za regulaciju voda na međunarodnom nivou sa albanijom, zaštita od poplavasprovodi u skladu sa smjernicama Zakona o zaštiti I spasavanju, uz zabranu izgradnje objekata na površinama koje plave

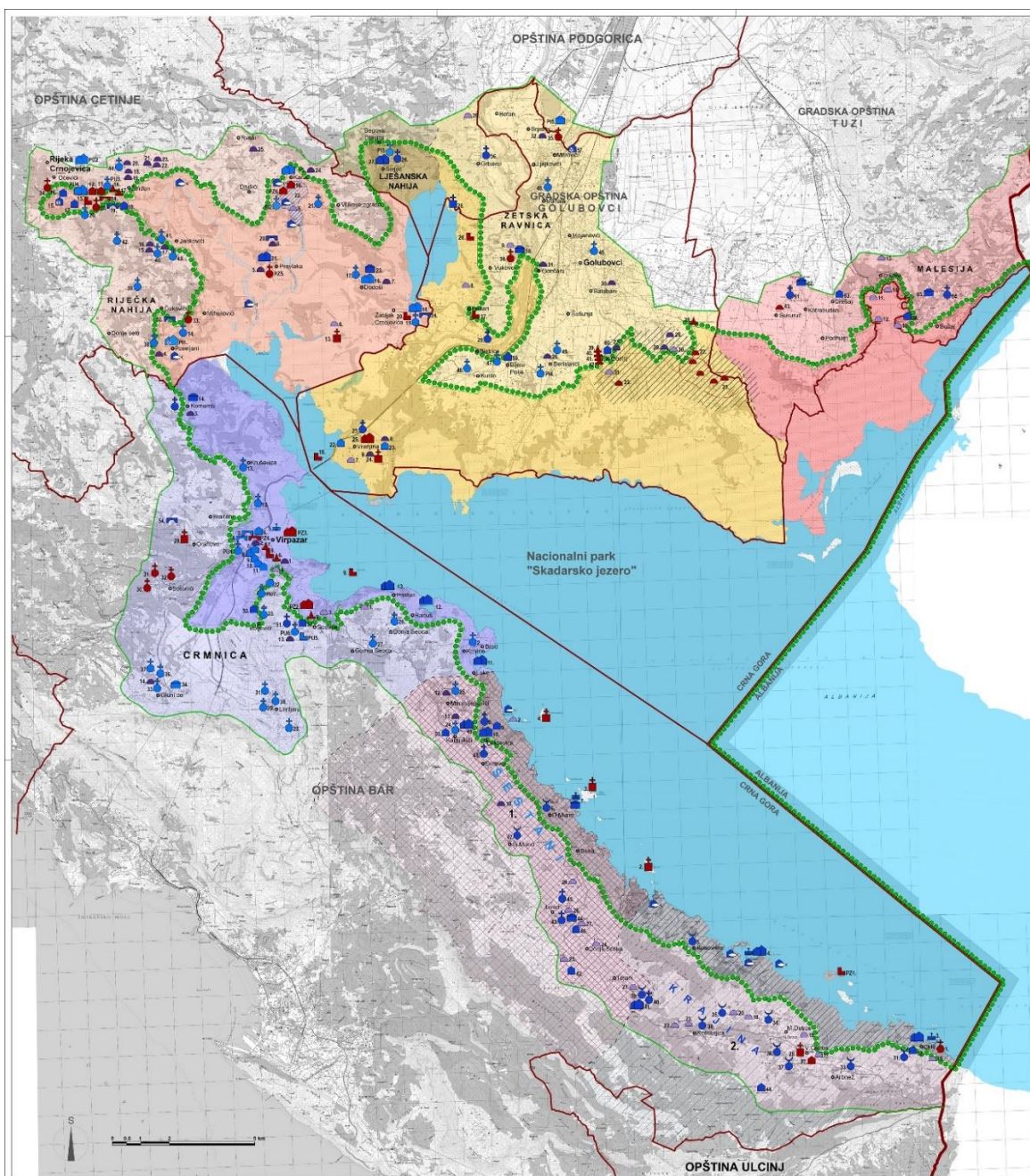
Zaštita kulturnih dobara

Zaštita, očuvanje, i unepredjenje kulturne baštine predstavlja zakonsku obavezu, ali i značajan razvojni resurs.

Osim zaštite, očuvanja, i unapredjenja pojedinih kulturnih dobara, koncept zaštite kulturne baštine predviđa stvaranje uslova njihovog održivog korišćenja, koje podrazumjeva očuvanje autentične ili uspostavljanje kompatibilne namjene, revalorizaciju u skladu sa odredbama vazeće zakonske regulative, a na prvom mjestu definisanje i očuvanje zaštićenog obuhvata kulturnih i potencijalnih dobara, kao i njihove neposredne okoline.

Zaštita i valorizacija kulturnog nasledja će se sprovoditi integralno, kroz kontinuirani proces sprovođenja planskih mjera zaštite, kao i koordinaciju rada između vlasnika i / ili korisnika kulturnih dobara sa nadležnim službama zaštite.

Plansko rješenje NP je koncipirano na način da uvažava integritet i autentičnost kulturnog dobra i ostalog kulturnog nasljeđa, koje nije proglašeno kulturnim dobrom ali je sa izrazitim lokalno-ambijentalnim karakteristikama (vernakularna arhitektura) .



Slika: Kulturna dobra u zhavatu Nacionalnog parka i zaštitne zone

Zaštita slivnog područja u NP i zaštitnoj zoni

Najvažniji uslov za razvoj turizma i rekreacije na Skadarskom jezeru je obezbeđivanje uslova za uspostavljanje kvaliteta vode Jezera, što će se postići izgradnjom sistema kanalizacije, i sistema za prečišćavanje otpadnih voda okolnih gradova (Podgorica, Nikšić, Danilovgrad, Cetinje, Skadar), kao i uvođenjem sistema za tretman otpadnih voda okolnih seoskih naselja i turističkih lokaliteta.

Regulacija hidrološkog kompleksa Drim-Bojana-Skadarsko jezero

Hidrološki kompleks Skadarskog jezera je veoma složen. Obuhvata pritoke koje u jezero utiču sa sjevera, i otoku, rijeku Bojanu, koja se uliva u Jadransko more. Na hidrološke prilike Jezera dominantan uticaj ima rijeka Drim u Albaniji, čiji je neregulirani protok vode u Bojanu, u kombinaciji sa padavinama, glavni uzrok poplava najčešće prisutnih u jesenjem periodu.



Slika: Hidrološki kompleks Drim-Bojana-Skadarsko jezero

Regulacijom hidrološkog kompleksa Drim – Bojana – Skadarsko jezero će se obzabijediti uslovi za :

- sprovođenje kontrole nad varijacijama nivoa voda jezera
- zaštitu od poplava
- razvoj poljoprivrede
- uspostavljanje vodnog saobraćaja između Skadarskog jezera i Jadranskog mora
- regulaciju vodnog sistema opštine Ulcinj i zaštitu priobalnog pojasa od poplava
- adaptaciju na klimatske promjene.

Uspostavljanje mreže naselja

Strukturiranje mreže naselja i lokaliteta utvrđeno je uz uvažavanje kriterijuma za planiranjem potrebnog nivoa sadržaja i kapaciteta u svih 5 opština koje obuhvata Nacionalni park i njegova zaštitna zona. Obezbeđenjem stambenih kapaciteta (nikako ne novi već modaliteti za uspostavljanje / obnovu svih zatečenih a napuštenih kapaciteta), funkcija društvenih djelatnosti, usluga i servisa, stvaraju se nepohodni uslovi za razvoj privrednih djelatnosti i dalji održivi razvoj područja Skadarskog jezera. Osnova za planiranje razvoja su već izgrađeni kapaciteti i infrastruktura.

Naselja i lokaliteti Nacionalnog parka i zaštitne zone čine urbanu aglomeraciju gravitacionog područja na pravcu **Tuzi – Golubovci – Rijeka Crnojevića – Virpazar – Ostros**, sa mrežom povezanih centara i njihovih pojedinačnih funkcija.

U hijerarhiji naselja najznačajniju funkciju imaju naselja **Golubovci** (u zaštitnoj zoni NP), **Rijeka Crnojevića**, **Virpazar** (u zahvatu NP) i **Tuzi** (van granice zahvata), planirani kao značajni lokalni centri lokalnih samopurava Podgorica, Cetinje i Bar, i naselje **Ostros** (u zaštitnoj zoni NP), planiran kao lokalni centar opštine Bar.

Niz ruralnih naselja planiran je sa novim sadržajima javnih, turističkih i privrednih djelatnosti, od značaja za gravitaciono područje. To su naselja **Božaj, Podhum, Ponari, Vranjina, Begova Glavica, Karuč, Dodoši, Donje Krnjice, Donji Murići, Bobovište i Ckla**.

U ostalim ruralnim naseljima planirana je valorizacija postojećih kapaciteta i djelatnosti, uz uspostavljanje veza sa centrima gravitacije.

Nacionalni park treba da funkcioniše kao jedinstvena prostorna cjelina, koji će se na taj način uključiti u razvoj šireg okruženja.

Dalja strogo ograničena i kontrolisana izgradnja objekata u Nacionalnom parku Skadarsko jezero predviđena je u granicama postojećih naselja i ambijentalnih cjelina.

Razvoj turizma kao noseće privredne grane područja NP

Opređenje da se održivi razvoj Crne Gore zasniva na prepoznavanju komparativnih prednosti Crne Gore i kreiranje ekonomske politike koja se bazira na specifičnim vrijednostima koje proizilaze iz takvih prednosti, obezbjeđuje turizmu prioriteto mjesto u daljem razvoju područja Skadarskog jezera.

U funkciji valorizacije prirodnog i kulturnog naslijeđa turistička ponuda područja Skadarskog jezera je komplementarna sa ponudom šireg područja, prvenstveno Crnogorskog primorja, Prijestonice Cetinja, Nacionalnog parka Lovćen i predloženog regionalnog parka Rumija, a s obzirom na ambijentalne i druge specifičnosti, može biti izgrađena kao posebna destinacija sa sopstvenom klijentelom.

Brendiranje turističke destinacije Skadarsko jezero je marketinški instrument koji će poboljšati nivo svijesti i imidža područja.

Turistička ponuda Skadarskog jezera će biti prepoznata kao jedan proizvod, koji će obuhvatiti različite turističke ponude i komplementarne atrakcije. Uvođenje brenda podrazumijeva koordinisanu i kontinuiranu saradnju turističkih organizacija, JP NP Skadarsko jezero, zajednica, privatnih turističkih preduzeća.

Zaštitni znak brenda destinacije treba da bude neki od tipičnih i autentičnih proizvoda područja Skadarskog jezera.

Razvoj ostalih privrednih djelatnosti, prvenstveno poljoprivrede i ribarstva

Poljoprivreda i ribarstvo su i dalje u velikoj mjeri oslonac egzistencije stanovništva Nacionalnog parka i njegove zaštitne zone.

Područje pruža značajne mogućnosti za razvoj biljne proizvodnje, vinogradarstva i vinarstva, uzgoj ljekovitog bilja i duvana, razvoj organske proizvodnje, razvoj stočarstva, ovčarstva i kozarstva, pčelarenja i proizvodnju meda, i dr.

Ribarstvo je veoma važan sektor za ekonomski razvoj Crne Gore, a Skadarsko jezero važna regija za ribarstvo. Riblji fond jezera je značajan resurs, koji karakteriše veliki broj ribljih vrsta. Planskim rješenjem se predviđa razvoj ribarstva, uz uspostavljanje kontrole nad ribarenjem, otvaranje stanica za otkup i prodaju ribe, revitalizacija ribarskih sela i rekonstrukcija pristana za ribarske čamce.

Rekonstrukcija i dogradnja saobraćajne infrastrukture

Plan saobraćajne infrastrukture je predodređen konceptom saobraćajnog rješenja cjelokupne saobraćajne mreže Crne Gore, predstavljene u okviru Prostornog Plana Crne Gore. Planerskim postupkom je sagledano postojeće stanje mreže državnih i opštinskih saobraćajnica, i predložena sanacija i dogradnja saobraćajnog sistema koji će obezbijediti podršku planiranom razvoju područja Skadarskog jezera.

Najveći konflikt u planerskom tretmanu predmetnog područja stvara planirani koridor auto puta Bar – Boljare. S obzirom da će zgradnja auto puta imati veliki negativan uticaj na biodiverzitet i predjele Nacionalnog parka i zaštitne zone, sa ciljem utvrđivanja obima uticaja su analizirane moguće trase autoputa, i, ovim planskim dokumentom je data prednost „kopnenoj varijanti“ koridora autoputa, u odnosu na „jezersku varijantu“ koridora, koja je planirana preko vodne površine Jezera.

Razvoj infrastrukture

Komunalno opremanje predmetnog područja je rješavano neujednačeno, i u skladu sa lokalnim uslovima i mogućnostima.

Planski koncept predviđa izgradnju tehničke i komunalne infrastrukture na cjelokupnoj površini Nacionalnog parka, i to: hidrotehnička infrastruktura (snadbijevanje vodom, odvođenje i prečišćavanje otpadnih voda, zaštita izvorišta Bolje sestre i trase regionalnog vodovoda),

elektroenergetska infrastruktura, elektronska komunikaciona infrastruktura (fiksna telefonija, mobilna telefonija, radio difuzija, opštinski teleinformacioni sistemi), upravljanje otpadom (komunalni otpad, industrijski otpad iz KAP-a).

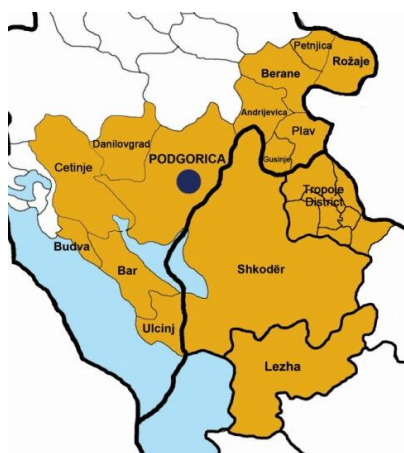
Preduslovi za dalji razvoj područja Nacionalnog parka su:

- Jačanje institucionalnih kapaciteta i odgovornosti, čime će se spriječiti nelegalne aktivnosti i degradacija prostora;
- Jačanje prekogranične saradnje sa Republikom Albanijom i uspostavljanje regionalnog upravljanja;
- Aktivno učešće u uspostavljanju međunarodnih koridora „Dinarski luk“ i „Zeleni pojas“, i regionalnog koridora Obalskih planina.

Razvoj područja NP ne smije ugroziti biodiverzitet i ambijentalne kvalitete sredine. Razvoj treba sprovoditi postupno, na nivou prostornih cjelina i ukupnog prostora.

5.2. Koncept prekogranične saradnje

Državna granica Crne Gore i Republike Albanije prelazi preko jezera dijeleći ga na crnogorski i albanski dio. Ovakvo stanje probleme zaštite i valorizacije Skadarskog jezera čini složenijim, jer se postavlja potreba za uzajamnim obavezama i pravima u njegovom tretmanu.



Slika: Prekogranično područje

Saradnja dvije države koja se odnosi na Skadarsko jezero je uspostavljena na institucionalnom nivou još 70-tih godina prošlog vijeka, u okviru koje je potpisan niz sporazuma iz različitih djelatnosti. Ovim je jasno ukazano da samo jedan elemenat područja Skadarskog jezera ne može biti tretiran bez zajedničkog tretmana obje strane, posebno kada se radi o regulaciji voda, kao najaktuelnijem problemu obje države.

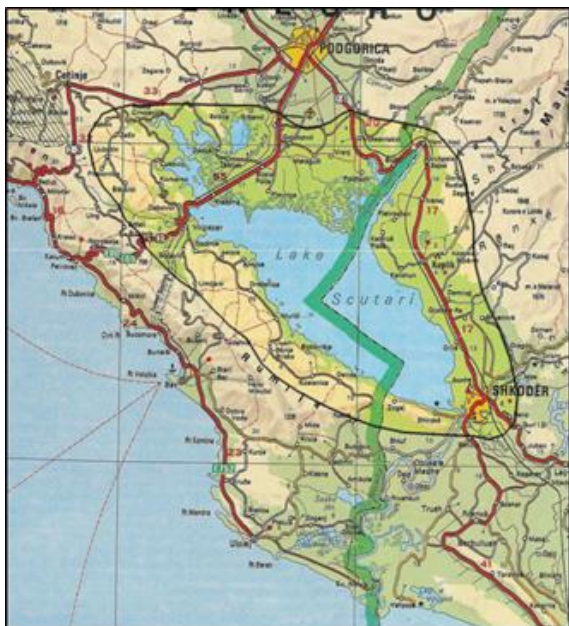
U daljoj prekograničnoj saradnji dvije države potrebno je raditi na zaštiti i razvoju područja Skadarskog jezera kao *ne-administrativne regionalne zone*.

Integralno područje Skadarskog jezera može biti razmatrano na tri nivoa:

I nivo - uže područje Jezera – koje obuhvata samo Jezero i neposrednu okolinu, obalu i naselja na obali

II nivo - šire područje Jezera – koje obuhvata uže područje i širu, gravitirajuću zonu

III nivo - prošireno područje Jezera – koje obuhvata administrativne granice jedinica u čijom se nadležnostima nalazi Jezero. To su sa crnogorske strane 3 lokalne samouprave i 2 gradske opštine, a sa albanske strane gradovi Skadar i Koplik. Iako nema direktan izlaz na Jezero, opština Ulcinj također čini dio proširenog područja jezera zbog rijeke Bojane, koja predstavlja prirodno produženje jezera i formira ekološku vezu između jezera i Jadranskog mora.



Slika: Integralno područje Skadarskog jezera

Kao najznačajnija pitanja saradnje dvije države, za koja je potrebno uspostaviti zajedničke propise i programe, osim regulacije vodnog sistema, nameću se:

- **Zaštita prirodnih dobara, predjela i pejzaža**
Prekogranično zoniranje područja jezera u skladu sa međunarodnim standardima, u cilju uskladjivanja nivoa zaštite koji su trenutno različiti u dvije države.
- **Zaštita ptica**
- **Regulacija otpadnih voda**
- **Zaštita i valorizacija kulturne baštine** (bazirana na identifikaciji zajedničkih elemenata i elemenata različitosti)
- **Unapredjenje turističke ponude**
Unapredjenje objekata , proizvoda i usluga direktno ili indirektno povezanih sa turističkom ponudom.
- **Ribarstvo**
Izrada menadžment plana zasnovanog na međunarodnim konvencijama uključujući zajedničke propise za ribolov, kako bi se obezbijedilo kontrolisano korišćenje resursa
- **Plovni saobraćaj na Jezeru**
Utvrđivanje plana kojim će se definisati područja u kojima plovidba nije moguća, područja u kojima je dozvoljena organizovana edukacija i sportski ribolov, i područja za organizovane turističke ture i lokacije za osmatranje.
- **Dogradnja saobraćajne infrastrukture**
Uspostavljanje mreže kolskih, biciklističkih i pješačkih saobraćajnica i staza oko jezera, otvaranje novog graničnog prelaza u lokalitetu Ckla. Promocija izleta od Podgorice do Skadra i obratno vozom.

5.3. Projekcija demografskog razvoja

5.3.1. Projekcija stanovništva u zoni zahvata NP Skadarsko jezero

Projekcije stanovništva rađene su na bazi rezultata analiza kretanja stanovništva u periodu od 1948 – 2011.godine i prosječne godišnje stope rasta stanovništva u periodu između dva poslednja popisa stanovnika. Izuzetak su pojedina naselja Zetske ravnice u kojima je , u periodu između dva poslednja popisa stanovništva , broj stanovnika značajno povećan (Srpska, Mojanovići, Goričani) i naselje Sukuruć u Malesiji. Popisom stanova evidentiran je veći broj u odnosu na broj domaćinstava a odnosi se na vikend kuće i povremeno nastanjene stanove na bazi kojih je urađena projekcija stanovnika koji povremeno (tokom ljetnjih mjeseci, vikenda, praznika) borave u njima.

OPSTINA	Broj stanovnika			Projekcija stanovništva		Projekcija povremenih stanovnika
	1991	2003	2011	2020	2025	2025
Podgorica	32	53	24	26	28	5
Begova glavica	32	53	24	26	28	5
Golubovci	652	706	624	659	679	383
Vranjina	177	218	209	225	234	124
Ponari	309	295	256	268	275	202
Gostilj	166	193	159	166	170	57
Tuzi	279	303	253	277	291	5
Podhum	279	303	253	277	291	5
Božaj	0	0	0	0	0	0
Bar	2011	924	721	775	807	731
Kruševica	6	1	1	1	1	19
Dračevica	9	8	5	5	6	2
Virpazar g	409	337	277	290	297	80
Komarno	37	26	15	16	17	64
Krnjice	57	26	18	20	21	59
Donji Murići	367	125	101	110	116	228
Besa	272	67	41	45	47	95
Bobovište	553	230	180	197	207	102
Ckla	301	104	83	91	95	82
Cetinje	553	379	302	321	332	444
Žabljak Crnojevića	49	40	26	28	30	82
Dodoši	72	53	43	47	49	36
Prevlaka	30	24	15	16	17	69
Poseljani	0	0	0	0	0	0
Karuč	0	0	0	0	0	0
Šindjon	34	25	22	23	24	20
Jankovići	28	21	21	23	24	42
Rijeka Crnojevica g	340	216	175	183	188	194
Mihajlovići	0	0	0	0	0	0
Ukupno u NP	3527	2365	1924	2058	2137	1568

5.3.2. Projekcija stanovništva u zaštitnoj zoni NP Skadarsko jezero

OPSTINA	Broj stanovnika			Projekcija stanovništva		Projekcija povremenih stanovnika
	1991	2003	2011	2020	2025	
PODGORICA	881	1067	1455	1560	1626	103
Grbavci	467	552	575	598	614	72
Srpska	414	515	880	962	1012	31
TUZI	1864	1106	1234	1371	1453	157
Drume	663	215	164	172	176	45
Drešaj	175	159	176	197	210	9
Sukuruć	779	444	661	741	789	68
Kotrabudan	247	288	233	261	278	35
GOLUBOVCI	10418	12261	13435	14160	14704	2121
Golubovci	2788	2869	3110	3341	3512	113
Balabani	564	938	1014	1080	1131	133
Šušunja	230	281	267	279	289	48
Goričani	919	1205	1462	1529	1580	261
Mahala	953	1235	1346	1408	1454	302
Vukovci	376	426	416	435	450	146
Mojanovići	1459	1850	2593	2712	2802	631
Ljajkovići	611	686	486	508	525	104
Mitrovići	284	288	299	313	323	10
Botun	527	717	697	729	753	15
Kurilo	115	106	110	115	119	37
Bistrice	374	345	316	331	341	93
Bijelo Polje	770	826	823	861	889	135
Berislavci	448	489	496	519	536	91
BAR	3732	2254	1750	1831	1877	1836
Godinje	41	60	49	51	53	77
Bračeni	22	19	15	16	16	4
Orahovo	54	66	64	67	69	14
Boljevići	194	204	181	189	194	210
Seoca	49	31	34	36	36	183
Donja Briska	145	46	29	30	31	15
Veliki Ostros	623	416	332	347	356	152
Mali Ostros	419	148	111	116	119	142
Sotonići	121	112	93	97	100	77
Gluhi Do	159	176	113	118	121	220
Gornji Murići	124	25	12	13	13	41
Arbnež	725	399	327	342	351	183
Limljani	155	133	90	94	97	221
Marstijepovići	16	0	0	0	0	0
Karanikići	20	5	6	6	6	12

Tejani	153	93	61	64	65	49
Djuravci	36	11	4	4	4	8
Livari	166	94	61	64	65	98
Koštanjica	510	216	168	176	180	130
CETINJE	318	179	142	147	153	153
Rvaši	130	72	51	53	55	132
Donje Selo	47	23	10	10	11	83
Drušići	135	76	73	76	78	134
Očevići	6	8	8	8	9	9
Vukove Zgrade				0	0	0
UKUPNO	17213	16867	18016	19069	19813	4370

5.3.3. Indeksi kretanja broja stanovnika u zoni zahvata NP Skadarsko jezero

Opština	Indeksi kretanja broja stanovnika			Indeksi projektovanog br.stan.		
	2003/91	2011/2003	2011/1991	2020/2011	2025/2020	2025/2011
Podgorica	166	45	75	110	106	117
Begova glavica	166	45	75	110	106	117
Golubovci	108	88	96	106	103	109
Vranjina	123	96	118	108	104	112
Ponari	95	87	83	105	103	107
Gostilj	116	82	96	104	102	107
Tuzi	109	83	91	109	105	115
Podhum	109	83	91	109	105	115
Božaj						
Bar	46	78	36	107	104	112
Kruševica	17	100	17	109	105	115
Dračevica	89	63	56	109	105	115
Virpazar g	82	82	68	105	102	107
Komarno	70	58	41	109	105	115
Krnjice	46	69	32	109	105	115
Donji Murići	34	81	28	109	105	115
Besa	25	61	15	109	105	115
Bobovište	42	78	33	109	105	115
Ckla	35	80	28	109	105	115
Cetinje	69	80	55	106	104	110
Žabljak Crnojevića	82	65	53	109	105	115
Dodoši	74	81	60	109	105	115
Prevlaka	80	63	50	109	105	115
Poseljani						
Karuč						
Šindjon	74	88	65	105	103	107

Jankovići	75	100	75	109	105	115
Rijeka Crnojevica g.	64	81	51	105	103	107
Mihajlovići						
Ukupno u NP	67	81	55	107	104	111

5.3.4. Indeksi kretanja broja stanovnika u zaštitnoj zoni NP Skadarsko jezero

Opština	Indeksi kretanja broja stanovnika			Indeksi projektovanog br.stan.		
	2003/91	2011/2003	2011/1991	2020/2011	2025/2020	2025/2011
PODGORICA	121	136	165	107	104	112
Grbavci	118	104	123	104	103	107
Srpska	124	171	213	109	105	115
TUZI	59	112	66	111	106	118
Drume	32	76	25	105	102	107
Drešaj	91	111	101	112	107	119
Sukuruć	57	149	85	112	107	119
Kotrabadan	117	81	94	112	107	119
GOLUBOVCI	118	110	129	105	104	109
Golubovci	103	108	112	107	105	113
Balabani	166	108	180	107	105	112
Šušunja	122	95	116	104	104	108
Goričani	131	121	159	105	103	108
Mahala	130	109	141	105	103	108
Vukovci	113	98	111	105	103	108
Mojanovići	127	140	178	105	103	108
Ljajkovići	112	71	80	105	103	108
Mitrovići	101	104	105	105	103	108
Botun	136	97	132	105	103	108
Kurilo	92	104	96	105	103	108
Bistrice	92	92	84	105	103	108
Bijelo Polje	107	100	107	105	103	108
Berislavci	109	101	111	105	103	108
BAR	60	78	47	105	103	107
Godinje	146	82	120	104	105	109
Bračeni	86	79	68	106	103	109
Orahovo	122	97	119	105	103	108
Boljevići	105	89	93	104	103	107
Seoca	63	110	69	106	100	106
Donja Briska	32	63	20	103	103	107
Veliki Ostros	67	80	53	105	103	107
Mali Ostros	35	75	26	105	103	107
Sotonići	93	83	77	104	103	108

Gluhi Do	111	64	71	104	103	107
Gornji Murići	20	48	10	106	103	109
Arbnež	55	82	45	105	103	107
Limljani	86	68	58	104	103	108
Marstijepovići						
Karanikići	25	120	30	106	95	100
Tejani	61	66	40	106	101	107
Djuravci	31	36	11	106	103	109
Livari	57	65	37	106	101	107
Koštanjica	42	78	33	105	102	107
CETINJE	56	79	45	104	104	108
Rvaši	55	71	39	105	103	107
Donje Selo	49	43	21	105	103	107
Drušići	56	96	54	105	103	107
Očevići	133	100	133	105	103	107
Vukove Zgrade						
UKUPNO	98	107	105	106	104	110

5.3.5. Projekcija domaćinstava u zoni zahvata NP Skadarsko jezero

Projekcije broja domaćinstava rađene su na bazi projektovanog broja stanovnika.

OPSTINA	Broj domacinstava			Projekcija domaćinstava	
	1991	2003	2011	2020	2025
PODGORICA	10	20	16	18	18
Begova glavica	10	20	16	18	18
GOLUBOVCI	172	195	184	195	201
Vranjina	52	70	69	74	77
Ponari	82	82	75	79	81
Gostilj	38	43	40	42	43
TUZI	43	52	50	55	58
Podhum	43	52	50	55	58
Božaj	0	0	0	0	0
BAR	452	277	239	257	267
Kruševica	4	1	1	1	1
Dračevica	3	2	2	2	2
Virpazar g	130	98	96	101	103
Komarno	18	13	6	7	7
Krnjice	28	17	9	10	10
Donji Murići	59	32	28	31	32
Besa	46	23	16	17	18
Bobovište	109	61	55	60	63
Ckla	55	30	26	28	30

CETINJE	225	173	141	151	156
Žabljak Crnojevića	21	15	12	13	14
Dodoši	44	33	29	32	33
Prevlaka	15	15	10	11	12
Poseljani	0	0	0	0	0
Karuč	0	0	0	0	0
Šindjon	12	11	10	10	11
Jankovići	8	5	4	4	5
Rijeka Crnojevica g	125	94	76	80	82
Mihajlovići	0	0	0	0	0
UKUPNO U NP	902	717	630	675	701

5.3.6. Projekcija domaćinstava u zaštitnoj zoni NP Skadarsko jezero

OPSTINA	Broj domaćinstava			Projekcija domaćinstava	
	1991	2003	2011	2020	2025
PODGORICA	208	252	392	422	440
Grbavci	105	131	140	146	150
Srpska	103	121	252	276	290
TUZI	217	236	241	268	283
Drume	74	53	39	41	42
Drešaj	30	28	37	42	44
Sukuruć	82	99	122	137	146
Kotrabudan	31	56	43	48	51
GOLUBOVCI	2490	3096	3634	3830	3976
Golubovci	662	716	814	875	919
Balabani	137	228	261	278	291
Šušunja	50	65	67	70	73
Goričani	220	312	410	429	443
Mahala	253	334	376	393	406
Vukovci	93	98	111	116	120
Mojanovići	371	477	701	733	758
Ljajkovići	139	169	130	136	140
Mitrovići	64	83	98	103	106
Botun	108	182	180	188	195
Kurilo	26	25	33	35	36
Bistrice	81	85	93	97	100
Bijelo Polje	182	207	229	240	247
Berislavci	104	115	131	137	142
BAR	992	727	618	648	663
Godinje	23	28	23	24	25
Bračeni	9	6	6	6	7
Orahovo	18	20	21	22	23

Boljevići	54	70	69	72	74
Seoca	31	21	18	19	19
Donja Briska	32	14	12	12	13
Veliki Ostros	144	115	98	102	105
Mali Ostros	88	46	36	38	39
Sotonići	46	45	42	44	45
Gluhi Do	74	64	59	62	63
Gornji Murići	21	8	4	4	4
Arbnez	162	108	93	97	100
Limljani	69	60	43	45	46
Marstijepovići	3	0	0	0	0
Karanikići	7	1	1	1	1
Tejani	42	25	20	21	21
Djuravci	12	4	2	2	2
Livari	43	26	18	19	19
Kostanjica	114	66	53	56	57
CETINJE	128	90	80	84	86
Rvaši	52	38	32	33	35
Donje Selo	19	14	8	8	9
Drušići	55	33	35	36	37
Očevići	2	5	5	5	5
Vukovo zagrađe	0	0	0	0	0
UKUPNO	4035	4401	4965	5528	5870

5.3.7. Indeksi kretanja broja domaćinstava u zoni zahvata NP Skadarsko jezero

Opština	Indeksi kretanja broja domaćinstava			Indeksi projektovanog br.domacins.		
	2003/91	2011/2003	2011/1991	2020/2011	2025/2020	2025/2011
PODGORICA	200	80	160	110	105	115
Begova glavica	200	80	160	110	105	115
GOLUBOVCI	113	94	107	106	103	109
Vranjina	135	99	133	107	104	112
Ponari	100	91	91	105	103	108
Gostilj	113	93	105	105	102	108
TUZI	121	96	116	109	106	116
Podhum	121	96	116	109	106	116
Božaj						
BAR	61	86	53	108	104	112
Kruševica	25	100	25	109	105	115
Dračevica	67	100	67	109	105	115
Virpazar g	75	98	74	105	102	107
Komarno	72	46	33	109	105	115
Krnjice	61	53	32	109	105	115

Donji Murići	54	88	47	109	105	115
Besa	50	70	35	109	105	115
Bobovište	56	90	50	109	105	115
Ckla	55	87	47	109	105	115
CETINJE	77	82	63	107	104	111
Žabljak Crnojevića	71	80	57	109	105	115
Dodoši	75	88	66	109	105	115
Prevlaka	100	67	67	109	110	120
Poseljani						
Karuč						
Šindjon	92	91	83	105	103	107
Jankovići	63	80	50	109	105	115
Rijeka Crnojevica g	75	81	61	105	103	108
Mihajlovići						
UKUPNO U NP	79	88	70	107	104	111

5.3.8. Indeksi kretanja broja domaćinstava u zaštitnoj zoni NP Skadarsko jezero

Opština	Indeksi kretanja broja domaćinstava			Indeksi projektovanog br.domacins.		
	2003/91	2011/2003	2011/1991	2020/2011	2025/2020	2025/2011
PODGORICA	121	156	188	108	104	112
Grbavci	125	107	133	104	103	107
Srpska	117	208	245	110	105	115
TUZI	109	102	111	111	106	117
Drume	72	74	53	105	102	108
Drešaj	93	132	123	114	105	119
Sukuruć	121	123	149	112	107	119
Kotrabadan	181	77	139	112	107	119
GOLUBOVCI	124	117	146	105	104	109
Golubovci	108	114	123	107	105	113
Balabani	166	114	191	107	105	111
Šušunja	130	103	134	104	104	109
Goričani	142	131	186	105	103	108
Mahala	132	113	149	105	103	108
Vukovci	105	113	119	105	103	108
Mojanovići	129	147	189	105	103	108
Ljajkovići	122	77	94	105	103	108
Mitrovići	130	118	153	105	103	108
Botun	169	99	167	104	104	108
Kurilo	96	132	127	106	103	109
Bistrice	105	109	115	104	103	108

Bijelo Polje	114	111	126	105	103	108
Berislavci	111	114	126	105	104	108
BAR	73	85	62	105	102	107
Godinje	122	82	100	106	103	109
Bračeni	67	100	67	106	103	109
Orahovo	111	105	117	106	103	109
Boljevići	130	99	128	104	103	107
Seoca	68	86	58	106	100	106
Donja Briska	44	86	38	100	109	109
Veliki Ostros	80	85	68	104	103	107
Mali Ostros	52	78	41	106	103	109
Sotonići	98	93	91	106	101	107
Gluhi Do	86	92	80	106	101	107
Gornji Murići	38	50	19	106	103	109
Arbnez	67	86	57	104	103	108
Limljani	87	72	62	106	101	107
Marstijepovići	-		0			
Karanikići	14	100	14	106	103	109
Tejani	60	80	48	106	99	105
Djuravci	33	50	17	106	103	109
Livari	60	69	42	106	100	106
Kostanjica	58	80	46	106	102	108
CETINJE	70	89	63	104	103	107
Rvaši	73	84	62	105	105	109
Donje Selo	74	57	42	105	103	107
Drušići	60	106	64	103	103	106
Očevići	250	100	250	105	103	107
Vukovo zagrađe						
UKUPNO	109	113	123	106	104	110

5.3.9. Projekcija stanova u zoni zahvata NP Skadarsko jezero

OPSTINA	Stanovi			Projekcija stanova	
	1991	2003	2011	2020	2025
PODGORICA	10	27	20	20	22
Begova glavica	10	27	20	20	22
Golubovci	208	276	309	309	315
Vranjina	78	111	116	116	118
Ponari	88	117	137	137	140
Gostilj	42	48	56	56	57
Tuzi	43	52	53	56	58
Podhum	43	52	53	56	58
Božaj	0	0	0	0	0

Bar	567	533	495	503	527
Kruševica	11	19	20	20	20
Dračevica	26	21	2	3	3
Virpazar g	164	120	122	124	131
Komarno	38	51	31	31	33
Krnjice	87	41	38	38	40
Donji Murići	61	69	89	91	95
Besa	54	65	53	53	56
Bobovište	86	94	88	90	94
Ckla	40	53	52	53	56
Cetinje	244	456	344	348	366
Žabljak Crnojevića	21	71	49	49	51
Dodoši	46	124	54	55	58
Prevlaka	22	64	55	55	58
Poseljani	0	0	0	0	0
Karuč	0	0	0	0	0
Šindjon	12	24	19	19	20
Jankovići	8	15	12	12	13
Rijeka Crnojevica g	135	158	155	158	166
Mihajlovići	0	0	0	0	0
Ukupno u NP	1072	1344	1221	1236	1288

5.3.10. Projekcija stanova u zaštitnoj zoni NP Skadarsko jezero

OPSTINA	Stanovi			Projekcija stanova	
	1991	2003	2011	2020	2025
PODGORICA	216	274	446	452	466
Grbavci	116	149	156	159	167
Srpska	100	125	290	293	299
TUZI	215	235	293	302	314
Drume	70	53	50	50	53
Drešaj	30	28	37	42	46
Sukuruč	84	98	152	155	158
Kotrabudan	31	56	54	55	58
GOLUBOVCI	2540	3481	4461	4500	4554
Golubovci	676	824	930	939	949
Balabani	139	267	319	322	325
Šušunja	48	66	83	84	85
Goričani	220	384	506	511	516
Mahala	267	366	481	486	491
Vukovci	93	112	156	158	159
Mojanovići	385	548	919	919	928
Ljajkovići	141	179	165	167	168
Mitrovići	64	77	107	108	109

Botun	110	169	180	189	198
Kurilo	28	30	45	46	47
Bistrice	83	99	124	125	128
Bijelo Polje	182	234	282	282	285
Berislavci	104	126	164	164	166
BAR	1155	1498	1388	1389	1399
Godinje	23	91	61	61	61
Bračeni	11	13	7	7	8
Orahovo	27	44	26	26	27
Boljevići	97	124	154	154	154
Seoca	108	119	116	116	116
Donja Briska	38	33	19	19	19
Veliki Ostros	140	140	147	147	150
Mali Ostros	82	82	83	83	85
Sotonići	61	102	80	80	80
Gluhi Do	83	178	178	178	178
Gornji Murići	32	17	18	18	18
Arbnež	146	148	152	152	152
Limljani	70	185	152	152	152
Mastijerpovići	14	18	7	7	7
Karanikići	20	15	2	2	3
Tejani	42	37	36	37	37
Djuravci	12	17	6	6	6
Livari	48	55	48	48	48
Koštanjica	101	80	96	96	98
CETINJE	135	334	305	305	305
Rvaši	53	110	117	117	117
Donje Selo	19	89	75	75	75
Drušići	61	119	102	102	102
Očevići	2	16	11	11	11
Vukove zgrade	0	0	0	0	0
UKUPNO	4261	5822	6893	6948	7039

5.3.11. Projekcija zaposlenosti

OPSTINA	Br.stan. > 15 god.	Zaposleni	Projekcija stanovnika	Projekcija zaposlenih
	2011	2011	2025	2025
Podgorica	24	2	28	3
Begova glavica	24	2	28	3
Golubovci	513	118	679	130
Vranjina	161	17	234	23
Ponari	216	54	275	58

Gostilj	136	47	170	49
Tuzi	190	40	291	44
Podhum	190	40	291	44
Božaj	0	0	0	0
Bar	606	129	807	161
Kruševica	1	0	1	0
Dračevica	5	0	6	1
Virpazar g	226	79	297	89
Komarno	13	1	17	2
Krnjice	17	1	21	2
Donji Murići	86	18	116	28
Besa	37	6	47	9
Bobovište	150	16	207	21
Ckla	71	8	95	10
Cetinje	266	54	332	71
Žabljak Crnojevića	22	3	30	6
Dodoši	43	1	49	2
Prevlaka	15	0	17	0
Poseljani	0	0	0	0
Karuč	0	0	0	0
Šindjon	19	7	24	9
Jankovići	16	3	24	6
Rijeka Crnojevica g	151	40	188	47
Mihajlovići	0	0	0	0
Ukupno u NP	1599	343	2137	409

5.3.12. Projekcija zaposlenih u zaštitnoj zoni NP Skadarsko jezero

OPSTINA	Br.stan. > 15 god.	Zaposleni	Projekcija stanovnika	Projekcija zaposlenih
	2011	2011	2025	2025
PODGORICA	1136	382	1626	488
Grbavci	444	163	614	184
Srpska	692	219	1012	304
TUZI	935	216	1453	308
Drume	132	28	176	53
Drešaj	130	27	210	42
Sukuruć	510	110	789	158
Kotrabadan	163	51	278	56
GOLUBOVCI	9652	3533	14704	3702
Golubovci	1434	730	3512	773
Balabani	792	255	1131	271
Šušunja	218	62	289	72

Goričani	1185	443	1580	458
Mahala	1068	337	1454	349
Vukovci	318	111	450	117
Mojanovići	2019	744	2802	757
Ljajkovići	396	150	525	158
Mitrovići	242	72	323	78
Botun	556	163	753	173
Kurilo	93	32	119	36
Bistrice	263	77	341	82
Bijelo Polje	656	231	889	240
Berislavci	412	126	536	139
BAR	1519	363	1877	402
Godinje	42	8	53	11
Bračeni	15	6	16	7
Orahovo	45	10	69	10
Boljevići	160	59	194	62
Seoca	30	5	36	5
Donja Briska	28	6	31	6
Veliki Ostros	283	58	356	64
Mali Ostros	97	14	119	18
Sotonići	85	26	100	30
Gluhi Do	107	26	121	30
Gornji Murići	10	1	13	3
Arbnež	271	41	351	46
Limljani	81	21	97	24
Marstijepovići	0	0	0	0
Karanikići	4	2	6	2
Tejani	52	16	65	16
Djuravci	4	0	4	1
Livari	54	12	65	13
Koštanjica	151	52	180	54
CETINJE	137	21	153	24
Rvaši	50	6	55	8
Donje Selo	10	1	11	2
Drušići	69	11	78	12
Očevići	8	3	9	3
Vukove Zgrade	0	0	0	0
UKUPNO	13379	4515	19813	4925

5.3.13. Ukupne projekcije demografskog razvoja

PROJEKCIJA	NACIONALNI PARK			Povremeno stanovništvo NP	ZAŠTITNA ZONA			Povremeno stanovništvo Zaštitna zona	UKUPNO		
	2011.g.	2020.g.	2025.g.	2025.g.	2011.g.	2020.g.	2015.g.	2025.g.	2011.g.	2020.g.	2025.g.
STANOVNIŠTVO	1924	2058	2137	1568	18016	19069	19813	4370	19940	21127	23518
DOMAĆINSTVA	630	675	701	588	4965	5528	5870	1585	5595	6203	8156
STANOVI	1221	1236	1288		6893	6948	7039		8114	8184	8327
ZAPOSLENOST	343	377	409	40 sezonski	4515	4740	4925	400 sezonski	4898	5117	5734

Projekcije demografskog razvoja podržavaju ostvarivanje ciljeva Prostornog plana među kojima je prioritet zaustavljanje negativnih tendencija i stvaranje uslova za povratak stanovništva, revitalizaciju sela i aktivnosti koje su u skladu sa funkcijama Nacionalnog Parka i režimima zaštite.

Povratak radno sposobnog stanovništva doprinijet će razvoju aktivnosti koje će uticati na smanjenje sezonalnosti.

5.4. Koncept zaštite prirodnih, predionih i kulturnih vrijednosti

5.4.1. Zaštita prirode

Područje Nacionalnog parka karakterišu izuzetne i višestruke prirodne vrijednosti. Ono je jedan od najvažnijih centara diverziteta i geodiverziteta na zapadnom Balkanu i jugo-istočnoj Evropi, na osnovu čega je ovaj prostor stekao i status međunarodne zaštite.

Zaštita od međunarodnog značaja

Po osnovu primjene međunarodnih ugovora (konvencije, protokoli) u oblasti zaštite biodiverziteta koje je Crna Gora ratifikovala ili sukscesijom preuzela od prethodnih federacija /zajedničkih država, područje Nacionalnog parka Skadarsko jezero (površine 20.000 ha) je zaštićeno kao Ramsarsko područje od 15. decembra 1995.godine (RSIS, 2014). Tada je upisano na **Ramsar listu - Listu močvarnih područja od međunarodnog značaja** (broj područja je 784), na osnovu Ramsarske konvencije (Konvencija o zaštiti wetland područja od međunarodnog značaja posebno kao stanište vodenih ptica). Mjesto na Ramsar listi močvara od međunarodnog značaja dobija se na osnovu značaja staništa za faunu ptica, kao i na osnovu diverziteta ornitofaune, posebno kao stanište vodenih ptica (kriterijum 3c). Dio jezera u Albaniji, površine 49562 ha zajedno sa rijekom Bojanom, je 2006. godine takođe uključeno u Ramsar listu.

Ovo područje je od 1989. godine prepoznato i kao **Područje od značaja za ptice (Important Bird Area - IBA)** jer zadovoljava kriterijume 1(iii), 2 i 3, kao i **područje značajno za biljke (Important Plant Area - IPA)** od 2009. godine. Granice IBA i IPA sajta se poklapaju sa granicama NP Skadarsko jezero. Za IPA područje Jezero je predloženo na osnovu kriterijuma A (međunarodno i nacionalno značajne vrste) i C (međunarodno značajna staništa – staništa sa Habitat Direktive). Ovaj IPA sajt je stanište najveće populacije kasaronje (*Trapa natans*) u Crnoj Gori, a sadrži 3 tipa vodenih i 6 tipova kopnenih staništa sa Direktive o staništima.

Stalni komitet Bernske konvencije nominovao je Skadarsko jezero, 2. decembra 2011, za **EMERALD područje**. Pravni osnov na kojem se zasniva uspostavljanje Emerald mreže su Rezolucije 4. i 6. koje je donio Stalni odbor Bernske konvencije. Rezolucija br. 4 (1996.) popisuje ugrožene tipove staništa u Evropi koji zahtijevaju posebne mjere očuvanja. Rezolucija br. 6 (1998.) navodi 927 evropskih vrsta koje zahtijevaju mjere očuvanja njihovih staništa (tzv. Emerald vrste). Ovaj popis uključuje i vrste iz Dodatka II. Direktive o staništima, odnosno iz Dodatka i Direktive o pticama, a sadrži dodatno niz vrsta koje nisu zastupljene na području EU. Emerald mreža sastoji se od područja važnih za očuvanje stanišnih tipova iz Rezolucije 4. i vrsta iz Rezolucije 6. Bernske konvencije.

Zaštita od nacionalnog značaja

Zoniranje/ zone zaštite

Zoniranje zaštićenog područja je jedan od osnovnih koraka u planiranju korištenja i upravljanja prostorom, čija realizacija treba da obezbijedi očuvanje prirodnih vrijednosti tog područja. Postupkom zoniranja zaštićenih područja definiše se postojeće i planira buduće korištenje prostora, a u skladu s ciljevima očuvanja integriteta prirode tog prostora. Zoniranje se zasniva na definisanju zona zaštite i to u rasponu od stepena gdje nije dozvoljen gotovo nikakav antropogeni uticaj (strogi rezervat), pa do zone korištenja gdje prirodni prostor unutar zone može biti u određenom stepenu promijenjen (III stepen zaštite). Stepen zaštite pojedinog područja određuje se u skladu sa potrebama očuvanja i upravljanja prirodnim vrijednostima koje karakterišu zaštićeno prirodno dobro i na taj način ga svrstavaju u neku od definisanih kategorija zaštite.

Uvažavajući nesporne prirodne potencijale i izuzetne prirodne vrijednosti ovog prostora, a u cilju adekvatne valorizacije i upravljanja predmetnim područjem, neophodno je obezbijediti uslove za odgovarajuće upravljanje.

Shodno Zakonu o zaštiti prirode definisano je podjela/tipovi zaštićenih područja, kao i nekoliko kategorija zaštićenih područja, a sve prema njihovom kvalitetu, vrsti i režimu ponašanja u njima, koji u potpunosti korenspondiraju sa IUCN kategorizacijom zaštićenih područja. Na organizaciju i planiranje prostora NP veliki uticaj imaju zatečeni, odnosno ranije stvoreni uslovi i odnosi (karakteristike prostora, vlasnički odnosi, šumska gazdinstva, privatno vlasništvo, te privredne aktivnosti). Utvrđivanjem preciznog zoniranja moguće je obezbijediti zaštitu prirodnih vrijednosti, uz optimalno korišćenje i funkcionisanje prostora NP. Zoniranje NP je veoma složen proces, jer je u praksi veoma teško razgraničiti, a još teže ograničiti pojedine aktivnosti, kako bi se izbjegao njihov negativan uticaj, naročito u zonama sa strogim režimom zaštite

Predloženo zoniranje je izvršeno na bazi analize postojećeg stanja, na osnovu prikupljenih podataka sa terena, publikovanih naučnih i stručnih radova, postojećih razvojnih planova, projekata, studija i dr. Metodologija vrednovanja prirodnih vrijednosti predmetnog prostora podrazumjevala je poštovanje nacionalne i međunarodne legistative sa strogo definisanim kriterijumima. U tom smislu posebno su kao kriterijumi izdvojeni specifične vrste biodiverziteta (endemi, relikti, rijetke i ugrožene vrste), međunarodno i nacionalno značajna staništa, ekosistemi sa većim stepenom zastupljenosti vrsta koje se nalaze na Crvenoj listi Evrope, specifični geomorfološki, hidrološki, speleološki i drugi fenomeni.

Na osnovu Zakona o zaštiti prirode, na području NP uspostavljeni su rezervati prirode, tri zone (I, II i III), sa različitim stepenima zaštite i jasno definisanim ograničenjima, kao i granična (buffer) zona

Strogi rezervati prirode

Strogi rezervat prirode je područje kopna ili mora, odnosno kopna i mora sa izuzetnim ili reprezentativnim ekosistemima, neizmijenjenom ili neznatno izmijenjenom ukupnom prirodom, a namijenjen je isključivo praćenju stanja i očuvanju izvorne prirode i naučnom istraživanju kojim se ne mijenjaju osnovna obilježja i ne ugrožava slobodno odvijanje prirodnih pojava i procesa.

U strogom rezervatu prirode zabranjeno je vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti, osim posjećivanja u cilju obrazovanja, obavljanja istraživanja i praćenja stanja prirode.

Posjećivanje strogog rezervata prirode u cilju obrazovanja, istraživanja i praćenja stanja prirode može se vršiti na osnovu odobrenja pravnog lica koje upravlja zaštićenim područjem (u daljem tekstu: upravljač) uz prethodno pribavljeno mišljenje organa uprave.

Strogi rezervati prirode u NP su:

Naziv lokaliteta	Koordinate centroida	Značajne vrste
Pančeva oka	42.285047°N 19.362428°E	Kudravi pelikan, fendak, kormoran, obična i bjelobrada čigra, crni orao
Crni žar	42.252004°N 19.326154°E	Fendak, siva čaplja, žuta čaplja, gak, mala bijela čaplja, čaplja govedarka, ražanj, obična čigra, crni orao, bjelobrada čigra, kudravi pelkan
Omerova Gorica	42.157283°N 19.234831°E	Siva čaplja

Lokalitet Pančeva oka je najznačajniji lokalitet jezera sa ornitološkog aspekta. Pored toga, ovo područje je značajno sa botaničkog aspekta. Jedino je stanište močvarne hajdučice (*Caldesia*

parassifolia) u Crnoj Gori, vrste koja se nalazi na Bernskoj Konvenciji, kao i na aneksima II i IV Habitat Direktive. Vrsta nema nacionalni status zaštite, jer je u Crnoj Gori zabilježena nakon uspostavljanja nacionalne liste zaštićenih vrsta. Na ovom lokalitetu zabilježena je i mjehurača (*Utricularia vulgaris*), vrsta sa nacionalnim statusom zaštite. Sastojine međunarodno značajnog staništa „3150 Prirodne eutrofne vode sa vegetacijom *Magnopotamion* i *Hydrocharition* (Natural eutrophic lakes with *Magnopotamion* and *Hydrocharition* type vegetation)“ na prostoru Pančevih oka su veoma reprezentativne. U okviru ovog staništa zabilježena je asocijacija *Utricularietum vulgaris*, koja se na prostoru Skadarskog jezera javlja još samo na lokalitetu Podhum.

Crni žar je značajan sa ornitološkog aspekta, zbog toga što je stanište/gnijezdilište više vrsta koje imaju nacionalni i/ili međunarodni status zaštite. Na ovom lokalitetu zabilježena je i mjehurača (*Utricularia vulgaris*), a sastojine međunarodno značajnog staništa „3150 Prirodne eutrofne vode sa vegetacijom *Magnopotamion* i *Hydrocharition* (Natural eutrophic lakes with *Magnopotamion* and *Hydrocharition* type vegetation)“ su reprezentativne.

Na ostrvu Omerova gorica se nalazi najveća aktivna kolonija sive čaplje na Skadarskom jezeru, koja pri tome gnijezdi u jedinstvenoj lovorovoj šumi i predstavlja ornitološki kuriozitet. Lovorove šume na ovom ostrvu pripadaju međunarodno značajnom staništu „5310 Šikare lovora“. Utvrđeno je da su, zbog intenzivnog antropogenog uticaja, sastojine u lošem stanju. U strogom rezervatu prirode nisu dopuštene antropogene aktivnosti, tako da se očekuje progresija sastojina lovorovih šikara u slučaju da Omerova gorica bude rezervat prirode. Ostrvo Omerova gorica je do sada imalo treći stepen zaštite.

Prema postojećem režimu zaštite lokalitet Manastirska tapija je strogi rezervat prirode. Uzimajući u obzir postojeći antropogeni uticaj i biološke vrijednosti pomenutog lokaliteta smatramo da je dovoljno da ima prvi stepen zaštite.

Zona I stepena zaštite – režim zaštite I stepena - stroga zaštita

Stroga zaštita sprovodi se na zaštićenom prirodnom dobru ili njegovom dijelu sa neznatno izmijenjenim osobinama staništa izuzetnog funkcionalno- ekološkog značaja, kojom se omogućavaju prirodni biološki procesi, očuvanje integriteta staništa i životnih zajednica, uključujući izuzetno vrijedna kulturna dobra.

U zonama sa režimom zaštite I stepena:

- zabranjuje se korišćenje prirodnih resursa i izgradnja objekata;
- ograničavaju se radovi i aktivnosti na naučna istraživanja i praćenje prirodnih procesa;
- dozvoljena je posjeta u obrazovne, rekreativne i opšte kulturne svrhe;
- sprovode se zaštitne, sanacione i druge neophodne mjere u slučaju požara, elementarnih nepogoda i udesa, pojave biljnih i životinjskih bolesti i prenamnožavanja štetočina.

U zonama sa režimom zaštite II stepena - aktivna zaštita se sprovodi na zaštićenom prirodnom dobru u kome su djelimično izmijenjene osobine prirodnih staništa ali ne do nivoa da ugrožavaju njihov funkcionalno-ekološki značaj, uključujući vrijedne predjele i objekte geonasljeđa.

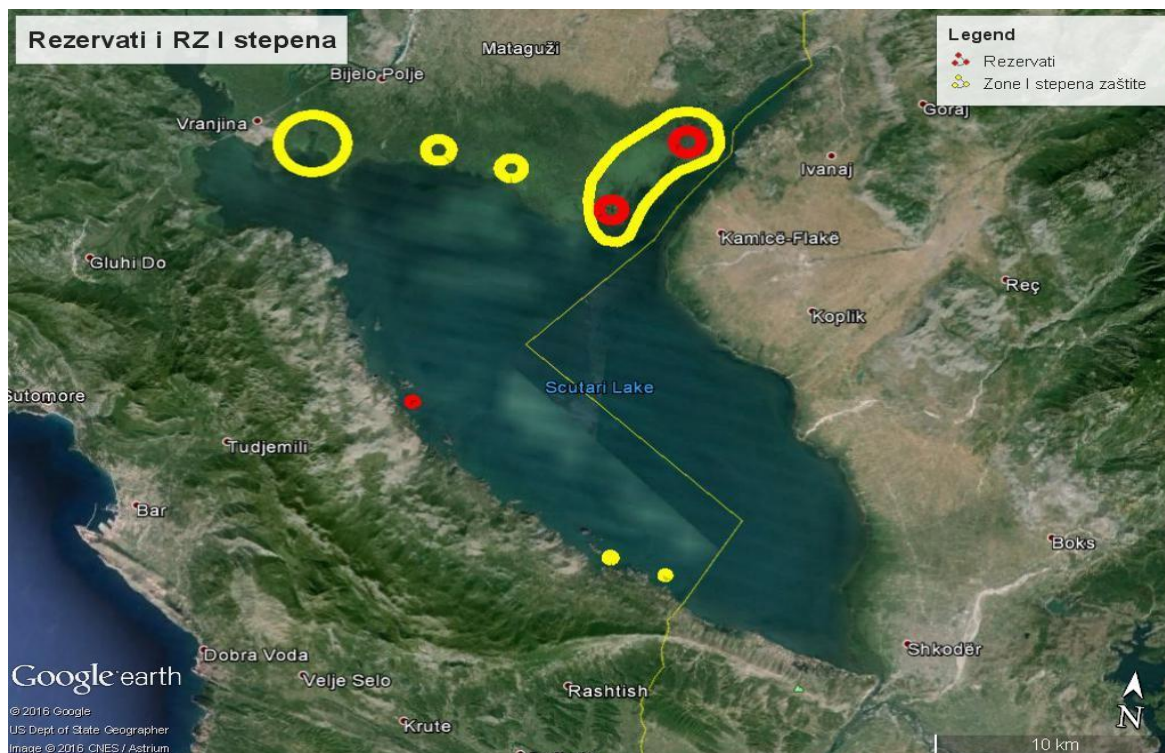
Prvi stepen zaštite u NP:

Na sjevernoj obali obuhvata šire područje od Pančevih oka (Kodra) na sjeveru do Crnog žara i ostrva Koraćica na jugu, tako da ova dva rezervata spaja u jedinstvenu zonu u kojoj se primjenjuje režim zaštite prvog stepena. Idući ka zapadu, takođe na sjevernoj obali, obuhvata sastojine plavne šume sa pripadajućom akvatičnom vegetacijom na području rječica Pjavnika (Pantovac) i Zetice, kao i zaliv Kornjača sa pojasom visoke vrbove šume na ušću prirodnog toka Morače. Na ovim lokacijama su utvrđene aktivne kolonije kormorana i čaplji, kao i gniježđenje na plovećoj vegetaciji i gustim sastojinama trske. Osim toga, ova područja su značajna hranilišta i odmarališta pelikana i kormorana. Glavni cilj zonacije je spriječavanje dalje fragmentacije akvatične vegetacije i očuvanje vodoplavnih šuma. Na južnoj obali se predlaže uvođenje prvog stepena zaštite na ostrvima Bisag i Ckla. Granice zone su prirodne granice ostrva, na kojima žive endemične vrste guštera (Bisag) ili postoje kolonije kormorana (Ckla). Ova ostrva su do sad bila u zoni III stepena zaštite.

Naziv lokaliteta	Koordinate centroida	Značajne vrste
Pjavnika	42.266654°N 19.270493°E	Fendak, siva čaplja, žuta čaplja, gak, mala bijela čaplja, čaplja govedarka, ražanj, kudravi pelikan

Zetica	42.272254°N 19.230985°E	Kormoran, bjelobrada čigra, ritska sova, siva čaplja
Manastirska tapija	42.269071°N 19.162296° E	Kudravi pelikan, obična čigra, bjelobrada čigra
Bisag	42.095874°N 19.346575° E	Ljuskavi gušter
Ckla	42.090337°N 19.375450° E	Kormoran

Prikaz predloga zonacije sa aspekta ornitofaune



Zona II stepena zaštite - režim zaštite II stepena - aktivna zaštita

Aktivna zaštita se sprovodi na zaštićenom prirodnom dobru u kome su djelimično izmijenjene osobine prirodnih staništa ali ne do nivoa da ugrožavaju njihov funkcionalno-ekološki značaj, uključujući vrijedne predjele i objekte geonasljeđa.

U zonama sa režimom zaštite II stepena mogu se vršiti:

- intervencije u cilju restauracije, revitalizacije i ukupnog unaprjeđenja zaštićenog prirodnog dobra;
- kontrolisano korišćenje prirodnih resursa u zaštićenom prirodnom dobru, bez posljedica po primarne vrijednosti njihovih prirodnih staništa, populacija, ekosistema, obilježja predjela i objekata geonasljeđa.

Drugi stepen zaštite u NP

Režim zaštite drugog stepena primjenjuje se na cijelu sjevernu, plavnu teritoriju Nacionalnog parka, izuzev manjih površina koje spadaju u režim zaštite prvog stepena, od krajnje istočne granice do saobraćajnog nasipa, neposredno uz sjevernu obalu ostrva Vranjina. Kod ostrva Vranjina, nakon prekida širine 1000 do 2000 metara, zona se nastavlja prema zapadu, do ušća Karatune na sjeveru i Velike Čakovice na jugu. U ovu zonu zaštite ubrajamo i II zonu sanitarne zaštite oko izvorišta Bolje

sestre. Režimu zaštite drugog stepena pripada na sjeveru i vodena površina Malog blata i područje zaliva i oka Karuč. Duž južne obale, ovoj zoni pripadaju oka Raduš i Ckla.

Zalivi-lokaliteti Raduš, Karuč i Ckla su prema postojećem režimu zaštite pripadali III zoni. Za ove zalive je povećan stepen zaštite zato što su to najznačajniji zimovnici za riblje populacije na Skadarskom jezeru. U ovim zalivima se tokom zimskih mjeseci jati i sakuplja ogrmna količina ukljeve ali i drugih vrsta kao što su krap, kubla, pastrmke, jegulje i durge. U drugoj zoni je potrebno strožije kontrolisati korištenje prirodnih resursa nego u trčoj zoni, tako da bi se isključila mogućnost prelova, što bi uzrokovali značajni pad brojnosti najvažnijih vrsta riba u jezeru.

Zona III stepena zaštite - režim zaštite III stepena - održivo korišćenje

Održivo korišćenje se sprovodi na zaštićenom prirodnom dobru ili njegovom dijelu sa djelimično izmijenjenim i/ili izmijenjenim osobinama staništa koja omogućavaju funkcionalno- ekološko povezivanje i integritet zaštićenog prirodnog dobra.

U zonama sa režimom zaštite III stepena mogu se vršiti:

- intervencije u cilju restauracije, revitalizacije i ukupnog unaprjeđenja zaštićenog prirodnog dobra;
- razvoj naselja i prateće infrastrukture;
- radovi na uređenju objekata kulturno-istorijskog nasljeđa i tradicionalne gradnje;
- očuvanje tradicionalnih djelatnosti lokalnog stanovništva;
- selektivno i ograničeno korišćenje prirodnih resursa.

Treći stepen zaštite u NP

Režim zaštite trećeg stepena se primjenjuje na preostali, većinski dio vodene površine jezera, kao i na usku obalnu zonu uz južnu, jugo-zapadnu i zapadnu obalu jezera. Režimu trećeg stepena zaštite pripada i obalna zona Malog – Gornjeg blata na sjeveru parka i Crmničko polje na jugu.

Zaštitna zona - iako izvan Nacionalnog parka čini sa njim prirodnu i organsku cjelinu, ima veliki značaj i zahtijeva određeni režim zaštite.

Zaštitna zona u NP

Zaštitna zona, u zavisnosti od reljefa, obuhvata od 200 do 2000 metara, rjeđe i više, od granične linije parka. Granična linija nacionalnog parka najčešće ograničava područja zona zaštite trećeg stepena. Jedino se na području istočno od rijeke Morače, pa do granice sa Albanijom, zona zaštite graniči sa zonom u kojoj se primjenjuje režim zaštite drugog stepena. Duž južne i jugo-zapadne granice parka, zona zaštite se podudara sa sjevernim padinama masiva Rumije, od vrhova i prevoja do granične linije parka. Najvećim dijelom i duž sjevero-zapadne granice je zona zaštite ograničena vrhovima i prevojima.

Pregled površina po stepenima zaštite prirode:

Stepen zaštite	Površina (Ha)
I STEPEN ZAŠTITE	2.669,63
II STEPEN ZAŠTITE	13.538,66
III STEPEN ZAŠTITE	29.928,64

Zaštićeno stanište

Zaštićeno stanište je lokalitet kopna ili mora, odnosno kopna i mora koje je od značaja za očuvanje populacije pojedinih rijetkih i ugroženih vrsta na koji se primjenjuju mjere aktivne zaštite.

Na zaštićenom staništu zabranjeno je vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti kojima se ugrožavaju njegove vrijednosti.

Zaštićena staništa u NP su:

- **Pjavnik (Pantovac)** (značajne vrste – kormoran, čaplja, pelikan)
- **Zetica** (značajne vrste - Siva čaplja)
- **Manastirska tapija** (značajne vrste - Siva čaplja)
- **Bisag** (značajne vrste – endemične vrste guštera)
- **Ckla** (značajne vrste - kormoran)
- **Raduš** (značajne vrste – riblja populacija: ukljeva, krap, kubla, pastrmka, jegulja ..)
- **Ckla** (značajne vrste – riblja populacija: ukljeva, krap, kubla, pastrmka, jegulja ..)
- **Karuč** (značajne vrste – riblja populacija: ukljeva, krap, kubla, pastrmka, jegulja ..)
- **Selo Gostilje** (značajne vrste – endemična skadarska podvrsta hrasta lužnjaka *Q. Robur*)
- **Murići** (značajne vrste – balkanski endem *Ramonda serbica*)

Zaštićeni geološki i paleontološki objekti

Zaštićeni geološki i paleontološki objekti (fosili, minerali, kristali i pećinski nakit i dr.) su djelovi geonasleđa koji zbog svoje rijetkosti imaju izuzetan naučni značaj i mogu biti:

- primjerci sintipova i genotipova fosila, kao i tipske vrste fosila koji zbog svoje rijetkosti i izuzetnog naučnog značaja predstavljaju prirodnu vrijednost;
- pojedinačni minerali ili kristali, pećinski nakit koji zbog svoje rijetkosti i izuzetnog naučnog značaja predstavljaju prirodnu vrijednost;
- zbirke sintipova i genotipova fosila, tipskih vrsta fosila pojedinačnih minerala i kristala koji zbog svoje rijetkosti i izuzetnog naučnog značaja predstavljaju prirodnu vrijednost.

Zabranjeno je sakupljanje i uništavanje zaštićenih fosila, minerala, kristala i pećinskog nakita i oštećivanje njihovih nalazišta.

Zaštićeni geološki i paleontološki objekti u NP su:

- **Žmrljevica na Pavlovoj strani** (značajna nalazišta – pećinska fauna)
- **Špela u selu Donji Murići**
- **Milačka pećina u selu Poseljani** (značajna nalazišta – pećinski nakit)
- **Ivanina špilja (Vilina pećina) u blizini sela Donje Seoce** (značajna nalazišta – faune troglobiontskih invertebrata (pećinskih beskičmenjaka)
- **Golubinja i Požalica u blizini sela Donje Seoce**
- **Golubija špilja na ostrvu Vranjina**
- **Obodska pećina u blizini Rijeke Crnojevića** (značajna nalazišta – dvije vrste puževa: *Spelaeodiscus obodensis* Bole, 1965 (prečnik ljuštura 3mm) i *Spelaeodiscus unidentatus* Bole, 1961)
- **Drobiška pećina u selu Dujevo**
- **Grbočica, Babatuša, Spila u selu Trnovo.**

Pećine su speleološki objekti u kojima je osjetljivost ekosistema veoma velika, lako se remeti ravnoteža koja je uspostavljena u uslovima odsustva izvora svjetla, sa malo dostupnih hranljivih materija. Živi organizmi su prilagođeni na takve uslove usporenim metabolizmom, gubitkom pigmenta u koži, gubitkom čula vida . . . **Zbog velike osjetljivosti na bilo kakav uticaj (npr. mali porast temperature, promjena relativne vlažnosti vazduha, povećana količina hranljivih materija u vidu otpadaka eventualnih turista) potrebno je ulaze u pećinu i okolnu zonu u prečniku 50 do 100 m uvrstiti u zonu I stepena zaštite**. Ova zona oko ulaza u pećinu treba da onemogući eventualnu gradnju bilo puteva, bilo drugih objekata, kada bi moglo doći do presijecanja nekih od kanala pećina ili urušavanja pojedinih djelova speleološkog objekta. Na udaljenosti 50 do 100m od ulaza speleološki kanali su već dovoljno duboko u zemlji da im teško može nauditi neko površinsko djelovanje čovjeka.

Za faunu slijepih miševa su gotovo svi speleološki objekti važni kao staništa.

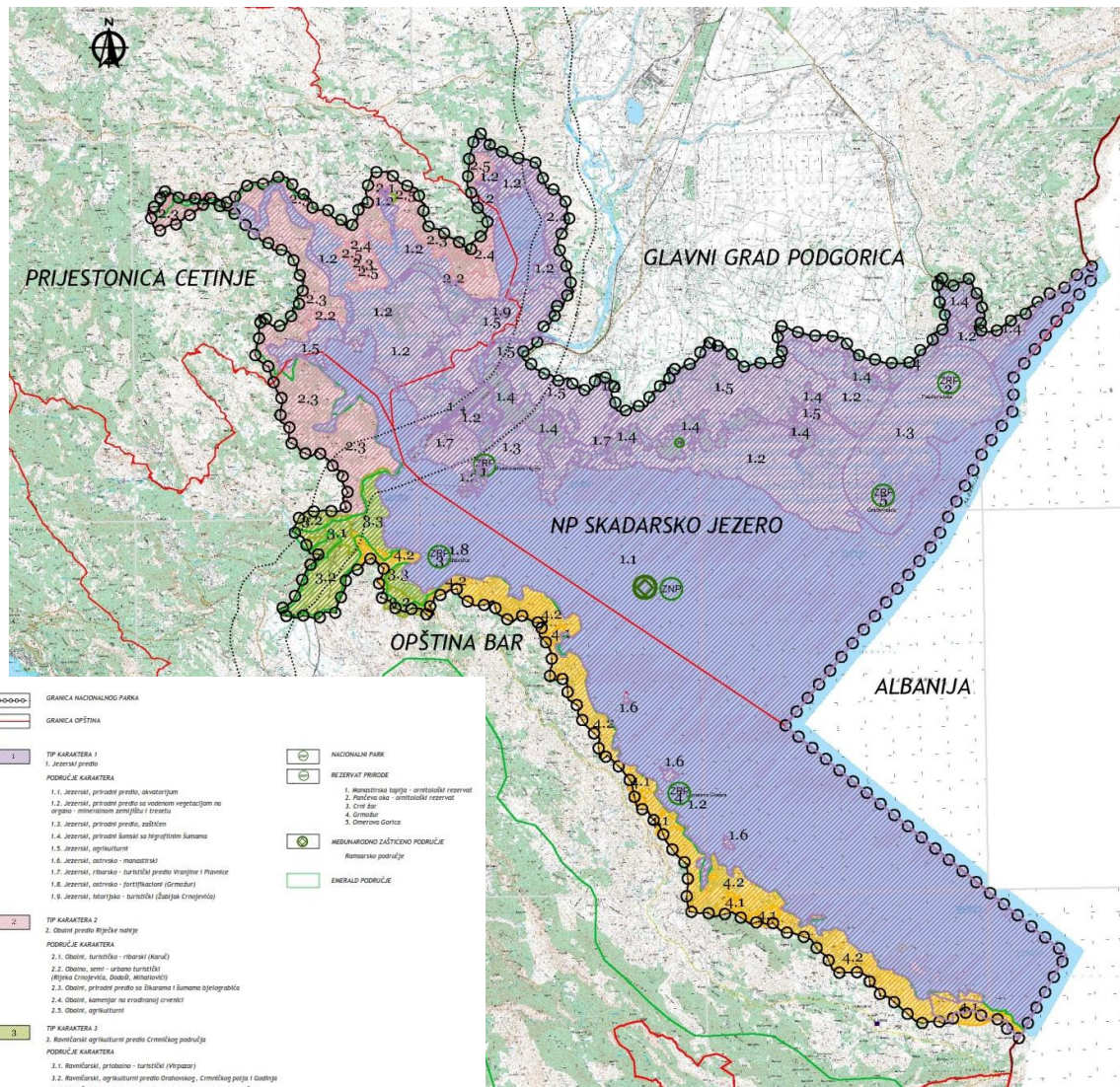
Zaštitna zona - iako izvan Nacionalnog parka čini sa njim prirodnu i organsku cjelinu, ima veliki značaj i zahtijeva određeni režim zaštite. Kako se u zaštitnoj zoni nalaze gore navedena zaštićena i vrijedna staništa različitih biljnih i životinjskih vrsta, planiranje područja zaštitne zone je usaglašeno sa karakteristikama i ograničenjima tog područja.

5.4.2. Zaštita predjela

Valorizacija predjela-/pejzaža je bitan kriterijum za utvrđivanje adekvatne namjene racionalnog korišćenja, zaštite i unaprijeđivanja prostora. Osnovni kriterijumi za valorizaciju pejzaža su : izvornost, reprezentativnost i raznolikost. Osim svojom specifičnom građom, predio se odlikuje i odgovarajućom slikom koja je rezultat postojeće građe. Predstavlja "sistem ekosistema" koji je nastao kao odraz ili posljedica raznih uslova, odnosa i međudejstava: geološke podloge, reljefa, zemljišta, klime, erozivnih procesa, biljnog i životinjskog svijeta, antropogenih faktora i dr. u odredjenom vremenu i prostoru. Karakter predjela je dosljedna i jasna šema predionih elemenata koja predio čini prepoznatljivim, drugačijim u odnosu na ostale.

Predmetni prostor pripada predjelima skadarskog basena, području predjela Skadarsko jezero. Na osnovu već utvrdjene klasifikacije, kao I na osnovu preklapanja podataka vegetacijskih, pedoloških, hidroloških, orografskih obilježja, kao I namjeni I korišćenju prostora, izdvojena su područja karaktera predjela. Područja karaktera predjela se razlikuju po geomorfološkim I prirodnim obilježjima, antropogenim uticajima, pa je izdvojeno:

- u tipu karaktera 1 Jezerskom predjelu - 9 područja,
- u tipu karaktera 2 Obalnom predjelu Riječke nahije - 5 područja,
- u tipu karaktera 3 Ravničarskom agrikulturnom predjelu Crmničkog područja - 3 područja
- u tipu karaktera 4 Brdovitim predjelima Krajine - 2 područja.

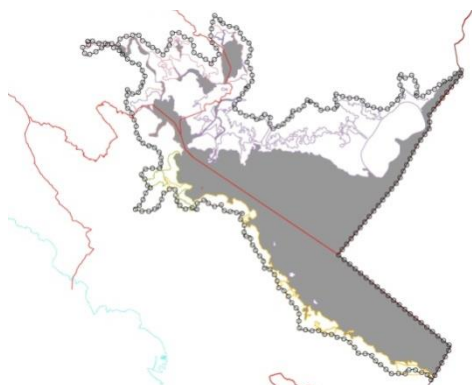


Tip karaktera predjela	Područje karaktera predjela
Jezerski predio	1.1 Jezerski, prirodni predio, akvatorijum 1.2 Jezerski, prirodni predio sa vodenom vegetacijom na organo – mineralnom zemljištu i tresetu 1.3 Jezerski, prirodni predio zaštićen 1.4 Jezerski, prirodni šumski sa higrofilnim šumama 1.5 Jezerski, agrikulturni 1.6 Jezerski, ostrvsko – manastirski 1.7 Jezerski, ribarsko – turistički predio Vranjine i Plavnice 1.8 Jezerski, ostrvsko – fortifikacioni predio Grmožura 1.9 Jezerski, istorijsko – turistički predio Žabljak Crnojevića
Obalni predio Riječke nahije	2.1. Obalni, turističko – ribarski predio Karuča 2.2. Obalni, semi – urbano turistički predio Rijeke Crnojevića, Dodoša, Mihailovića 2.3. Obalni, prirodni predio šikare i bjelogabića 2.4. Obalni, kamenjar na erodiranom zemljištu 2.5. Obalni, agrikulturni predio

Ravničarski agrikulturni predio Crmničkog područja	1.1. Ravničarski, priobalno – turistički predio Virpazara 1.2. Ravničarski, agrikulturni predio Orahovskog, Crmničkog polja I Godinja 1.3. Ravničarski, sa vodenom vegetacijom na organo – mineralnom zemljištu
Brdoviti predjeli Krajine	4.1. Brdoviti, agrikulturno – turistički predio Krnjice, Donjih Murića, Besa, Bobovišta, područja Ckle 4.2. Brdoviti, ogoljeni predio na kamenjaru

1 JEZERSKI PREDIO

1.1. Jezerski, prirodni predio, akvatorijum



LOKACIJA: Jezerski akvatorijum

KARAKTERISTIKE RELJEFA: okna kao izvori vode čije je dno niže od dna nivoa mora.

BIOLOŠKE KARAKTERISTIKE: različitost biodiverziteta značajna za opstanak jezera.

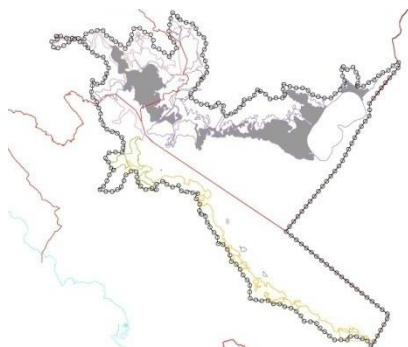
ANTROPOGENE KARAKTERISTIKE: kulturni pejzaž



Planiranje I upravljanje:

- površina jezera predstavlja značajno stanište ptica (IBA stanište), riba i biljaka (IPA stanište), koja su izdvojena kao zone posebne zaštite;
- planom su definisani plovni putevi koji ne narušavaju zaštićene zone;
- izvorišta/oka predstavljaju jedinstveni fenomen Skadarskog jezera i kao takva su posebno zaštićena;
- u zaštićenim zonama su dozvoljena naučna istraživanja, edukacija i monitoring biološke raznolikosti;
- u zaštićenim zonama parka nije dozvoljen ribolov, a na ukupnoj površini parka nije dozvoljen lov;

1.2. Jezerski, prirodni predio sa vodenom vegetacijom na organo – mineralnom zemljištu i tresetu



LOKACIJA: Sjeverni, sjeveroistočni, sjeverozapadni dio obuhvata plana, zahvata dio Glavnog grada Podgorice i Prijestonice Cetinje.

KARAKTERISTIKE RELJEFA: najviša tačka ide do 300mnn, najveći dio ovog područja karakterizira je na organsko – mineralnom zemljištu i tresetu, kao i manji dio na crvenici erodiranoj i stjenovitoj.

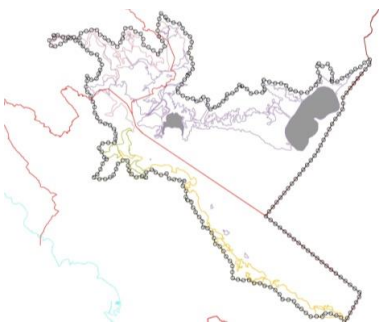
BIOLOŠKE KARAKTERISTIKE: vodena vegetacija značajna kao stanište ptica i riba.

ANTROPOGENE KARAKTERISTIKE: prirodni predio gdje je uloga čovjeka održavanje njegove prirodnosti.

Planiranje i upravljanje:

- dozvoljena su naučna istraživanja, edukacija i monitoring biološke raznolikosti;
- dozvoljeni su zahvati i radnje koji ne mijenjaju svojstva i namjenu šume, a u funkciji su šetnje i rekreacije, što neće trajno uticati na izgled pejzaža ili njegovu trajnu promjenu (postavljanje stolova, klupa, platforme za posmatranje ptica ..)
- u zaštićenim zonama parka nije dozvoljen ribolov, a na ukupnoj površini parka nije dozvoljen lov;

1.3. Jezerski, prirodni predio zaštićen – rezervati prirode



LOKACIJA: Sjeverna i sjeveroistočna strana plana, dio Glavnog grada Podgorice

KARAKTERISTIKE RELJEFA: nadmorska visina 0mnn, prostire se na organsko – mineralnom zemljištu i tresetu.

BIOLOŠKE KARAKTERISTIKE: rezervati prirode, ornitološki rezervati.

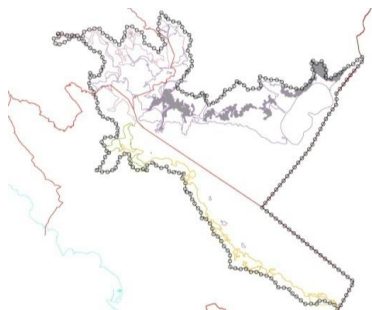
ANTROPOGENE KARAKTERISTIKE: prirodni predio očuvan, nema uticaja čovjeka.

Planiranje i upravljanje:

- nisu dozvoljene intervencije u prostoru (osim u posebnim slučajevima lokalizacije požara, uništavanja invazivnih vrsta ili sličnih aktivnosti koje su vezane za očuvanje prirodnih vrijednosti prostora), niti bilo kakva izgradnja;
- dozvoljena su naučna istraživanja, edukacija i monitoring biološke raznolikosti;

- u zaštićenim zonama parka nije dozvoljen ribolov, a na ukupnoj površini parka nije dozvoljen lov;

1.4. Jezerski, prirodni šumski sa higrofilnim šumama



LOKACIJA: Sjeverna, sjeverozapadna i sjeveroistočna strana plana, dio Glavnog grada Podgorice

KARAKTERISTIKE RELJEFA: nadmorska visina 0mnn, prostire se na organo – mineralnom zemljištu i tresetu i aluvijumu karbonatnom duboko zabarenom.

BIOLOŠKE KARAKTERISTIKE: higrofilne šume značajne za biodiverzitet jezera.

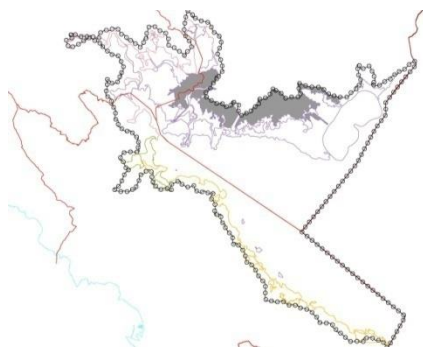
ANTROPOGENE KARAKTERISTIKE: prirodni predio gdje je uloga čovjeka održavanje njegove prirodnosti.



Planiranje i upravljanje:

- dozvoljena su naučna istraživanja, edukacija i monitoring biološke raznolikosti;
- u zaštićenim zonama parka nije dozvoljen ribolov, a na ukupnoj površini parka nije dozvoljen lov;
- higrofilnim šumama, kao glavnim obilježjem ovog područja treba gazdovati u skladu sa odgovarajućim planovima upravljanja šumama zasnovanim na načelima održivog razvoja i očuvanja biološke raznovrsnosti, očuvanja prirodnog sastava, strukture i funkcije šumskih ekosistema;
- treba sprovoditi mjere suzbijanja alohtonih vrsta;
- pošumljavanje (nakon požara i sličnih katastrofa) treba obavljati autohtonim vrstama, prirodnim elementima vegetacije;
- dozvoljeni su zahvati i radnje koji ne mijenjaju svojstva i namjenu šume, a u funkciji su sporta i rekreacije, što neće trajno uticati na izgled pejzaža ili njegovu trajnu promjenu (postavljanje stolova, klupa, platform za posmatranje ptica ..)

1.5. Jezerski, agrikulturni



LOKACIJA: Sjeverna, sjeverozapadna i sjeveroistočna strana plana, dio Glavnog grada Podgorice i dio Prijestonice Cetinje

KARAKTERISTIKE RELJEFA: nadmorska visina do 50mnv, prostire se na aluvijumu karbonatnom dubokom ilovastom, slabo zabarenom i duboko zabarenom.

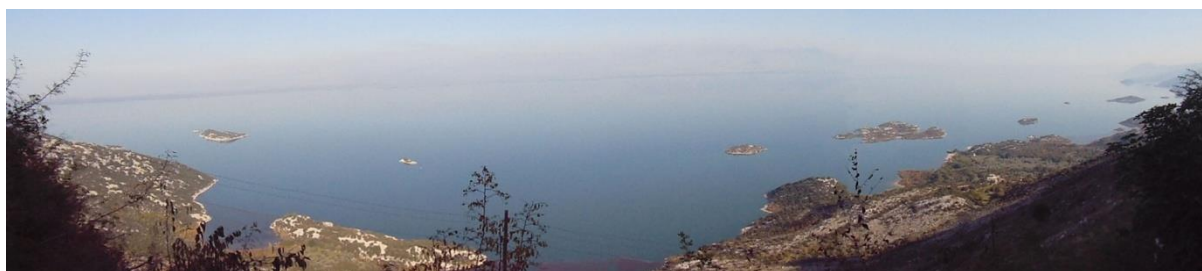
BIOLOŠKE KARAKTERISTIKE: zemljište pogodno za poljoprivredu.

ANTROPOGENE KARAKTERISTIKE: obradive površine, lako pristupačne.

Planiranje i upravljanje:

- preporučuje se podsticanje obnove zapuštenih obradivih površina – moguća eko proizvodnja autohtonih kultura čime se obnavlja autentičnost ruralnog ambijenta
- poljoprivreda će se razvijati kao djelatnost komplementarna turizmu, jer razvoj poljoprivrede obezbjeđuje autentični i zdrav proizvod kao ugostiteljsku i gastronomsku ponudu, vizuelno pejzaž čini ljepšim;

1.6. Jezerski, ostrvsko - manastirski



LOKACIJA: ostrva u Skadarskom jezeru, opština Bar

KARAKTERISTIKE RELJEFA: nadmorska visina do 100mnv, prostire se na stjenovitoj i jako humusnoj crvenici.

BIOLOŠKE KARAKTERISTIKE: kraška uzvišenja, gnijezdilište ptica.

ANTROPOGENE KARAKTERISTIKE: izgradnja pristana, konaka i svetilišta.

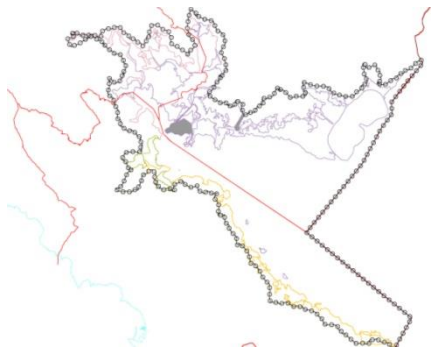
Planiranje i upravljanje:

- ostrva i pojedinačne spomeničke građevine sa svojom okolinom, kontaktnim prostorom, odnosno zonom ekspozicije, su zaštićeni kao dio jedinstvenog kulturnog pejzaža Skadarskog

jezera i istorijske graditeljske cjeline, i na adekvatan način uključeni u budući razvoj prostora Parka;

- valorizacija ostrva je usaglašena sa uslovima iz Studije zaštite kulturnih dobara za NP Skadarsko jezero.

1.7. Jezerski, ribarsko – turistički predio Vranjine i Plavnice

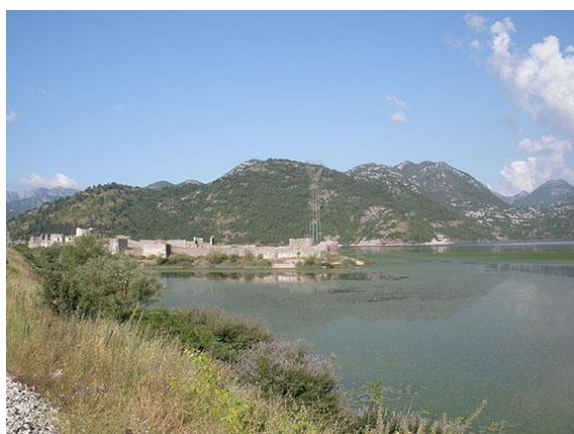


LOKACIJA: dio Glavnog grada Podgorice

KARAKTERISTIKE RELJEFA: nadmorska visina do 300mnn (Vranjina), prostire se na stjenovitoj crvenici, aluvijumu dubokom karbonatnom i organo – mineralnom zemljištu i tresetu.

BIOLOŠKE KARAKTERISTIKE: različitost i bogastvo flore i faune.

ANTROPOGENE KARAKTERISTIKE: formiranje ribarskog naselja Vranjina, formiranje turističkog kompleksa Plavnica, valorizacija prirodne ljepote u turističke svrhe Vranjine i Plavnice.



Planiranje i upravljanje:

- područje Vranjine će se razvijati u skladu sa rješenjima iz usvojenog plana DSL „Vranjina sa Lesendrom“
- područje Plavnice je dijelom realizovan kroz implementaciju UP-a „Plavnica“, a predviđena je izrada izmjena i dopuna plana u kojima će biti definisane mjere daljeg uređenja prostora;

1.8. Jezerski, ostrvsko – fortifikacioni predio Grmožura

LOKACIJA: ostrvo u Skadarskom jezeru, Opština Bar

KARAKTERISTIKE RELJEFA: nadmorska visina 0mnn, prostire se na stjenovitoj i jako humusnoj crvenici.

BIOLOŠKE KARAKTERISTIKE: rezervat prirode, gnijezdilište ptica, veliko prisustvo zmija.

ANTROPOGENE KARAKTERISTIKE: formiranje utvrđenja, izuzetna ambijentalna, arhitektonska i estetska vrijednost.



Planiranje I upravljanje:

- ostrvo je zaštićeno kao dio jedinstvenog kulturnog pejzaža Skadarskog jezera;
- fortifikacija Grmožur je uključena u turističku valorizaciju Parka;
- valorizacija ostrva je usaglašena sa uslovima iz Studije zaštite kulturnih dobara za NP Skadarsko jezero.

1.9. Jezerski, istorijsko – turistički predio Žabljak Crnojevića



Planiranje I upravljanje:

- lokalitet je je zaštićen kao dio jedinstvenog kulturnog pejzaža Skadarskog jezera;
- za područje Žabljak Crnojevića je predviđena izrada izmjena I dopuna važećeg DSL „Žabljak Crnojevića“
- planski tretman mora biti usaglašen sa uslovima iz Studije zaštite kulturnih dobara za NP Skadarsko jezero.

2. OBALNI PREDIO RIJEČKE NAHIJE

2.1. Obalni, turističko – ribarski predio Karuča

LOKACIJA: sjeverni dio plana, dio Prijestonice Cetinje.

KARAKTERISTIKE RELJEFA: nadmorska visina do 100m_{nv}, prostire se na crvenici pretaloženoj i antropogenizovanoj.

BIOLOŠKE KARAKTERISTIKE: jezerska oka. Izuzetna ambijentalna vrijednost.

ANTROPOGENE KARAKTERISTIKE: kula Sv. Petra, formiranje ribarskog naselja, valorizacija prirodne ljepote u turističke svrhe.



Planiranje i upravljanje:

- planskim rješenjem je predviđeno povezivanje okolnih zelenih i drugih prirodnih površina sa ruralnom cjelinom;
- lokalitet je zaštićen kao dio jedinstvenog kulturnog pejzaža Skadarskog jezera;
- predviđeno je očuvanje karakterističnog tradicionalnog sklopa ruralne cjeline jezerskog tipa;
- razvoj ruralnog turizma će se sprovoditi na način da se smještajni kapaciteti obezbjeđuju u okviru domaćinstva u obnovljenim autentičnim kućama, uz osmišljavanje stimulativnih mjera koje će omogućiti rekonstrukciju i revitalizaciju tradicionalne ruralne cjeline;
- kolski saobraćaj, biciklističke i šetne staze će se urediti sa odmorištima i vidikovcima. Saobraćajna infrastruktura je usaglašena sa režimom zaštite prirode i valorizacijom prostora;
- predviđeno je uređenje tematskih staza arheološke i graditeljske baštine, kao i staza sa označavanjem biljnih vrsta i geoloških fenomena;

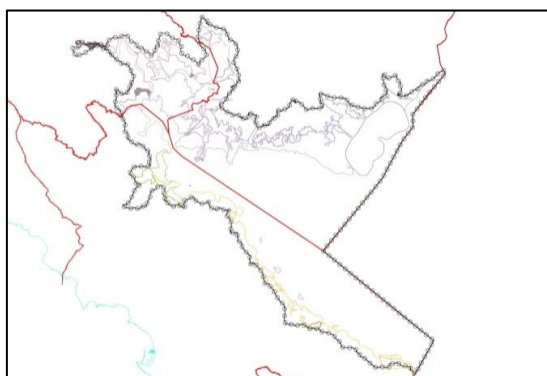
2.2. Obalni, semi – urbano turistički predjeli Rijeke Crnojevića, Dodoša, Mihailovića

LOKACIJA: sjeveroistočni dio plana, dio Prijestonice Cetinje.

KARAKTERISTIKE RELJEFA: nadmorska visina do 200m_{nv}, prostire se na crvenici humusnoj i jako stjenovitoj, pretaloženoj i antropogenizovanoj i aluvijumu karbonatnom duboko slabo zabarenom.

BIOLOŠKE KARAKTERISTIKE: različitost i bogastvo flore i faune, izuzetna ambijentalna vrijednost.

ANTROPOGENE KARAKTERISTIKE: formiranje ribarskog naselja Rijeke Crnojevića, kompleks Ljeskovac, valorizacija prirodne ljepote u turističke svrhe.

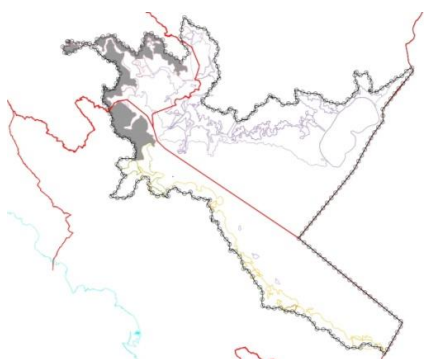




Planiranje i upravljanje:

- planskim rješenjem je predviđeno povezivanje okolnih zelenih i drugih prirodnih površina sa naseljskim cjelinama ;
- predviđeno je očuvanje karakterističnog tradicionalnog sklopa naselja, i podsticanje obnove obradivih površina okućnica čime će se obnoviti autentičnost ambijenta;
- Rijeka Crnojevića je zaštićena kao dio jedinstvenog kulturnog pejzaža Skadarskog jezera;
- razvoj turizma će se sprovoditi na način da se smještajni kapaciteti obezbjeđuju u okviru domaćinstva u obnovljenim autentičnim kućama, uz osmišljavanje stimulativnih mjera koje će omogućiti rekonstrukciju i revitalizaciju pojedinih cjelina;
- eventualna nova izgradnja treba biti prilagodjena terenskim uslovima, tradicionalnom sklopu naselja i tradicionalnoj narodnoj arhitekturi;
- kolski saobraćaj, biciklističke i šetne staze će se urediti sa odmorištima i vidikovcima. Saobraćajna infrastruktura je usaglašena sa režimom zaštite prirode i valorizacijom prostora;
- predviđeno je uređenje tematskih staza arheološke i graditeljske baštine , kao i staza sa označavanjem biljnih vrsta i geoloških fenomena;
- preostala graditeljska baština, prvenstveno ljetnikovci, tvrđave i manastiri su predviđeni za revitalizaciju i turističku valorizaciju;
- predviđen je razvoj eko turizma koji je od naročitog interesa za održivi razvoj zajednice;

2.3. Obalni, prirodni predio sa šikarama i šumama bjelograbića



LOKACIJA: sjeveroistočna i istočna strana plana, dio Prijestonice Cetinje i dio Opštine Bar

KARAKTERISTIKE RELJEFA: nadmorska visina 500mnnv, prostire se na crvenici humusnoj i jako stjenovitoj i erodiranoj.

BIOLOŠKE KARAKTERISTIKE: šume značajne za biodiverzitet jezera.

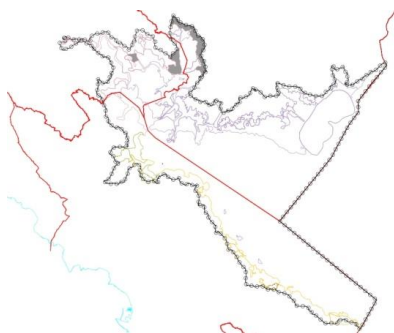
ANTROPOGENE KARAKTERISTIKE: prirodni predio gdje je uloga čovjeka održavanje njegove prirodnosti.



Planiranje i upravljanje:

- dozvoljena su naučna istraživanja, edukacija i monitoring biološke raznolikosti;
- šumama, kao glavnim obilježjem ovog područja, treba gazdovati u skladu sa odgovarajućim planovima upravljanja, zasnovanim na načelima održivog razvoja i očuvanja biološke raznovrsnosti, očuvanja prirodnog sastava, strukture i funkcije šumskih ekosistema;
- treba sprovoditi mjere suzbijanja alohtonih vrsta;
- pošumljavanje (nakon požara i sličnih katastrofa) obavljati autohtonim vrstama, prirodnim elementima vegetacije;
- dozvoljeni su zahvati i radnje koji ne mijenjaju svojstva i namjenu šume, a u funkciji su sporta i rekreacije, što neće trajno uticati na izgled pejzaža ili njegovu trajnu promjenu (postavljanje stolova, klupa, vidikovci ...).

2.4. Obalni kamenjar na erodiranoj crvenici



LOKACIJA: sjeverna strana plana, dio Prijestonice Cetinje i dio Glavnog grada Podgorice

KARAKTERISTIKE RELJEFA: nadmorska visina 300mnnv, prostire se na crvenici erodiranoj i sjenovitoj.

BIOLOŠKE KARAKTERISTIKE: značajne biljne zajednice na kamenjaru, endemične vrste.

ANTROPOGENE KARAKTERISTIKE: pod antropogenim uticajima došlo je do degradiranih stadijuma – kamenjara.

Planiranje i upravljanje:

- predviđeno je saniranje erozije primjenom bioloških mjera uz upotrebu autohtonih biljnih vrsta.

2.5. Obalni, agrikulturni

LOKACIJA: Sjeverna strana plana, dio Glavnog grada Podgorice I dio Prijestonice Cetinje

KARAKTERISTIKE RELJEFA: nadmorska visina do 50mnnv, prostire se na aluvijalnom – deluvijalnom zemljištu slabo zabarenom I slabo zasoljenom, organo – mineralnom zemljištu I tresetu I na crvenici humusnoj jako stjenovitoj.

BIOLOŠKE KARAKTERISTIKE: zemljište pogodno za poljoprivredu.

ANTROPOGENE KARAKTERISTIKE: obradive površine, lako pristupačne.



Planiranje I upravljanje:

- preporučuje se podsticanje obnove zapuštenih obradivih površina – moguća eko proizvodnja autohtonih kultura čime se obnavlja autentičnost ruralnog ambijenta
- poljoprivreda će se razvijati kao djelatnost komplementarna turizmu, jer razvoj poljoprivrede obezbjeđuje autentični i zdrav proizvod kao ugostiteljsku i gastronomsku ponudu, vizuelno pejzaž čini ljepšim;

3. RAVNIČARSKI AGRIKULTURNI PREDIO CRMNIČKOG PODRUČJA

3.1. Ravničarski, priobalno – turistički predio Virpazara

LOKACIJA: istočni dio plana, dio Opštine Bar.

KARAKTERISTIKE RELJEFA: nadmorska visina do 50mnnv, prostire se na crvenici humusnoj I jako stjenovitoj.

BIOLOŠKE KARAKTERISTIKE: Izuzetna ambijentalna vrijednost.

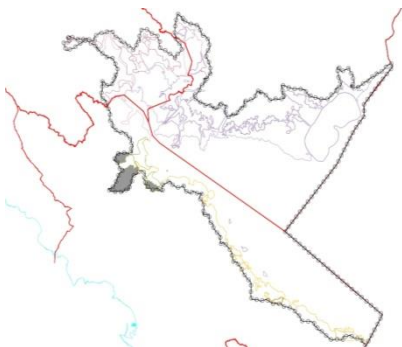
ANTROPOGENE KARAKTERISTIKE: utvrđenje Besac, formiranje naselja, valorizacija prirodne ljepote u turističke svrhe.



Planiranje I upravljanje:

- za područje Virpazara primjenjuju se smjernice iz usvojenog plana DSL „Virpazar“
- predviđeno je poboljšanje i unaprijedjenje stanja pretežno izgrađenog, semi-ruralnog, turističkog predjela na način da se očuvaju prepoznate karakteristike;
- zaštitu, razvoj i upravljanje prirodnim i kulturnim nasljedjem treba tretirati integralno, kao regeneratorski turističkog i šireg ekonomskog razvoja, odnosno održivog razvoja čitavog područja.

3.2. Ravničarski, agrikulturni predio Orahovskog, Crmničkog polja i Godinja

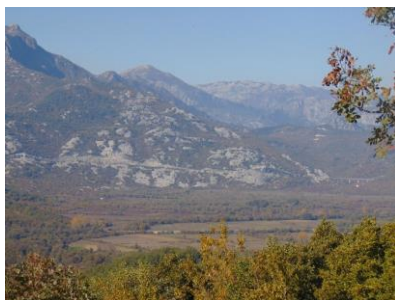


LOKACIJA: istočna strana plana, dio Opštine Bar.

KARAKTERISTIKE RELJEFA: nadmorska visina do 25mnnv, prostire se na aluvijumu karbonatnom duboko zabarenom.

BIOLOŠKE KARAKTERISTIKE: zemljište pogodno za poljoprivredu.

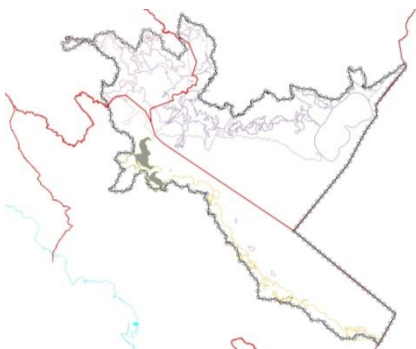
ANTROPOGENE KARAKTERISTIKE: obradive površine, lako pristupačne.



Planiranje I upravljanje:

- planskim rješenjem je predviđeno poboljšanje i unaprijedjenje stanja karaktera nizijskog, agrikulturnog predjela, kroz podsticanje obnove zapuštenih obradivih površina, i, gdje je to održivo, očuvanje tradicionalnog načina obrade zemljišta;
- preporučuje se gajenje povrtlarskih i ratarskih kultura, cvijeća, ukrasnog žbunja i drveća, voćki, začinskog i ljekovitog bilja;
- poljoprivreda će se razvijati kao djelatnost komplementarna turizmu, jer razvoj poljoprivrede obezbjeđuje autentični i zdrav proizvod kao ugostiteljsku i gastronomsku ponudu, vizuelno pejzaž čini ljepšim;

3.3. Ravničarski, sa vodenom vegetacijom na organo – mineralnom zemljištu



LOKACIJA: istočni dio obuhvata plana, zahvata dio opštine Bar.

KARAKTERISTIKE RELJEFA: najvišočija tačka ide do 25m_{nv}, zahvata aluvijalno – deluvijalnom zemljištu slabo zabarenom i organo – mineralnom zemljištu i tresetu.

BIOLOŠKE KARAKTERISTIKE: vodena vegetacija značajna kao stanište prica i riba.

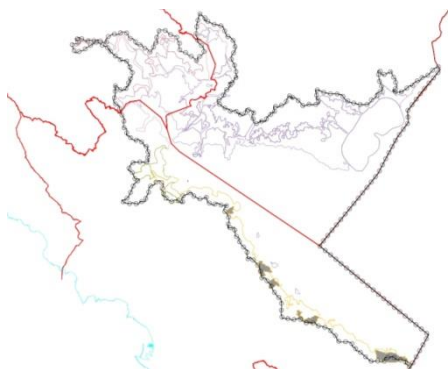
ANTROPOGENE KARAKTERISTIKE: prirodni predio gdje je uloga čovjeka održavanje njegove prirodnosti.

Planiranje i upravljanje:

- dozvoljena su naučna istraživanja, edukacija i monitoring biološke raznolikosti;
- planirano je formiranje vidikovaca i platformi za posmatranje ptica;
- dozvoljeni su zahvati i radnje koji ne mijenjaju svojstva i namjenu šume, a u funkciji su sporta i rekreacije, što neće trajno uticati na izgled pejzaža ili njegovu trajnu promjenu.

4. BRDOVITI PREDJELI KRAJINE

4.1. Brdoviti, agrikulturni – turistički predio Krnjice, Donjih Murića, Besa, Bobovišta, područja Ckla



LOKACIJA: jugoistočna i južna strana plana, dio Opštine Bar.

KARAKTERISTIKE RELJEFA: nadmorska visina do 100m_{nv}, prostire se na crvenici pretaloženoj i antropogenizovanoj.

BIOLOŠKE KARAKTERISTIKE: zemljište pogodno za poljoprivredu, turizam.

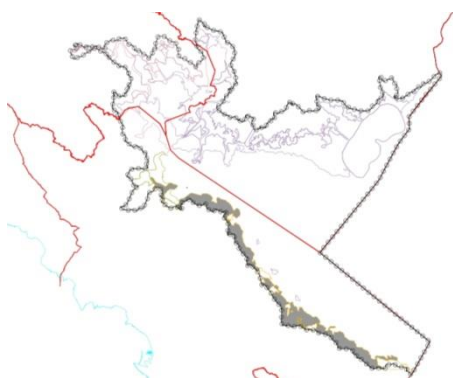
ANTROPOGENE KARAKTERISTIKE: obradive površine, lako pristupačne, valorizacija prirodne ljepote u turističke svrhe.



Planiranje i upravljanje:

- zaštitu, razvoj i upravljanje prirodnim i kulturnim nasledjem treba tretirati integralno, kao regeneratorski turističkog i šireg ekonomskog razvoja, odnosno održivog razvoja čitavog područja;
- treba raditi na uređenju ruralnog predjela, naročito njihovih autentičnih tradicionalnih ambijentalnih cjelina u cilju zaštite i očuvanje prirodnih i izgrađenih repera i simbola ;
- naselja u parku su zaštićena kao dio jedinstvenog kulturnog pejzaža Skadarskog jezera;
- očuvanje prirodne konfiguracije terena, postojećih medja i zadržavanje tradicionalnog načina poljoprivredne proizvodnje je od značaja je za zaštitu tradicionalnog kulturnog predjela;
- predviđen je razvoj eko turizma koji je od naročitog interesa za održivi razvoj zajednice;

4.2. Brdoviti, ogoljeni predio na kamenjaru



LOKACIJA: jugoistočna i južna strana plana, dio Opštine Bar.

KARAKTERISTIKE RELJEFA: nadmorska visina 500mnnv, prostire se na crvenici erodiranoj i sjenovitoj.

BIOLOŠKE KARAKTERISTIKE: značajne biljne zajednice, endemične vrste, od kojih je najznačajniji balkanski endem Ramonda serbica na području Murića.

ANTROPOGENE KARAKTERISTIKE: pod antropogenim uticajima došlo je do degradiranih stadijuma – kamenjara.



Planiranje I upravljanje:

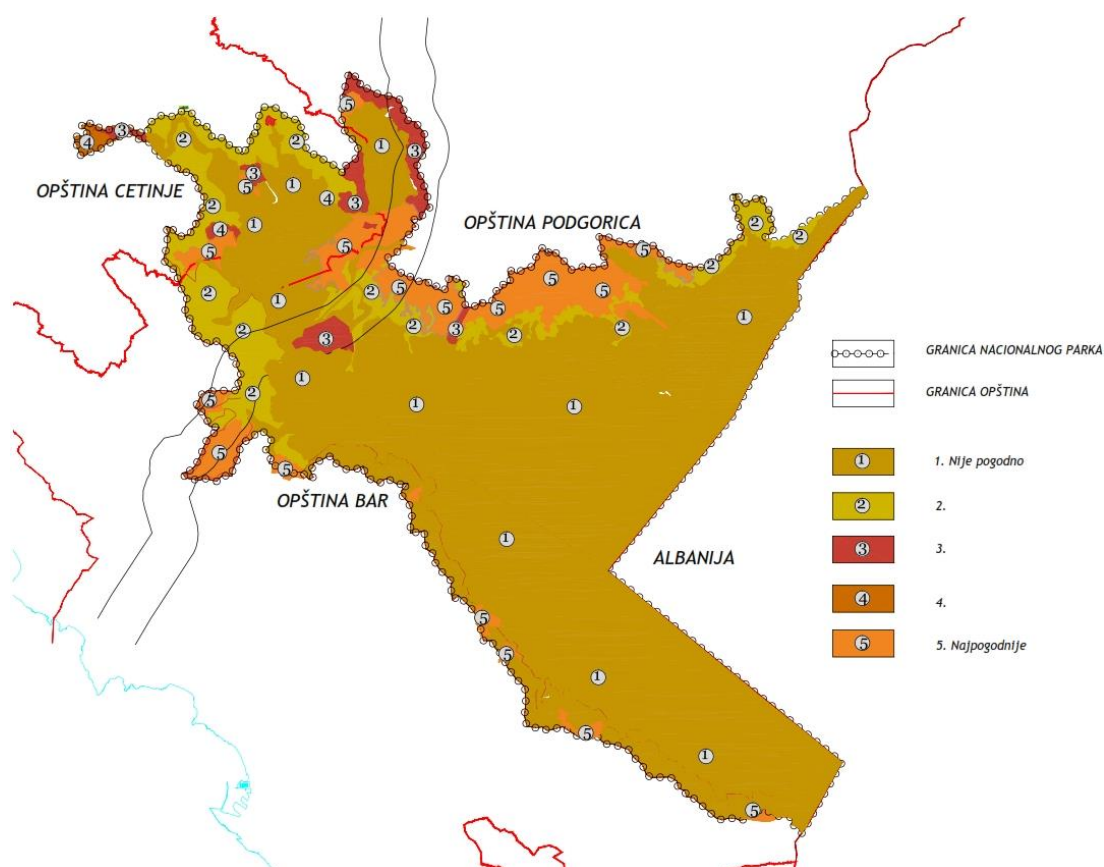
- Predviđeno je saniranje erozije primjenom bioloških mjera uz upotrebu autohtonih biljnih vrsta.

Pogodnost predjela

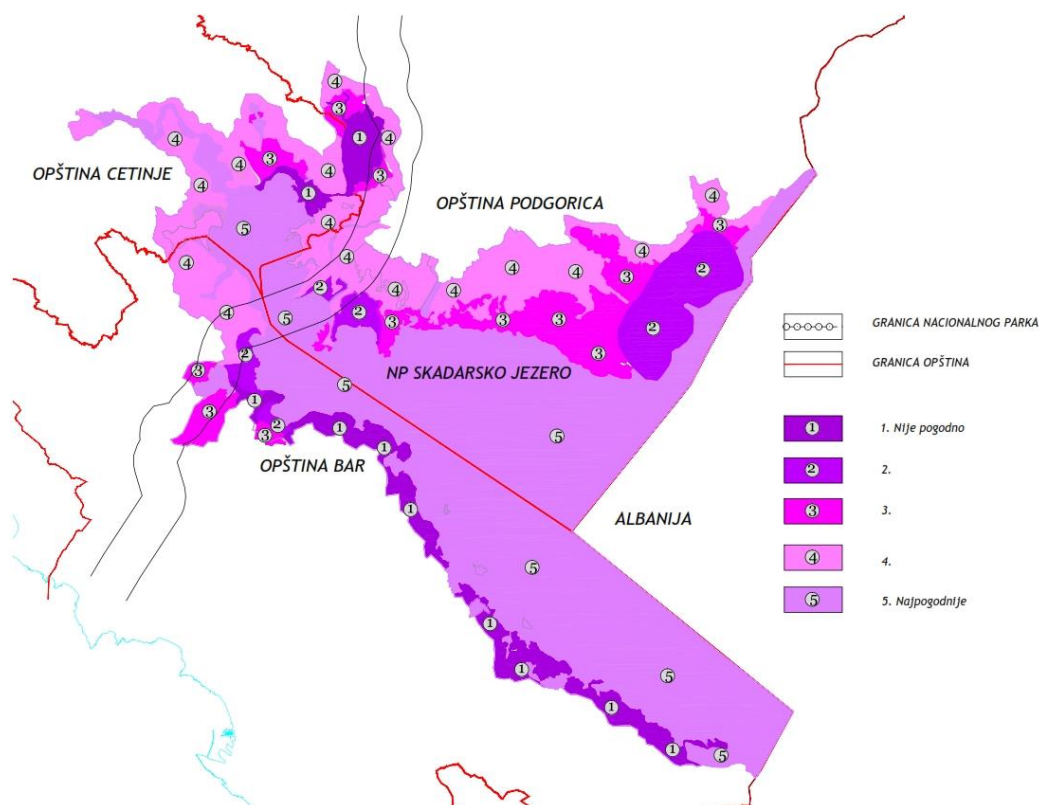
Imajući u vidu da su glavne razvojne komponentne Nacionalnog parka Skadarskog jezera osim njegove zaštite, turizam, rekreacija I poljoprivreda, urađene su karte modela pogodnosti, koje pokazuju koji su predjeli najpogodniji za turizam I rekreaciju, a koji za poljoprivredu. Pogodnost predjela je predstavljena vrijednosnom skalom ocjena (1 - 5), gdje 1 predstavlja najmanje pogodan, a 5 najpogodniji predio.

Na osnovu analize modela pogodnosti predjela, zaključeno je da su za poljoprivredu pogodna dva veća polja (Orahovsko I Crmničko), kao i male površine u sklopu naselja Skadarskog jezera koji kroz tradicionalan način proizvodnje vrše zaštitu kulturnog predjela i mogu biti regeneratorski turističkog i ekonomskog razvoja. Za turizam i rekreaciju su pogodna postojeća naselja I lokaliteti, kao I lokaliteti planirani u okviru usvojenih planskih dokumenata.

KARTA POGODNOSTI ZA POLJOPRIVREDU



KARTA POGODNOSTI ZA TURIZAM



5.4.3. Zaštita kulturno istorijskog nasledja

Prilog je rađen na osnovu Studije za zaštitu kulturnih dobara, uradjenei usvojene za potrebe izrade PPPN NP Skadarsko jezero.

5.4.3.1. Kulturna dobra u zahvatu plana

Zakon o zaštiti kulturnih dobara, u poglavlju II, čl 12-15 uređuje vrste nepokretnih kulturnih dobara koja mogu biti:

- profani objekat,
- sakralni objekat,
- memorijalni objekat,
- fortifikacioni objekat,
- infrastrukturni objekat ,
- grupa građevina,
- prostor sa karakteristiknim interakcijama čovjeka i prirode.

Nepokretno kulturno dobro može biti:

- kulturno - istorijski objekat,
- kulturno-istorijska cjelina,
- lokalitet,
- područje.

Kulturno - istorijski objekat je pojedinačni nepokretni objekat od arhitektonskog, arheološkog, umjetničkog, tehničkog, paleontološkog značaja ili drugog društvenog značaja I može biti:

- arhitektonsko djelo, njegovi ostaci ili prepoznatljivi djelovi;
- arheološki elementi ili strukture arheološkog karaktera;
- djelo primijenjene umjetnosti, slikarstva ili vajarstva, natpis, pećinsko stanište,
- djelo ili ostatak tehnicke kulture, stare industrije ili infrastrukture i drugo dobro koje jetrajno vezano za određeni arhitektonski objekat ili mjesto;
- memorijalni ili drugi spomen objekat.

Kulturno-istorijska cjelina je urbano ili ruralno naselje ili njegov dio, uključujući pripadajuću infrastrukturu i izolovane ili povezane grupe građevina koje su svojim karakterističnim osobenostima dovoljno jedinstvene da predstavljaju topografsku cjelinu i može biti:

- stari grad,
- urbano ili ruralno naselje,
- homogena grupa građevina,
- lokalitet ili područje.

Lokalitet ili područje je zajedničko djelo čovjeka i prirode, koje je djelimično izgrađeno, dovoljno osobeno i homogeno da se može topografski definisati i može biti:

- arheološko nalazište,
- kulturno – istorijsko područje,
- kulturni pejzaž.

U ZONI ZAHVATA NP SKADARSKO JEZERO NALAZE SE SLEDEĆA KULTURNIH DOBARA:

1. **Jednobrodna crkva kod sela Ckla;** Maskiš, Skadarsko jezero, Bar,
2. **Lokalitet Tophala,** Bar
3. **Manastir Moračnik;** ostrvo Moračnik, Skadarsko jezero, Bar,
4. **Manastir Beška;** ostrvo Beška, Skadarsko jezero, Bar,
5. **Manastir Starčevo;** ostrvo Starčeva Gorica, Skadarsko Jezero, Bar,
6. **“Kulturno-istorijska cjelina Virpazar”;** Bar
7. **Spomen-ploča na mjestu pogibije Blaža Orlandića;** Godinje, Bar,
8. **Spomen-ploča Ristu Markoviću;** Mijela, Virpazar, Bar,
9. **“Veliki most”** u Virpazaru, Bar
10. **Spomen-ploča u znak borbe od 13 jula 1941 g;** Virpazar, Bar,
11. **Utvrdjenje Besac;** Virpazar, Bar,
12. **Crkva sv. Nikole;** Riječki grad, Rijeka Crnojevića, Cetinje,
13. **Crkva sv. Nikole;** Riječki grad, Rijeka Crnojevića, Cetinje,
14. **Kuća Mihaila Bastaća** kod Starog mosta na Rijeci Crnojevića, Cetinje,
15. **Kuća sv. Petra** na Rijeci Crnojevića, Cetinje,
16. **Manastir Kom Crnojevića sa crkvom Uspenja Bogorodice,** Odrinska gora, Skadarsko jezero, Cetinje,
17. **Most Knjaza Danila** na Rijeci Crnojevića, Cetinje,
18. **Obod Crnojevića;** Riječki Grad, Rijeka Crnojevića, Cetinje,
19. **Spomenik palim rodoljubima oslobođilačkih ratova 1919-1945;** Rijeka Crnojevića, Cetinje,
20. **Spomenik prvim obješenim taocima;** Rijeka Crnojevića, Cetinje,
21. **Tvrđava Lesendro;** Vranjina, Skadarsko jezero, Cetinje,
22. **Crkva Sv. Nikole,** Prevlaka, Cetinje
23. **Vladičina kula na Karuču,** Cetinje,
24. **Žabljak Crnojevića;** Skadarsko jezero, Cetinje,
25. **Stražarska ribarska kućica na Karuču,** Cetinje
26. **Trpezulje, Krmenjače, Mliništa i stari Viganj u Matagužima,** Zeta, Podgorica,
27. **Velje Ledine;** Gostilj, Zeta, Podgorica,
28. **Mjace;** Mataguži, Zeta, Podgorica,
29. **Manastir Vranjina sa crkvom sv. Nikole;** Vranjina, Podgorica,
30. **Naselje Vranjina** na obali Skadarskog Jezera, Podgorica,
31. **Oblun;** Vukovci, Zeta, Podgorica,

KULTURNA DOBRA U ZAŠTITNOJ ZONI NP SKADARSKO JEZERO:

1. **Stari bunar;** Ostros, Bar,
2. **Ambijentalna cjelina Lekovići,** Godinje, Bar
3. **Manastir Prečista Krajinska;** Ostros, Bar,

4. **Manastir Orahovo**, Crmnica, Bar
5. **Crkva Sv Jovana i Mihaila**, Sotonići, Bar
6. **Crkva Sv Atanasija**, Sotonići, Bar
7. **Crkva Sv Petke**, Sotonići, Bar
8. **Crkva sv. Blagovještenja**, Jeksa, Čukovići
9. **Crkva sv. Jovana**, Košće
10. **Crkva Sv Đorđa**, Srpska
11. **Crkva Sv Trojice**, Vukovci
12. **Balšin grad, Ponari**, Podgorica
13. **Spomenik-piramida; Mataguži**, Podgorica,
14. **Spomen-piramida Jovu Šanoviću**; Gostilje, Podgorica,
15. **Spomen-piramida Luki Vukotiću**; Gostilje, Podgorica,
16. **Spomen-ploča gdje je radila tehnika KP KPJ za Crnu Goru**; Gostilj, Podgorica,
17. **Spomen-ploča na kući Glavnog štaba NOB Crne Gore**; Gostilj, Podgorica,
18. **Kirza**, Sukuruć, Tuzi

OBJEKTI I LOKALITETI SA POTENCIJALNIM KULTURNIM VRIJEDNOSTIMA :

1. **Crkva Svete Gospe**, Virpazar, Bar;
2. **Crkva Sv. Nikole**, Virpazar, Bar;
3. **Crkva Sv. Nikole**, Prevlaka, Cetinje;
4. **Ambijentalna cjelina Rijeka Crnojevića**, Cetinje;
5. **Crkva Sv. Spasa**, Rijeka Crnojevića, Cetinje;
6. **Dvorac kralja Nikole**, Ljeskovac, Rijeka Crnojević

Pored nepokretnih kulturnih dobara prostor u zahvatu plana obiluje značajnim brojem objekata i prostora za koje se osnovano pretpostavlja da posjeduju vrijednosti što čini čitavo područje jedinstvenom kulturno-istorijskom cjelinom i , generalno, dobro očuvanim kulturnim pejzažom.

DOBRA ZA KOJA SU PRIHVAĆENE ILI PODNIJETE INICIJATIVE ZA VALORIZACIJU U ZONI NP:

1. **Naselje Poseljani**, Cetinje
2. **Crkva sv.Nikole, Drušići**, Cetinje
3. **Crkva na Sinjcu, Skupo**, Podgorica

DOBRA ZA KOJE SU PRIHVAĆENE ILI PODNIJETE INICIJATIVE ZA VALORIZACIJU U ZAŠTITNOJ ZONI NP:

1. **Crkva na Valezi, Berislavci**, Golubovci
2. **Stara škola , Srpska**, Golubovci

POTENCIJALNI ARHEOLOŠKI LOKALITETI:

U zoni Nacionalnog parka:

1. Lokalitet Mijela, Virpazar, Bar
2. Besac, Virpazar, Bar
3. Tumul, Komarno, Bar
4. Milačka pećina, Poseljani, Cetinje
5. Seocka pećina, Prevlaka, Cetinje
6. Lokalitet Crkvica, Rvaši, Cetinje
7. Kulina, Prevlaka, Cetinje
8. Crkvica, Dodoši, Cetinje
9. Fortifikacioni objekat - Kulica, Vranjina, Podgorica
10. Manastir Vranjina, Podgorica

U zaštitnoj zoni Nacionalnog parka:

1. Tumul, Gornji Šestani, Bar
2. Crkva, Karanikići, Bar
3. Crkva, Marstijepovići, Bar
4. Grobljanska crkva, Godinje, Bar
5. Crkva, Gluhi Do, Bar
6. Drobiška pećina, Dujeva, Cetinje
7. Lokacija Mogila, Dujeva, Cetinje
8. Ostaci crkve, Dujeva, Cetinje
9. Vodička pećina, Jankovića Krš, Cetinje
10. Vodička gomila, Jankovića Krš, Cetinje
11. Crkva Sv. Nikole, Jankovića Krš, Cetinje
12. Lokalitet Magazin, Šinđon, Cetinje
13. Kružna kamena formacija, Šinđon, Cetinje
14. Grobnice, Šinđon, Cetinje
15. Crkva na Valezi, Berislavci, Podgorica
16. Nekropola, Gostilj-Ograđe, Podgorica
17. Urbana aglomeracija, Mjace, Podgorica
18. Kremenjače, Podgorica
19. Tumul, Kneževića glavica, Podgorica
20. Džamija, Goričani, Podgorica
21. Tumul, Odžina glavica, Podgorica
22. Tumul, Sadova glavica, Podgorica
23. Kameniumul, Đuteza, Podgorica

PREDLOŽENI POTENCIJALNI ARHEOLOŠKI LOKALITETI I ZONE:

Pored arheoloških lokaliteta evidentiranih kroz aktivnosti na rekognosciranju terena na području Bara, Cetinja i Podgorice s gradskim opštinama Golubovci i Tuzi, jedan broj lokaliteta prepoznat je kroz postojeća planska dokumenta za navedene prostore, stručnu i drugu literaturu, analizu kartografskih materijala i sl. dodatno je predložen sa ciljem očuvanja prostora u kojima se nalaze do sprovođenja potrebnih arheoloških istraživanja i odgovarajuće valorizacije na bazi dobijenih rezultata.

U zoni Nacionalnog parka:

1. **Jugozapadna obala Skadarskog jezera** (pećine kod Murića, između Seoca i naselja Pristan)
2. **Probalni dio Dračevica** (podvodni lokalitet), Bar
3. **Lokalitet Kunja**, Godinje
4. **Gradina Mali Bes**, Virpazar
5. **Lokacija potonulog broda "Skenderbeg"**, Karuč
6. **Manastir Kom i napušteno selo Odrin (Andrin,.)**
7. **Lokalitet Vranjina**
8. **Divan grad**, Grbavci, Podgorica
9. **Gradina Ljuteza**, Ponari, Podgorica
10. **Velikiumul**, Vukovci
11. **Lokalitet Samobor**, Tuzi
12. **Lokalitet Pljoča**, blizu izvora Vitoja u Humskom zalivu
13. **Ostaci mosta**, Humsko blato
14. **Tumuli nad Humskim blatom**
15. **Potopljeni ostaci sela Vitoja**,
16. **Podvodna zona Jezera**

U zaštitnoj zoni Nacionalnog parka:

1. **Ostaci građevinskih struktura iznad sela Ckla**, Bar
2. **Naselje oko Prečiste Krajinske**, Ostros, Bar

3. **Crkva sa neoznačenom posvetom**, Martići, Krajina, Bar
4. **Gradina u Ostrosu**, Krajina, Bar
5. **Crkvina u Runji**, Runja, Bar
6. **Ostaci crkve u Tejanima**, Krajina, Bar
7. **Ostaci crkve iz XV vijeka**, Dragovići, Krajina
8. **Dvije gradine su u Koštanjici**, Bar
9. **Crkva u Briski**, Krajina, Bar
10. **Ostaci crkvišta**, Gornja Briska, iz XV vijeka
11. **Pasja spila, nadomak Gurze**, Bar
12. **Selište sa crkvištem**, Livari, Bar
13. **Crkvište**, Livari, Bar
14. **Lokaliitet Gradište** ispod Livara, Bar
15. **Divan grad sa crkvom Sv Đorđa**, Grbavci
16. **Kameni tumul**, Vukovci, Podgorica
17. **Mala Mrka** kod Mataguža
18. **Durovina** blizu Gostilja

5.4.3.2. Prostori sa izraženim ambijentalnim vrijednostima – ruralne cjeline i njihovi dijelovi

Brojna i prostorna zastupljenost prostora sa izraženim vrijednostima ogleda se prvenstveno u očuvanim grupacijama i cjelinama ruralnih područja nastalih u prijezerskoj zoni i širem prostoru koji gravitira Jezeru.

Tradicionalna arhitektura u zoni zahvata zaštićenog područja i zaštitne zone je samo dijelom evidentirana i dokumentovana, ali nevalorizovana, iako cjeline i objekt kod kojih se prepoznaju vrijednosti tradicionalne arhitekture nalazimo u selima Krajine, Donjih Šestana i Crmnice u opštini Bar, selima Riječke nahije i Ceklina u opštini Cetinje, te selima Lješanske nahije - Lješkopolja, Zete i Malesije u opštini Podgorica.

Aglomeracije tradicionalnih prostora čine:

- gotovo tipski, strogo funkcionalni stambeni objekti ujednačenih proporcija, prostornog koncepta i graditeljskih tehnika, sa logičnom dispozicijom i veličinom otvora i arhitektonskih elemenata;
- sakralni objekti locirani u centralnim dijelovima naselja na raskrsnicama seoskih puteva ili na dominantnim pozicijama u okruženju naselja;
- ekonomski objekti u okviru prostora koje zauzima domaćinstvo (staje, pojate);
- privredni objekti (mlinovi i vodenice, guvna);
- seoske komunikacije;
- kameni mostovi na prelasku vodotoka i jaruga.

Sve cjeline tradicionalnog graditeljstva karakteriše lociranje na nižim kotama uzvišenja neposredno uz obradive površine tako da uzvišenja čine prirodnu branu od nepovoljnih vjetrova. Tu se formira dominantno grozdasti tip naselja, pretežno manjih zaselaka "mahala" koje čine kuće pripadnika jednog bratstva po kojima zaseoci dobijaju ime. Prepoznatljivi su začeci spontano nastalih tradicionalnih urbanističkih matrica, uz maksimalno prilagođavanje konfiguraciji terena, potrebama tradicionalnog privređivanja i srodničkim vezama. Uz kuće se formiraju nevelika popločana dvorišta oslonjena na strme, uske seoske komunikacije "ulice" koje se kaskadno protežu do ulaza u dvorišta i objekte.

Izuzetak su sela Zete i prijezerske zone Malesije gdje je, zbog ravničarskog karaktera zemljišta i bogatstva obradive zemlje, javljaju sela razbijenog tipa kod kojih je svaka kuća ili zaseok podizan u zoni neposredno uz imanje. _Na današnji karakter naselja ovih područja u velikoj mjeri je uticalo pojačano naseljavanje krajem XIX vijeka, u period kada je stabilizovan status države Crne Gore. Ova

tendencija je istovremeno uticala na promjenu karaktera naselja, tako što su se formirala nova građevinska područja, što je uzrokovalo razučivanju građevinskih područja postojećih sela.



Slika: Besa

Analiza izgleda i organizacionog rješenja sela na čitavom području Jezera nedvosmisleno ukazuje na *jedinstveni princip* formiranja sela u skladu sa izabranom pozicijom, karakterom terena, položajem poljoprivrednih površina i izvora uz istovremenu mogućnost korišćenja resursa samog jezera.

Preporuka:

Pri planiranju gradnje u zonama naselja i proširivanju građevinskih površina u naseljima u zaštitnoj zoni nastojati da se sprovede tradicionalna iskustava u lociranju objekata i uspostavljanju seoskih komunikacija, da se poštuju prepoznatljivi prostorni elementi i specifičnost organizacije naselja. Očuvanje poljoprivrednih površina i karaktera pejzaža je preduslov za uspješnu interpolaciju novih građevinskih struktura u prostor.

Pozitivni primjeri:

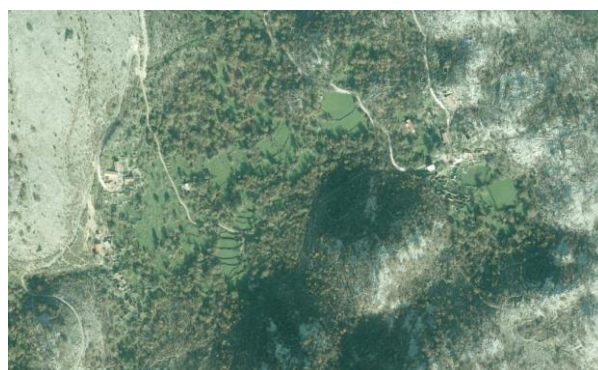
Slike:



Prevlaka



Komarno



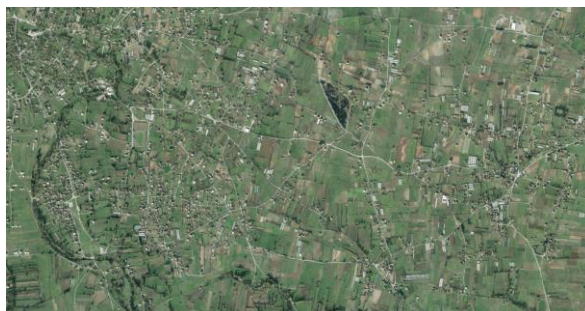
Livari

Dračevica

Negativni primjeri:



Godinje



Zetska ravnica

5.4.3.3. Režim i mjere zaštite vernakularne arhitekture

Osnovni elementi naselja su:

a) Stambeni objekti

Sličnosti prostornih rješenja i organizacije života naročito u brdovitim zonama u naseljima Skadarskog jezera u određenoj mjeri gube se unutar prostora samog naselja. To je posljedica prirodnih karakteristika svake mikrolokacije kao i specifičnosti tradicionalnog života i načina privređivanja. Kao rezultat toga javlja se razlika i u rješenjima stambenih objekata koja se u osnovi dijele na prizemljiše i varijante spratnih kuća kao odraz ekonomske moći i potreba vlasnika. U zavisnosti od organizacije sela kuće se postavljaju dužom stranom paralelno sa izohipsama ili normalno na izohipse, sa ukopavanjem donjeg nivoa u nagibe brda pri čemu je gonji nivo stambeni a donji ekonomski.



Boljevići



Ostros

Ravničarske prijezerske prostore Zete i Malesije gdje je dolazilo do značajnijih promjena i priliva stanovništvo u zavisnosti od izmjena nivoa Jezera kroz istoriju, danas karakteriše izgradnja stambenih objekata koja u obliku i materijalizaciji nije zasnovana na tradicionalnim rješenjima.

b) Pomoćni objekti i dvorišta

Pomoćni objekti, neizostavni prateći dio stambenih funkcija građeni su isključivo u okviru dvorišta kuće, locirani obično na nižim partijama, uz međe i stijene, tako da ne zaklanjaju vizure i sprečava širenje neprijatnih mirisa prema stambenom dijelu.

Karakteristično rješenje pomoćnih objekata zastupljeno je u čitavom području Krajine od obalne zone sve do vrhova Rumije. Najčešće je pravougaonog oblika sa polukružno završenim zidom naspram ulaznog zida na kojemu je ulaz. Donja zona izvedena je neobrađenim kamenom složenim u suvomeđi. Natkriven je šatorastim krovom izvedenim od drvene konstrukcije pokrivena slamom. Kadkad se javlja i sa kružnom osnovom.



Drušići



Arbneš

U naseljenim djelovima grade se u okviru dvorišta. U prostoru Krajine još uvijek postoji više desetina ove vrste objekata očuvanih najčešće samo u donjim partijama.

Preporuka:

Brojna zastupljenost ovih objekata, njihova veličina i prepoznatljivost pruža šansu da se njihovom promišljenom obnovom sa funkcijom "gostinskih soba" u prostoru Krajine dobije specifična ponuda seoskog turizma, naročito imajući u vidu trend uspostavljanja pješačkih, biciklističkih i motorciklističkih ruta u zahvatu plana.

Pozitivni primjeri:

Slike:



Pomoćni objekat, Ckla



Tradicionalna ekonomija, Livari I Gornja Briska

Negativni primjeri:

Slike:



Donje Krnjice



c) Vjerski objekti

Vjerski objekti koji su neraskidivi dio života zajednica predstavljaju prepoznatljive repere u prostoru naselja. U prostoru Skadarskog jezera nalaze se vjerski objekti sve tri vjeroispovesti; pravoslavne, katoličke i islamske. U pograničnim zonama, kao rezultat vjekovnih borbi za prevlast nad teritorijom, dolazilo je do promjena etničkog stanovništva koje je gradilo svoje vjerske objekte dok su se postojeći pretvarali u ruševine i polako nestajali. Ovaj proces je najizraženiji u selima Krajiine i Malesije, djelovima Zete. **I DATI NEKI ZAKLJUČAK NA OVAJ KOMENTAR**

d) Groblja

Primarno su locirana uz ograđene prostore pored vjerskih objekata. Za područja naseljenim stanovništvom islamske vjeroispovesti karakteristična je pojava da se groblja zasnivaju i na lokacijama koje nijesu neposredno uz vjerske objekte.

Groblja predstavljaju neproučen i nevalorizovan segment graditeljskog nasljeđa, kako sa stanovišta natpisa i epitafa kao jedan od važnih osnova za sagledavanje načina života i običaja, tako i sa stanovišta klesarskih vještina i primijenjenih tehnika.

Preporuka:

Ustanoviti pravila korišćenja groblja tako da se zone na kojima se nalaze stari nadgrobni spomenici sačuvaju u autentičnom obliku, a nakon rekognosciranja predložiti za zaštitu najvrednije i najreprezentativnije spomenike.

Pozitivni primjeri:

Slike:



Sotonići (Ivanj Crkva), Manastir Orahovo, Golubovci(Nikolj crkva) i Vuksan Lekići



Arbneš

Groblje u Gornjem Ostrosu

e) Škole

Poseban segment kulturno historijskog naslijeđa predstavljanju zgrade starih škola koje se dominantno podižu u drugoj polovini XIX vijeka i prvoj polovini XX. Pretežno su to prizemni objekti skromnih dimenzija, građeni od kamena, neki kasnije malterisani. Locirane su na najdostupnijim pozicijama sela, uz glavne seoske puteve. Danas su napuštene i pluuuršene.

Slike:



Livari



Donji Murići



Komarno



Dodoši



Vukovci



Srpska

Pokrenute su Inicijative za zaštitu škola u Gluhom dolu (Crmnica) i selu Srpska (Zeta) ali i škole u Seocima, u selu Livari, Donji Murići, Komarno, Donjem selu, na Rijeci Crnojevića, Dodošima, Vukove zgrade, Vukovci, Grbavci i druge zahtijevaju stepen zaštite koji obezbjeđuje njihovo očuvanje kao nosioca prosvetne uloge u razvoju naselja i područja koje mu gravitira.

Preporuka:

Značaj starih školskih objekata za područje i sela u kojima su podignute, njihove lokacijske vrijednosti i prostorne mogućnosti nalažu njihovo očuvanje, sa adekvatnom valorizacijom.

Prenamjenom ovih objekata u seoske "gostinske kuće" u kojima bi bio prostor za prikupljanje etnografskog materijala područja koje im gravitira, prezentaciju turističke ponude, izložbeno-prodajnog dijela za autentične poljoprivredne proizvode kraja, prostora za rad kulturno-umjetničkih društava i sl. na području formirala bi se mreža centara dostupna posjetiocima i turistima.

Alternativa: Prenamjena u "dječje kuće" uključene u školski sistem, u kojima bi bio organizovan boravak djece i praktična nastava za - rad u seoskom ambijentu, upoznavanje i aktivno sudjelovanje u tradicionalnim djelatnostima područja.

f) Guvna - zajednički objekti



Važan zajednički prostorni element naselja bilo je guvno. Obično su locirana na blagim uzvišenjima na poziciji koja je obezbeđivala provetrenost, osunčanost i otvorenost. Služila su za vršidbu i sušenje žita i drugih proizvoda. Zidana su kao lična ili zajednička svojina sela ili dijela seoske zajednice. Funkciju tradicionalnog privrednog objekta su izgubila nakon 60-tih godina XX vijeka kada je umanjena proizvodnja žita za lične potrebe. Do tada a i nakon toga guvna predstavljala mjesto javnog okupljanja.

Guvna su građena kao kružne strukture oivičene niskim ogradnim

zidom sa prodorom prema pristupnoj komunikaciji. Zidana su dobro klesanim kamenim kvaderima i popođena krupnijim kamenim pločama najčešće kvadratnog oblika. Uz guvna su podizane slamnice - tradicionalne suvute zidane kamenom u suvomeđi ili u klaku, koje su služile za odlaganje slame sa guvna nakon obavljene vršidbe. Pravougaone su osnove, pokrivane dvoslivnim krovom.

Preporuka:

Obezbijediti očuvanje, obnovu i dostupnosti ovog specifičnog i prepoznatljivog prostornog elementa u svim djelovima zahvata planskog dokumenta.

g) Izvori, ublovi bistijerne i česme

Zidani izvori, ublovi i bistijerne se takođe nalaze duž obala Skadarskog jezera i predstavljaju tradicionalne graditeljske strukture nastajale najčešće kao zavjetni darovi bratsvu, selu ili zavičaju.

Sastavni su dio domaćinstva, bratstveničkog ili seskog posjeda, pa su bili lična i zajednička svojina. Obično su zidani klesanim kamenom, nose ime darodavca, ponekad imaju ploču sa zapisom i tokom ranijih vjekova, u vrijeme gradnje predstavljale su dragocjena dobra šire zajednice. U bezvodnim krajevima gdje nije sprovedena vodovodna infrastruktura (Krajina) još uvijek se koriste a u mjestima gdje su izgubili osnovnu namjenu obično su u lošem stanju.

Preporuka:

Očuvati i unaprijediti sve primjere ovog segmenta graditeljskog nasljeđa kao vrijednu komponentu ambijenta.

Obezbijediti izvornu funkciju kao izvor tehnološke vode i vode za navodnjavanje.

h) Naseljske komunikacije

Naseljske komunikacije pretežno su činili kaldrmisani putevi koji su se na strminama rješavali u vidu stepeništa dijelom uklesanih u stijenu, dijelom doživljenih grubo obrađenim kamenim blokovima. Vrlo često su sa jedne ili obje strane ovičeni suvomeđama kojima su podziđivane strmine pored puta. Radi ujednačavanja hodnih linija nerijetko su i podziđivane na isti način.

Preporuka:

Očuvane stare puteve održavati i sačuvati u prostoru na području čitavog zahvata plana. Uklopiti ih u sistem pješačkih staza kao vrijednu komponentu ambijenta.

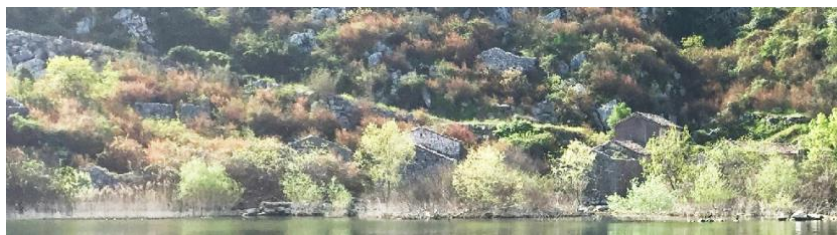
Proširenja centralnih naseljskih komunikacija izvoditi pažljivo, sa očuvanjem sistema međa i pojedinih dionica originalnih bar sa jedne strane puta.

Ribarska naselja i staništa

Specifični tip naselja nastao kao posljedica orijentisnosti čitavog područja prema Jezeru radi potrebe za što uspješnije eksploatacije njegovih resursa - ribe i brzom obradom lako kvarljivog ulova.

Tendencija obnove ribarskih kućica za savremene potrebe stanovanja sa većim prostornim i funkcionalnim zahtjevima, dovela je povećavanja horizontalnih i vertikalnih gabarita zatečenih objekata, ugradnje savremenih materijala uslijed čega nastaje promjena fizionomije obale i degradacija jedinstvenog kulturnog pejzaža koju ona predstavlja.

Neophodno je da se pri revitalizaciji ribarskih sela isključe kako funkcije savremenog stanovanja (pretežno vikend-stanovanje), tako i sve funkcije koje zahtijevaju izmjenu zatečenih prostornih rješenja.



Pristani I plovidba Jezerom

Pristani su, u uslovima otežane izgradnje kvalitetnih kopnenih komunikacija, građeni na tradicionalnim, ribarenjem markiranim djelovima jezerske obale, za potrebe transporta ljudi i tereta vodenim putem. Na mjestima gdje su pristani bili u funkciji sela čiji su se atari oslanjali na obalu, kasnije, uz pristane dolazi do nastajanja ribarskih naselja.

Uz obalu danas zatičemo desetine pristana. Evidentirani stari, izgrađeni pristani nalaze se u priobalnom dijelu: Ckla, Grdovića, naspram ostrva Tophale, ispod Martića, Bobovišta, ispod Donje Briske, Besa, u Donjim Murićima, Brod i Luka u Krnjicama, Raduš i Pristan sela Seoca, Tanki rt, Pelinovo, Karučki zaliv, Plavnica i Božaj, pristan uz carinski terminal i granični prelaz sa Albanijom. Više od 20 prirodnih pristana, zaliva i luka vjekovima se koriste za pristajanje čunova i čine vezu kopna sa vodama jezera, a nalaze se na osrvima, Tophala, Moračnik i Starčevo, u Donjim Murićima, ispod Dračevica, ispod Rajice u Godinjskom zalivu, u Virpazaru, u Poseljanim, ispod Riječana, ispod Dujave, na poluostrvu Prevlaka, na Rijeci Crnojevića, u Karučkom zalivu, na Bobiji, u Dodošima, na Ranji u Sinjcu, na Kosmači i Boljesestri u Malom ili Gornjem blatu, ispod Ponara, uz Žabljak Crnojevića, u Zeti na Gostiljskoj rijeci i u Mrki Veljoj, ispod sela Vranj i u Podhumu u Malesiji.

Slike:



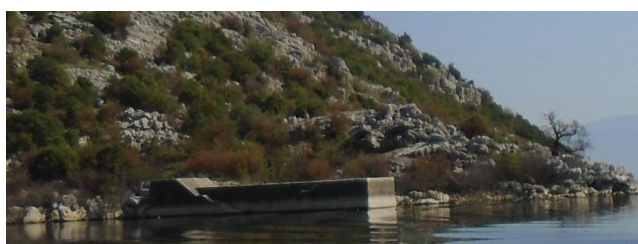
Ckla



Sjerč



Murići



Ponta

Mjere zaštite:

Sačuvati ili rekonstruisati ukoliko su zbog lošeg stanja van osnovne funkcije. Odgovarajućim konzervatorskim uslovima i mjerama zaštite unaprijediti izgled i stanje novoizgrađenih pristana, koji ne zadovoljavaju konzervatorske principe gradnje tradicionalnih objekata na Skadarskom jezeru.

Mostovi

Stari kameni mostovi na vodotocima Skadarskog jezera graditeljsko su umijeće lokalnih majstora klesara. Zidani su po istom zanatskom principu, najčešće tesanim kamenom sa lukovima koji su naglašeni bolje obrađenim kamenim blokovima. Mostovi su najčešće jednolučno svoltani ali postoje i razvijenija rješenja uslovljena pozicijom i veličinom prelaska preko vode. Vrijeme gradnje brojnih

mostova, sa sigurnošću se ne može datovati. Najveći broj starih mostova i drugih vodnih prelaza sačuvan je u Poseljanim i Oraovštici, Najznačajniji su Danilov most na Rijeci Crnojevića, veliki most u Virpazaru zaštićeni kao kulturna dobra, podgrađu Žabljaka Crnojevića i drugim mjestima.

Preporuka:

Očuvane stare puteve sačuvati, održavati i rekonstruisati u skladu sa konzervatorskim uslovima UZZKD. Uklopiti ih u sistem pješačkih staza kao vrijednu komponentu ambijenta.

Proširenja putnih pravaca planirati i izvoditi pažljivo ukoliko prelaze trasom – pojasniti koja vodi preko starih mostova. Izbjegavati proširenja starih mostova i prelazak preko njih rješavati posebnim režimom saobraćaja.

Vodenice i mlinovi

Tradicionalni objekti građeni na brojnim stalnim i sezonskim vodotokovima ove oblasti. Znamenite vodenice su bile one koje su radile tokom cijele godine. Postojala su i posebna naselja vodeničara i mlinara koja su od prvobitno sezonskog staništa vremenom prerasla u trajna, kakvo je Poseljani kod Rijeke Crnojevića na rijeci. Kultura gajenja masline, duž obale Krajine ima dugu tradiciju pa su u selima Donji Murići i Bese do polovine XX vijeka radili kameni mlinovi i prese za gnječenje maslina. Danas, stari mlinovi nemaju prvobitnu funkciju.

Preporuka:

Očuvati, rekonstruisati i unaprijediti sve primjere ovog segmenta graditeljskog nasljeđa kao vrijednu komponentu graditeljskog nasljeđa i ambijenta.

Obezbijediti očuvanje izvorne funkcije i valorizaciju u funkciji turizma. Ukinuti stambenu namjenu kao primarnu funkciju u objektima.

Medje

Čitav prostor obuhvaćen planom PPPN NP Skadarsko jezero premrežen je kilometrima podzida, međa i ograda izvedenim u suvomeđi koje daju čitavom prostoru svojevrsno obilježje jednog gigantskog graditeljskog poduhvata. U podizanje međa uloženo čak i više napora nego u gradnju skromnih stambenih objekata. Građene su za potrebe proširivanja skromnih poljoprivrednih površina koje su bile preduslov opstanka života na ovim prostorima i njihove zaštite od erozije, poplava, lavina, isušivanja.



Livari

Preporuka:

Bitan preduslov za očuvanje kulturnog pejzaža je očuvanje i unapređenje postojećeg sistema podzida, međa i ograda čija brojna zastupljenost daje prostorima prepoznatljiv identiteski pečat.

Imajući u vidu iskustva susjedne države Hrvatske koja je zaštitu suvozida pradožila za stavljanje na listu nematerijalne svjetske baštine, stvoriti uslove za formiranje radionica u kojima će posjetioci - turisti, pješaci, biciklisti i drugi moći da aktivno sudjeluju u njihovom očuvanju i izvođenju.

Strogo zabraniti izvođenje betonskih podzida kojima se zatvaraju putevi prirodnog površinskog oticanja voda i narušava karakter prostora.

Za izvođenje ograda i kapija usloviti izvođenje zidova u suvomeđi, bez upotrebe metalnih partija ograda.

5.4.3.4. Ambijentalne cjeline u Nacionalnom parku i zaštitnoj zoni, zaštićene i predložene za zaštitu

1. Ambijentalna cjelina Vranjina, Golubovci - **ZAŠTIĆENO**

2. Ambijentalna grupacija Sinjac, Podgorica

Cetinje

3. Ribarska staništa na obalnoj liniji Jezera:

Ploča, Grab, Ranj, Rogani, Poseljanski lug, I drugi pojedinačni objekti I grupacije;

4. Ambijentalna cjelina Rijeka Crnojevića, Cetinje

5. Dvorac Kralja Nikole, Ljeskovac, Rijeka Crnojevića

6. Kompleks Ribarstvo, Rijeka Crnojevića

7. Naselje Poseljani, Cetinje – **INICIJATIVA ZA ZAŠTITU**

8. Karučki zaliv, Cetinje

9. Naselje Karuč, Cetinje

10. Selo Dodoši, Cetinje

11. Podgradje Žabljaka Crnojevića, Cetinje

12. Ambijentalna cjelina Prevlaka, Cetinje

Bar

13. Ribarska staništa na obalnoj liniji Jezera:

Vaškautu, Smokvica, Blaca, Ćurijani, Bobovište, Siječe, Dračevački liman, Modra oka, Relje, I drugi pojedinačni objekti I grupacije;

14. Ambijentalna cjelina Komarno, Bar

15. Selo Šestani, Bar

16. Naselje Virpazar, Bar - **PRETHODNA ZAŠTTA**

17. Pristan sa školom I bistijernom Donji Murići, Bar

18. Ambijentalna cjelina Dračevica, Bar

19. Zaselak Luke I Brod, Donje Krnjice, Bar

20. Zaselak Raduš, Bar

21. Zaselak Pristan, Bar

22. Pristan Ckla sa objektima Stare Carine, Bar

23. Ambijentalna cjelina Lekovići, Godinje, Bar – u zaštitnoj zoni – **PRETHODNA ZAŠTTA**

24. Ambijentalna cjelina Perazići, Godinje, Bar – u zaštitnoj zoni

25. Ambijentalna cjelina, Tejani, Bar – u zaštitnoj zoni

26. Tradicionalna ekonomija Livari, Bar – u zaštitnoj zoni

27. Tradicionalna ekonomija Gornja Briska, Bar – u zaštitnoj zoni

28. Ambijentalna cjelina Karanikići, Bar– u zaštitnoj zoni



Ambijentalna cjelina Dračevica

5.4.3.5. Koncept zaštite kulturne baštine

Koncept zaštite kulturne baštine, kao veoma važnog resursa prostornog razvoja područja zahvata plana I u cilju očuvanja, zaštite I unapređenja kulturnih dobara, kao bitnog segmenta razvoja podrazumjeva sledeće korake:

- revalorizaciju kulturnih dobara, u skladu sa odredbama Zakona o zaštiti kulturnih dobara;
- evidentiranje potencijalnih kulturnih dobara i inicijativa za proglašenje novih, sa uspostavljanjem

- predhodne zaštite;
- definisanje i očuvanje neposredne zaštićene okoline kulturnih dobara;
- koordinaciju rada vezanog za kulturno nasljeđe sa nadležnim službama zaštite.
- stvaranje uslova održivog korišćenja kulturnih dobara sa očuvanjem autentične namjene ili izbora odgovarajuće kompatibilne namjene;

Opšte mjere i režim zaštite kulturnih dobara

Planskim rješenjem je predviđeno stvaranje uslova za očuvanje kulturnih dobara, njihove zaštićene okoline, integriteta, kulturno-istorijskih i ambijentalnih vrijednosti. Očuvanje će se postići prvenstveno kroz maksimalno uvažavanje njihovih osobenosti, obezbjeđivanjem održivog korišćenja i sprječavanjem aktivnosti kojima se može promijeniti izgled, svojstvo, osobenost, značenje ili značaj kulturnog dobra.

- **Integralnu zaštitu** i očuvanje kulturne baštine treba sprovoditi kroz planirani, kontinuirani proces u okviru koga treba maksimalno poštovati načelo da svako kulturno dobro zahtijeva specifične postupke i tretmane koje definiše služba zaštite – Uprava za zaštitu kulturnih dobara kroz izradu Studija zaštite za sve nivoe planiranja i izdavanje konzervatorskih uslova;
- Sve intervencije u prostoru u obuhvatu plana realizovati tako da ne zadiru u zonu kulturnih dobara i njegove zaštićene okoline i sprovoditi u skladu sa Zakonom o zaštiti kulturnih dobara. U završnoj je fazi aktivnost na utvrđivanju zona zaštite kulturnih dobara i njihovih zaštićenih okolina koju sprovodi Uprava za zaštitu kulturnih dobara. Do konačnog usvajanja granica koristeće se podaci iz radne verzije Elaborata o revalorizaciji nepokretnog kulturnog dobra, dostavljeni od strane Uprave za zaštitu kulturnih dobara.
- Planska rješenja je potrebno koncipirati uz uvažavanje realnih prostornih mogućnosti kulturnih dobara i njihove zaštićene okoline, uz maksimalno poštovanje njihovog integriteta i autentičnosti. Planiranje novih **namjena** za kulturna dobra vršiti u skladu sa njihovim vrijednostima i fizičkim kapacitetom. Izdavanju UTU-a treba da predhode **konzervatorski uslovi** koje izdaje Uprava za zaštitu kulturnih dobara na osnovu kojih se radi **konzervatorski projekat** koji vodi **licencirani arhitekta - konzervator**.
- Svako kulturno dobro koje se prezentuje javnosti, u vidu organizovanih posjeta i obilazaka, potrebno je da bude dostupno licima ograničene pokretljivosti. Odabir mogućeg tehničkog rješenja (kosa rampa, elevator, lift i dr.) definisati tako da ova intervencija svojim rješenjem ne ugrozi i da, pored svoje osnovne funkcije, bude od najmanjeg uticaja na predmetno kulturno dobro.
- Ne predviđati izgrađenost u neposrednoj blizini kulturnih dobara.
- Zadržati sve postojeće slobodne tampon zone i zone zelenila oko kulturnih dobara i kulturno istorijskih cjelina i predvidjeti njihovo unapređenje;
- Smjernicama za sprovođenje plana predvidjeti očuvanje **potencijalnih kulturnih dobara - prostora, objekata i lokaliteta koji posjeduju određene kulturno istorijske vrijednosti i njihove okoline** i predvidjeti samo one intervencije koje će za cilj imati očuvanje i unapređenje zatečenih vrijednosti sve do sprovođenja postupka valorizacije i izrade odgovarajućeg Elaborata.
- Prema smjernicama dobijenim od Uprave za zaštitu kulturnih dobara objekti ili cjeline koji posjeduju određene kulturno istorijske vrijednosti, a koji su prepoznati Studijom zaštite kulturnih dobara, ne smiju se rušiti ili izmješati. Do sprovođenja postupka valorizacije Zakonom ova dobra uživaju **predhodnu zaštitu**;
- U pogledu zaštite arheoloških lokaliteta obavezujuće je da se sprovođenje prethodnih arheoloških istraživanja mora izvršiti prije vršenja građevinskih i drugih radova za sva arheološka područja i lokalitete utvrđene ovim planom, kako bi se odredile granice zaštite i njihovo detaljno kartiranje i dokumentovanje. U skladu sa rezultatima istraživanja utvrdit će se daljnji postupak o zaštiti predmetnog lokaliteta;

Planskim dokumentom stvoriti uslove da se u procesu sprovođenja Plana svi korisnici prostora

upoznaju sa postojanjem **potencijalnih arheoloških lokaliteta** i njihovih obaveza prema njima. Korisnicima prostora, kroz izdavanje urbanističko-tehničkih uslova, posebno je potrebno skrenuti pažnju na proceduru koja za cilj ima zaštitu potencijalnih arheoloških lokaliteta u čitavoj zoni zahvata, a koja je propisana članom 87 Zakona o zaštiti kulturnih dobara ("Službeni list CG", br. 49/10 i 44/17).

- Stvoriti uslove za preduzimanje istraživanja kulturnih dobara, naročito podvodnih lokaliteta;
- Stvoriti uslove i podsticajne mjere kako bi ljudi zainteresovani za valorizaciju nasleđa, a ne da bježe od toga ili ga kriju.
- Planerska rješenja koncipirati na način da se prednost u sanaciji, revitalizaciji i korišćenju daje kulturnoj baštini koja je u propadanju, kojoj prijeti opasnost ili koja je ugrožena gradnjom novih objekata;
- Unutar granice obuhvata plana i okruženja potencijalnih kulturnih dobara moguće je predvidjeti gradnju **novih objekata** po osnovu stečenih prava koja se zasnivaju na odredbama usvojene planske dokumentacije; sagledati probleme u širem području tretiranog prostora i ponuditi rješenja kojima se umanjuju negativne posljedice na prostornoj i kulturno-istorijskoj i pejzažnoj cjelini i u skladu sa tim:
 - Lokacije za nove objekte uslužnih sadržaja predvidjeti dominantno uz ulicu na proučenoj udaljenosti od kulturnih dobara tako da ne narušavaju vizure na kulturna dobra u zahvatu plana i vrijednosti prostora u njihovom neposrednom okruženju;
 - Gabarit (horizontalan i verikalan) novoplaniranih objekata treba biti manji u odnosu na potencijalno i/ili kulturno dobro.
 - Primjenjivati čiste forme sa ravnim krovovima - prohodnim terasama. Nije dozvoljeno formiranje balkona koji izlaze iz ravni zida. Pribjegavati usitnjenim strukturama. Materijali i detalji treba da se zasnivaju na savremenom izrazu tradicionalnih graditeljskih tehnika. Koristiti neutralna koloristička rješenja - svijetla pastelna.
- Ograničiti gradnju infrastukturnih, trajnih i privremenih objekata, koji funkcionalno, vizuelno ili na bilo koji drugi način mogu da naruše ambijentalnu ili druge vrijednosti kulturnog pejzaža.
- Nove objekte i cjeline planirati u skladu sa principima bioklimatske arhitekture, vodeći računa o energetske efikasnosti, pri čemu savremena tehnološka rješenja treba da poštuju vizuelni identitet prostora, a u oblikovanju novogradnji koristiti transponovane i proučene, a ne kopirane tradicionalne elemente i rješenja;

5.5. Koncept organizacije prostora

Osovinu područja Nacionalnog parka i zaštitne zone predstavlja pravac Tuzi – Golubovci – Rijeka Crnojevića – Virpazar – Ostros, sa ulazima u NP, zonama, naseljima i lokalitetima, funkcionalno povezanim sistemom postojećih i planiranih kolskih puteva, biciklističkih i pješačkih staza. Tome treba dodati i uspostavljanje veza vodenim putevima.

U skladu sa specifičnim karakteristikama, potencijalima i ograničenjima prirodne i stvorene sredine na području je prepoznato 5 prostornih cjelina, koje se protežu uz osovinu područja NP. Kroz realizaciju projekata prekogranične saradnje sa Republikom Albanijom, uspostaviće se i širi pravac, koji će pružiti mogućnost kružnog obilaska oko Skadarskog jezera.

U cilju obezbjeđenja što kvalitetnijih uslova za život stanovnika naselja u Nacionalnom parku, postavke koncepta organizacije prostora predviđaju uspostavljanje režima korišćenja prostora, unapređenje poljoprivrede, poljoprivredne proizvodnje i ribarstva, poboljšanje strukture šumskog fonda, rješavanje vodosnadbijevanja, tretmana otpadnih voda i otpada, rješavanje saobraćajne kolske i vodene infrastrukture, čime će se postići i poboljšanje funkcionalnih veza sa okruženjem.

Takodje, u okviru režima korišćenja prostora veoma je važno uspostaviti mjere zaštite predmetnog područja od poplava, koje se javljaju kao posljedica prirodnih pojava i još uvijek neregulisanog šireg hidrološkog sistema.

Motivi posjete Nacionalnom parku vezani su za prirodne, predione i ambijentalne vrijednosti prostora, a to su prije svega jedinstven biodiverzitet sa staništima biljki i ptica, jezerski akvatorijum sa pristanima i ribarskim selima uz obalu, vrijedno kulturno historijsko nasljeđe u vidu kulturnih dobara i kulturnog pejzaža sa urbanim i ruralnim naseljima, i grupacijama kuća.

Valorizacijom vrijednosti Nacionalnog parka i zaštitne zone stvaraju se uslovi za razvoj specifičnih, kvalitetnih i održivih vidova turizma, kao osnovne privredne grane ovog područja. Osnovni vidovi turizma na Skadarskom jezeru treba da budu:

- istraživački
- edukativni
- sportsko – ribolovni
- izletnički i ekskurzioni turizam
- kulturno – edukativni
- agrarni
- vjerski
- događaji zabavnog i etnografskog karaktera.

Na području koje zahvata NP I zaštitne zone prepoznato je 5 prostornih cjelina:

1. **PROSTORNA CJELINA MALESIJA** obuhvata područje uz državnu granicu sa Republikom Albanijom, i naselja Podhum, Božaj (u granici NP), Drešaj, Drume, Sukuruć, Kotrabudan (u zaštitnoj zoni), koja gravitiraju značajnom lokalnom centru i centru gradske opštine, naselju Tuzi. Naselje Tuzi se nalazi van zahvata planskog područja, ali u njegovoj neposrednoj blizini.
2. **PROSTORNA CJELINA ZETSKA RAVNICA** obuhvata područje delte rijeke Morače i ravne poljoprivredne površine koje se pružaju prema Skadarskom jezeru, i naselja Vranjina, Ponari, Gostilj (u granici NP), Balabani, Šušunja, Goričani, Mahala, Vukovci, Mojanovići, Ljajkovići, Mirovići, Botun, Kurilo, Bistrice, Bijelo Polje i Berislavci (van granice NP), koja gravitiraju značajnom lokalnom centru i centru gradske opštine, naselju Golubovci. Ovoj prostornoj cjelini je pridružen prostor **Lješanske nahije**, koji obuhvata sjeverni dio Malog blata, i okolno poljoprivredno i močvarno zemljište. Jedino naselje na ovom prostoru je Begova glavica (u granici NP), čiji stanovnici gravitiraju gradu Podgorica.
3. **PROSTORNA CJELINA RIJEČKA NAHIJA** obuhvata zapadni dio Skadarskog jezera, i to vodotok Rijeke Crnojevića sa naseljima uz obalu, brdsko zaledje u pozadini, i naselja Rijeka Crnojevića, Dodoši, Žabljak Crnojevića, Prevlaka, Poseljani, Karuč, Šindjon, Jankovići, Mihailovići (u granici NP), Vukove zgrade, Donje selo, Rvaši, Drušići, Očevići (van granice NP). Naselja su podijeljena u dvije grupacije, od kojih jedna gravitira značajnom lokalnom centru Rijeci Crnojevića, a druga seoskom naselju Rvaši.
4. **PROSTORNA CJELINA CRMNICA** obuhvata južni dio Skadarskog jezera, i to crmničko polje sa brdskim zaledjem do planina Sutorman i Rumija, i naselja Virpazar, Kruševica, Komarno, Krnjice (u granici NP), Godinje, Braćeni, Orahovo, Boljevići, Limljani, Gluhi do,

Sotonići, Seoca,(van granice NP). Sva naselja gravitiraju značajnom lokalnom centru Virpazar.

5. **PROSTORNA CJELINA KRAJINA** obuhvata južni, pogranični dio Skadarskog jezera, sa brdskim zaledjem prema planini Rumija, i naselja Donji Murići, Besa, Bobovište, Ckla (u granici NP), i Donja Briska, Veliki i Mali Ostros, Gornji Murići, Arbnež, Šestani (Mastijerpovići, Karanikići, Dračevica, Djuravci), Tejani, Livari, Koštanjica (van granice NP). Sva naselja gravitiraju lokalnom centru Ostros.

Površina prostornih cjelina u okviru zaštitne zone NP iznosi:

- 1) Malesija, površine 2.155,72ha;
- 2) Zetska ravnica, površine 6.472,87ha, od čega 384,92 ha pripada području Lješanske nahije;
- 3) Riječka nahija, površine 3.738,03ha;
- 4) Crmnica, površine 5.426,61ha;
- 5) Krajina, površine 6.230,91ha.

5.5.1. Struktura površina

Namjena planiranih površina je prikazana na nivou opštih kategorija:

5.5.1.1. Površine naselja

Površine naselja obuhvataju građevinsko područje teritorije NP i zaštitne zone - izgrađeno i neizgrađeno građevinsko zemljište i negrađevinsko zemljište, koje nije opredijeljeno za izgradnju, ali je u funkciji građevinskog područja.

5.5.1.2. Poljoprivredne površine

Poljoprivredne površine obuhvataju obradivo zemljište, drugo poljoprivredno zemljište i rasadnike. Na ovim površinama su planirani i objekti koji su u funkciji gazdovanja poljoprivrednim zemljištem.

Intenzivne poljoprivredne površine (obradivo zemljište) najvećim dijelom se nalaze u zoni Malesije i Zetske ravnice. Na području Crmnice postoje značajne površine pod vinovom lozom za proizvodnju vinskog i stonog grožđa.

Ostale poljoprivredne površine (drugo poljoprivredno zemljište) su područja sa manjim potencijalom za razvoj poljoprivrede ili izvjesnim prirodnim ograničenjima.

Ribarstvo predstavlja zahvat u Jezeru gdje se obavlja i vještački uzgoj riba. To zahtijeva plutajuće parkove, odnosno kaveze za uzgoj. Kao postojeća mrestilišta ribe zaštićeni su lokaliteti Karuč, Raduš i Ckla.

5.5.1.3. Šumske površine

Šumske površine obuhvataju privredne šume, zaštitne šume i šume sa posebnom namjenom.

Na šumskim površinama je dopuštena izgradnja objekata koji su u funkciji gazdovanja šumama, tj. djelatnosti čijom se realizacijom obezbjeđuje održavanje i unapređivanje postojećeg šumskog fonda (uzgoj, zaštita, uređivanje i korišćenje šuma, izgradnja i održavanje šumskih saobraćajnica), i unapređivanje svih ostalih funkcija šuma.

5.5.1.4. Vodne površine

Vodne površine obuhvataju površine površinskih tokova (rijeke, potoci, jezero, kanali, bare i močvare, izvori, vrela, pištevine, estavele, bočatni izvori), i podzemnih voda, površine vodnog dobra (koja obuhvata prirodna i vještačka vodna tijela i vodno zemljište).

U okviru vodnih površina prikazana su zasticena područja u zoni vodoizvorista (Bolje Sestre), poplavna područja i objekti vodne infrastrukture.

5.5.1.5. Ostale prirodne površine

Ostale prirodne površine obuhvataju goleti, kamenjare, strme stjenovite padine, stjenovite obale, pješčane i šljunčane plaže i dr.

Plaže se tretiraju kao nacionalno prirodno nasljeđe, pa se za bilo kakvu ljudsku intervenciju na obali Jezera zahtijeva da bude u skladu sa okolinom i prirodnim karakteristikama obale. Plaže su evidentirane na lokalitetima Vranjina, Godinje, Donji Murići, Besa.

5.5.1.6. Površine tehničke infrastrukture

Površine tehničke infrastrukture obuhvataju površine i koridore saobraćajne i ostale infrastrukture, površine za obradu, sanaciju i skladištenje otpada.

- **Površine i koridori saobraćajne infrastrukture** su namijenjene za objekte i koridore infrastrukture drumskog, željezničkog, vazdušnog i vodnog saobraćaja.

Na ovim površinama mogu se dalje planirati i graditi prateći sadržaji saobraćajne infrastrukture, koji se odnose na: funkcionalne sadržaje saobraćaja, objekte nautičkog turizma – pristani, privezišta, odmorišta, servise. Planom su definisane površine za sledeće objekte saobraćajne infrastrukture:

Drumski saobraćaj: koridor autoputa Bar- Boljari, magistralni putevi, regionalni putevi, lokalni i drugi putevi, autobuske stanice, biciklističke staze, parkirališta i autokampovi.

Vodni saobraćaj: vodni putevi, pristani, privezišta, stanica za pretakanje goriva.

- **Površine ostale tehničke infrastrukture:**
 - **elektroenergetska infrastruktura** – objekti za proizvodnju električne energije, trafostanice, dalekovodi i niskonaponska mreža i dr.
 - **infrastruktura elektronskih komunikacija** - bazne stanice i antenski stubovi fiksne i mobilne telefonije, kablovski distributivni sistemi, repetitori RTV stanica, sistemi PTT veza i dr.
 - **hidrotehnička infrastruktura** – crpne stanice, retezije, kanali za navodnjavanje i odvodnjavanje, rezervoari, izvorišta i vodozahvati, atmosferska i fekalna kanalizacija, postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda i dr.
 - **površine za odlaganje otpada.**

5.5.1.7. Površine specijalne namjene

Površine za specijalne namjene i posebne režime korišćenja u zahvatu NP i zaštitne zone obuhvataju:

- zaštićena prirodna dobra - Nacionalni park, rezervati prirode, posebni prirodni predjeli, IBA, IPA i EMERALD područja
- zaštićena kulturna dobra – arheološki lokaliteti, industrijska arhitektura, tehnička i tradicionalna arhitektura, memorijalni objekti.

Na prostoru Nacionalnog parka su planirana 2 granična prelaza (Božaj, Ckla), objekti za službu zaštite NP (Vranjina, Bobovište), punktovi granične policije (Božaj, Plavnica, Donje Krnjice, Bobovište, Ckla).

5.5.1.8. Građevinsko područje u Nacionalnom parku

Definicije pojmova:

Građevinsko područje je područje na kome je izgrađeno naselje i područje planirano za uređenje, razvoj i proširenje naselja, a sastoji se od građevinskog područja naselja, izdvojenog dijela građevinskog područja naselja i izdvojenog građevinskog područja izvan naselja.

- **Građevinsko područje naselja** predstavlja područje koje je planskim dokumentom predviđeno za izgradnju urbanih i ruralnih naselja (prije svega stambena funkcija).
- **Izdvojeno građevinsko područje izvan naselja** je područje određeno prostornim planom kao prostorna cjelina izvan građevinskog područja naselja planirana za sve namjene, osim za stambenu.

Građevinsko područje Nacionalnog parka je podijeljeno na 3 kategorije:

1. Građevinsko područje urbanih naselja

2. Građevinsko područje ruralnih naselja
3. Izdvojeno građevinsko područje izvan naselja.

Gradjevinsko područje urbanih naselja obuhvata gradsko urbano područje **Rijeke Crnojevice i Virpazara**, koja su najvećim dijelom uređivana prema prethodno radjenoj planskoj dokumentaciji.

Gradjevinsko područje ruralnih naselja predstavljaju područja sa dominantno ruralnim karakteristikama, u kojima su osnovne djelatnosti poljoprivrede, ribarstvo, ruralni turizam i druge djelatnosti vezane za ruralna područja: **Božaj, Podhum, Gostilj, Vranjina, Ponari, Begova Glavica, Žabljak Crnojevića, Dodoši, Vukove zgrade, Prevlaka, Šindjon, dio Jankovića, dio Donjeg sela/ Čukovići, Komarno, Kruševica, Donje Krnjice, dio Šestana/ Dračevica, Donji Murići, Besa, Bobovište, Siječ, Ckla**. Ovom kategorijom je obuhvaćen i dio površina intenzivne poljoprivrede, i to parcele formirane oko stambenih objekata, koje sa njima čine jedinstvenu cjelinu.

Izdvojeno građevinsko područje izvan naselja su prostorne cjeline izvan građevinskog područja naselja planirane za sve namjene osim stambene. Izdvojeno građevinsko područje izvan naselja ima sledeće namjene: turizam, sport i rekreacija, ribarsko selo. To su lokaliteti **Vitoja, naseljske strukture u okolini Vranjine, lokaliteti Sinjac, Plavnica, Rogani, lokaliteti Karuč, Poseljani, eco naselje Mihailovići, ribarska sela Pristan, Radus, i ribarska staništa na obalnoj liniji Jezera**.

Planom je predložena optimizacija planiranog građevinskog područja u odnosu na rešenja iz važeće planske dokumentacije nižeg reda.

5.5.1.9. Gradjevinsko zemljište

Izgradnja objekata će se, u skladu sa prostorno planskom dokumentacijom odvijati na površinama definisanim kao **građevinsko zemljište**. Gradjevinsko zemljište je zemljište na kome su izgradjeni objekti i javne površine koje služe redovnom korišćenju tih objekata, kao i zemljište koje je planskom dokumentacijom namijenjeno za izgradnju i korišćenje objekata.

Gradjevinsko zemljište se privodi namjeni izgradnjom objekata, odnosno izvođenjem drugih radova u skladu sa propisima o uređenju prostora.

Izgradjenim građevinskim zemljištem se smatraju urbanističke parcele ili djelovi parcela na kojima su izgradjeni objekti u skladu sa planom. Neizgradjenim građevinskim zemljištem smatraju se urbanističke parcele koje nisu privedene trajnoj namjeni predviđenoj urbanističkim planom.

Gradjevinsko zemljište može biti uređeno ili neuređeno.

Uređeno građevinsko zemljište je zemljište koje je komunalno opremljeno, čije je uređivanje predviđeno godišnjim programom uređivanja građevinskog zemljišta, kao i neizgradjeno građevinsko zemljište na kome je izvršena parcelacija, izgradjen pristupni put, mreža elektroinstalacija i hidrotehnike.

Neuređeno građevinsko zemljište je zemljište koje nije komunalno opremljeno, tj na kome nije izvršena urbanistička parcelacija, izgradjen pristupni put, mreža elektroinstalacija i hidrotehnike.

5.5.1.10. Objekti od opšteg interesa u Nacionalnom parku

Objekti od opšteg interesa su državni objekti od opšteg interesa i lokalni objekti od opšteg interesa.

Državni objekti od opšteg interesa u Nacionalnom parku su:

- putevi - autoput, magistralni i regionalni putevi sa pratećim objektima;
- željeznička infrastruktura javnog saobraćaja sa pratećim objektima;
- luke, pristani i privezišta jezerskog saobraćaja;
- infrastrukturni objekti od značaja za Crnu Goru - regionalni vodovod, objekti prenosne i distributivne mreže naponskog nivoa 35 KV i više;
- telekomunikacioni objekti u sistemima veza koji su međunarodnog i nacionalnog značaja i telekomunikacioni objekti koji se grade na teritoriji dvije ili više opština;
- radio difuzni objekti,
- objekti za obrazovanje, zdravstvo, sport, kulturu i socijalnu zaštitu;
- hotel resorti, mali hoteli, boutique hoteli i turističko naselje sa četiri i pet zvjezdica;

- objekti ruralnog razvoja (poljoprivredni, vinogradarstva, voćarstva) koji se nalaze na teritoriji dvije ili više lokalnih samouprava.



Lokalni objekti od opšteg interesa u Nacionalnom parku su:

- opštinski putevi (lokalni i nekategorisani) i prateći objekti;
- vodovodna, telekomunikaciona i kanalizaciona infrastruktura;
- objekti distributivne mreže naponskog nivoa do 35 kV javna rasvjeta;
- ulice u naseljima i trgovima;
- parking prostori,
- pijace;
- gradska groblja;
- javne i zelene površine i gradski parkovi;
- objekti ruralnog razvoja (poljoprivredni, seoskog stanovanja i turizma, stočarstva, vinogradarstva, voćarstva) i dr.

5.5.2. Bilans površina u Nacionalnom parku i zaštitnoj zoni

Pregled namjene površina na nivou opštih kategorija:

POSTOJEĆE STANJE

NAMJENA POVRŠINA	Površina u granicama NP (Ha)	Površina u zaštitnoj zoni (Ha)	Ukupno (Ha)
ASELJSKA STRUKTURA	154,24	594,46	748,46
INTEZIVNA POLJOPRIVREDA	1003,26	3.516,39	4.519,65
OSTALA POLJOPRIVREDA	3.350,14	1.358,60	4.708,74
MOČVARE	7.753,75	-	7.753,75
ŠUME	4.248,05	6.766,25	9.194,28
RIJEKE	588,73	287,69	876,42
OSTALE PRIRODNE POVRŠINE	3.349,45	9.502,58	12.852,03
JEZERO	21.979,74	-	21.979,74

UKUPNO:	42.427,36	24.025,97	66.453,33
----------------	------------------	------------------	------------------

PLAN

NAMJENA POVRŠINA	Površina u granicama NP (Ha)	Površina u zaštitnoj zoni (Ha)	Ukupno (Ha)
NASELJA	715,07	2.732,93	3.448,00
INTEZIVNA POLJOPRIVREDA	779,31	2.535,62	3.314,93
OSTALA POLJOPRIVREDA	2.878,49	3.133,70	6.012,19
MOČVARE	7.753,75	-	7.753,75
ŠUME	3.304,96	6.918,96	10.223,92
RIJEKE	588,73	287,69	876,42
OSTALE PRIRODNE POVRŠINE	4.458,92	8.415,59	12.874,51
JEZERO	21.979,74	-	21.979,74
UKUPNO:	42.427,36	24.025,97	66.453,33

Pregled namjene površina na nivou opštih kategorija u zahvatu NP:

NAMJENA POVRŠINA	Postojeće stanje (Ha)	Plan (Ha)
NASELJSKA STRUKTURA	154,24	715,07
INTEZIVNA POLJOPRIVREDA	1003,26	779,31
OSTALA POLJOPRIVREDA	3.350,14	2.878,49
MOČVARE	7.753,75	7.753,75
ŠUME	4.248,05	3.304,96
RIJEKE	588,73	588,73
OSTALE PRIRODNE POVRŠINE	3.349,45	4.458,92
JEZERO	21.979,74	21.979,74

Procentat učešća pojedinih namjena u zahvatu NP:

	Postojeće stanje (%)	Plan (%)
--	-----------------------------	-----------------

NASELJA	0,36%	1,68%
INTEZIVNA POLJOPRIVREDA	2,36%	0,6%
OSTALA POLJOPRIVREDA	7,89%	7,44%
MOČVARE	18,27%	18,27%
ŠUME	10,01%	7,78%
RIJEKE	1,38%	1,38%
OSTALE PRIRODNE POVRŠINE	7,89%	11,00%
JEZERO	51,80%	51,80%

Površine građevinskog područja u zahvatu NP:

Kategorije GP	Površina (Ha)	Procenat učešća u GP (%)
URBANO	230,72	32%
RURALNO	415,92	58%
IZDVOJENO IZVAN NASELJA	68,43	10%
Ukupno:	715,07	100%

5.5.3. Zaštita od poplava

Zaštita od poplava u Crnoj Gori je regulisana **Zakonom o zaštiti i spasavanju**.

Zaštita i spasavanje obuhvataju niz mjera i radnji koje se preduzimaju u cilju otkrivanja i sprečavanja opasnosti od poplava, kao i spašavanje građana i materijalnih dobara ugroženih njihovim djelovanjem.

Poslovi zaštite i spasavanja su od posebnog interesa za Crnu Goru.

Zaštitu i spasavanje sprovode: državni organi, jedinice lokalne samouprave, privredna društva, preduzetnici i druga pravna i fizička lica.

Preventivne aktivnosti i postupanja za zaštitu i spašavanje na području Skadarskog jezera su:

- 1) izrada procjene ugroženosti od mogućih rizika;
- 2) izrada planova za zaštitu i spašavanje;
- 3) uređivanje prostora i izgradnja objekata koji su u funkciji zaštite i spašavanja;
- 4) uspostavljanje sistema zaštite i spašavanja;
- 5) obezbjeđivanje materijalnih sredstava, lica i drugih resursa potrebnih za izvršavanje planiranih aktivnosti.

Operativne aktivnosti i postupanja za zaštitu i spasavanje su:

- 1) aktivnosti i postupanja u slučaju neposredne prijetnje od rizika;
- 2) aktivnosti i postupanja za vrijeme rizika;
- 3) aktivnosti i postupanja za otklanjanje posljedica.

Zaštitu i spašavanje vrše operativne jedinice za zaštitu i spašavanje.

Operativne jedinice su:

- jedinice civilne zaštite;
- jedinice za zaštitu i spašavanje opština (vatrogasne jedinice, jedinice za pružanje pomoći ugroženom i nastradalom stanovništvu i druge jedinice za zaštitu i spašavanje), organizovane kao opštinske službe za zaštitu i spašavanje;
- specijalističke jedinice za zaštitu i spašavanje;
- dobrovoljne jedinice za zaštitu i spašavanje;
- jedinice za zaštitu i spašavanje privrednih društava, drugih pravnih lica i preduzetnika.

Zaštita i spašavanje od poplava obuhvata regulisanje vodostaja, izgradnju zaštitnih objekata, održavanje i saniranje oštećenih djelova zaštitnih objekata, posmatranje i izvidjanje stanja vodostaja Jezera i okoline, obilježavanje visinskih kota plavnog talasa, pravovremeno javljanje i obavještanje stanovništva ugroženog područja, sprovođenje evakuacije stanovništva i materijalnih dobara iz ugroženog područja, obezbjeđivanje prelaza i prevoza preko vode, spašavanje ugroženih lica na i pod vodom, crpljenje vode iz poplavljenih objekata i izvlačenje utopljenika, obezbjeđivanje stanovništvu poplavljenih područja osnovnih uslova za život i učešće u saniranju posljedica izazvanih poplavama.

5.5.4. Mreža naselja i lokaliteta

Planom je predviđena revitalizacija urbanih i ruralnih naselja, i ribarskih sela u okviru definisanih granica, i uklanjanje nelegalnih objekata i grupacija izgrađenih na poljoprivrednim, šumskim i drugim prirodnim površinama, i koridorima infrastrukture u poslednjih desetak godina.

Buduća izgradnja van postojećih naselja će biti strogo ograničena i predviđena na odabranim lokacijama.

Ove lokacije su odabrane poštujući sledeće kriterijume:

- Zabrana izgradnje u I i II zoni zaštite prirode;
- Ograničena izgradnja u III zoni zaštite prirode;
- Zabrana gradnje u zoni kulturnih dobara i njihove zaštićene okoline, i zoni potencijalnih kulturnih dobara do utvrđivanja statusa kulturnog dobra;
- Zabrana gradnje u zonama koje plave – kota 9,5 mnv.

Na nivou 5 prostornih cjelina, uspostavljena je mreža naselja i lokaliteta:

- **Golubovci, Rijeka Crnojevića, Virpazar i Tuzi** (van granice zahvata), **Ostros** – urbani centri prostornih cjelina, u kojima je planirana dogradnja kapaciteta stanovanja, javnih funkcija i privrednih djelatnosti;
- **Božaj, Podhum, Ponari, Begova Glavica, Dodoši, Bobovište, Ckla** – seoska naselja, u kojima je planirana valorizacija postojećih i dogradnja novih sadržaja stanovanja, turizma i drugih privrednih djelatnosti od značaja za gravitaciono područje;
- **Drume, Sukuruć, Kotrabudan, Gošići, Gostilj, Berislavci, Kurilo, Rvaši, Vukove zgrade, Drušići, Jankovići, Komarno, Boljevići, Limljani, Seoca, Šestani, Livari i Kostajnica** – seoska naselja u kojima je planirana valorizacija i neznatna dogradnja postojećih kapaciteta i djelatnosti;
- **Vranjina, Donji Murići** – glavni turistički centri Nacionalnog parka u kojima je planirana valorizacija i dogradnja postojećih, i izgradnja novih kapaciteta i djelatnosti;
- **Karuć, Pristan, Raduš i Donje Krnjice** - ribarska sela u kojima je planirana rekonstrukcija, revitalizacija i valorizacija postojećih kapaciteta i djelatnosti;



- **Vitoja, Sinjac, Plavnica, Rogami, Žabljak Crnojevića, Poseljani, Mihailovići i Godinje** – turistički lokaliteti u kojima je planirana rekonstrukcija, revitalizacija i valorizacija postojećih kapaciteta i djelatnosti.

Važne tačke mreže naselja i lokaliteta su **ulazi u Nacionalni park**, koji kreiranjem osjećaja dolaska i identiteta treba da promoviraju zaštićeno područje.

Nacionalni park treba da funkcioniše kao jedinstvena prostorna zona, koji će se na taj način uključiti u razvoj šireg okruženja.

Nelegalni objekti i druge nelegalne intervencije u prostoru su ugrozili pejzažne i predione vrijednosti obalnog pojasa na nizu lokaliteta, i predstavljaju problem za zaštitu životne sredine.

Zaustavljanje nelegalne gradnje može se sprovesti samo kroz jačanje i primjenu zakonske regulative, uz edukaciju stanovništva o važnosti primjene propisa iz oblasti planiranja i uređenja prostora.

Legalizacija nelegalnih objekata će biti moguća samo u okviru granica naseljskih struktura i starih ribarskih staništa, uz primjenu pravila sanacije i regularizacije propisanih ovim Planom. Važan preduslov za legalizaciju objekata će biti statička stabilnost, i infrastrukturna opremljenost u skladu sa režimom korišćenja prostora.

5.5.5. Predlog za izmjenu granice Nacionalnog parka Skadarsko jezero

Granica NP Skadarsko jezero je opisno definisana Zakonom o nacionalnim parkovima. Njen opis korespondira sa opisom granice iz dokumenta o proglašenju Nacionalnog parka 1983.g., što znači da se položaj granice NP u periodu od proglašenja do danas nije mijenjao.

Predlog izmjena granice NP, dat u okviru PPPN NP Skadarsko jezero iz 1999.g., nije usvojen.

Analizom trase granice NP u okviru predmetnih Izmjena i dopuna plana, utvrđeno je da granica nije definisana precizno, posebno u odnosu na kolske saobraćajnice, kao i da sječe niz ruralnih naselja, a istovremeno zaobilazi jedan broj zona i lokaliteta koji predstavljaju autentične vrijednosti zbog kojih je ovo područje proglašeno zaštićenim.

U smislu konsolidovanja granice NP, Planom se predlažu izmjene trase u zonama i lokalitetima kako slijedi:

Prostorna cjelina Malesija:

- **Proširenje zone NP oko Humskog zaliva, uključujući Pljoče i dio padina brda Hum.**
Proširenje se predlaže u cilju zaštite obalne linije Humskog zaliva;

Prostorna cjelina Zetska ravnica:

- **Sužavanje zone NP, isključujući gradjevinsko područje naselja Gostilj i delte rijeke Morače, uključujući komplet područje Begove Glavice i Sinjac (Kalubur oko).**

Naselje Gostilj se samo dijelom nalazi u granici NP, pa se u cilju jedinstvenog tretmana površine naselja predlaže njegovo isključenje iz granice NP.

Šire područje Sinjca je prepoznato kao područje sa značajnim prirodnim, kulturno historijskim i ambijentalnim vrijednostima zbog čega se predlaže njegovo uključanje u granice NP, zaštita i valorizacija.

Procijenjeni obim devastacije područja delte rijeke Morače, kao i obim intervencija koje je potrebno preduzeti u cilju njene rekultivacije, nalažu preispitivanje vrijednosti ovog prostora za zaštitu na nivou Nacionalnog parka.

Prostorna cjelina Riječka nahija:

- **Proširenje zone zahvata oko Rijeke Crnojevića, uključujući Šindjon, padine iznad naselja Rijeka Crnojevića, Očeviče, Obodsku pećinu, padine iznad Riječkog grada sve do Jankovića. Od Jankovića do Virpazara, granica NP ide ispod regionalnog puta.**

Proširenje se predlaže u cilju zaštite integralnog prostora Rijeke Crnojevića sa zaledjem, koji čini jedinstvenu cjelinu prirodnog dobra i kulturno historijskog nasljedja.

Prostorna cjelina Crmnica:

- **Sužavanje zone NP isključujući građevinsko područje naselja Boljevići, i proširenje uključujući naselje Godinje i padine iznad regionalnog puta.**

Naselje Boljevići se manjim dijelom nalazi u granici NP, pa se u cilju jedinstvenog tretmana površine naselja predlaže njegovo isključenje iz granice NP, i postavljanje granice na obalnu liniju Jezera.

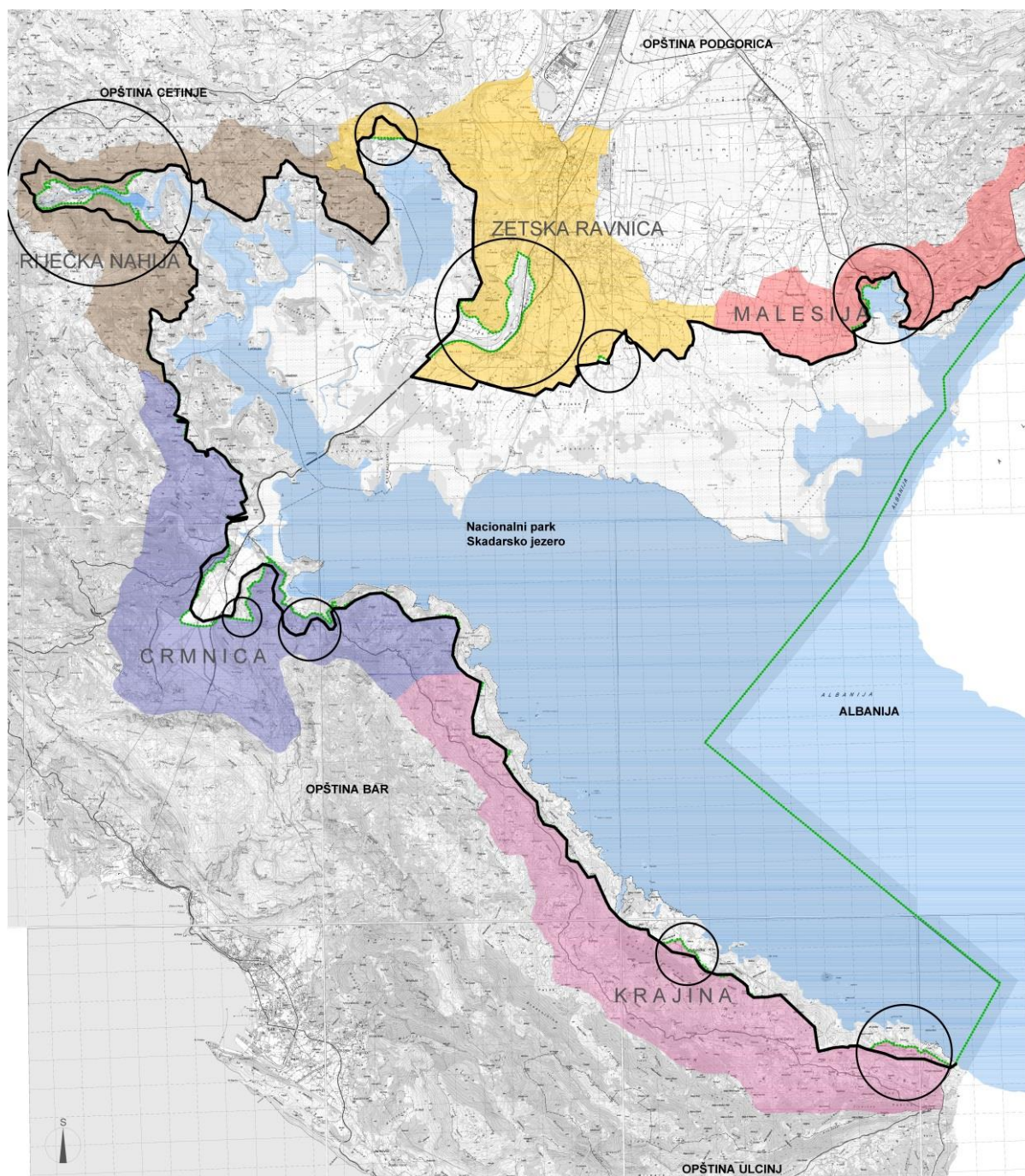
Naselje Godinje i njegova okolina je prepoznato kao područje sa značajnim kulturno historijskim i ambijentalnim vrijednostima zbog čega se predlaže njegovo uključanje u granice NP. Dio naselja Godinje – ambijentalna cjelina Lekovići je od strane Uprave za zaštitu kulturnih dobara CG, proglašena kao doboro pod režimom prethodne zaštite.

Prostorna cjelina Krajina:

- **Proširenje zone NP uključujući naselje Bobovište i padine iznad Demirovića i Ckla, do granice sa Republikom Albanijom.**

Naselje Bobovište se manjim dijelom nalazi u granici NP, pa se u cilju jedinstvenog tretmana površine naselja i zaštite ovog vrijednog lokaliteta predlaže njegovo uključanje u granice NP.

Padine iznad Demirovića sa naseljem Ckla čine jedinstvenu prirodnu i ambijentalnu cjelinu, koju je potrebno integralno zaštititi i tretirati.



Slika: Crnom linijom je prikazana izmjenjena granica NP, a krugom naselja i lokaliteti u kojima se predlaže izmjena.

5.6. Koncept društvenih djelatnosti

Koncept razvoja društvenih djelatnosti definisan je u skladu sa planiranim demografskim rastom stanovništva i mrežom naselja.

Karakter malih i raštrkanih naselja unutar NP uslovio je formiranje lokalnih centara unutar prostornih cjelina koji obezbjeđuju osnovne javne službe: predškolsko i osnovno obrazovanje, zdravstvene ambulante, Dom zdravlja i apoteke, određene kulturne sadržaje (centri za posjetioce muzeji, galerije, i dr.), administrativne službe. Urbani centri u okolnim opštinama su bolje opremljeni za obezbjeđivanje javnih službi kao što su zdravstvo, policija, vatrogasna služba, sudstvo, obrazovanje i zapošljavanje, kako za lokalno stanovništvo tako i za turiste.

5.6.1. Obrazovanje i socijalna zaštita

Kapaciteti predškolskog i osnovnog obrazovanja su u skladu sa demografskim rastom. U planskom periodu se ne predviđa izgradnja novih objekata već adaptacija, proširenje i modernizacija postojećih kao i podizanje kvalitativnog nivoa usluga.

Socijalna zaštita stanovništva realizuje se kroz socijalna primanja (materijalno obezbjeđenje porodice i dječije dodatak). Planom nije predviđena izgradnja objekata za socijalno stanovanje, doma za stare, i drugih socijalnih ustanova.

5.6.2. Kultura

Institucije kulture su smještene u opštinskim centrima.

Planirana je izgradnja Kulturnog centra u Ostrosu i Balabanima.

U Virpazaru je planirana rekonstrukcija objekta koji je bio u funkciji željeznice sa namjenom Muzej-Galerija i okolne površine za izlaganje većih eksponata (željeznički kolosjek za lokomotivu i vagone).

U Rijeci Crnojevića planirana je rekonstrukcija kompleksa Ljeskovac za potrebe umjetničkih kampova, objekata kulture, ljetnje škole i sl., i rekonstrukcija stare pošte u Centar za posjetioce sa tematskim postavkama kulturno istorijske prošlosti Jezera).

5.6.3. Zdravstvo

Posebnu pažnju treba obratiti na način pružanja zdravstvenih usluga. Na prostoru NP se moraju uvesti zdravstveni standardi i protokoli za ambulantni i vazdušni transport pacijenata (na nivou opštinskih centara), identifikovati odgovarajuće zdravstvene punktove za stanovnike i turiste u NP, kao i osigurati da postoje dovoljni kapaciteti za pružanje pomoći pacijentima sa raznovrsnim zdravstvenim problemima.

Predlaže se rekonstrukcija i eventualna dogradnja postojećih objekata zdravstvene zaštite i izgradnja ambulanti sa apotekom u naseljima Podhum, Ponari, Rijeka Crnojevića, Donji Murići.

5.7. Koncept razvoja privrede

Privredna delatnost NP bazira se na valorizaciji prirodnih potencijala i održivom korišćenju prirodnih uslova. Saglasno režimima zaštite prirode i ukupnog prostora, privredne aktivnosti su svedene na turističku djelatnost koja uključuje fizičku aktivnost pojedinca, interakciju sa prirodom i edukaciju, ribarstvo i ekstenzivnu poljoprivrednu proizvodnju seoskog stanovništva koje živi u granicama Parka. Budući da se radi o proizvodnji ekološki čiste i zdrave hrane, saradnja NP i seoskog stanovništva treba da predstavlja potencijal za budućnost, valorizujući time važnu turističku granu seoski turizam, sa stvaranjem uslova za pružanje usluge smještaja turistima.

Rast u sektoru turizma će usloviti povećanje aktivnosti u sektorima usluga: ugostiteljstva, trgovine, transporta, starih zanata i sl.



5.7.1. Turizam

NP Skadarsko jezero će se razvijati kao međunarodno prepoznata turistička destinacija sa specifičnom turističkom ponudom INTEGRALNOG TURIZMA tokom cijele godine, koji donosi maksimalnu korist lokalnim zajednicama.

Realizacija će se sprovoditi fazno, kroz implementaciju mjera koje su u funkciji dostizanja ciljeva razvoja, pri čemu će naročita pažnja biti posvećena marketingu i brendiranju, kao najvažnijoj oblasti za razvoj turističke destinacije Skadarsko jezero.

Veća naselja u zaštitnoj zoni NP mogu imati uloge tranzitnih tačaka prema zaštićenoj zoni, i treba ih podstaći u razvoju odgovarajućih službi i objekata za ispunjavanje ove uloge. To su:

- Turistički informativni centri
- Dodatne usluge hrane i pića
- Iznajmljivanje opreme i usluge rezervacije
- Formiranje regionalnih programa obilaska koji dopunjuju tematske programe Nacionalnog parka.

Svi oblici turizma na planskom području bi trebalo da budu zasnovani na očuvanju zaštićenih područja – naturizam i eko turizam. Prema načinu organizacije putovanja mogu biti individualni, organizovani i mješoviti.

NP Skadarsko jezero pruža uslove za segmentiranje turističke ponude. Neki od ključnih segmenata turističke ponude u Nacionalnom parku su:

5.7.1.1. Edukativno-istraživački turizam

Edukativni turizam se razvio iz rastućeg trenda usvajanja novih znanja, ali i prenošenja svojih znanja na druge. U edukativnom turizmu glavni fokus je stavljen na upoznavanje sa prirodom, kulturom i novim znanjima, ili rad i primjena znanja usvojenih u učionici u životnim okolnostima.

Edukativni turizam koji pored uvećanja znanja o prirodnim vrijednostima afirmiše i obuku kako turista, tako i lokalnog stanovništva o načinima gazdovanja prirodnim dobrima je sastavni dio turističke ponude.

Ova vrsta turizma obuhvata edukativne tematske rute iz sledećih oblasti:

- postojeće i nove edukativne staze
(Staza Lipovik - dužine 2.5km, nalazi se na 500m od centra Rijeke Crnojevića u pravcu Virpazara, smještena u lovnom zabranu koji je još prije jednog vijeka osnovao kralj Nikola, a u kom i danas živi populacija srna, namijenjena održavanju edukativnih programa „škola u prirodi“ za djecu školskoga uzrasta;
Staza na Plavnici, dužine 1km, proteže se uz istoimenu rijeku pored močvare)
- posmatranje prica



- obilazak biloških staništa
- istraživanje biodiverziteta močvare
- istraživanje riba
- obilazak kulturno istorijskih nalazišta, objekata i lokaliteta.

5.7.1.2. Sportsko – rekreativni turizam

Sportsko-rekreativni turizam je specifična grana turizma koja podrazumjeva aktivan odmor uz brojne zanimljive aktivnosti. Program sportsko-rekreativnih aktivnosti omogućava smišljen boravak turista čime se planski ostvaruju njihove potrebe za kvalitetnim odmorom u turizmu:

- **Programi vježbi za relaksaciju i opuštanje u okviru turističkih smještajnih kapaciteta u NP I zaštitnoj zoni**
- **Postojeće I nove pješačke ture sa vidikovcima I odmorištima:**

Mreža pješačkih staza će obuhvatiti jednosmjerne I kružne rute, različite dužine I zahtjevnosti, Pješačke staze će biti obilježene standardnim putokazima I oznakama.

- Podhum – vidikovac Hum
- Vukovci – vidikovac Oblun
- Žabljak Crnojevića – Dodoši
- Prevlaka – vidikovac Plješac
- Karuč – vidikovac Jelenak
- Grab – Šindjon – Gradina
- Rijeka Crnojevića – vidikovac Riječki grad – Obodska pećina
- Čukovići – Poseljani – vidikovac Čelopek
- Komarno – Trnovo – 3 pećine
- Komarno – Modra oka
- Kruševica – vidikovac Medjedja
- Virpazar – vidikovac Obida
- Zebes – Godinje
- Gornja Seoca – pećine Golubinja I Požalica
- Gornja Seoca – Pristan – Raduš – Donje Krnjice
- Gornja Briska – vidikovac Rumija
- Bobovište – Sijerač.

- **Postojeće I nove biciklističke ture**

U skladu sa pogodnostima koja karakterišu područje Nacionalnog parka , Planom je predviđeno uspostavljanje mreže biciklističkih staza.

Mreža će obuhvatiti postojeće I nove biciklističke staze na regionalnom I lokalnom nivou, povezane u jedinstveni sistem, čiji je cilj promovisanje biciklizma kao jedne od najboljih vrsta održivog turizma, povezano sa predstavljanjem bogate prirode I kulturno historijskog nasljedja.

Mreža biciklističkih staza će obuhvatiti jednosmjerne I kružne rute, različite dužine I zahtjevnosti, Biciklističke staze će biti obilježene standardnim biciklističkim putokazima I oznakama.

Osovina biciklističke mreže je jednosmjerna kružna staza oko Jezera, koja će se realizovati preko postojećih I novoplaniranih kolskih saobraćajnica I puteva, I povezati svih 5 prostornih cjelina Nacionalnog parka:

- granica sa Republikom Albanijom - Božaj – Ploče – ulaz u NP Podhum – Žbelj – Gošići – Gostilj – ulaz u NP Berislavci – Bijelo Polje – magistralni put – Goričani – most Vukovci - ulaz u NP Ponari – Žabljak Crnojevića – Dodoši – Karuč – Drušići – ulaz u NP Rijeka Crnojevića – ulaz u NP Virpazar – Donje Selo – Komarno – Kruševica – Virpazar – Godinje – Gornje Seoce – Šestani – ulaz u NP Donji Murići – Tejani – Ostros – granica sa opštinom Ulcinj.

Na osovini biciklističke mreže se nadovezuju ostale, jednosmjerne I kružne biciklističke staze:

- Pljoče – Drešaj – Podhum
- Gošići – Studenac
- Golubovci – Berislavci – Plavnica
- Bijelo Polje – Kurilo – splav – Žabljak Crnojevića
- Goričani – Bistrica - magistralni put – Vranjina – Virpazar
- ulaz u NP Sinjac – Bobija – Karuč

- Karuč – ulaz u NP Rvaši – Drušići – Pevlaka
- Donji Ulići – Očevići – Rijeka Crnojevića
- kružna tura: Rijeka Crnojevića – Donje selo – Komarno – Virpazar – Sotonići – Brčeli – Gradjani – Začir – Očevići – Rijeka Crnojevića
- kružna tura: Virpazar – Gluhi do – Limljani – Boljevići – Virpazar
- Gornja Seoca – Pristan
- regionalni put - ulaz u NP Donje Krnjice
- Koštanjica – Bobovište
- Mali Ostros – Čurijani – Sjerač
- Ostros – ulaz u NP Ckla – granica sa Republikom Albanijom.

- **Veslanje u kajacima i kanuima**

S obzirom na karakteristike jezera koje omogućavaju da se ova aktivnost upražnjava od aprila do novembra, kajakarenje je pravi izbor za ljubitelje sportova na vodi. Moguće je prići svim skrivenim mjestima i bez buke uživati u prirodi. Glavni centri kajaka na Jezeru su Plavnica, Ponari, Karuč, Vranjina, Virpazar, Donje Krnjice, Donji Murići.



5.7.1.3. Ribolovni turizam

Sportski ribolov je prava atrakcija na Skadarskom jezeru za ribolovce koji imaju priliku da okušaju sreću i ulove neku od mnogobrojnih vrsta riba. Na jezeru je dozvoljen ribolov štapom za ribolov, a sprovodiće se na lokalitetima I u skladu sa pravilima koje će definisati nadležna služba Nacionalnog parka.

Glavni centri ribolovnog turizma su Plavnica, Vranjina, Virpazar, **Donje Krnjice, Donji Murići.**

5.7.1.4. Izletnički i ekskurzioni turizam

Trenutno najzastupljeniji vid turizma u NP Skadarsko jezero, usmjeren je na boravak u prirodi i posjete brojnim lokalitetima. Samim tim, izletnički i ekskurzioni turizam imaju karakteristike i rekreativnog i kulturnog turizma. Izletnički turizam ima više rekreativni smisao jer su putovanja kratkotrajna i imaju

karakter odmora i relaksacije. Ekskurzioni turizam podrazumijeva planirano i organizovano kretanje grupe koja posjećuje veći broj mjesta.

Ova vrsta turizma obuhvata posjetu nizu lokaliteta kao što su:

- prirodna staništa
- kulturno istorijski spomenici
- vjerski objekti
- ribarska sela
- ruralna naselja

Ovim vidom turizma se predviđa prisustvo turista izletnika na manifestacijama ponude tradicionalnih specijaliteta hrane i vina, na događajima zabavnog i etnografskog karaktera, kao i kretanje putevima vina i meda.



5.7.1.5. Kulturološki/Kulturni turizam

Kulturni turizam je specifični oblik turizma koji obuhvata posjete turista motivisane interesom za kulturu što obuhvata istoriju, umjetnost, nasljeđe ili stil života ljudi na nekom lokalitetu ili nekoj regiji. Turistima sa akademskim interesovanjima priključuju se i nove ciljne grupe koje u svoj odmor ugrađuju i aspektat kulture (kulturne manifestacije, festivali, likovne kolonije, pjesničke večeri itd.) Ponuda kulture na području Skadarskog jezera je veoma bogata i obuhvata pojedinačne objekte, cjeline i lokalitete različitih kategorija:

- sakralni objekti
- fortifikacioni objekti
- arheološka nalazišta
- stari mlinovi
- tradicionalna naselja
- kulturno umjetnički centri

Na području Nacionalnog parka Skadarsko jezero održava se veliki broj manifestacija i festivala, od kojih neki imaju dugogodišnju tradiciju.

- Trofej Skadarskog jezera (13. jul)
- Festival vina i ukljeve (druga polovina decembra)
- Festival prirode i kulture (septembar)
- Koštanjada (kraj oktobra, početak novembra)
- Festival na drugoj strani (avgust)
- Dan ekologije, turizma, kulture i sporta (tokom ljetnjih mjeseci)

Predlaže se uvođenje novih manifestacija koje bi kroz konkursna rješenja dobile svoju formu i sadržinu kao na primjer:

- Festival joge
- Dani kasoranje – izložba likovnih i literarnih radova, izrada suvenira sa motivom kasiranje
- Veslačko –jedriličarske regate
- Dani vode- muzej vode
- Vjenčanja na Rijeci Crnojevića (kolektivna vjenčanja)
- Sportski ribolov za djecu – organizovanje radionica u prirodi na kojima djeca stiču znanja o ribama Skadarskog jezera, kreativne radionice na kojima se prave štapovi za pecanje od drveta, pruća i organizovanje takmičenja u ribolovu.

5.7.1.6. Seoski turizam

U turističkoj tražnji sve više će dolaziti do izražaja seoski turizam . Nedovoljno razvijena seoska područja koja počivaju na tradicionalnoj poljoprivrednoj proizvodnji malog obima, atraktivna su za turiste. Motivi dolaska turista na selo su: želja za boravkom u očuvanoj prirodnoj sredini; osjećaj slobode, autentičnosti i tradicije i rekreacija. Povoljni uslovi za razvoj seoskog turizma na području Skadarskog jezera su: blaga klima, očuvana priroda, čist vazduh, bogatstvo flore i faune, kulturno istorijski spomenici, dobri domaćini i sl. Osnovni preduslovi razvoja turizma na selu su:

- Obrazovanje seoskih domaćina za bavljenje ovom djelatnošću (standardi prihvata i smještaja gostiju, neophodnim higijenskim standardima, načinom, količinom i kvalitetom pružanja usluga ishrane, ophođenje prema gostu i drugim neophodnim uslovima za prijatan boravak turista na seoskom turističkom gazdinstvu);
- Primjena odgovarajuće kategorizacije i standardizacije usluga
- Ulaganja u infrastrukturu
- Marketing i plasman poljoprivrednog proizvoda

Aktivnosti koje možemo ponuditi gostu u našim selima su: aktivnosti u okviru poljoprivrednih domaćinstava , prodaja domaćih autohtonih proizvoda, posjeta mjestima radnih aktivnosti u selu (farme, vinogradi, narodna radinost itd.), učešće u svakodnevnim aktivnostima na selu, degustiranje lokalne hrane i upoznavanje sa pripremanjem tradicionalnih narodnih jela , izleti i upoznavanje sela i okoline, berba groždja, sakupljanje plodova i sl. rekreativne aktivnosti (planinarenje, jahanje, biciklizam...), posjeta manifestacijam (dani vina I ukljeve, koštanijada, ribarske fešte, slave, folklor...) ,razgovor sa starijim članovima seoske zajednice o životu na selu u prošlosti .

Za naselje Bobovište Planom se predviđa izrada DSL . Preporuka je da se uradi pilot projekat seoskog turističkog gazdinstva.

5.7.1.7. Vjerski turizam

Vjerski turizam je jedan od najstarijih oblika turizma koji se kao specifični oblik turizma počeo javljati u najranijoj istoriji kada su ljudi zbog obavljanja religijskih obreda posjećivali za to određena mjesta - svetišta, i pritom prelazili veće udaljenosti.. Verski turizam danas predstavlja vrlo značajan i propulzivan sektor globalnog turizma. Zbog ekonomskog potencijala, prirodno je što se sve veća pažnja poklanja raznim pitanjima upravljanja i promocije ovog oblika turizma. Vjerski turizam ima neke specifičnosti u odnosu na druge vrste turističkih kretanja:

- veoma su zastupljena grupna putovanja, na kojima učestvuju pripadnici iste vjeroispovesti, u pratnji duhovnika ili stručnog vodiča. Takve aranžmane organizuju specijalizovane turističke agencije ili sama vjerska organizacija,

- nema sezonski karakter, budući da je u ovom slučaju koncentracija turista više vezana za određene datume u vjerskom kalendaru (vjerski praznici) ili za neke posebne događaje , posjete svetim građevinama koje osim arhitektonskog ili umjetničkog značaja imaju vrijednost i kao mesta od posebnog istorijskog značaja ili zato što su locirane u idiličnom pejzažu, to mogu biti i objekti koji su nastali iz religioznog osjećanja (na primer, zavjet ili zahvalnost za 'čudo' koje se dogodilo), ali ne služe za religijske potrebe.



5.7.1.8. Turistički smještajni kapaciteti

U pogledu smještajnih kapaciteta, prioritet treba da imaju specifični vidovi turizma kao što su manji hoteli (boutique hoteli) , kuće za iznajmljivanje, apartmani u postojećim objektima , kampovi, ponuda b&b (spavanje sa doručkom).

Kamp

Uspostavljanjem predložene mreže kampova u Nacionalnom parku će se stvoriti nova, specifična vrsta turističke ponude.

Tabela: planirani broj smještajnih kapaciteta po prostornim cjelinama i tipu smještaja

NP Skadarsko jezero						
planska zona	lokalitet	osnovni smjestaj (lež.)	kamp	kompl. smj.	ukupno	
Krajina						
	Ckla		Kamp mobilhome 20	20	40	
	Bobovište		Kamp mobilhome 20	20	40	
	Donji Murići	Hotel, truističko naselje 150	Kamp naselje 100	95	345	425
Crmnica						
	Krnjice			70	70	
	Godinje			50	50	
	Raduš			20	20	
	Pristan	Turističko naselje 40			40	
	Komarno /Relja		Kamp 20		20	
	Virpazar	Hotel, mali hotel 110		70	180	380
Rijecka nahija						
	Rijeka Crnojevica	Hotel, mali hotel 170	Kamp mobilhome 50	70	290	
	Mihailovići	Turističko naselje 30			30	
	Poseljani			20	20	
	Prevlaka-Karuc		Kamp naselje 100	40	140	
	Dodoši		Kamp mobilhome 50	40	90	
	Žabljak Crnojevića			50	50	620
Zetska ravnica						
	Ponari			20	20	
	Vranjina-Lesendro	Turističko naselje 30	Kamp 24	90	174	
	Plavnica	Hotel 60			60	
	Begova Glavica			20	20	
	Sinjac	Turističko naselje 36			36	310
Malesija						
	Podhum			60	60	
	Božaj		Kamp 20	20	40	100
		656	404	775		1835

Tabela: poređenje planiranih turističkih kapaciteta (ležaja) sa postojećim kapacitetima i kapacitetima planiranim PPPN NP Skadarsko jezero iz 1999.g.

Tip smještajnih kapaciteta	Postojeći kapaciteti	PPPN NP Skadarsko jezero 1999g.	PPPN NP Skadarsko jezero NACRT
Osnovni smještaj (lež.)	111	550	656
Komplementarni smještaj (lež.)	192	500	775
Kampovi (lež.)	0	250	404

5.7.1.9. Marketing i brendiranje

Marketing će se sprovoditi u saradnji svih interesnih strana i lokalnih zajednica. Za optimizaciju efekata promotivnih aktivnosti potrebno je uključiti i teritoriju područja Skadarskog jezera u Albaniji. Marketinške aktivnosti treba sprovoditi na različitim nivoima:

NIVO 1 – promotivne aktivnosti pokrivaju cijelo područje Skadarskog jezera

Cilj marketinških aktivnosti na ovom nivou je povećati znanje o destinaciji - stvoriti prvi interes, napraviti sliku-brend Skadarskog jezera kao atraktivne, zanimljive destinacije sa širokom, raznolikom turističkom ponudom, uključujući jedinstven, ekološki prirodnim i kulturnim vrijednostima uz srdačnost lokalnog stanovništva, privlačan proizvod odnosno destinaciju i konačno, napraviti ukupnu sliku destinacije i dati integralne informacije o destinaciji

NIVO 2: Posebne promotivne aktivnosti koje se orijentišu posebnim ciljnim grupama.

Informisati turiste sa posebnim interesovanjem, o mogućnostima i atraktivnosti turističke ponude u okolini Skadarskog jezera, o ponudama kao što su standardi, rastojanja, red vožnje, cijene, itd. Vrlo važne su mogućnosti za direktnu rezervaciju ili u direktnom kontaktu sa turističkim informativnim centrima i odgovarajućim turističkih preduzeća.

NIVO 3: Pojedinačne promotivne aktivnosti preduzeća.

Obezbijediti detaljne informacije o jednom turističkom preduzeću / ponudi.

NIVO 4: Interni marketing

Uključiti lokalno stanovništvo u proces razvoja turizma, inicirati preduzetništvo i ekonomske aktivnosti, poboljšati svijesti o ekološkim vrijednostima, značaju atraktivnih pejzaža i kulturne baštine. Informacije za turiste i posjetioce u turističkim destinacijama uvijek imaju i marketinški i promotivni efekat. Primjer su informativni centri u Nacionalnom parku, displeji i mape su na važnim ulaznim tačkama kao i putokazima na stazama i putevima.

Procjena internet oglašavanja

Atraktivno i informativno prisustvo na Internetu je danas najvažniji kanal komunikacije u promociji turističkog marketinga. Trenutna situacija vezano za dostupnost informacija za turistu se može opisati kao veoma loša. Problem je u tome što ne postoji koordiniran, pridružen pristup marketingu. Nedostaje organizacija struktura i marketinški plan ili koncept za čitavo Skadarsko jezero.

Profesionalno razrađene i efikasne marketinške aktivnosti i mjere usmjerene ka odabranim ciljnim grupama su najvažniji instrument za poboljšanje znanja i imidž turističke destinacije, koje će privući korisnike da dođu u region Skadarskog jezera, borave na duži period, koristeći turističku ponudu i trošeći novac.

U tom smislu predlažu se mjere definisane kao efektivni koraci za poboljšanje marketinških aktivnosti za destinaciju Skadarskog jezera.

Mjere bi trebalo da budu strogo orijentisane na zahtev, potrebe i predusretljivost turističkih ciljnih grupa, posjetioce.

MJERA 1 - USPOSTAVLJANJE MARKETING STRUKTURE ZA KOORDINACIJU, RAZVOJ I OSTVARENJA MARKETINŠKIH AKTIVNOSTI ZA DESTINACIJU SKADARSKOG JEZERA

- Marketing struktura treba da uključi sve relevantne strane.
- Lokalne turističke organizacije iz Cetinja, Bara, Podgorice i Ulcinja
- Nacionalna turistička organizacija
- JP Nacionalni park Skadarsko jezero
- Iz Lokalne organizacije ili udruženja koje se odnose na turizam, kulturu, poljoprivrednu proizvodnju itd
- Iz zainteresovanih preduzeća

Mjera 1.1

- Uspostavljanje marketing tima.
- Marketinški tim treba da se redovno sastaje
- Marketinški tim ima stalne i pridružene članove (za specijalne teme).

Mjera 1.2

Uspostavljanje jedinice odgovorne za sve marketinške subjekte okolini Skadarskog jezera.

Marketinška jedinica destinacije Skadarsko jezero treba da bude odgovorna za koordinaciju svih marketinških aktivnosti i mera. To može biti jedna osoba ili kancelarija.

MJERA 2: IZRADA MARKETING PLANA ZA ODREDIŠTE SKADARSKOG JEZERA.

Plan marketinga za odredište Skadarsko jezero treba izraditi na participativan način, uključujući sve relevantne strane. Plan treba da obezbedi smjernice za proces rada na marketing mjerama i treba da da ideju o budžetskim potrebama. Vremenski okvir bi mogao biti jedna ili dvije godine.

MJERA 3: IZRADA I USPOSTAVLJANJE ATRAKTIVNOG I PROFESIONALNOG WEB IZGLEDA ZA ODREDIŠTE SKADARSKOG JEZERA.

Atraktivno i informativno prisustvo na Internetu je danas najvažniji kanal komunikacije i promocija alat u turističkog marketinga. Za destinaciju Skadarsko jezero je potrebno hitno unaprediti Web izgled.

Predložene mjere:

M3.1. Izrada Web stranica koje pokrivaju turizam za potencijalne turiste i ciljne grupe, i pružaju informacije o turizmu i relevantnim temama.

M3.2. Podrška i koordinacija za druge važne Web stranice koje pokrivaju destinaciju Skadarsko jezero

- Uspostaviti veze sa relevantnim Web stranicama

MJERA 4: USPOSTAVLJANJE EFIKASNOG INTERNOG MARKETINGA ZA ODREDIŠTE SKADARSKO JEZERA.

U fokusu internih mjera marketinga su lokalno stanovništvo sa prebivalištem u destinaciji Skadarskog jezera, kao i oni partneri koji imaju pravni, funkcionalni ili druge vitalne udjele u regionu. U prvu grupu spadaju prije svega lokalno stanovništvo, lokalna preduzeća, preduzetnici i investitori, opštine koje su odgovorne za oblasti u okolini, aktivne organizacije u regionu i sve institucije u domenu prostornih odgovornosti.

Prethodna istraživanja ukazuju na nedostatak identifikacije lokalnog stanovništva i lokalnih preduzeća sa regionom, nacionalnim parkom i njegovim propisima i ukupnom turističkom ponudom.

Osim toga, lokalno stanovništvo nije dobro informisano o ograničenjima predviđenim zakonom u cilju očuvanja životne sredine i ne znaju tačne granice Nacionalnog parka niti znaju u kojim oblastima mogu da obrađuju zemlju, izgradnju ili da na pecanje.

Interni marketing treba da realizuje sledeće ciljeve:

1. Lokalno stanovništvo, lokalne preduzeća, preduzetnici i investitori su ključni igrači za stvaranje i pokretanje atraktivne i održive turističke ponude. Veoma je važno razumevanje turističkih zahtjeva, standarda, očuvanje prirodne i kulturne baštine, pejzaža i jedinstvenog ambijenta.

2. Nacionalni park Skadarsko jezero uspostavlja pravila koja efektiraju lokalno stanovništvo i lokalne firme. Ranije studije su ukazale da lokalno stanovništvo i preduzeća nisu dovoljno informisani o tome šta znači živeti ili raditi u blizini ili u samom centru zaštićenog područja; takođe nisu informisani o prednostima života u zaštićenom području.
3. Saznanja o unapređenju i zaštiti životne sredine, atraktivnosti pejzaža i sela (arhitektura, materijali, ograda i zidova u granicama itd ...).

Sva tri cilja su od suštinskog značaja da se pokrene i obezbedi održivi i ekonomski uspešan razvoj turizma u regionu.

Efekat 1: Značajan deo lokalnog stanovništva je shvatio vrednost lokalnih prirodnih resursa, kulture i atraktivnog pejzaža i ima aktivnu ulogu u njihovom očuvanju, kako bi lokalnu kulturu i tradiciju življenja preneo turisti vodeći računa o pejzažu i zagađenju.

Efekat 2: Lokalno stanovništvo razvija veći duh za preduzetništvo, ima saznanja o zahtevima turističkih i ciljnim grupama i neophodne tehnike upravljanja.

Efekat 3: Lokalno stanovništvo, lokalna preduzeća i preduzetnici imaju osećaj, da su integrisani u proces razvoja regiona i dobro informisani o aktuelnim dešavanjima i diskusijama.

MJERA 5: BRENDIRANJE TURISTIČKE DESTINACIJE SKADARSKOG JEZERA.

Brendiranje turističke destinacije je marketinški instrument za poboljšanje nivoa svijesti i imidža. Destinacija Skadarsko jezero ispunjava sve uslove da postane brend destinacije kada realizuje:

- geografsku vezu ili jedinstvo lokalnih samouprava,
- pridruži kulturno istorijsko nasleđe
- ostvari sinergiju turističke ponude (sve ponude stvaraju odgovarajući turistički proizvod)

Prednosti turistički brendirane destinacije:

- integrisana turistička ponuda regiona je priznata od strane kupca kao jedan proizvod,
- to stvara veću privlačnost i veći nivo svijesti,
- brend destinacije se vidi kao jedinstvo od strane kupaca, što omogućava efikasnije marketinške aktivnosti i pristup ciljnim grupama i emitivnim tržištima,

Da bi se napravio uspješan turistički brend, potencijalna i postojeća turistička ponuda treba da se razvija kao jedan pridruženi turistički proizvod. To znači da su različite turističke ponude i atrakcije komplementarne.

Tipični pridruženi proizvodi su.

- tematske ponude i paketi, roundtrips, izleti, šetnje, planinarenje i biciklističke staze,
- pridruženi događaj sa tuned rasporedom,
- tipični lokalni proizvodi

Da bi se napravio brend odredišta profesionalni i participativni pristup je neophodan, uključujući bliske saradnje uključenih turističkih organizacija, organizacija kao što je JP Nacionalni park Skadarsko jezero, zajednice, privatna turistička preduzeća / investitori u turizmu i informativni centri.

Brendiranje domaćih proizvoda:

Jedan tipičan i autentičan domaći proizvod često postaje zaštitni znak za brend destinacije.

Primeri:

- Krastavac sa brendom odredišta Spreewald u blizini Berlina
- The Rhon ovce iz brenda destinacije Rhon (centar Nemačke)
- Vino za brend destinacije Mosel (zapadna Nemačka)

Za Skadarskog jezera brend destinacije brend proizvod može biti, na primer: Pelikan, Maslina, med, bilje, vino, itd

Različiti nivoi brendiranja proizvoda.

1. Jedan (ili maks. dva) glavna brenda proizvoda regiona. Dobro je da to bude neobičan proizvod (šipak, kesten ...)

2. Brendiranje nekoliko autentičnih lokalnih proizvoda

Veoma je važno je uspostaviti veliku raznovrsnost prerađevina (npr: jabuka, jabuka kolač, jabuke vino, jabuke alkoholna pića, jabukovo sirće, jabuka sirup i mnogi drugi).

5.7.2. Poljoprivreda

5.7.2.1. Opšti ciljevi u razvoju poljoprivrede

Razvoj poljoprivrede na području NP Skadarsko jezero treba da bude u skladu sa osnovnim opredjeljenjima koja su definisana strateškim dokumentima, a to su: održivo gazdovanje resursima, sveobuhvatni program razvoja sela i podizanje konkurentnosti poljoprivrednih proizvoda. Ekonomski razvoj je neophodno usmjeravati prema načinima korišćenja zemljišta koji manje opterećuju životnu sredinu i omogućavaju obnavljanje prirodnih resursa u skladu sa principima održivog razvoja. Održivi razvoj treba da se planira uz procjenu ekoloških kapaciteta ovog osjetljivog prostora. Poljoprivreda i ribarstvo su bile i ostale glavne djelatnosti koje obezbjeđuju egzistenciju velikog broja porodica na širem prostoru NP Skadarsko jezero. Treba poći od činjenice da poljoprivreda ovdje ima multifunkcionalni značaj koji je daleko veći od same proizvodnje određenih količina hrane i uključuje i njenu socijalnu dimenziju, uticaj na razvoj ruralnih područja, uticaj na turizam i druge privredne grane, očuvanje tradicije i kulturnog nasleđa i dr. U cilju očuvanja biološkog diverziteta, neophodno je podsticati tip poljoprivredne proizvodnje koji ne narušava prirodnu ravnotežu.

Ciljevi:

- Zaštita postojećeg potencijala poljoprivrednog zemljišta, naročito u blizini urbanih naselja. Pretvaranje poljoprivrednog zemljišta u građevinsko treba sprovoditi kroz strogo kontrolisane zakonske procedure
- Upravljanje prirodnim resursima na održiv način kroz adekvatnu upotrebu zemljišta, kao i sprečavanje zagađenja zemljišta i vodenih resursa (npr. primjenom đubriva, pesticida i dr.)
- Očuvanje kvaliteta zemljišta, koji je još uvijek na zadovoljavajućem nivou, imajući u vidu stepen intenzivnosti u njegovom korišćenju
- Razvoj poljoprivrednih aktivnosti kao glavnog ili dodatnog izvora prihoda za seosko stanovništvo, čime bi se zaustavio negativan trend depopulacije tj. smanjenja broja stanovnika u pojedinim područjima obuhvata plana
- Unapređenje i dinamiziranje organske poljoprivrede kako bi se iskoristila povećana potražnja za organskom hranom
- Razvoj kapaciteta za preradu hrane u područjima poljoprivredne proizvodnje, u skladu sa obavezom poštovanja pojačanih zahtjeva za očuvanje prirodne sredine
- Unaprijeđenje regionalnog marketinga poljoprivrednih proizvoda jačanjem veze između poljoprivredne proizvodnje i turizma, u okviru istog ili šireg područja
- Afirmacija ovog područja kao potencijalnog proizvođača hrane najboljeg kvaliteta
- Očuvanje i reintrodukcija autohtonih vrsta biljaka (voća i povrća) i domaćih životinja, i njihova puna valorizacija kroz turističku ponudu
- Zaštita geografskog porijekla i brendiranje proizvoda sa zaštićenog područja (vino, med) i njihova prezentacija
- Što veći stepen finalizacije poljoprivrednih proizvoda i njihova veća tržišna orijentacija
- Jačanje uloge poljoprivrede kao dominantne komponente u očuvanju bogatstva kulturnog pejzaža
- Očuvanje autohtonih sorti vinove loze na ovom području
- Zaštita kestenovih šuma na obroncima uz južnu obalu jezera, kao i kompletne prirodne sredine, posebno ekosistema jezera (staništa ptica, mrestilišta) i okolnih planina
- Razvoj ribarstva i uzgoj ribe u skladu sa zahtjevima dugoročne zaštite akvatorijuma i predjela
- Obezbeđivanje kvalitetne, zdravstveno bezbjedne hrane kroz održivost poljoprivredne proizvodnje i povećanje konkurentnosti domaćih proizvođača.

Za ostvarivanje i postizanje navedenih ciljeva neophodno je:

- usvajanje seta zakonskih i podzakonskih propisa, pravilnika i kodeksa
- opredeljivanje veće budžetske podrške sa nacionalnog nivoa
- korišćenje predpristupnih fondova EU u najvećem mogućem stepenu
- povoljniji krediti za investiranje u zonu nacionalnog parka
- uvođenje šema kvaliteta i standardizacije
- jačanje institucija i povećanje stručne pomoći poljoprivrednim proizvođačima.

5.7.2.2. Osnovni pravci u razvoju poljoprivrede-koncept razvoja

Usvajajući Strategiju razvoja poljoprivrede, Crna Gora se opredijelila i prihvatila koncept održivog razvoja. Nacionalnim dokumentima, strategijom razvoja poljoprivrede i zakonima, dijelom su definisani razvojni potencijali u ovoj oblasti. S obzirom da područje Nacionalnog parka ima netaknutu prirodu, očuvane vrijednosti i potencijale sa nizom razvojnih šansi, razvoj poljoprivrede treba usmjeriti na valorizaciju prirodnih potencijala i održivo korišćenje prirodnih uslova. Osim toga, razvoj poljoprivrede treba usmjeriti i ka mogućim novim, modernim pristupima, uz mogućnost uključivanja ekopoljoprivrede na onim prostorima koji ispunjavaju (ili imaju mogućnost da ispune) stroge zahtjeve koje ovakav koncept postavlja. Važno je da stanovništvo koje živi u zoni NP Skadarsko jezero razumije i poštuje važnost ovog ekosistema i da svoje aktivnosti usmjeri tako da ne ugrožava prirodne resurse prostora.

Smjernice koje se odnose na razvoj ekoturizma, proizvodnju organske hrane i drugih vidova korišćenja prostora, doprinijeće očuvanju prirodnih resursa na ovom području. Na taj način će se razvoj lokalne zajednice, usmjeren i na očuvanje zaštićenih područja, uklopiti u opštu koncepciju održivog razvoja. Polazeći od raspoloživih resursa, osnova budućeg razvoja ovog područja je poljoprivredno zemljište, kao i prirodne i antropogene vrijednosti, koje su nedovoljno iskorišćene za razvoj turizma.

Zaštita životne sredine, racionalno korišćenje poljoprivrednog zemljišta i očuvanje tradicionalnih, autohtonih biljnih vrsta, prioriteti su u razvoju ovog područja.

Neophodno je da lokalno stanovništvo prepozna svoj interes kroz turističku valorizaciju poljoprivrednih proizvoda. Potrebno je pružati pomoć lokalnom stanovništvu za prelazak sa konvencionalne na integralnu i organsku poljoprivredu. Neophodno je pružiti pomoć poljoprivrednicima u vidu dodatne edukacije i promotivnih aktivnosti, obezbijediti im učešće na domaćim i međunarodnim sajmovima i sl.

Proizvodi porijeklom sa zaštićenih područja mogu se pojaviti kao element kompleksne turističke ponude. Kroz zaštitu geografskog porijekla, uvođenje šema kvaliteta i brendiranje poljoprivrednih proizvoda ovog područja, moguće je obezbijediti profit za stanovništvo ovog područja. Ljekovito i aromatično bilje, šumski plodovi, sastojine samoniklih biljnih vrsta zauzimaju značajne površine, a njihovim pravilnim gazdovanjem i valorizacijom kroz turističku ponudu postigao bi se određeni ekonomski efekat. Od presudnog je interesa očuvanje ukupnog florističkog sastava od devastacije i nekontrolisane eksploatacije.

Treba imati u vidu da intenzivna poljoprivredna proizvodnja i intenzivni urbani život na granici sa zaštićenim područjima, uslovljavaju i određuju mjere za zaštitu i razvoj područja.

Poljoprivredno zemljište je potrebno štiti mjerama i aktivnostima kojima se trajno obezbeđuju prirodne funkcije zemljišta: zabranom korišćenja poljoprivrednog zemljišta u druge svrhe, osim u slučajevima utvrđenim Zakonom i ovim posebnim planom; zabranom promjene namjene poljoprivrednog zemljišta radi intenzivnijeg korišćenja ili promjene u građevinsko zemljište; zabranom ispuštanja i odlaganja otpadnih i štetnih materija; kontrolisanom primjenom mineralnih đubriva i sredstava za zaštitu bilja; izborom adekvatnih tehnologija u obradi zemljišta; očuvanjem vodnog režima i primjenom protiverozivnih mjera. Uz primjenu ovih mjera sačuvaće se kvalitet zemljišta tj. njegova fizička, hemijska i biološka svojstva. Poljoprivrednom zemljištu koje je korišćeno za eksploataciju mineralnih sirovina treba, kroz projekte rekultivacije, vratiti namjenu blisku pređašnjem stanju. Poljoprivredno zemljište treba zaštititi poljozaštitnim pojasevima od štetnog dejstva eolske erozije. Sve poljoprivredne aktivnosti treba sprovoditi uz očuvanje i racionalno korišćenje postojećih genetskih resursa.

Uz intenziviranje poljoprivredne proizvodnje ide veća primjena agrotehničkih mjera, upotreba pesticida i mehanizacije, što može dovesti do privremenog ili trajnog gubljenja kvaliteta zemljišta, kao najvažnijeg resursa. Otuda se moraju sprovoditi sve mjere očuvanja i zaštite poljoprivrednog zemljišta uz primjenu usvojenih mjera ili mjera koje tek treba da se usvoje (nitratna direktiva i dr.).

Neophodno je zabraniti širenje naselja i poljoprivrede ka obalnom-močvarnom području jezera i uspostaviti trajno praćenje kvaliteta zemljišta.

U pojedinim područjima ima malo aktivnog stanovništva koje se bavi poljoprivredom i ribarstvom. Na području Crmnice i Riječke nahije (izuzev Virpazara, Rijeke Crnojevića) mali je broj aktivnog stanovništva. Izraženi primjeri su na području Krajine (Murići i dr.). U mnogim mjestima prijeti opasnost od gašenja seoskih naselja. Slaba zastupljenost mlađe populacije jedan je značajnih razloga stagnacije u poljoprivrednoj proizvodnji.

Zabrane

Na području NP Skadarsko jezero zabranjeno je:

- Unošenje alohtonih biljnih vrsta (izuzev za potrebe sprečavanja erozije i klizišta), kao i sakupljanje rijetkih, endemičnih i prorijeđenih biljnih vrsta (osim u svrhe naučnih istraživanja)
- Unošenje alohtonih životinjskih vrsta koje slobodno žive, kao i poribljavanje jezera, rijeka i drugih vodotoka alohtonim vrstama riba
- Istrebljivanje autohtonih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva
- Branje, sakupljanje, korišćenje i uništavanje divljih vrsta biljaka (osim u slučajevima utvrđenim zakonom kojim je uređena zaštita prirode)
- Branje, sakupljanje, vađenje, sječenje iz korijena ili ugrožavanje biljnih vrsta i gljiva čija su staništa na području parka
- Razoravanje i melioracija planinskih pašnjaka, močvarnih i drugih livada sa autohtonom vegetacijom, na većem nagibu terena, podizanje vještačkih travnjaka i mijenjanje sastava vegetacije

5.7.2.3. Razvoj biljne proizvodnje

Ovo područje pruža dobre uslove za biljnu proizvodnju ograničenog obima, prije svega zbog postojanja značajnih obradivih površina koje se godinama ne koriste, a koje se lako mogu privesti namjeni, zbog dostupnosti vode za navodnjavanje i blage, mediteranske klime. Zemljišni fond koji je neujednačenog kvaliteta pruža različite mogućnosti za razvoj biljne proizvodnje. Zbog usitnjenosti površina na ovom području nije moguće podizati veće komplekse pod gajenim biljkama, niti primjenjivati „tešku” mehanizaciju. Međutim, ovdje je moguće, na manjim površinama, uzgajati vrste koje se već tradicionalno gaje na ovom području i koje se kroz brendiranje i zaštitu geografskog porijekla mogu plasirati na tržište. To su prije svega vinova loza, smokva, nar, jagoda, trešnja, maslina, kesten i druge voćarske i povrtarske vrste.

Veliku razvojnu šansu ovog regiona pruža sve veće prisustvo turista koji traže autentične prehrambene proizvode (kvalitetna vina, med, voće i povrće sa potvrdom kvaliteta i sertifikatima). Posebno je važno na ovom području sačuvati kvalitetne autohtone sorte vinove loze (vranac), crnog luka (tzv. crmnički luk) i nara, kao i endemične biljne i životinjske vrste Skadarskog jezera.

Posebnu pažnju treba posvetiti preradi i pakovanju ovih proizvoda. Taj segment u proizvodnji je na jako niskom nivou, a kroz kvalitetno pakovanje i marketing, proizvodi sa posmatranog područja mogu naći svoje mjesto u marketima i valorizovati se kroz turističku ponudu.

Vinogradarstvo i vinarstvo

Na području obuhvata plana nalazi se jedan od dva vinogradarska regiona u Crnoj Gori: *Crnogorski basen Skadarskog jezera*, koji prema vinogradarskim površinama i proizvodnji grožđa i vina prednjači u odnosu na *Crnogorsko-primorski region*. U vinogradarskom regionu Skadarskog jezera nalazi se i najveći broj porodičnih vinarija koje su uključene u Vinski put Crne Gore.

Vinogradarstvo i vinarstvo predstavljaju važan izvor prihoda za domaćinstva na ovom području. Brojni vinogradi nalaze se u mjestima Drušići, Rvaši, Golubovci, Sukuruć, Godinje, Seoca, Limljani, Boljevići, Gluhi do, Sotonići i dr. Na ovom području prepoznata su vinogradarska sela čiji se mještani oduvijek bave uzgojem vinove loze: Drušići, Rvaši (Riječka nahija), Godinje, Boljevići, Limljani, Seoca (Crmnica).

Najveće količine proizvedenog grožđa domaćinstva koriste za proizvodnju vina. Međutim, vinska kutura je ovdje na niskom nivou i vinski potencijali nijesu iskorisćeni na pravi način. Da bi se vino s ovih prostora kao kvalitetan proizvod približilo turistima potrebno je podići vinsku kulturu i uslugu na veći nivo i poboljšati ponudu domaćih vina. Zajedničkim angažovanjem turističkih radnika, vinogradara i vinara, osim ekonomskog bogatstva i kulturne tradicije, vinogradi u vinogorjima postali bi i značajni objekti privlačni za turiste. U tom smislu neophodno je obnoviti postojeće vinograde i zadržati postojeći sortiment u kojem preovlađuju autohtone sorte (vranac, kratošija, krstač, žižak), kao i zaštititi tradicionalni način proizvodnje grožđa i vina, što bi bilo privlačno i za turiste.

Aktivniji pristup realizaciji Vinskih puteva u Crnoj Gori započeo je 2006-2007. godine, u saradnji sa Njemačkom organizacijom za tehničku saradnju (GTZ), sa ciljem da vinski turizam postane jedna od mogućnosti zapošljavanja lokalnog stanovništva i prodaje njihovih proizvoda na kućnom pragu. Nacionalno udruženje vinogradara i vinara Crne Gore (NUVIV CG) osnovano je krajem 2007. godine,

sa ciljem zastupanja interesa crnogorskih vinogradara i vinara na nacionalnom i internacionalnom nivou. Tokom realizacije Vinskih puteva, u periodu od 2007-2012. godine formirano je još nekoliko lokalnih udruženja vinogradara i vinara, a veći broj porodičnih vinarija se uključio u Vinske puteve.

Urađena je turističko-saobraćajna signalizacija za vinogradarska područja, a započeo je intenzivniji pristup organizaciji festivala (Festival vina i ukljeve u Virpazaru), kao prilika da se turistima ponudi vino i domaća hrana, uz promociju lokalnih običaja i kulture.

U narednom periodu, potrebno je (po ugledu na vodeće zemlje u svijetu po proizvodnji grožđa i vina) kontinuirano raditi na turističkoj prezentaciji vinograda i vinogorja ovog područja. To podrazumijeva podizanje novih zasada pod vinovom lozom i otvaranje vinarija. Postojeće površine pod vinovom lozom mogu se povećati za 40%, pri čemu dominantno mjesto zauzimaju vranac i kratošija, ali treba uvrstiti i druge sorte. U okviru razvoja vinogradarstva, na ovom području moguće je podići pod vinovom lozom u Zetskoj ravnici još oko 10-12 ha, na području Malesije 12-15 ha, u Crmnici 12-15 ha i u Riječkoj nahiji 7-10 ha.

Na području obuhvata plana moguće je planirati podizanje još 25 vinarija i vinskih podruma kapaciteta 1000 do 5000 l, kao i 10 vinarija i vinskih podruma kapaciteta 5000 do 10000 l, koje će se uklopiti u Vinski put ovog regiona.

Takođe je važno unaprijediti vinski marketing, naročito prezentaciju putem Interneta (web.sajtovi), koja će omogućiti da što veći broj ljudi dobije kvalitetnu informaciju. Treba raditi na obezbeđivanju cjelogodišnje ponude i kontinuiranih posjeta, što bi omogućilo snižavanje cijene vina (koja je sada relativno visoka i kreće se od 5-40 eura po flaši, što je posljedica relativno visokih ulaganja u proizvodnju i malog obima proizvodnje vina). Monotona vinska ponuda jedan je od nedostataka Vinskog puta na ovom području. Dominira crno vino sorte vranac, ali trebalo bi ponuditi i vina nekih drugih sorti, a posebno bijela i roze, što zahtijeva i nova ulaganja od strane proizvođača.

Razvoj vinogradarskog turizma obuhvatio bi ulaganje u razvoj vinogradarskih sela, uz adaptaciju i proširenje postojećih smještajnih kapaciteta za turiste, zatim dalje proširenje i razvoj vinskog i turističkog puta Skadarskim jezerom od Virpazara do Rijeke Crnojevića (uz štampanje turističkih kataloga sa obilježenim vinogradskim pejzažima i adresama malih porodičnih vinarija), upoznavanje turista sa tradicionalnim načinima proizvodnje grožđa i vina, kao i načinom življenja ljudi u vinogradarskim područjima (posjeta i obilazak porodičnih vinarija uz degustaciju vina i ostalih domaćih proizvoda), promocija različitih vidova rekreativnih aktivnosti i originalnih turističkih ponuda (pješačenje, biciklističke ture, posmatranje ptica, sportski ribolov, učešće u radionicama sa lokalnim zanatlijama, boravak u seoskim sredinama i autentičnim seoskim kućama i sl.). Za Vinski put predlažu se vinogradi i vinarije na dionici od Riječke nahije (Rijeka Crnojevića, Drušići, Rvaši) preko Crmnice (Virpazar, Godinje, Boljevići, Seoca i dr.)

Pored već postojećih manifestacija (Festival vina i ukljeve), posebno bi bilo atraktivno za turiste organizovati manifestaciju berbe grožđa na tradicionalan način, što bi bilo praćeno i ostalim kulturnim sadržajima, u cilju afirmacije vinogorja i vina ovoga regiona. Uz grožđe i vino, lokalno stanovništvo bi na ovaj način moglo ponuditi turistima i ostale svoje poljoprivredne proizvode: domaći sir (kozji), med, svježe i sušeno voće (smokve, nar, kesten), sokove i džemove, maslinovo ulje i dr.

U smislu realizacije navedenih aktivnosti potrebno je uključiti sve subjekte, počev od mještana tj. lokalnog stanovništva, pa do šire društvene zajednice (opštine, država), uz obavezno učešće naučne zajednice tj. eksperata iz različitih oblasti, koji će doprinijeti revitalizaciji ovog područja, uz očuvanje njegove autentičnosti.

Voćarstvo

U ovoj planskoj cjelini voćarstvo ni izbliza ne zauzima površine na kojima postoje povoljni uslovi za gajenje različitih vrsta voća. Blage padine i ekspozicije sa dovoljno svjetlosti, pružaju dobre mogućnosti za bavljenje voćarskom proizvodnjom. Na području više naselja ove cjeline postoje lokaliteti pogodni za podizanje savremenih voćnjaka jabučastog (jabuka, kruška, dunja), koštičavog (breskva, šljiva, trešnja, višnja), jagodastog (jagoda, malina, kupina, ribizla, aronija) i jezgrastog voća (lijeska, orah). Sortiment, podlogu, tehnologiju proizvodnje i plasman treba prilagoditi zahtjevima tržišta, uslovima mikrolokaliteta i pedološkim karakteristikama zemljišta. Uz pravilnu primjenu pesticida, kroz integralni concept, moguće je podići voćnjake i ostvariti dobre rezultate u ovoj proizvodnji. S obzirom da na okućnicama postoje autohtone voćne vrste, njih treba sačuvati i proširiti na još nekim lokalitetima. To su sorte koje pri skromnijim uslovima i redukovanoj agro i pomotehnici daju zadovoljavajuće prinose. Gajenje takvih sorti je pogodno za concept organske poljoprivrede.

Najveći broj voćnih zasada koji pripadaju opštinama Bar i Cetinje ekstenzivnog je tipa (bez primjene ili uz minimalnu primjenu agrotehničkih i pomotehničkih mjera) i nalazi se na nagnutim terenima i usitnjenim parcelama. Takva situacija je najizraženija u zasadima masline, koje je neophodno revitalizovati, a nove maslinjake podizati po savremenom conceptu. Maslinarstvo na području barske

opštine je ispod prosjeka i samo navedenim mjerama može se podići na viši nivo. Dominantno su prisutne domaće sorte žutica i crnica. Postojeći broj stabala moguće je povećati za 30%, uz istovremeno povećanje prosječnog roda po 1 stablu sa 6 kg na preko 14 kg.

Prerada maslina u maslinovo ulje od posebnog je značaja za ovo područje, jer ovo ulje može svojim kvalitetom i odgovarajućom zaštitom (brendiranjem i geografskom oznakom) postići još veći plasman, kako na domaćem tako i na inostranom tržištu. Naročito je interesantna proizvodnja organskog i ekstra djevičanskog ulja, koje postiže još veću cijenu na tržištu. U okviru razvoja maslinarstva posebnu pažnju treba posvetiti očuvanju postojećih, starih mlinova i tradicionalnih načina dobijanja maslinovog ulja, ali i uvoditi nove savremene tehnologije prerade i čuvanja.

Dodatno, treba zaštititi područja kestenovih šuma u Murićima, Ostrosu i pitomog kestena u Limljanima. U Ostrosu nastaviti sa organizovanjem manifestacije berbe kestena tzv. „Koštanjade”.

Intenzivnije voćarstvo moguće je razvijati na području Zete i Malesije. U ovoj planskoj cjelini postoje područja povoljna za gajenje različitih voćnih vrsta, u selima Šušunja, Balabani, Berislavci, Bijelo Polje, Vukovci, Golubovci, Mataguži, Sukuruć i dr. Voćarstvo treba usmjeravati na proizvodnju stonog voća koje će sazrijevati u vrijeme turističke sezone, a jedan dio uzgajati i za preradu na porodičnim gazdinstvima. U selima Zetske ravnice i na prostoru planske zone Malesije moguće je podići savremene zasade kruške i jabuke (gusti sklop), breskve, nektarine, trešnje. Posljednjih godina interesantna je proizvodnja jagode na ovom području, koja se gaji i u zaštićenom prostoru (u plastenicima) i na otvorenom polju. Prvi plodovi jagode pristižu na tržište već u aprilu i dostižu visoku cijenu na tržištu. Izborom odgovarajućeg sortimenta i prilagođavanjem tehnologije gajenja postojećim uslovima, mogu se ostvariti dobri rezultati i profitabilnost u ovoj proizvodnji, a postojeće površine pod jagodom povećati i do 30%.

Na manjim površinama, nakon analize svih faktora koji utiču na uspjeh proizvodnje, voće se može uzgajati i u zoni Crmnice i Riječke Nahije.

Ukupne površine pod različitim voćnim vrstama u zonama obuhvata plana mogu biti: u Zeti na 65 ha, Malesiji na 50 ha, Crmnici na 10 ha, Riječkoj Nahiji na 8 ha i Krajini na 6 ha.

Ratarstvo

Na području planske zone Zete i Malesije moguće je značajnije povećati proizvodnju žitarica, u prvom redu pšenice, koja kao predusjev zauzima važno mjesto u plodoredu sa povrtarskim kulturama i povoljno utiče na strukturu i sastav hranljivih materija u zemljištu. Pored pšenice moguće je sijati i ječam, tritikale i kukuruz. Ratarske kulture su jako važne kao predusjev na parcelama gdje se planira podizanje voćnjaka. Prije podizanja voćnjaka, u periodu 1-3 godine, preporučuje se sjetva ratarskih kultura koje su dobar predusjev za izabranu voćnu vrstu. U područjima gdje postoje farme krava moguće je zasijati veće površine pod lucerkom i drugim travno djetelinskim smjesama.

Na području Zete i Malesije moguće je proširenje površina pod navedenim ratarskim kulturama za oko 35%.

Povrtarstvo

Povrtarstvo je najrazvijenije na području Zetske ravnice (sela Golubovci, Mataguži, Ponari, Grbavci, Bistrice, Sukuruć, Podhum), gdje je zastupljeno gajenje različitog povrća, kako u plastenicima, tako i na otvorenom polju. Najviše se gaje kupusnjače, paprika, paradajz, krompir, lubenica, dinja, tikvice, salata, blitva i dr.

Zbog svojih klimatskih karakteristika (blage zime, veliki broj sunčanih dana u toku godine) planske zone Zeta i Malesija su naročito pogodne za ranu proizvodnju povrća, što bi trebalo u budućem periodu bolje iskoristiti u cilju postizanja veće cijene ranijim dospijevanjem na tržište. Postoje dobri preduslovi za povećanje površina pod plasteničkom proizvodnjom, kao i za gajenje nekih manje zastupljenih kultura kao što su mrkva, peršun, celer, cvekla i sl. U naseljima koja su bliže jezeru, povrće se proizvodi u manjem obimu i uglavnom za sopstvene potrebe. Dijelovi Zetske ravnice (posebno sela Bistrice, Kurilo, Šušunja, Podhum), povremeno su izloženi poplavama koje nanose štete u proizvodnji i predstavljaju dodatni problem za ozbiljnije bavljenje poljoprivrednom proizvodnjom.

Na području Malesije i Zete postoje značajne obradive površine i neobrađeno zemljište koje može da se iskoristi za proizvodnju mladog krompira. Površine pod ovom kulturom mogu se povećati za 60-70%, sadnjom ranih sorti, primjenom savremene tehnologije i adekvatne poljoprivredne mehanizacije. Osim toga, ovo je kultura koja rano završava vegetaciju, pa se u istoj godini, na istoj parceli može zasijati ili zasadi druga vrsta. Na taj način, proizvođači sa jedne parcele ubiraju dva prinosa.

Na području Crmnice gaji se tzv. „crmnički luk“ koji se zbog svojih dobrih osobina i kvaliteta uzgaja i na drugim lokalitetima (Zetska ravnica). Zbog svojih karakteristika „crmnički luk“ treba zaštititi oznakom geografskog porijekla i povećati površine pod istim.

Ljekovito, aromatično bilje i duvan

Dobri meteorološki, edafski i geomorfološki faktori predstavljaju značajnu osnovu za uspijevanje velikog broja biljnih vrsta. Na području obuhvata plana zastupljene su ljekovite i endemične vrste: bijeli slez, bokvica, bršljen, žalfija, zova, jagorčevina, kamilica, kantaron, kopriva, lipa, majčina dušica, mirođija, neven, ruzmarin, šipurak i dr.

Prirodno bogatstvo ljekovitog bilja ovog područja treba sačuvati i omogućiti njegovo pravilno iskorišćavanje. Usvajanje seta pravilnika o berbi i korišćenju ljekovitog i aromatičnog bilja uvešće novu disciplinu u ponašanju domicilnog stanovništva, turista i svih onih koji se bave nekontrolisanim i protizakonitim branjem bilja. Posljednjih godina sve je prisutnije nekontrolisano branje žalfije i to najviše na području Riječke nahije, Krajine i Malesije. Poštovanjem zakonskih rješenja i odgovarajućom kaznenom politikom moguće je sačuvati bogatstvo ljekovitog bilja na ovom području.

Zbog povoljnih klimatskih i zemljišnih uslova na području Malesije i Krajine od davnina se gajio duvan izuzetnog kvaliteta. Na području Zete ova biljka zauzima manje površine. Najveće površine i najveći broj proizvođača duvana nalaze se u Vranju, a zatim u Sukuruću, Kodrabudanu, Podhumu, Matagužima, Golubovcima i Balabanima. Površine koje sada zauzima duvan male su u odnosu na potencijale. Na ovom području moguće je povećati površine pod duvanom za novih 75 ha i to, na području Malesije za 35 ha, Krajine za 15 ha i Zete za 25 ha.

5.7.2.4. Razvoj pčelarstva

Pčelarstvo ima značajnu razvojnu šansu ovog područja. Dobar floristički sastav, bogatstvo medonosnog bilja, tradicija, postojanje više mikrolokaliteta sa različitim medonosnim biljem, mogućnost bavljenja pčelarstvom kao dodatnom djelatnošću, preporuke su za povećanje broja pčelinjih društava i broja pčelara. Mogućnost selidbe pčela na različite paše, uključivanje mlađih osoba u pčelarstvo, raznovrsnija ponuda sa više pčelarskih proizvoda i korišćenje podsticajnih mjera Ministarstva poljoprivrede, dobra su prilika da ovaj region bude prepoznatljiv po kvalitetnim proizvodima koji mogu postati regionalni brend. Med i druge pčelinje proizvode sa ovog područja moguće je zaštititi i oznakom geografskog porijekla, što bi dodatno povećalo ekonomski interes pčelara da se bave pčelarstvom.

U tom smislu preporučuje se da profesionalni pčelari koji imaju iskustva u proizvodnji i radu sa pčelama, uvećaju broj pčelinjih društava po pčelinjaku, kako bi bili ozbiljnije prisutni na tržištu meda i proizvoda od meda. Broj košnica po jednom pčelinjaku treba povećati na 50 proizvodnih društava, kako bi se ostvario puni efekat pčelarenja i korišćenja medonosne paše. Uz proizvodna društva treba za predviđeni broj košnica imati i 10-20 pomoćnih društava.

Pčelarstvo kao pratilac razvoja i neophodan faktor postizanja kvalitetnog roda i dobrog prinosa treba da ima svoj značaj. Na svaki 1 ha zasađene površine voćnjaka, krmnog bilja ili povrća može se doseliti 3-5 pčelinjih društava. Pčele su indikator ekološke sredine i značajan faktor oprašivanja, što je uslov za oplodnju voća, a time i postizanje visokih prinosa. U tom dijelu, značaj pčela je veći kroz proces oprašivanja nego kroz dobijanje meda i drugih pčelinjih proizvoda. Pčele kroz oprašivanje doprinose povećanju prinosa voća, poboljšanju kvaliteta, trajnosti plodova, sadržaja vitamina i minerala. Pčele znatno doprinose i povećanju prinosa u ratarstvu i povrtarstvu. Indirektne koristi od povećanja broja pčelinjih društava su veće od direktne koristi koju imaju pčelari.

Na ovom području moguće je u planiranom vremenskom periodu duplirati broj pčelinjih društava, a preko 40% pčelinjih društava gajiti na organski način. Osim povećanja broja stacionarnih pčelinjaka može se povećati broj selećih, koji će na području NP Skadarsko jezero biti tokom vegetacione sezone i perioda medobranja, kao i u zimskom periodu za zimovanje društava.

Razvojem projekta „Medni putevi“ pčelarstvo će dobiti novi podsticaj za razvoj, a proizvodi sa ovog područja pronaći će novi vid plasmana. „Medni putevi“ treba da obuhvate dionicu od Rijeke Crnojevića preko Virpazara, Braćena, Gluhog dola, do Donjih Murića i Martića. Na tim lokalitetima neophodno je izdvojiti autentične pčelinjake, čija će ponuda obuhvatiti med, propolis i druge proizvode od pčela, u ambalaži koja će biti interesantna za potrošača. U sklopu pčelarskog gazdinstva moguće je obezbijediti prihvrat organizovanih grupa pčelara ili turista koji bi degustirali i

kupili proizvode. Kroz takav aranžman treba obezbijediti i proširiti ponudu i drugih autentičnih proizvoda sa područja Nacionalnog parka.

5.7.2.5. Razvoj stočarstva

Stočarska proizvodnja na području plana je malog obima, a tehnologija prerade i pakovanja gotovih proizvoda je najvećim dijelom na niskom nivou. Zastupljeno je gajenje krupne i sitne stoke, gdje pojedinačna domaćinstva gaje krave, ovce, koze ili kokoške. Najčešće se u domaćinstvu gaji stoka da bi se zadovoljile potrebe domaćinstva ili popunio kućni budžet prodajom stočarskih proizvoda. Na ovom području i danas su zastupljene autohtone rase stoke čiji je društveni značaj (bitan su činilac kulturnog naslijeđa) čak važniji od privrednog. U govedarstvu je zastupljena buša, u ovčarstvu ljaba, zetska žuja i bardoka, u kozarstvu domaća balkanska rasa, domaći brdski konj i domaći magarac.

S obzirom da postoje dobri uslovi za uzgoj stoke važno je mjerama podsticaja podizati porodične farme koje će biti održive i koje će kroz ponudu specijalnih vrsta proizvoda (kajmak, različiti sirevi i dr.) postati konkurentne i profitabilne.

Koncept razvoja stočarstva na ovom području treba da obuhvata:

- povećanje proizvodnje primarnih proizvoda stočarstva-mlijeka i mesa od ovaca, goveda i koza
- proizvodnju različitih proizvoda od mlijeka – sir, jogurt, kisjelo mlijeko i dr.

Proizvodi stočarske proizvodnje, naročito različite vrste sira, mogli bi se valorizovati kroz ponudu turistima, kao autentični proizvodi i specijaliteti ovoga kraja.

Na području Riječke nahije (Žabljak Crnojevića) moguće je izgraditi 6 farmi za muzna grla kapaciteta 10-15 krava. Na istom području (Jankovići, Donje Selo) može se izgraditi 5 farmi koza kapaciteta 50-100 grla.

Na području Krajine (Gornji Murići, Bobovište, Martići) moguće je izgraditi 8 farmi za muzna grla kapaciteta 10-15 krava. U istoj zoni (Besa, Gornji Murići, Martići, Ostros) mogu se podići 4 farme ovaca i 4 farme koza, sa kapacitetima 30-100 grla.

Na području Crmnice (Kruševica, Orahovo) moguće je izgraditi 3 farme muznih krava kapaciteta 5-10 grla.

Na području Zete (Balabani, Golubovci, Mataguži, Vukovci) može se izgraditi 20 farmi muznih grla kapaciteta 10-20 krava i 10 farmi ovaca sa 50-100 grla (Golubovci, Bijelo Polje, Balabani, Berislavci).

Na području Malesije (Podhum, Drešaj, Kodrabudan, Sukuruć) moguće je izgraditi 15 farmi muznih krava kapaciteta 10-15 krava. U ovom području (Podhum, Drešaj i Sukuruć) moguće je formirati 6 farmi ovaca sa 50-100 grla.

5.7.2.6. Razvoj organske poljoprivrede

Razvoj organske proizvodnje voća, povrća i žitarica, ovom području dalo bi novi sadržaj i prepoznatljivost na domaćem i regionalnom tržištu hrane. Postoje područja koja pružaju dobru osnovu za gajenje poljoprivrednih kultura kroz koncept organske proizvodnje. Ovdje se otvaraju mogućnosti za proizvodnju organske i integralne hrane, koja sve više dobija na značaju i sve više je interesantna za turističku ponudu. Promovisanje ova dva koherentna sistema, upravo je moguće i značajno za ovo područje gdje postoje i zakonom definisane mjere.

Organsko pčelarstvo može biti interesantno u ovom regionu, upravo iz razloga slabe primjene pesticida i nezagađene životne sredine. Međutim, do sada je samo jedan pčelar ostvario pravo na sertifikat za organsku proizvodnju meda. Ovaj broj može se povećati na 10-12 pčelara koji mogu ispuniti standarde organske proizvodnje. Prosječan broj košnica po organskom pčelinjaku može da se kreće od 30 do 40 pčelinjih društava.

Osim proizvoda iz pčelarstva, kroz organski koncept proizvodnje mogu se proizvesti i ponuditi tržištu svježi i sušeni voćni plodovi (smokva, nar, kesten, trešnja i dr.), kao i organski proizvedeni povrtarski i ratarski proizvodi (krompir, razne vrste žitarica i dr.).

5.7.3. Ribarstvo

Skadarsko jezero zajedno sa Rijekom Crnojevića i rijekom Moračom (nizvodno od Adžovih vrba), Šaskim jezerom i rijekom Bojanom predstavlja najvažnije ribolovno područje u slatkovodnim vodama C.Gore. Postojeći resursi ovog područja su obnovljivi, ali nijesu neograničeni, pa ih je planskim

mjerama zaštite potrebno sačuvati. Broj introdukovanih (unešenih) vrsta riba se povećava pa je neophodno spriječiti dalju izmjenu sastava ribljeg fonda, odnosno, određenim mjerama očuvati riblji sastav i smanjiti brojnost unešene vrste ribe. Uvedenim mjerama lovostaja dijelom je zaštićena populacija ribljeg fonda i treba nastaviti sa pooštavanjem mjera u izlovu ribe.

U tom smislu, razvoj ribarstva na području Skadarskog jezera obuhvatio bi sljedeće ciljeve:

- Održivi razvoj ribarstva uz povećanje konkurentnosti ribarskog sektora na ovom području, uključujući poboljšanje njegove strukture, organizacije i radne okoline
- Očuvanje ljudskih resursa, naročito kroz nadogradnju profesionalnih sposobnosti, omogućavanje sigurnog zaposlenja i poboljšanje pozicije i uloge žena
- Zaštita i unapređenje vodene okoline Skadarskog jezera koja se odnosi na sektor ribarstva.

Ribarstvo je najviše zastupljeno na području Krajine i Riječke nahije. Ova područja treba dalje zadržati i stanovništvo dodatno edukovati u cilju očuvanja ribljeg fonda, ali i sprečavanja izmjene ribljeg sastava i nelegalnog izlova ribe. Na području obuhvata plana postoji više ribarskih naselja sa autentičnom arhitekturom i očuvanim ambijentalnim vrijednostima. Svoju prepoznatljivost imaju ribarska sela Karuč, Rijeka Crnojevića, Virpazar, Vranjina, Pristan, Donje Krnjice, Donji Murići. Takva naselja treba sačuvati od „izumiranja“ i devastacije i dati im nov život i dodatni sadržaj, kroz određene podsticajne mjere, što će omogućiti njihovu valorizaciju u turističke svrhe. Očuvanje starih zanata, izrada čunova za potrebe ribarenja, izrada predmeta od pruča i sl. mogu dati dodatni sadržaj seoskim i ribarskim naseljima.

U skladu sa očuvanjem prirodne, kulturološke i tradicionalne vrijednosti prostora duž jezera, razvoj ribarstva na području Skadarskog jezera treba da obuhvata razvoj sportsko-rekreativnog i privrednog ribolova. Sportsko-rekreativni ribolov u nekomercijalne svrhe u skladu je sa strateškim pristupom privlačenja turista, kao i stvaranja uslova za rekreativne aktivnosti zainteresovanih. Prema zvaničnim podacima, na ovom području postoji oko 700 licenciranih sportsko-rekreativnih ribolovaca. Oprema je velikim dijelom ograničena na štapove i udice. Dozvole za sportsko-rekreativni ribolov izdaju se kao dnevne, višednevne (do 30 dana) i godišnje, za tekuću kalendarsku godinu. Posebno interesantna područja za sportsko-rekreativni ribolov Virpazar, Plavnica, Donji Murići, Donje Krnjice. Nije dozvoljeno stavljati u promet ribu ulovljenu u sportsko-rekreativnom ribolovu.

U privrednom ribolovu, oko 400 ribolovaca ima dozvolu za ribolov na Skadarskom jezeru, sa oko 200 malih plovila koja uglavnom koriste zabodne mreže. Ukupan ulov se procjenjuje na 100-500 t. Ulov može biti preko 500 t, a sa uvećanim ulovom ribe bila bi potrebna ulaganja u preradu, što bi imalo pozitivan efekat i omogućilo dodatna zaposlenja za stanovnike ovog područja.

Za ovo područje predviđena su 3 mrestilišta na lokalitetima Karuč, Raduš i Ckla. Mrestilišta treba da zadovolje sve zakonom propisane uslove. Planira se otvaranje 7 ribnjaka za uzgoj ribe (3 u Riječkoj nahiji, 2 u Crmnici i 2 u Krajini), kapaciteta od 20 do 40 t, na lokalitetima koji će se mijenjati svakih 5 godina. Izmjena lokaliteta i kapaciteta ribnjaka treba da se vrši u skladu sa godišnjim planom i programom upravljanja dobrima nacionalnog parka.

S obzirom da zvanični podaci u C.Gori ukazuju na malu godišnju potrošnju ribe i proizvoda od ribe po glavi stanovnika (od 2 kg do 4 kg), opšta politika u strategiji razvoja ribarstva je povećanje potrošnje ribe (na 8 kg po glavi stanovnika) i promocija domaće ribe, s akcentom na ukus, svježinu i niske troškove transporta.

Upravo ovakav pristup može biti od koristi za razvoj privrednog ribolova na ovom području i potražnje za crnogorskim ribljim proizvodima, što je srednje-dugoročni i dugoročni cilj strategije razvoja ribarstva.

Prodaja ulovljene ribe dominantno se obavlja na lokalnom tržištu, a značajna je potražnja za dimljenim šaranom. Riba se najčešće prodaje na pijačnim tezgama (na zelenim pijacama), pored puteva, ili je ribari dostavljaju direktno restoranima. Za prodaju ribe na ovom području ne postoji stalno uređeno prodajno mjesto, što predstavlja veliki problem kako za ribolovce tako i za kupce. Neophodno je predvidjeti više stalnih i sezonskih prodajnih centara za prodaju ribe. Prodajni centar treba da zadovolji sve sanitarno-higijenske uslove koji su u skladu sa zakonom o bezbjednosti hrane. Stalna prodajna mjesta mogu biti trajnog karaktera, a sezonski objekti su privremenog karaktera. Predviđena su stalna prodajna mjesta ribe u Vranjini, Virpazaru i Rijeci Crnojevića. Sezonska prodaja ribe mogla bi se organizovati u manjim mjestima kao što su Karuč, D.Murići i sl. U sklopu ovih prodajnih mjesta treba obezbijediti i prostor za prodaju pribora za sportski i komercijalni ribolov. Takodje, na tim mjestima treba omogućiti ljubiteljima sportskog ribolova iznajmljivanje pribora za dnevni ribolov, što bi bilo atraktivno i za turiste.

U oblasti prerade ribe treba da postoji određena sigurnost u kontinuiranu raspoloživost lako dostupnih, konkurentnih, kvalitetih nacionalnih proizvoda, koji zadovoljavaju potrebne standarde.

Treba naglasiti da će priroda takvog programa zavisiti od raspoloživih sredstava. Prednost u dodjeljivanju tih sredstava treba dati malim kompanijama i tradicionalnim učesnicima u sektoru ribarstva.

Za uređenje oblasti ribarstva potrebne su značajne pravne i institucionalne promjene radi implementacije propisa iz oblasti bezbjednosti hrane. U centru pažnje treba da bude zaštita Nacionalnog parka, kao i zaštita domaćih potrošača i stvaranje povoljnog ambijenta za izvoz proizvoda ribarstva.

5.7.4. Ostale privredne djelatnosti

5.7.4.1. Šumarstvo

Dugogodišnji antropogeni uticaj na šume i šumsko zemljište - sječe, paša i brst koza te požari, u prošlosti većina kopnenog dijela prostora nacionalnog parka degradirana je tako da se na relativnom malom prostoru nalaze različite degradacijske kategorije šuma odnosno uzgojne formacije od visokih šuma do gariga. I pored toga područje nacionalnog parka „Skadarsko jezero“ treba da obezbijedi očuvanje, unapređenje i valorizaciju prirodnih potencijala između ostalog za održivu proizvodnju zdrave hrane, vode, nedrvenih šumskih proizvoda - ljekobila i šumskih plodova, kao i očuvanja zemljišta i pejzaža a sve u cilju razvoja tog područja putem intenzivnije turističke valorizacije uz minimalno degradiranje životne sredine.

Osnovno polazište u pogledu namjene je osigurati potrajnost ekosistema, održavanje opštekorisnih funkcija šuma, njihovu biološku raznolikost, produktivnost, sposobnost obnavljanja, vitalnost i potencijal te ispunjavanje - sada i u budućnosti - bitnih ekoloških i socijalnih funkcija.

Osnovne smjernice za zaštitu i unapređenje šuma i šumskog zemljišta:

- zadržati prirodni sastav i izgled vegetacije
- revitalizacija degradiranih šuma i šumskog zemljišta uz očuvanje i povećanja biodiverziteta
- zaštita i unapređenje upravljanja šumskim ekosistemima,
- kontrolisano korišćenje šuma i šumskog zemljišta (dozvoljene aktivnosti koje su kompatibilne sa ekološkim principima) ,
- unapređenja sistema ambijentalne higijene,
- unapređenje sistema zaštite šuma od požara,
- izrada baze podataka o florističkim i vegetacijskim vrijednostima.

Da bi se ove smjernice realizovale neophodno je da se predhodno uradi Program gazdovanja koji bi se temeljio na relevantnim podacima koji se neposredno prikupljaju na terenu – na osnovu inventarizacije šuma i šumskog zemljišta, koji bi sadržavao bazu podataka i GIS projekat za šume nacionalnog parka “Skadarsko jezero”.

Na ovom prostoru nema potrebe da se površine šuma proširuju na račun površina koje su se ranije ili koje se sada koriste u poljoprivredne svrhe. Postojeće površine šuma, koje su kako je ranije rečeno, različitih degradacijskih oblika, neophodno je revitalizovati u smislu prevođenja u viši uzgojni oblik sa autohtonim vrstama, a posebno endemičnim autohtonim vrstama, u zavisnosti od reljefa, klime i zemljišta. Prioritet treba dati vrstama drveća i žbunja koje će u značajnoj mjeri štiti zemljište od dalje erozije, vrste koje imaju jak i dobro razvijen korjenov sistem, zimzelene vrste kako lišćarske tako i četinarske vrste, vrste koje u periodu cvjetanja čine pejzaž raznovrsnijim i zanimljivim kako za pogled tako i za razne insekte prije svega za pčele, koje plodonose u različito doba godine i čiji su plodovi jestivi bilo za ljudsku ili animalnu ishranu, koji bi štiti poljoprivredne usjeve od vjetrova, proizvodili drvenu masu za potrebe lokalnog stanovništva i sl.. Uglavnom, ovdje treba primijeniti agrošumarstki pristup korišćenja zemljišta koji obezbjeđuje ekološke i ekonomske interakcije različitih komponenti, koje omogućuje bolju iskorištenost resursa, pomaže povećanju prinosa i povećanju bioraznolikosti.

Skadarski dub (*Quercus robur* ssp *scutariensis*), Česmina (*Quercus trojanae*), Hrast crnika (*Quercus ilex*), jasen (*Fraxinus ornus*, *Fraxinus oxycarpa*), Dud (*Morus spp.*), Maslina (*Olea spp.*) razne divlje voćkarice, Žižula (*Zizyphus jujuba*), Šipak/nar (*Punica granatum*), Smokva (*Ficus carica*), Vrbe (*Salix spp.*), Topole (*Populus spp.*), Drijenjak (*Cornus sanguineus*), Iovor (*Laurus nobilis*), Planika-Maginja (*Arbutus unedo*) i dr., su neke od vrsta koje bi trebale biti znatno zastupljenije na ovom području. Njih treba štiti, podsticati na prirodnu obnovu, i u određenoj mjeri unositi putem sadnje na adekvatnim

površinama u zavisnosti od njihovih bioloških potreba. Ovdje se ne govori o većim ili velikim površinama već o malim krpama – ostrvima, gradeći mjesovite strukture kako po vrstama tako i po spratnosti da zadrže prirodni sastav i izgled vegetacije. Na takav način potrebno je izvršiti revitalizaciju područja Vranjine – površina iznad naselja, sobračajnica i drugih objekata, što bi imalo za cilj zaštitu tih objekata, zaštitu zemljišta i adekvatan ambijentalni izgled. Kod površina koje će se ozeljenavati (novoizgrađeni objekti, površine u zahvatu saobraćajnica i sl.) preporučuje se da se koriste autohtone vrste.

Kako su kopnene površine nacionalnog parka „Skadarsko jezero“ ugrožene od požara, a kao dominantna kota nad cijelim područjem je najviši vrh Vranjine Velji vrh kota 303, neophodno bi bilo potrebno na toj poziciji izgraditi adekvatnu multifunkcionalnu osmatračnicu sa adekvatnom opremom, koja bi se koristila za osmatranje i blagovremeno otkrivanje požara, osmatranje cijelog prostora u cilju

raznih kontrola a prije svega kontrole korišćenja prirodnih resursa, koja bi se mogla valorizovati i kao turistička ponuda gdje bi se posjetiocima omogućio izvanredan pogled na Skadarski bazen.

5.7.4.2. Lovstvo

U cilju zaštite biodiverziteta predmetnog područja, u granici NP Skadarsko jezero lov je zabranjen.

Lov je moguć u zaštitnoj zoni NP, u okviru lovišta kojima gazduju lovačke organizacije i Lovački savez Crne Gore kao krovna organizacija.

Na području zaštitne zone NP, uzgoj, zaštita i lov divljači će se sprovesti u 4 lovišta :

- 1 Na teritoriji Glavnog grada Podgorica – Lovačka organizacija za uzgoj, zaštitu i lov divljači“ Podgorica“.
- 2 Na teritoriji gradske opštine Golubovci - Lovačko društvo „Zeta“.
- 3 Na teritoriji opštine Bar - JP „Rumija“ (u toku je transformacija preduzeća u DOO „Lovstvo“ Bar)
- 4 Na teritoriji Prijestonice Cetinje - Lovačko društvo „Cetinje“

5.7.4.3. Ostale djelatnosti

Industrija kao djelatnost nije predviđena na području Skadarskog jezera, posebno ne u NP. U zaštitnoj zoni je moguće otvoriti **manje pogone za sušenje i pakovanje bilja (Ostros, Rijeka Crnojevića).**

Planom se ne dozvoljava eksploatacija treseta u Podhumskom zalivu jer je to zaštićeno područje visokog stepena zaštite.

Na delti rijeke Morače predviđeno je obustavljanje eksploatacije šljunka, i rekultivacija obale.

Fabrika za preradu ribe u Rijeci Crnojevića nije rentabilna i planom se predviđa prenamjena objekata u svrhu turizma.

5.7.5. Koncesiona područja

Prije izdavanja svih koncesija potrebno je propisati detaljne uslove koncesionog korišćenja. Ovim Planom se kao obavezni propisuju sljedeći - opšti uslovi zaštite:

- Eksploatacija koncesionih područja mora se odvijati u skladu sa principima održivog razvoja;
- Nakon završene eksploatacije prostor treba sanirati na vizuelno prihvatljiv način;
- Voditi računa da se tokom eksploatacije obezbijedi adekvatna zaštita prirodnog i stvorenog okruženja.

U skladu sa Zakonom o koncesijama budući predmet koncesija mogu biti:

- 1) Istraživanje ili eksploatacija, ili istraživanje i eksploatacija mineralnih sirovina;
- 2) Korišćenje vodotoka i drugih voda, odnosno njihovih djelova ili određene količine vode za namjene utvrđene posebnim zakonom;
- 3) Izgradnja ili rekonstrukcija, održavanje i korišćenje vodnih objekata;
- 4) Korišćenje šuma;
- 5) Korišćenje radio-frekvencija;
- 6) Izgradnja hidromeliracionih sistema i vađenje materijala iz vodnog zemljišta;
- 7) Izgradnja, održavanje i korišćenje ili rekonstrukcija, modernizacija :
- puteva, putnih i pratećih objekata,

- telekomunikacionih objekata,
- objekata zdravstvenih i obrazovnih ustanova,
- komunalnih objekata, radi obavljanja komunalnih djelatnosti;
- 8) Projektovanje, izgradnja, održavanje i korišćenje energetskih i drugih objekata radi proizvodnje, prenosa i distribucije električne energije, ili njihova rekonstrukcija, modernizacija, održavanje i korišćenje;
- 9) Izvođenje javno važećeg obrazovnog programa;
- 10) Izgradnja, održavanje i korišćenje sportsko-rekreacionih objekata, sportskih terena i prostora za sport, rekreaciju i kulturne aktivnosti;
- 11) Izgradnja, održavanje i korišćenje objekata ili rekonstrukcija, modernizacija, održavanje i korišćenje postojećih objekata u područjima sa prirodno-ljekovitim svojstvima i drugim prirodnim vrijednostima.

Pored predmeta koncesije iz stava 1, predmet koncesije može biti korišćenje i drugih prirodnih bogatstava, dobara u opštoj upotrebi i drugih dobara od opšteg interesa u državnoj svojini, u skladu sa Zakonom, kao i obavljanje drugih djelatnosti koje su Zakonom određene kao djelatnosti od javnog interesa.

Na području zahvata plana potencijalni predmet koncesija su istraživanje i eksploatacija mineralnih sirovina.

Koncesije na geološka istraživanja i eksploataciju mineralnih sirovina

Cilj ovih koncesija je stvaranje preduslova za održivo korišćenje neobnovljivih mineralnih resursa i potreba njihovog daljeg istraživanja. Koncesije za detaljna geološka istraživanja i eksploataciju mineralnih sirovina definisane su Zakonom o koncesijama („Službeni list CG”, broj 08/09), Zakonom o rudarstvu („Službeni list CG”, broj 65/08) i Zakonom o geološkim istraživanjima („Službeni list RCG”, br. 28/93, 42/94, 26/07 i „Službeni list CG”, broj 28/11).

Može se reći da u zahvatu Plana postoji relativno mali broj potencijalnih istražno-geoloških prostora mineralnih sirovina za koje je moguća dodjela koncesija.

Prema dosadašnjim saznanjima, poznate su pojave sljedećih metalnih mineralnih sirovina:

Tehničko-građevinski kamen (vulkanit)

Od četiri izdvojene pojave, dvije se nalaze na području Crmnice, a druge dvije u primorskoj zoni:

- **Vulkanska masa u predjelu Konika**- nalazi se oko 4 km južno od Virpazara, pored starog puta za Bar, po veličini i drugim karakteristikama označena je kao jedna od najpovoljnijih sa aspekta budućih istraživanja i eksploatacije. Nepravilnog je oblika, izdužena pravcem sjever-jug, gdje dostiže dužinu od oko 2 000 m, a po pravcu istok-zapad proteže se na dužini od oko 1 000 m. Teren predstavlja blago zatalasanu padinu brda Šogava glava, što ga čini pogodnim za otvaranje površinskog kopa brdskog tipa. Presijecaju ga dva vodotoka, te je i sa te strane određena povoljnost u snabdijevanju tehničkom vodom pri istraživanju i eksploataciji. Pogodan je i za lociranje objekata prerade (drobilana, asfaltna baza). Takođe, blizina asfaltnog puta čini ga veoma pristupačnim za istraživanje i otvaranje.
- **Vulkanska masa u rejonu Bukovika** -nalazi se jugozapadno od Virpazara, pored asfaltnog puta Virpazar – Petrovac. Po prostranstvu je znatno manja od prethodne (dimenzije 900 x 350 m).

Dolomiti

- **Ležište Virpazar”(dolomiti)** - Lokalitet „Virpazar“ se nalazi oko 1 km južno od Virpazara, u neposrednoj blizini magistralnog puta Podgorica-Bar-Ulcinj i željezničke pruge Bar-Beograd.Od lokalne željezničke stanice u Virpazaru udaljen je oko 2 km. Južnim obodom ležišta prolazi lokalni put Virpazar-Sutorman-Bar. Ležište je udaljeno oko 200 m od raskrsnice za Ostros i Bar (preko Sutormana).
Na bazi izvršene procjene na prostoru pojave dolomita “Virpazar”, uzimajući u obzir površinu prostora i morfološke karakteristike, potencijalne geološke rezerve dolomita procijenjene su na 5.000.000 m³.
- **Ležište „Vranjina“ (dolomiti)** - Nalazi se na bivšem ostrvu „Vranjina“ u Skadarskom jezeru.

Nakon sprovedenih geoloških istraživanja, ležište je uvršteno u velika ležišta II grupe. Ukupne utvrđene rezerve dolomita iznose 24.261.000 t. Na prostoru Vranjine postoje realni uslovi za višestruko uvećanje rezervi dolomita svih kategorija.

Arhitektonsko-građevinski (ukrasni kamen)

- **Ležište „Bujaci“** (arhitektonsko-građevinski kamen)- Nalazi se na istočnom obodu Crmničkog polja, 4 km južno od Virpazara, sa kojim je povezano lokalnim asfaltnim putem. Perspektivne rezerve kategorije C2 procijenjene su na oko 790.000 m³ stijenske mase

Treset

- **Ležište „Podhumski zaliv“** (treset)
Istraživanja su pokazala da se treset i polutreset „Podhumskog zaliva“ prostire na površini od oko 1 500 ha (ukupno svi kompleksi), sa debljinom naslaga od 0,5 do 7 m. Dosadašnjim istraživanjima treseta i polutreseta ležišta „Podhumski zaliv“ orijentaciono je utvrđeno da treseta ima ukupno oko 31.000.000 m³ i oko 8.000.000 m³ polutreseta.

Planom se ne dozvoljava eksploatacija treseta u Podhumskom zalivu jer je to zaštićeno područje visokog stepena zaštite.

Za sva područja koja mogu biti predmet koncesije u skladu sa Zakonima za pojedine oblasti, mogu se definisati koncesiona područja na osnovu prethodnih istraživanja i za one lokacije koje nisu definisane ovim Planom, a nisu u konfliktu sa drugim namjenama i zaštićenim područjima, zonama i koridorima.

5.8. Prostorne cjeline

5.8.1. Prostorna cjelina Malesija

Glavni potencijal ove prostorne cjeline je neizgrađen prirodni ambijent sa močvarom i staništima autohtonih vrsta biljaka i ptica.

Prioritet razvoja je zaštita i valorizacija prirodnog bogatstva kroz uspostavljanje režima korišćenja prostora, izgradnju sadržaja naučnog i obrazovnog turizma iz oblasti orintologije, razvoj poljoprivrede, izmještanje magistralnog puta iz zahvata NP, organizovanje aktivnosti i sadržaja za šetnju, sport i rekreaciju.

Zahtjevi okruženja se odnose na kompleksnu zaštitu ekosistema, posebno biodiverziteta močvare, zaštitu kulturno istorijskog nasledja, posebno arheoloških lokaliteta na prostoru Humskog zaliva, uspostavljanje striktnih granica građevinskog područja, i zaštitu ukupnog prostora od intervencija koje bi ugrozile pejzaž i slikoviti ambijent.

- **Ulaz u Nacionalni park** - naselje Podhum
- **Centar prostorne cjeline** - naselje Podhum
- **Planirani broj stanovnika, domaćinstava i stanova u zahvatu NP prikazan je u tabeli koja slijedi –**

MALESIJA	Projekcija stanovništva			Projekcija povremenih stanovnika	Projekcija domaćinstava			Projekcija povremenih domacinst.	Projekcija stanova	
	2011	2020	2025	2025	2011	2020	2025	2025	2020	2025
Podhum	253	277	291	5	50	55	58	1	56	58
Božaj	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ukupno	253	277	291	5	50	55	58	1	56	58

U naseljima koja pripadaju zaštitnoj zoni NP planirani broj stanovnika do 2025.godine iznosi 1453, broj domaćinstava 283 , broj stanova 314.

- **Planirani broj zaposlenih** stanovnika naselja u zoni NP je 44, dok je u naseljima zaštitne zone cjeline Malesija planirani broj zaposlenih 308.
- **Postojeći i planirani objekti društvenih djelatnosti :**
 - kultura (Katolički duhovni centar Sukuruć),
 - obrazovanje (dječiji vrtić Sukuruć, područno odeljenje OŠ Sukuruć),
 - zdravstvo (ambulanta Podhum, apoteka Podhum).
- **Glavne privredne djelatnosti :**
 - poljoprivreda,
 - ribarstvo,
 - turizam.
- **Poljoprivredne djelatnosti:**
 - povrtarstvo (plastenici i otvoreni prostori),
 - voćarstvo,
 - vinogradarstvo,
 - ratarstvo,
 - uzgoj duvana,
 - uzgoj krava,
 - uzgoj ovaca,
 - živinarstvo.
- **Ribarstvo** – strogo kontrolisan privredni ribolov manjeg obima
- **Planirani vidovi turizma:**
 - rekreativni,
 - istraživački,
 - edukativni,
 - izletnički i ekskurzioni,
 - agrarni.
- **Seoska naselja turističkog značaja** – Podhum, Božaj.



- **Turistički lokalitet** – Vitoja - događaji zabavnog i etnografskog karaktera.
- **Seoska naselja uključena u turističku ponudu** kroz organizovanje usluga obilazaka prirodnih staništa, ponudu hrane i pića, obilazak kulturno istorijskih spomenika - Drume, Sukuruć, Kodrabudan.
- **Turistički smještajni kapaciteti u zahvatu NP / broj ležaja**

planska zona	lokalitet	osnovni smjestaj	kamp	kompl.smj.	ukupno	
Malesija						
	Podhum			60	60	
	Božaj		Kamp 20	20	40	100

- **Luke jezerskog saobraćaja:**
 - privezište - **Podhum** (20 vezova), **Božaj** (10 vezova)
 - manja privezišta za ribarske čamce na lokalitetu Žbelj, Dališan, Pljoča, Vitoja.
- **Ostali sadržaji :**
 - granični prelaz Božaj,
 - punkt granične policije Božaj,
 - pješačke i biciklističke staze,
 - vidikovci Hum, Samobor.

5.8.2. Prostorna cjelina Zetska ravnica

Glavni potencijal ove prostorne cjeline je poljoprivredno zemljište visoke bonitetne klase, prirodni ambijent sa močvarom i staništima autohtonih vrsta biljaka i ptica, i formirani turistički lokaliteti.

Prioritet razvoja je zaštita i valorizacija prirodnog bogatstva kroz uspostavljanje režima korišćenja prostora, razvoj poljoprivrede i izgradnja sadržaja za šetnju, sport i rekreaciju.

Zahtjevi okruženja se odnose na kompleksnu zaštitu ekosistema, posebno delte rijeke Morače, biodiverziteta močvare, uspostavljanje striktnih granica građevinskog područja, zaštitu arheoloških nalazišta, kao i zaštitu ukupnog prostora od intervencija koje bi ugrozile pejzaž i slikoviti ambijent.

- **Ulazi u Nacionalni park** – naselja Berislavci, Vranjina, Vukovci/Ponari, Begova Glavica/Sinjac.
- **Centar prostorne cjeline** – značajni lokani centar Golubovci.
- **Planirani broj stanovnika, domaćinstava i stanova u zahvatu NP prikazan je u tabeli koja slijedi** –

ZETSKA RAVNICA	Projekcija stanovništva			Projekcija povremenih stanovnika	Projekcija domaćinstava			Projekcija povremenih domacinst.	Projekcija stanova	
	2011	2020	2025	2025	2011	2020	2025	2025	2020	2025
Begova glavica	24	26	28	5	16	18	18	3	20	22
Vranjina	209	225	234	124	69	74	77	41	116	118
Ponari	256	268	275	202	75	79	81	59	137	140
Gostilj	159	166	170	57	40	42	43	14	56	57
Ukupno	648	685	707	388	200	213	219	117	329	337

Planirani broj stanovnika u naseljima zaštitne zone NP, prostorno najveće i najnaseljenije Planske cjeline Zetska ravnica, do 2025.godine projektovan je na 16330 stanovnika, 4416 domaćinstava i 5020 stanova.

- **Planirani broj zaposlenih** stanovnika naselja u zoni NP je 133, dok je u naseljima zaštitne zone cjeline Zetska ravnica planirani broj zaposlenih 4190.
- **Postojeći i planirani objekti društvenih djelatnosti :**
 - kultura (Dom kulture Golubovci, Dom kulture Blabani, Dom kulture Bistrice),
 - obrazovanje (dječiji vrtić Golubovci, OŠ Golubovci, OŠ Bijelo Polje, OŠ Srpska, područno odeljenje OŠ Mataguži, područno odeljenje OŠ Vukovci),
 - zdravstvo (Dom zdravlja Golubovci, ambulanta Ponari, apoteka Ponari) .
- **Glavne privredne djelatnosti:**
 - poljoprivreda,
 - ribarstvo,

- turizam.
- **Poljoprivredne djelatnosti:**
 - povrtarstvo (plastenici i otvoreni prostori),
 - voćarstvo i vinogradarstvo,
 - ratarstvo,
 - gajenje duvana,
 - uzgoj goveda,
 - uzgoj ovaca,
 - živinarstvo (proizvodnja jaja i mesa),
 - stalna pijaca poljoprivrednih proizvoda (Vranjina).
- **Ribarstvo :**
 - sportski ribolov,
 - privredni ribolov,
 - prodaja ribe na stalnoj pijaci (Vranjina).
- **Planirani vidovi turizma:**
 - rekreativni,
 - istraživački,
 - edukativni,
 - izletnički i ekskurzioni,
 - agrarni,
 - plaža i kupalište na Vranjini.
- **Turistički centar većeg značaja – Vranjina**
- **Seoska naselja turističkog značaja - Ponari, Begova Glavica**
- **Turistički lokalitet – Sinjac, Plavnica.**
- **Seoska naselja uključena u turističku ponudu** kroz organizovanje usluga obilazaka prirodnih staništa, ponudu hrane i pića, obilazak kulturno istorijskih spomenika - Gošići, Gostilj, Berislavci, Kurilo.
- **Turistički smještajni kapaciteti u zahvatu NP / broj ležaja**

planska zona	lokalitet	osnovni smjestaj	kamp	kompl.smj.	ukupno	
Zetska ravnica						
	Vranjina-Lesendro	60	Kamp 24	90	174	
	Plavnica	60			60	
	Begova Glavica			20	20	
	Sinjac	36			36	
	Ponari			20	20	310



- **Luke jezerskog saobraćaja:**
 - pristan - **Vranjina** (30 vezova)
 - privezište – **Plavnica** (20 vezova),
 - manja privezišta za ribarske čamce na lokalitetima Studenac, Karakala.

- **Ostali sadržaji :**
 - centar za posjetioce NP Vranjina,
 - ekspo centar Vranjina,
 - objekat za službu zaštite NP Vranjina,
 - punkt granične policije Plavnica,
 - pješačke i biciklističke staze,
 - vidikovci Vranjina, Balšin grad, Oblun.

5.8.3. Prostorna cjelina Riječka nahija

Glavni potencijal ove prostorne cjeline je autentični pejzaž biološke raznolikosti, zaštićena i potencijalna kulturna dobra i kulturni pejzaž ruralnih naselja na obali jezera.

Prioritet razvoja je zaštita pejzažnih vrijednosti kroz uspostavljanje režima korišćenja prostora, zaštita vodenog ekosistema, zaštita tradicionalnog graditeljstva, revitalizacija postojećih naselja, posebno valorizacija, zaštita i unaprijedjenje naselja Rijeka Crnojevića, Poseljani, Karuč i Dodoši, razvoj vinogradarstva.

Zahtjevi okruženja se odnose na kompleksnu zaštitu ekosistema, zaštitu i valorizaciju kulturno historijske baštine, kao i zaštitu ukupnog prostora od intervencija koje bi ugrozile pejzaž i slikoviti ambijent.

- **Ulazi u Nacionalni park** – naselja Rvaši, Rijeka Crnojevića;
- **Centar prostorne cjeline** – značajni lokani centar Rijeka Crnojevića;
- **Planirani broj stanovnika , domaćinstava i stanova u zahvatu NP** prikazan je u tabeli koja slijedi:

RIJEČKA NAHIJA	Projekcija stanovništva			Projekcija povremenih stanovnika	Projekcija domaćinstava			Projekcija povremenih domacinst.	Projekcija stanova	
	2011	2020	2025	2025	2011	2020	2025	2025	2020	2025
Žabljak Crnojevića	26	28	30	82	12	13	14	38	49	51
Dodoši	43	47	49	36	29	32	33	24	55	58
Prevlaka	15	16	17	69	10	11	12	46	55	58
Šindjon	22	23	24	20	10	10	11		19	20
Poseljani	0	0	0	0	0	0	0		0	0
Karuč	0	0	0	0	0	0	0	9	0	0
Jankovići	21	23	24	42	4	4	5	8	12	13
Rijeka Crnojevica g	175	183	188	194	76	80	82	84	158	166
Mihajlovići	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ukupno	302	321	332	444	141	150	157	210	348	366

Broj stanovnika u naseljima zaštitne zone prostorne cjeline Riječka nahija planiran je na 153 stanovnika, 86 domaćinstava i 305 stanova.

- **Planirani broj zaposlenih** stanovnika naselja u zoni NP je 71, dok je u naseljima zaštitne zone cjeline Riječke nahije planirani broj zaposlenih 24.
- **Postojeći i planirani objekti društvenih djelatnosti :**
 - kultura (Umjetnički kamp i kulturne djelatnosti kompleks Ljeskovac, Centar za posjetioce sa tematskim postavkama kulturno historijske prošlosti Jezera),
 - obrazovanje (OŠ Rijeka Crnojevića),

- zdravstvo (ambulanta Rijeka Crnojevića, apoteka Rijeka Crnojevića).
- **Glavne privredne djelatnosti :**
 - poljoprivreda,
 - ribarstvo,
 - turizam.
- **Poljoprivredne djelatnosti:**
 - vinogradarstvo,
 - vinarstvo,
 - pčelarstvo,
 - uzgoj koza, ovaca i goveda,
 - gajenje ljekovitog i aromatičnog bilja,
 - stalna pijaca poljoprivrednih proizvoda (Rijeka Crnojevića).
- **Ribarstvo:**
 - zaštićeno mrestilište ribe (Karuč),
 - 3 nova ribnjaka,
 - privredni ribolov,
 - prodaja ribe na stalnoj pijaci (Rijeka Crnojevića),
 - sezonska prodaja ribe(Karuč).
- **Planirani vidovi turizma:**
 - rekreativni,
 - istraživački,
 - izletnički i ekskurzioni,
 - kulturno – edukativni,
 - agrarni,
 - vjerski,
 - sportski - kajak,
 - plaže i kupališta u zoni Karuč – Dodoši - Žabljak Crnojevića.



- **Seosko naselje turističkog značaja – Dodoši**
- **Turistički lokaliteti – Žabljak Crnojevića, Mihailovići, Riječki grad, Poseljani**
- **Ribarsko selo – Karuč**
- **Seoska naselja uključena u turističku ponudu (obilazak prirodnih staništa, ponuda hrane i pića, vinogradarska sela, putevi vina, putevi meda , obilazak kulturno istorijskih spomenika - Rvaši, Vukove zgrade, Drušići, Jankovići.**
- **Turistički smještajni kapaciteti /broj ležaja**

planska zona	lokalitet	osnovni smjestaj	kamp	kompl.smj.	ukupno	
Rijecka nahija						
	Rijeka Crnojevica	170	Kamp mobilhome 50	70	290	

	Mihailovići	30			30	
	Poseljani			20	20	
	Prevlaka/Karuc		Kamp naselje 100	40	140	
	Dodoši		Kamp mobilhome 50	40	90	
	Žabljak			50	50	620

- **Luke jezerskog saobraćaja:**
 - pristan - **Rijeka Crnojevića** (Lipovik, 30 vezova)
 - privezište - **Karuć** (10 vezova), **Dodoši** (15 vezova),
 - manja privezišta za ribarske čamce na lokalitetima Žabljak Crnojevića, Rogani, Prevlaka, Ploča, Poseljski lug.
- **Ostali sadržaji :**
 - centar za posjetioce NP Rijeka Crnojevića,
 - pijaca proizvoda narodne radinosti Rijeka Crnojevića,
 - pješačke i biciklističke staze,
 - vidikovci Jelenak, Pavlova strana, Petrova strana, Riječki grad, Gradina, Pijesak, Čelopek.

5.8.4. Prostorna cjelina Crmnica

Glavni potencijal ove prostorne cjeline je autentični pejzaž biološke raznolikosti, zaštićena i potencijalna kulturna dobra i kulturni pejzaž ruralnih naselja.

Prioritet razvoja je zaštita pejzažnih vrijednosti kroz uspostavljanje režima korišćenja prostora, zaštita tradicionalnog graditeljstva, revitalizacija postojećih naselja, posebno valorizacija, zaštita i unaprijeđenje naselja Raduš, Pristan i Donje Krnjice, razvoj vinogradarstva.

Zahtjevi okruženja se odnose na kompleksnu zaštitu ekosistema, posebno poljoprivrednih površina, zaštitu i valorizaciju kulturno istorijske baštine, kao i zaštitu ukupnog prostora od intervencija koje bi ugrozile pejzaž i slikoviti ambijent.

- **Ulazi u Nacionalni park** – naselja Virpazar, Krnjice.
- **Centar prostorne cjeline** – značajni lokani centar Virpazar.
- **Planirani broj stanovnika, domaćinstava i stanova u zahvatu NP prikazan je u tabeli koja slijedi:**

CRMNICA	Projekcija stanovništva			Projekcija povremenih stanovnika	Projekcija domaćinstava			Projekcija povremenih domacinst.	Projekcija stanova	
	2011	2020	2025	2025	2011	2020	2025	2025	2020	2025
Krnjice	18	20	21	59	9	10	10	30	38	40
Virpazar g	277	290	297	80	96	101	103	28	124	131
Kruševica	1	1	1	19	1	1	1	19	20	20
Komarno	15	16	17	64	6	7	7	26	31	33
Ukupno	311	327	336	222	112	119	121	103	213	224

Planirani broj stanovnika u naseljima zaštitne zone Cjeline Crmnica, do 2025.godine je 686, 301 domaćinstvo i 776 stanova.

- **Planirani broj zaposlenih** stanovnika naselja u zoni NP je 93, dok je u naseljima zaštitne zone cjeline Crmnica planirani broj zaposlenih 180.
- **Postojeći i planirani objekti društvenih djelatnosti :**

- kultura (muzej i galerija sa tematikom iz oblasti željezničkog saobraćaja Virpazar, umjetnička galerija Virpazar, kulturni centar Besac),
- obrazovanje (dječiji vrtić Virpazar, OŠ Virpazar),
- zdravstvo (ambulanta Virpazar, apoteka Virpazar).
- **Glavne privredne djelatnosti :**
 - poljoprivreda,
 - ribarstvo,
 - turizam.
- **Poljoprivredne djelatnosti:**
 - vinogradarstvo,
 - vinarstvo,
 - voćarstvo,
 - povrtarstvo,
 - pčelarstvo,
 - uzgoj goveda,
 - uzgoj ovaca i koza,
 - uzgoj konja i magaraca,
 - stalna pijaca poljoprivrednih proizvoda (Virpazar).
- **Ribarstvo:**
 - sportski ribolov,
 - zaštićeno mrestilište ribe (Raduš),
 - 2 nova ribnjaka,
 - privredni ribolov,
 - prodaja ribe na pijaci (Virpazar).
- **Planirani vidovi turizma:**
 - rekreativni,
 - istraživački,
 - izletnički i ekskurzioni,
 - kulturno – edukativni,
 - agrarni,
 - vjerski,
 - sportski - kajak,
 - plaža i kupalište Godinje.



- **Turistički lokalitet** – Godinje, ribarsko selo Pristan;
- **Ribarsko selo** – Krnjice , Raduš;
- **Seoska naselja uključena u turističku ponudu** kroz organizovanje usluga obilazaka prirodnih staništa, ponudu hrane i pića, obilazak kulturno istorijskih spomenika - Komarno, Boljevići, Limljani, Seoca.
- **Turistički smještajni kapaciteti /broj ležaja**

planska zona	lokalitet	osnovni smjestaj	kamp	kompl.smj.	ukupno	
--------------	-----------	------------------	------	------------	--------	--

Crmnica						
	Krnjice			70	70	
	Godinje			50	50	
	Raduš			20	20	
	Pristan	40			40	
	Relja/Komarno		20		20	
	Virpazar	110		70	180	400

- **Luke jezerskog saobraćaja:**
 - pristan - **Virpazar** (30 vezova)
 - privezišta – **Pristan** (10 vezova), **Donje Krnjice**(15 vezova)
 - manja privezišta za ribarske čamce na lokalitetima Godinje, Relje, Raduš, Dračevački liman.
- **Ostali sadržaji :**
 - centar za posjetioce NP Virpazar,
 - vodni granični prelaz Virpazar,
 - punkt granične policije Krnjice,
 - pijaca proizvoda narodne radinosti Virpazar,
 - pješačke i biciklističke staze,
 - vidikovci Medjedja, Obida, Sljekaze, Pješačac.

5.8.5. Prostorna cjelina Krajina

Glavni potencijal ove prostorne cjeline je autentični pejzaž, zaštićena i potencijalna kulturna dobra i kulturni pejzaž ribarskih naselja uz obalu.

Prioritet razvoja je stvaranje uslova za integralnu zaštitu, razvoj i upravljanje prirodnim i kulturnim bogatstvom, razvoj stočarstva.

Zahtjevi okruženja se odnose na kompleksnu zaštitu ekosistema, posebno poljoprivrednih površina, zaštitu i valorizaciju tradicionalnog graditeljstva i kulturno historijskog nasljedja , kao i zaštitu ukupnog prostora od intervencija koje bi ugrozile pejzaž i slikoviti ambijent.

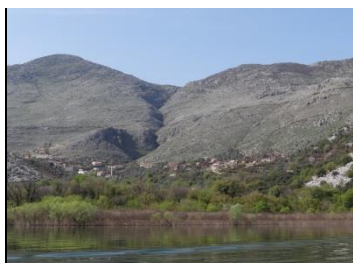
- **Ulazi u Nacionalni park** – naselja Donji Murića, Ckla.
- **Centar prostorne cjeline** – lokani centar Ostros
- **Planirani broj stanovnika, domaćinstava i stanova u zahvatu NP prikazan je u tabeli k oja slijedi:**

KRAJINA	Projekcija stanovništva			Projekcija povremenih stanovnika	Projekcija domaćinstava			Projekcija povremenih domacinst.	Projekcija stanova	
	2011	2020	2025	2025	2011	2020	2025	2025	2020	2025
Donji Murići	101	110	116	228	28	31	32	63	91	95
Besa	41	45	47	95	16	17	18	37	53	56
Bobovište	180	197	207	102	55	60	63	31	90	94
Ckla	83	91	95	82	26	28	30	26	53	56
Dračevica	5	5	6	2	2	2	2	1	3	3
Ukupno	410	448	471	509	127	139	146	158	290	304

U naseljima Krajine koja čine zaštitnu zonu NP, planirano je 1190 stanovnika, 362 domaćinstva i 623 stana.

- **Planirani broj zaposlenih** stanovnika naselja u zoni NP je 69, dok je u naseljima zaštitne zone cjeline Krajina planirani broj zaposlenih 223.
- **Postojeći i planirani objekti društvenih djelatnosti :**

- kultura (kulturni centar),
- obrazovanje (dječiji vrtić Ostros, OŠ Ostros, područno odeljenje OŠ Ckla, Tejani, Bobovište , Arbneš, OŠ Djuravci, područno odeljenje OŠ Livari),
- zdravstvo (ambulanta Ostros, apoteka Ostros, ambulanta Donji Murići, apoteka Donji Murići).
- **Glavne privredne djelatnosti :**
 - poljoprivreda,
 - ribarstvo,
 - turizam
- **Poljoprivredne djelatnosti:**
 - voćarstvo,
 - povrtarstvo,
 - pčelarstvo,
 - uzgoj goveda,
 - uzgoj ovaca,
 - uzgoj koza,
 - držanje konja i magaraca,
 - gajenje duvana,
 - gajenje ljekovitog i aromatičnog bilja,
 - gajenje kestena.
- **Ribarstvo:**
 - sportski ribolov,
 - zaštićeno mrestilište ribe (Ckla),
 - 2 nova ribnjaka,
 - privredni ribolov,
 - prodaja ribe na sezonskoj pijaci (Donji Murići).
- **Planirani vidovi turizma:**
 - rekreativni,
 - istraživački,
 - izletnički i ekskurzioni,
 - kulturno – edukativni,
 - agrarni, vjerski,
 - sportski - kajak,
 - plaža i kupalište na lokalitetima Donji Murići i Besa.
- **Turistički centar većeg značaja** - Donji Murići
- **Seoska naselja turističkog značaja** – Bobovište, Ckla
- **Seoska naselja uključena u turističku ponudu** kroz organizovanje usluga obilazaka prirodnih staništa, ponudu hrane i pića, obilazak kulturno istorijskih spomenika - Šestani, Livari, Koštajnica.



- **Turistički smještajni kapaciteti / broj ležaja**

planska zona	lokalitet	osnovni smjestaj	kamp	kompl.smj.	ukupno	
--------------	-----------	------------------	------	------------	--------	--

Krajina						
	Ckla		Kamp mobilhome 20	20	40	
	Bobovište		Kamp mobilhome 20	20	40	
	Donji Murići	150	100	95	345	425

- **Luke jezerskog saobraćaja:**
 - pristan – **Donji Murići** (30 vezova)
 - privezišta – **Bobovište** (15 vezova), **Ckla**(15 vezova),
 - manja privezišta za ribarske čamce na lokalitetima Vaškautu, Smokvica, Čurijani.
- **Ostali sadržaji:**
 - granični prelaz Ckla,
 - objekat za službu zaštite NP Bobovište,
 - punkt granične policije Bobovište, Ckla,
 - pješačke i biciklističke staze,
 - vidikovac Segvaš.

5.9. Koncept razvoja saobraćajne infrastrukture

Plan saobraćajne infrastrukture je predodređen konceptom saobraćajnog rješenja cjelokupne saobraćajne mreže Crne Gore predstavljene kroz Prostorni Plan Crne Gore uz sagledavanje postojećeg stanja državne i opštinske saobraćajne mreže s ciljem da se obezbijedi podrška planiranom razvoju prostora NP Skadarsko Jezero.

Predmetnim planom je predviđen multimodalni model saobraćaja, formiranjem zona sa preplitanjem različitih vidova saobraćaja na ulaznim punktovima kao i na prepoznatim turističkim lokacijama, i njihovim povezivanjem u jedinstveni sistem. Ovaj koncept bi trebalo razvijati na nivou Nacionalnog parka i zaštitne zone, usklađivanjem rasporeda prevoza i uvođenjem jedinstvenih karata, koje bi objedinjavale korišćenje različitih vidova prevoza.

5.9.1. Drumski saobraćaj

Autoput

Prostornim planom Crne Gore trasa autoputa Bar - Boljare pruža se kroz Nacionalni park Skadarsko jezero od izlaska iz tunela Sozina -Tanki rt - Vranjina - Ponari do koridora Jadransko-jonskog autoputa.

Detaljnim prostornim planom autoputa: Bar-Boljare predložena su dva rješenja koridora autoputa Bar – Boljare kroz zonu Nacionalnog parka Skadarsko jezero.

Po prvoj varijanti, tzv. "jezerska varijanta", budući autoput će ići od izlaska iz tunela Sozine preko doline Orahovštice, koju prelazi mostom dužine oko 1100m do Tankog rta uz neposrednu blizinu Virpazara, a dalje do masiva Vranjina mostom dugim oko 1150m. Kroz masiv Vranjine autoput bi išao tunelom dužine oko 1600m. Od tunela Vranjine do Ponara autoput će ići mostom dugim oko 6000m preko tla izgrađenog od jezerskih sedimenata, treseta, glina, živih pjeskova u smjeni sa pjeskovima nanosa Morače. Od Ponara do brda Lijepe ploče autoput se pruža trasom preko relativno stabilnih terena.

Po drugoj varijanti, tzv "kopnena varijanta" predložen je koridor sa zaobilaskom Skadarskog jezera, gdje bi se trasa autoputa pružala od izlaska iz Tunela Sozina ka sjeveru preko klisure rijeke Orahovštice, spajajući se sa postojećim putem Virpazar-Rijeka Crnojevića, a odatle preko potopljene doline kanjona Rijeke Crnojevića do ukrštanja sa budućim Jadransko-Jonskim autoputem jugozapadno od Podgorice. Prelaz preko klisure rijeke Orahovštice je mostom dužine cca 200m. Od prelaska rijeke Orahovštice autoput se pruža trasom na sjever preko stabilnih i nosivih terena. Kanjon Rijeke Crnojevića autoput prolazi mostom, i bez obzira koju mikrolokaciju mosta analiziranu DPP-om Bar Boljare usvojili prilikom izrade projektne dokumentacije, dužina centralnog raspona mosta nemora

da bude veća od 200m. Od premošćavanja Rijeke Crnojevića do ukrštanja sa Jadransko- Jonskim autoputom, autoput se pruža trasom preko stabilnih i nosivih terena.

"Kopnenom varijantom" se obezbjeđuje zaštita Nacionalnog parka Skadarsko jezero, njegova egzistencija, a Rijeka Crnojevića se premošćava na koti iznad Nacionalnog parka. DPP autoputa Bar Boljare daje veliku prednost "kopnenoj" varijanti, navodeći kao argumente postojeću zakonsku regulativu, negativne uticaje autoputa na okolinu, karakteristike terena, itd.

Uporedna analiza aktuelne vrijante preko Skadarskog jezera sa predloženom varijantom preko kanjona Rijeke Crnojevića preuzeta iz DPP autoputa Bar - Boljare (2008.g - „Montenegroinženjering“ – Podgorica)

Od izlaska iz Tunela Sozina (za postojeći poluautoput), do doline-kanjona rijeke Orahovštice može se smatrati da su uslovi za projektovanje, građenje i održavanje budućeg autoputa po oba koridora približno isti.

Po aktuelnoj varijanti „Skadarsko jezero“ rijeka Orahovštica se premošćava preko Orahovskog polja mostom dugim oko 1100 m sa fundiranjem u nevezanim kvartarnim sedimentima. Po predloženoj varijanti „Rijeka Crnojevića“, rijeka Orahovštica se premošćava na njenom kanjonskom potezu mostom oko 200 m. Ovo je prva, ali velika, prednost "kopnene" varijante.

Most preko kanjona rijeke Orahovštice po varijanti „Rijeka Crnojevića“ se fundira na vezane – okamenjene – krute, dolomite i krečnjake. Fundiranje stopa mosta je pliće, lakše i sigurnije nego preko aluviona Orahovštice. Ovo je druga znatna prednost prelaza Orahovštice predložene "kopnene" varijante.

Od Tankog rta do Vranjine (varijanta „Skadarsko jezero“) autoput ide mostom dugim oko 1150 m. Fundiranje je na dubini i u tlu koje tek treba istražiti. Sigurno je da tlo izgrađuju, do nepoznate dubine, glineni i pjeskoviti sedimenti čija je nosivost veoma mala (ispod 1 kg/cm²). Objekat treba posebno osiguravati na seizmičke – dinamičke uslove jer je fundiran u tlu gdje se javlja likvifikacija.

Kroz Vranjinu se ide tunelom dužine oko 1600 m. Izbijanje tunela ne bi pričinjavalo velike poteškoće, osim eventualnih šteta na kućama i drugim objektima mještana Vranjine, na manastir "Vranjina", a i na trup železnice i jadranske magistrale, preko Jezera.

Od Vranjine do Ponara, odnosno Lijepe ploče, autoput ide preko Jezera. Uslovi građenja, održavanja i sanacije za slučaj oštećenja skoro su istovjetni kao na potezu Tanki rt – Vranjina, sa povezanim teškoćama zbog veće dužine mosta, koja je od oko 5500 odnosno 6000 m.

Na potezu Tanki rt - Ponari (Lijepa ploča) ugrožen je eko sistem Jezera. Autoput ide kroz Nacionalni park i međunarodno zaštićeno područje. Ovo su veoma otežavajući uslovi projektovanja, građenja i održavanja autoputa.

Po predloženoj „kopnenoj“ varijanti buduću autoput će od premošćenja rijeke Orahovštice ići preko stabilnih i nosivih terena van Skadarskog jezera i sa premošćenjem Rijeke Crnojevića mostom sa glavnim otvorom oko 200 m . Most se fundira na tlu izgrađenom od krutih-vezanih-okamenjenih stijena – dolomita. Po ovoj (kopnenoj) varijanti izbjegnute su dugi mostovi preko Orahovskog polja i Jezera (u ukupnoj dužini oko 8.000 m) sa mostom od oko 200 m (centralni otvor) i ukupnom dužinom od oko 500 m i to sve na stabilnom i nosivom tlu.

Predloženom varijantom se ne ulazi u Nacionalni park Skadarsko jezero pa time neznatno utiče na ekosistem basena Skadarskog jezera. Predloženom varijantom sigurnije je fundiranje mostova i isti su otporniji na seizmičke udare (zbog kvalitetnijeg tla i znatno manje dužine).

Aktuelna varijanta „Skadarsko jezero“ od Ponara odnosno Lijepe ploče ima generalno gledano iste uslove – veoma slične uslove za projektovanje, građenje i održavanje do sastava sa Jadranskojonskim autoputem kao i analizirana „kopnena“ varijanta od premošćenja rijeke Orahovštice odnosno Crnojevića rijeke do spajanja sa Jadransko – jonskim autoputem.

Rekapitulacija upoređivanja osnovnih elemenata trasa:**A– jezerska varijanta - postojeći predmjer prema generalnim projektima**

- | | |
|-------------------|----------|
| • Mostovi: | 3402 m' |
| • Tuneli: | 5030 m' |
| • Slobodna trasa: | 18568 m' |

Svega:	27000 m'
---------------	-----------------

A2-realni predmjer (trasa preko jezera mora biti projektovana kao most ili nasip)

- | | |
|-------------------|----------|
| • Mostovi: | 8902m' |
| • Tuneli: | 5030 m' |
| • Slobodna trasa: | 13068 m' |

Svega:	27000m'
---------------	----------------

B– kopnena varijanta –postojeći preliminarni predmjer

- | | |
|-------------------|----------|
| • Mostovi: | 1600 m' |
| • Tuneli: | 10325 m' |
| • Slobodna trasa: | 14500 m' |

Svega:	26.425 m'
---------------	------------------

„Kopnena“ varijanta autoputa je za 1 km kraća od varijante preko Skadarskog jezera. Pored toga ova varijanta ima puno manje konflikata prema sadašnjoj namjeni i korišćenju zemljišta. Kao najvažnije, ne ugrožava uspostavljenu i planiranu mrežu naselja, uspostavljene i planirane tehničke infrastrukture (saobraćajnice, elektropresne sisteme i dr). Pored toga što svojim položajem ne ugrožava postojeće zaštićene ekosisteme, preuzimanjem dijela postojećeg saobraćaja (drumskog i željezničkog) preko tih zaštićenih područja (Skadarsko jezero) ono će poboljšati postojeće stanje. U konačnom, zbog svega prethodno pomenutog, a u skladu sa kriterijumima održivog razvoja (ekonomskim, socijalnim, ekološkim i kulturnim), za očekivati je da analizirana „kopnena“ varijanta bude ocijenjena kao prihvatljivija.

DPP-om autoputa Bar Boljare data je prednost "kopnenoj varijanti". S obzirom da po planu etapne izgradnje autoputa, izgradnja dionice Bar -Podgorica nije prioritet, u DPP-u je predložena izrada potrebne dokumentacije koja bi se uvrstila kroz reviziju PPCG i DDP autoputa Bar Boljere u narednih 5 godina od usvajanja DPP-a, što još nije urađeno.

Prostornim planom posebne namjene Skadarsko jezero prednost se daje "kopnenoj varijanti" trase autoputa kroz zonu Skadarskog jezera. Urađeno je niz analiza i sagledavanja konflikta autoputa i svega onog što Skadarsko jezero opredjeljuje da ima status nacionalnog parka prije svega kroz Studiju predjela rađenu za potrebe ovog planskog dokumeta. Negativni uticaji "jezerske varijante" autoputa detaljno je razrađen u Studiji predjela, gdje je navedeno da u smislu implementacije namjena planiranih u usvojenim planovima najveći pritisak i konflikt u prostoru stvara koridor autoputa. Prolaskom koridora se gubi kvalitetno poljoprivredno zemljište, prirodni šumski predio sa higrofilnim masama, remete turistički predjeli i potencijali Virpazara i Vranjine, i remete vizure na cijelom potezu prolaska autoputa preko NP i zastitne zone. Planirani koridor autoputa dijelom prolazi kroz zaštićeno Emerald područje i zone II stepena zaštite prirode, što nije u skladu sa nacionalnom i međunarodnom regulativom zaštite prirode, tj. navodi se, da bi izgradnja autoputa imala veliki negativan uticaj na biodiverzitet jezera i ukupnu sliku predjela. Tako da, u cilju obezbjeđenja prirodne očuvanosti i nedirnutosti pejzaža NP, predlažemo kopnenu trasu auto puta, koja će takodje proizvesti negativan uticaj na predjele i pejzaž, ali evidentno u manjoj mjeri.

Koridor autoputa "kopnena varijanta", koji je implementiran u ovaj planski dokument preuzet je iz Separata sa urbanističko-tehničkim uslovima za izradu tehničke dokumentacije autoputa Bar-Boljare dionica Đurmani-Smokovac. Neophodno je izvršiti detaljnu analizu koridora autoputa na ovoj dionici kroz posebnu Saobraćajnu studiju koja bi obuhvatila i sve planerske aspekte.

Brza saobraćajnica

U planskom rješenju PPPN-a Obalnog područja ukazuje se na potrebu tehničkog preispitivanja mogućnosti prolaska trase „brze saobraćajnice” alternativnim koridorima. Razmatrana alternativna dionica trase za Jadransku magistralu za brzi motorni saobraćaj se ukršta sa planiranim autoputem Bar-Boljare u zoni izlaznog portala tunela Sozina.

Ovaj alternativni koridor je implementiran u predmetni plan, što je dovelo do manje korekcije planiranetrase autoputa u dijelu ukrštanja sa postojećim poluautoputem. Naime, ukrštanje ova dva putna pravca je pomjereno bliže postojećem tunelu Raš. Ukoliko bi se usvojilo alternativno rješenje brze saobraćajnice, kroz izradu tehničke dokumentacije bi trebalo preispitati varijante ukršanja planiranih putnih pravaca.

Magistralni i regionalni putevi

Mrežu postojećih i planiranih **magistralnih i regionalnih** puteva, u zoni zahvata, kao i u neposrednoj zoni zahvata plana na koju se oslanja mreža lokalnih i nekategorisanih puteva čini :

M -1 Debeli Brijeg (gr. sa Hrvatskom) - Meljine (raskrsnica sa M-12) - Lipci (raskrsnica sa M-8) - Kotor(raskrsnica sa R-1) - Krtolska raskrsnica (raskrsnica sa M-11) - Budva(raskrsnica sa M-10) - Petrovac(raskrsnica sa M-2) - Sutomore (raskrsnica sa M-1.1) – Bar – Ulcinj (raskrsnica sa R-22) - Vladimir (raskrsnica sa R-15) - Sukobin (granica sa Albanijom);

M – 2 Petrovac (raskrsnica sa M-1) - Sotonići - Virpazar1 (raskrsnica sa M-1.1) - Virpazar2(raskrsnica sa R-15) - Golubovci (obilaznica) - Podgorica1(raskrsnica sa M-3) - Podgorica2 (raskrsnica sa M-4) - Bioče(raskrsnica sa R-13) - Mioska (raskrsnica sa R-21) - Kolašin (raskrsnica sa R-13) - Mojkovac (raskrsnica sa R-10) - Slijepač most (raskrsnica sa R-11) - Ribarevina (raskrsnica sa M-5) - Bijelo Polje (obilaznica) - Barski most (gr. sa Srbijom);

M-10 Podgorica3 (raskrsnica sa M-3) - Cetinje (raskrsnica sa R-1) - Budva (raskrsnica sa M-1);

R – 15 Virpazar2 (raskrsnica sa M-2) -Ostros-Vladimir(raskrsnica sa M-1) . U planskom periodu ovaj regionalni put produžava se preko Rijeke Crnojevića do magistralnog puta Podgorica - Cetinje.

R – Golubovci - Tuzi (novi regionalni put – obaveza detaljnijeg prostornog i projektnog istraživanja trase)

Postojeći magistralni putevi u zoni zahvata plana su u relativno dobrom stanju uz poboljšanje mjera održavanja, zaštite i sanacije.

Regionalni put R-15 je potrebno rekonstruisati u cilju poboljšanja svih geometrijskih elemenata puta, sa adekvatnom širinom kolovaza koja odgovara ovom rangu puta. Put je neophodno projektovati sa računskom brzinom $V_r=40$ km/h.

U planskom periodu, neophodno je poboljšati mjere održavanja, zaštite i sanacije cjelokupne putne mreže.

Postojeću magistralnu i regionalnu putnu mrežu je potrebno rekonstruisati u smislu eliminisanja svih kritičnih tačaka. Rekonstrukcijom je potrebno prilagoditi osovinu i niveletu puta, konstruktivne elemente, kao i širinu i nosivost kolovozne konstrukcije eksploatacionim uslovima u cilju povećanja sigurnosti i bezbjednosti saobraćaja. Na kritičnim dionicama puta potrebno je izgraditi treću traku. Putni pojas je potrebno zaštititi izgradnjom galerija, stabilizacijom kosina, dograditi sisteme za odvodnjavanje i zaštitu voda i izvesti objekte za zaštitu od buke.

Jedna od kritičnih tačaka na koje je potrebno posebno se osvrnuti je priključenje u zoni Virpazara. Predmetni plan je preuzeo rješenje iz važećeg DSL-a Virpazar, gdje je planirano skretanje magistalnog puta na mjestu postojećeg priključenja, u dužini cca 500m. Regionalni put R-16 Virpazar – Ostros – Vladimir se u tom dijelu izmješta iz starog jezgra Virpazara tako što se planira nova trasa nasipom sa sjeveroistočne strane.

Lokalni putevi

Planirani razvoj i rekonstrukcija mreže lokalnih puteva obuhvata izgradnju, odnosno dogradnju i revitalizaciju putnih pravaca prema mogućnostima i inicijativama lokalnih zajednica.

Sve postojeće lokalne puteve je neophodno rekonstruisati u cilju revitalizacije i modernizacije tehničko - eksploatacionih karakteristika.

Lokalne puteve koji vode do ulaza u Nacionalni park (lokacije gdje su smješteni centri za posjetioce), kao i lokalni putevi koji vode do prostornih zona prepoznatih kao značajan turistički potencijal Skadarskog jezera projektovati sa računskom brzinom $V_r=40$ km/h (izuzetno $V_r=30$ km/h), i sa širinom kolovoza min. 5,5m. Prilikom projektovanja puteva moguće su izvjesne korekcije u odnosu na zadate parametre, ukoliko planirani put nije moguće izvesti po propisanim elementima zbog prostornih uslova, zaštite životne sredine, tehničkih, ekonomskih, ili drugih razloga. S obzirom da pojedine planirane zone ulaza u Nacionalni park neće u prvoj fazi realizacije ostvariti pune kapacitete, to je planom dopuštena fazna realizacija puteva. Put se u tom sličaju u prvoj fazi izvodi sa širinom kolovoza od 3,5m, sa mjestimičnim proširenjima koja će obezbijediti nesmetano odvijanje saobraćaja. Naravno, glavni projekat puta je neophodno uraditi tako da se uzdužni nagibi i situacioni plan projektuju poštujući date geometrijske parametre. U drugoj fazi kada planirana zona ostvari kapacitet koji zahtijeva veći intenzitet saobraćaja, pristupilo bi se rekonstrukciji puta u smislu proširenja kolovoza do 5,50m. Zastor ovih saobraćajnica je od asfalta.

Trasu planiranih lokalnih puteva je potrebno u najvećoj mjeri osloniti na postojeću mrežu lokalnih i nekategorisanih puteva. U trasiranju treba voditi računa da se ne naruše postojeće ambijentalne cjeline (šume, zemljišta visoke agrikulturne vrijednosti, prirodni rezervati, izvorišta voda, istorijske cjeline i sl.). Planirani put ne smije da postane vještačka prepreka koja remeti ustaljeni mikroklimat, tako da ekonomski faktor ne treba da bude presudan u izboru trase (npr. potrebno prednost dati vijaduktima u odnosu na nasipe u ambijentalno osjetljivom području).

Usled rekonstrukcija, izgradnje ili bilo kakvih intervencija na putevima na području Nacionalnog parka neophodno je na adekvatan način obezbijediti zaštitu izvora i vodnih slivova, kako tokom radova na putevima, tako i u eksploataciji, kao i zaštitu od voda koje se slivaju sa kolovoza, a koje treba evakuisati. Posebno treba naglasiti potrebu da se svi "ožiljci" u iskopima i nasipima nastali izgradnjom puta moraju sanirati zasađivanjem autohtonih travnih i žbunastih vrsta, uz primjenu najsavremenijih ekoloških postupaka.

SMJERNICE ZA IZGRADNJU I REKONSTRUKCIJU SAOBRAĆAJNICA

Svi putevi utvrđeni Planom su javni putevi i moraju se projektovati po propisima za javne puteve, uz primjenu odgovarajućih standarda (poprečni profil puta, situacioni i vertikalni elementi trase, elementi za odvodnjavanje, saobraćajna oprema, signalizacija).

Procedure izrade tehničko-investicione dokumentacije, kao i samo građenje saobraćajne infrastrukture, mora se sprovoditi u svemu prema važećoj zakonskoj regulativi.

Izgradnja i rekonstrukcija saobraćajnih površina vršiće se u skladu sa sledećim pravilima:

- na postojećim putevima primarne putne mreže (magistralni, regionalni i opštinski putevi), tamo gdje je to potrebno, neophodno je izvršiti revitalizaciju i modernizaciju tehničko-eksploatacionih karakteristika,
- širina kolovoza na planiranim magistralnim putevima je 7,7 m (bez izdignutih ivičnjaka) odnosno 7,0 m (sa izdignutim ivičnjacima), a na regionalnim putevima je 7,1 m (bez izdignutih ivičnjaka) odnosno 6,5 m (sa izdignutim ivičnjacima),
- širina kolovoza na postojećim i planiranim opštinskim putevima je 5,5 - 6,0 m,
- stajališta na magistralnim putevima moraju biti odvojena razdjelnim ostrvom od protočne saobraćajne trake,
- minimalna širina trotoara u naseljenim područjima iznosi 1,8 m,
- magistralni i regionalni putevi, kao i opštinski putevi koji prolaze kroz naselje, a koji su istovremeno i ulica u naselju, mogu se na zahtjev nadležnog organa opštine, razradom kroz odgovarajuću tehničku dokumentaciju, izgraditi kao ulica sa elementima koji odgovaraju potrebama naselja (širim kolovozom, trotoarima i sl.) kao i sa putnim objektima na tom putu koji odgovaraju potrebama tog naselja,
- regulaciona linija magistralnih i regionalnih puteva je udaljena min. 5,0 m od linije putnog pojasa puta,

- regulaciona linija opštinskih puteva je udaljena min. 1,0 m od linije putnog pojasa puta,
- pored javnih puteva, u naseljima ili van naselja ne mogu se graditi objekti, postavljati postrojenja, uređaji i instalacije u dijelu puta koji se zove zaštitni pojas, a prema važećem Zakonu o javnim putevima,
- širina zaštitnog pojasa sa svake strane javnog puta iznosi: pored magistralnih puteva je 20m, pored regionalnih puteva je 10m, a pored opštinskih puteva 5m,
- u pojasu kontrolisane izgradnje, za sve javne puteve, koji predstavlja površinu sa spoljne strane od granice zaštitnog pojasa koji je iste širine kao i zaštitni pojas, zabranjeno je otvaranje rudnika, kamenoloma i deponija otpada i smeća, izgradnja građevinskih i drugih objekata, kao i postavljanje postrojenja, uređaja i instalacija osim izgradnje saobraćajnih površina pratećih sadržaja javnog puta, kao i postrojenja, uređaja i instalacija koji služe potrebama javnog puta i saobraćaja na javnom putu,
- u zaštitnom pojasu javnih puteva mogu da se grade, odnosno paralelno postavljaju, vodovod, kanalizacija, toplovod kao i telekomunikacioni i elektro vodovi, instalacije, postrojenja i sl. na min. udaljenosti od 3,0 m od krajnje tačke poprečnog profila - nožice nasipa trupa ili spoljne ivice putnog kanala za odvodnjavanje a sve prema saobraćajno-tehničkim uslovima i saglasnosti upravljača javnog puta,
- ukrštanje instalacija (vodovoda, kanalizacije, toplovoda, kao i telekomunikacionih i elektro vodova, instalacija, postrojenja i sl.) sa magistralnim i regionalnim putevima mora da se izvodi uz sljedeće uslove: isključivo mehaničkim podbušivanjem ispod trupa puta, upravno na predmetni put u propisanoj zaštitnoj cijevi; zaštitna cijev mora biti postavljena na cijeloj dužini između krajnjih tačaka poprečnog profila puta uvećana za po 3,0 m sa svake strane; min. dubina predmetnih instalacija i zaštitnih cijevi od najniže gornje kote kolovoza do gornje kote zaštitne cijevi iznosi 1,35-1,5 m u zavisnosti od konfiguracije terena; min. dubina predmetnih instalacija i zaštitnih cijevi ispod putnog kanala za odvodnjavanje od kote dna kanala do gornje kote zaštitne cijevi iznosi 1,0-1,2 m; ukrštanje planiranih instalacija udaljiti od ukrštaja postojećih instalacija na min. 1,0 m,
- izgradnjom dijela puta ili putnog objekta ne smije se narušiti kontinuitet trase puta i saobraćaja na njemu,
- prilikom rekonstrukcije magistralnog puta, javno preduzeće nadležno za održavanje puta, dužno je da smanji broj raskrsnica ili priključaka opštinskih ili nekategorisanih puteva na državni put, na najmanji mogući broj, a u cilju povećanja kapaciteta i povećanja nivoa bezbjednosti saobraćaja na državnom putu,
- u zaštitnom pojasu sa direktnim pristupom na magistralne i regionalne puteve, dozvoljeno je graditi stanice za snabdijevanje motornih vozila gorivom, autoservise, objekte za privremeni smještaj onespoblijenih vozila, autobaze za pružanje pomoći i informacija učesnicima u saobraćaju sa priključcima u režimu uliv-izliv (desno-desno), a sve to na osnovu planskog dokumenta za navedene tipove objekata sagledanih, ako je potrebno, i u širem regionu od obuhvata predmetnog Plana,
- radovi na putevima ili u zaštitnom pojasu (prekopavanje, potkopavanje, bušenje, obaranje drveća, odnošenje drvene građe i drugog materijala i sl.), mogu da se izvode samo uz dozvolu javnog preduzeća koje upravlja putevima,
- priključivanje prilaznog na javni put vrši se prvenstveno njegovim povezivanjem sa drugim prilaznim ili nekategorisanim putem koji je već priključen na javni put, a na područjima na kojima ovo nije moguće priključivanje prilaznog puta vrši se neposredno na javni put i to prvenstveno na put nižeg reda,
- ograde, drveće i zasadi pored puteva podižu se tako da ne ometaju preglednost puta i ne ugrožavaju bezbjednost saobraćaja. Ograde, drveće i zasadi pored puteva se moraju ukloniti ukoliko se, prilikom rekonstrukcije ili rehabilitacije puta, dođe do zaključka da negativno utiču na preglednost puta i bezbjednost saobraćaja,
- na svim javnim putevima potrebno je postaviti saobraćajnu signalizaciju o zabrani prevoza i ispuštanja opasnih i štetnih materija, kao i drugih materija u količinama koje mogu trajno i u značajnom obimu da ugroze prirodna dobra (izvorišta vode, floru, faunu i sl.),
- duž javnih puteva potrebno je obezbijediti infrastrukturu za prikupljanje i kontrolisano odvođenje atmosferskih voda,
- reklamne table i panoi, oznake kojima se obilježavaju turistički objekti, natpisi kojima se obilježavaju kulturno-istorijski spomenici i spomen obilježja i drugi slični objekti, mogu da se postavljaju pored magistralnih i regionalnih puteva na udaljenosti od 7m od ivice kolovoza, odnosno pored opštinskih puteva na udaljenosti od 5m od ivice kolovoza,

- prateći putni objekti kao što su stanice za snabdijevanje gorivom, servisi za putnička vozila i autobuse i sl. moraju da zadovoljavaju higijensko-tehničke zahtjeve (neometan prilaz, protivpožarna zaštita) i dr.
- saobraćajnice izvoditi sa savremenim kolovoznim zastorom na adekvatnom donjem stroju, tamponu a u naseljenim područjima oivičiti ivičnjacima,
- pješačke površine (staze/trotoari) obavezno fizički izdvojiti, oivičiti ivičnjacima, u posebne površine zaštićene od motornog saobraćaja.

Stacionarni saobraćaj

Motorizovani saobraćaj biće omogućen do ulaznih punktova u Nacionalni park gdje se predviđa uređenje parking zona, pri čemu se ne smiju sjeći stabla i obavljati obimniji zemljani radovi. Motorno kretanje u zahvatu Nacionalnog parka od ulaznih punktova obavljaće se kontrolisano ili internim vozilima Nacionalnog parka.

Predviđene lokacije za parkiranje na ulaznim punktovima Nacionalnog parka, je moguće organizovati uvođenjem tzv. sistema "Park and Ride". Na parkiralištima koji funkcionišu u sistemu "Park and ride" se nudi jeftinija usluga parkiranja i organizovanog prevoza do ciljnih lokacija u Nacionalnom parku Skadarsko jezero. U cilju smanjenja zagađenja okoline moguće je organizovati prevoz vozilima koja ne zagađuju okolinu, npr. vozila na električni pogon, ili i različite vidove saobraćaja npr. biciklistički, jezerski saobraćaj i sl. Uvođenjem ovog sistema parkiranja kapaciteti parkirališta su bolje iskorišćeni a samo funkcionisanje saobraćaja, naročito u vrijeme sezone, je olakšano.

Planom su predviđene P+R zone na sledećim lokacijama:

- Podhum
- Berislavci
- Vranjina
- Ponari
- U zoni Rvaši – Karuč
- Na 2 lokacije u zoni Rijeke Crnojevića i pristana Lipovik
- Virpazar
- Godinje (parking manjeg kapaciteta)
- Murići
- Ckla

Kapaciteti površina za parkiranje putničkih vozila i autobusa na "kapijama" Nacionalnog parka usaglasice se sa turističkom ponudom, organizacijom i načinom prevoza.

U okviru turističkih lokaliteta, potrebno je takođe obezbijediti određeni parking prostor za posjetioce. Parking prostore treba raditi od prefabrikovanih elemenata beton-trava sa visokim rastinjem.

Sistem javnog prevoza putnika

Zhvaljujući svojoj specifičnosti i blizini opštinskih centara Podgorica, Bar i Cetinje, kao i i gradskih opština Golubovci i Tuzi, Nacionalni park Skadarsko jezero ima izvrsne predispozicije za organizovanje raznovrsnog sistema javnog prevoza putnika kao drumskim, tako i željezničkim i jezerskim saobraćajem. U planskom periodu potrebno je poboljšati sistem javnog prevoza putnika uvođenjem novih linija, shodno saobraćajnim zahtjevima, kao i povećanjem broja polazaka na postojećim. Autobuska stajalište, sem u postojećim naseljima i planiranim turističkim lokalitetima neophodno je planirati i na ulaznim punktovima Nacionalnog parka u okviru P+R zona. Ovakav prevoz treba forsirati na račun prevoza putničkim automobilima, da bi se smanjilo prisustvo vozila u Parku, smanjile površine za parkiranje, a samim tim i zagađenje.

Pješački i biciklistički saobraćaj

U cilju valorizacije ambijenta u granicama plana treba razvijati i realizovati mreže planinskih i panoramskih odnosno izletničkih, pješačkih, biciklističkih i jahačkih staza. Postojeća mreža pješačkih i biciklističkih staza je već markirana i uglavnom se pruža trasama postojeće mreže lokalnih i

nekategorisanih puteva. Na planiranim ulaznim punktovima u Nacionalni park neophodno je predvidjeti centre za izdavanje bicikla, biciklističke i planinarske opreme, kao i odgovarajući "info punkt". Postojeću mrežu pješačkih i biciklističkih staza neophodno je održavati, kao i prateću infrastrukturu (signalizacija, uređeni vidikovci, odmorišta, kutije sa pečatom i upisnim knjigama, skloništa, prelazi na vodotocima, uređeni vodoobjekti (česme, bunari, izvori...) i zaštitna oprema).

SMJERNICE ZA UREĐENJE PJEŠAČKIH I BIKIKLISTIČKIH STAZA

Izgradnja pješačkih i biciklističkih staza će se vršiti prema sledećim pravilima:

- minimalna širina panoramskih staza: biciklističkih, pješačkih, rekreativnih i sl. iznosi 1,8 m,
- pješačke i biciklističke staze imaju podloge i profile koji odgovaraju njihovoj namjeni, što će se utvrditi posebnim projektima i uz poštovanje uslova zaštite prirode i životne sredine. Ove staze treba maksimalno da koriste postojeće trase, sa minimalnim zemljanim radovima i obezbeđenim odvodnjavanjem, kako bi se sačuvalo tlo, ambijent i okruženje,
- pješačke staze potrebno je izgraditi, sa nadstrešnicama i sjedištima u čijoj izgradnji treba da se koriste prirodni materijali (drvo, kamen i sl.),
- podloge pješačkih staza i parkirališta mogu biti makadamske, asfaltne, razne vrste popločanja (kamen, behaton ploče, beton-trava ploče, itd.) u skladu sa namjenom prostora gdje se grade,
- položaj trasa pješačkih i biciklističkih staza i pratećih sadržaja moraju se razraditi odgovarajućim planskim dokumentom i tehničkom dokumentacijom,
- biciklističke i pješačke staze koje će se graditi uz postojeće javne puteve moraju da imaju širinu najmanje od 1,8 m,

Parkirališta za bicikla bi trebalo postaviti na svim ulaznim punktovima u okviru P+R zona kao i pored lokacija od interesa.

5.9.2. Jezerski saobraćaj

U planskom periodu neophodno je izraditi premjer dubina Skadarskog jezera i Navigacione mape, kako bi se stvorili uslovi za uspostavljanje plovni puteva i obilježavanje istih objektima plovne sigurnosti.

Planom je predviđena obnova, rekonstrukcijai dogradnjapristana i pristaništa za potrebe javnog i turističkog jezerskog saobraćaja, kao i obnova i rekonstrukcija malih ribarskih staništa za potrebe stanovnika naselja uz obalu.

Planirane su sledeće luke jezerskog saobraćaja:

- Pristani u funkciji javnog, turističkog i lokalnog prevoza – lokaliteti Vranjina, Rijeka Crnojevića, Virpazar, Donji Murići. Pristani bi bili aktivno tokom cijele godine.
- Privezišta u funkciji turističkog i lokalnog prevoza – lokaliteti Božaj, Podhum, Plavnica, Karuč, Dodoši, Pristan, Donje Krnjice, Bobovište, Ckla.

U Virpazaru sjeverno od hotela "13. jul" i 120m od vodotoka rijeke Oraoštice planirana je lokacija graničnog prelaza za međunarodni putnički jezerski saobraćaj. Za realizaciju luke sa međunarodnim prelazom potreban je značajan manipulativni prostor i prostor za objekte sa odgovarajućim uslovima saglasno "Uredbi o uslovima koje moraju da ispunjavaju luke razvrstane prema vrsti saobraćaja i namjeni" (Sl. list CG br. 20/11) i zahtjevima budućih korisnika luke.

U planskom periodu potrebno je uspostaviti plovni puti javni vodni saobraćaj Skadarskim jezerom do Skadra u Albaniji, i plovni put rijekom Bojanom, čime bi se obnovila ranija veza Skadarsko jezero - Jadransko more. Ove aktivnosti podrazumjevaju iznalaženje zajedničkog interesa sa Republikom Albanijom oko regulacije ovih plovni puteva, sa obilježavanjem objektima plovne sigurnosti i uspostavljanjem odgovarajućih službi.

5.9.3. Željeznički saobraćaj

U zoni zahvata Nacionalnog parka Skadarsko jezero nalazi se jedna željeznička stanica i to "Virpazar". Željeznička stanica „Virpazar“ je smještena na 800m od centra Virpazara, odnosno na cca

28km od Podgorice i cca 30km od Bara. Na ovoj stanici staju lokalni vozovi na relaciji Podgorica - Bar. U samoj zoni zahvata kao i u neposrednoj okolini nalaze se stajališta Zeta, Vranjina i Crmnica.

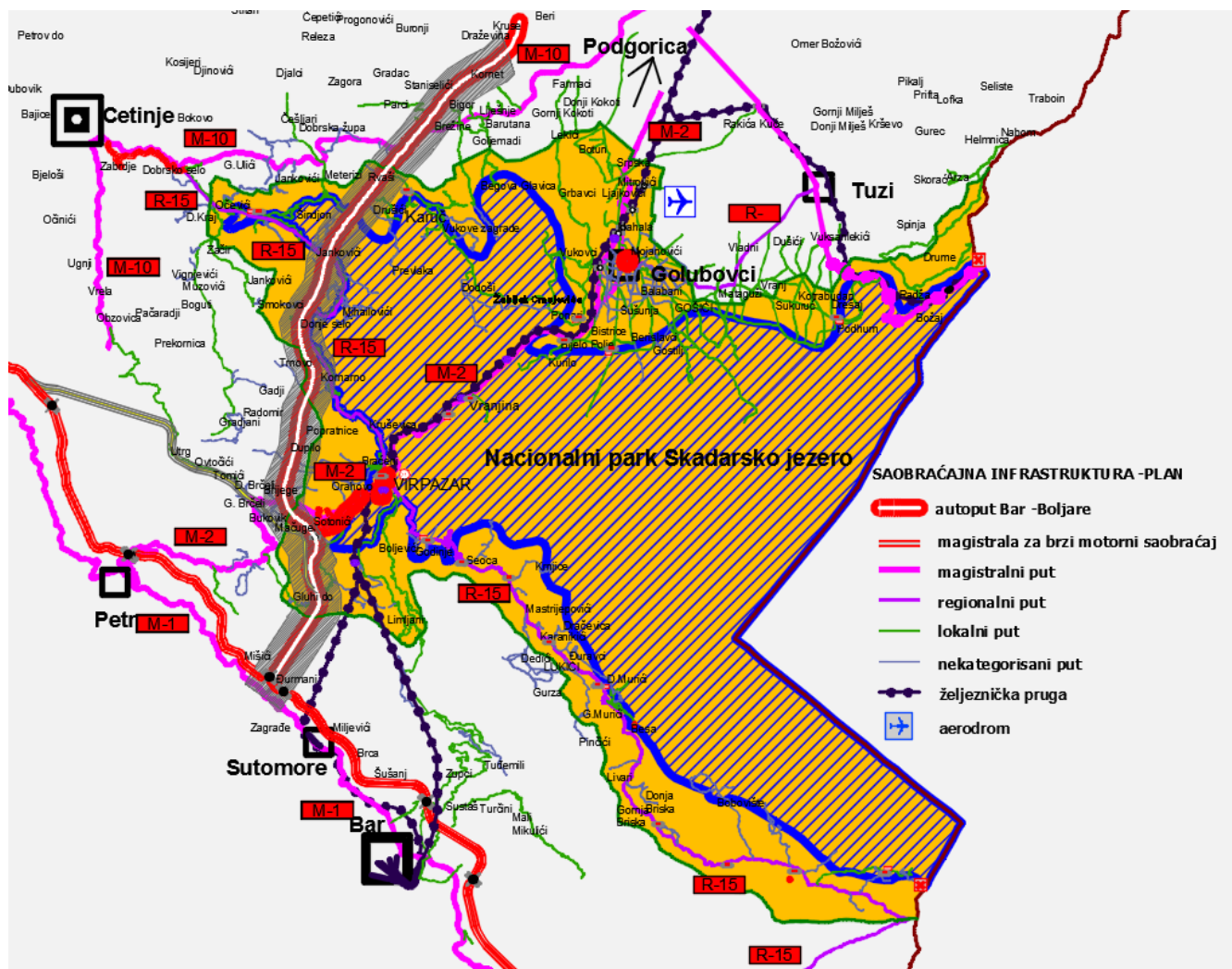
U planskom periodu je neophodno poboljšati saobraćajnu uslugu ovog vida saobraćaja u smislu povećanja linija lokalnog prevoza željezničkom prugom, približavanja ovog vida saobraćaja posjetiocima nacionalnom parku i rekonstrukcije postojećih željezničkih stanica i stajališta.

Postojeću željezničku stanicu je potrebno rekonstruisati u skladu sa tehničkim standardima i opremiti određenim sadržajima koji će upotpuniti turističku ponudu.

U PPPN-u za Obalno područje predviđeno je izmještanje dijela trase željezničke pruge duž koridora dolinom rijeke Željeznice, a zatim tunelom ispod Rumije, pa je ovo rješenje implementirano i u predmetni plan.

5.9.4. Vazdušni saobraćaj

U neposrednoj blizini NP "Skadarsko jezero" nalazi se međunarodni aerodrom Golubovci koji će se i dalje razvijati kao glavni međunarodni aerodrom (klase 4E), koji će opsluživati 60-70% ukupnog aviosaobraćaja i koji mora imati snagu da opsluži sve vidove vazdušnog saobraćaja, počev od redovnog, čarter, poslovne avijacije do prevoza robe.



5.10. Koncept razvoja tehničke infrastrukture

5.10.1. Hidrotehnički sistemi

SNABDIJEVANJE VODOM

Snabdijevanje higijenski ispravnom vodom za piće i za ostale potrebe, u dovoljnim količinama, sa potrebnim pritiskom tokom cijelog dana, neophodan je preduslov razvoja turističkih regiona i života naselja, gradova i ostalih područja.

Kod planiranja budućih vodovodnih sistema potrebno je obuhvatiti ona seoska naselja koja se, na ekonomski racionalan način, s obzirom na njihov prostorni položaj, mogu uključiti u postojeći organizovan sistem snabdijevanja vodom, ili za koje se mogu organizovati nezavisni sistemi, tzv. seoski vodovodi. Po Vodoprivrednoj osnovi, kriterijum za priključivanje seoskih naselja je da se prepumpavanjem voda sa izvorišta doprema do visine do 200 m iznad izvorišta. Takođe, Zakonom o vodama ("Sluzbeni list RCG", broj 27/07 i Sluzbeni list CG", br. 32/11, 48/15, 52/16, 55/16) propisano je da je jedinica lokalne samouprave "dužna da organizuje i obezbijedi javno vodosnabdijevanje na svojoj teritoriji za sva naselja veća od 200 stanovnika ili čija je prosječna godišnja potreba za vodom veća od 100 m³/ dan (1.16 l/s)."

Na područjima gdje je izgradnja javnih vodovoda daleko ispod praga rentabilnosti, potrebno je razmotriti alternativne načine snabdijevanja vodom s tim da na taj način dobijena voda ispunjava kvalitet vode za piće dat u zakonskoj regulativi.

Na planinskom prostoru, koji se razmatra, nema dostupnih pouzdanih podataka o izdašnostima registrovanih izvora, ili drugih potencijalnih vodnih resursa. U trenutku izrade ovog plana praktično jedinu orijentaciju pružaju lokacije izvora i izdašnosti, koje možemo naći u Kartama vodoobjekata 1:50.000 (KVO 50), iz 1988. godine.

U budućnosti je neophodno, da bilo kakve odluke o investicijama u planirane kapacitete prati NEPOSREDNO AKTIVIRANJE HIDROGEOLOŠKIH I DRUGIH RELEVANTNIH ISTRAŽIVANJA na predmetnim prostorima.

Sa Karata vodoobjekata 1:50 000 (KVO 50) Titograd 1, 2, 3 i 4, preuzeti su podaci o izvorištima vode u zahvatu Nacionalnog parka i u graničnoj zoni, i prikazani u Tabeli 1. Svako izvorište vode označeno je brojem u tabeli i na grafičkom prilogu.

Objašnjenja kolona u Tabeli 1:

- Izdašnost (m³/dan) – prosječne vrijednosti, na koje se može računati u redovnoj, trajnoj eksploataciji
- Zapremina objekta (m³) – podaci o zapremini za akumuliranje pijaće vode (rezervoari, cisterne, kopani bunari, jame i sl.)
- Dubina nivoa podzemne vode – prosječne vrijednosti mjerene do površine zahvata vode, izražene u cijelim metrima
- Uređenost izvorišta - K – objekat je kaptiran, solidno urađen i zaštićen, N – nekaptiran, neuređeno izvorište ili primitivno uređen objekat, nezaštićen
- Način zahvata vode – R – ručno zahvatanje vode iz objekta, M – mašinsko zahvatanje vode (motorna, električna crpka, hidrofor i sl.), V – zahvat vode za vodovodni sistem
- Način pristupa objektu – P – objektu se može prići samo pješke, TG – objektu se može prići samo tovarnim grlom, MV – objektu se može prići motornim vozilom

Tabela br. 1 Prikaz izvorišta vode i njihovih karakteristika u zoni zahvata PPPN NP Skadarsko jezero i u kontaktnoj zoni (KVO 50)

Broj na karti	Naziv	Izdašnost (m ³ /dan)	Prosječna izdašnost (l/s)	Zapremi na objekta (m ³)	Uređenost izvorišta	Način zahvata vode	Način pristupa objektu	Mogućnost zagađivanja	Da li je voda za piće
1	izvor	259.20	3.00		N	R	TG	ne	da
2	izvor	432.00	5.00		N	R	MV	ne	da
3	izvor	13,996.80	162.00		N	R	MV	ne	da
4	izvor	10,368.00	120.00		N	R	MV	da	da
5	izvori s. Vranjina	678.24	7.85		N	R	MV	ne	da
6	izvor	2,160.02	25.00	270	K	R	TG	ne	da
7	izvor	69.12	0.80		K	R	MV	ne	da
8	izvor	172.80	2.00		N	R	TG	ne	da
9	izvor	103.68	1.20		N	R	TG	ne	da
10	izvori s. Goljemadi	2,315.52	26.80		N	R	TG	da	da
11	izvori s. Goljemadi	48.38	0.56		N	R	TG	ne	da
12	izv. Livade	10.37	0.12		N	R	TG	ne	da
13	izv. Rvaši (8)	2,592.10	30.00		N	R	TG	ne	da
14	izvor	43.20	0.50		N	R	TG	ne	da
15	izvor	1.73	0.02		K	R	MV	ne	da
16	izvor	43.20	0.50		N	R	MV	da	ne
17	izvori s. Riječani	12.96	0.15		N	R	TG	ne	da
18	izvor	17.28	0.20		K	R	MV	ne	da
19	izvor	1.73	0.02		N	R	TG	ne	da
20	izvor	129.60	1.50	1	K	R	TG	ne	da
21	izvori Gagoši	19.01	0.22		K	R	MV	ne	da
22	izvor	17.28	0.20		N	R	TG	ne	da
23	izvor	967.68	11.20		N	R	TG	da	da
24	izvor	21.60	0.25		K	R	MV	ne	da
25	izvor	25.92	0.30		K	R	TG	ne	da
26	izvor	0.86	0.01		N	R	TG	ne	da
27	izvor	155.50	1.80		N	R	MV	ne	da
28	izvor	172.88	2.00	2	K	R	MV	ne	da
29	izvor	1,374.84	15.91		N	R	TG	ne	da
30	jama			780	N	R	TG	ne	da
31	izvori s. Orahovo	1,296.95	15.01		N	R	MV	ne	da
32	izvor	708.48	8.20		N	R	MV	ne	da
33	izvor	673.92	7.80		N	R	MV	ne	da
34	izvor s. Boljevići	1,105.92	12.80		K	R	MV	ne	da
35	izvor	276.48	3.20		K	R	MV	ne	da
36	izvor Goranjci	673.92	7.80		K	R	TG	ne	da
37	izvor Zabes	267.84	3.10		K	R	MV	ne	da
38	izvor	129.60	1.50		K	R	MV	ne	da
39	izvor	34.56	0.40		K	R	MV	ne	da

40	izvor	120.96	1.40	16	K	R	TG	ne	da
41	izvori Godinje (3)	1,296.00	15.00		K	R	MV	ne	da
42	izvor	864.00	10.00		N	R	MV	ne	da
43	izvor	302.40	3.50		N	R	TG	ne	da
44	izvor	112.30	1.30		N	R	MV	ne	da
45	vrulja Raduško oko	109 728. 00	1270.00		N	R	TG	ne	da
46	bunar			11	N	R	TG	da	da
47	izvor Biotsko oko	7,464.96	86.40		N	R	TG	ne	da
48	Sinjačke Vrulje - oicanje Biševinom	561,600.00	6,500.00		N				
49	zahvat Dodoši	129.6	1.50		K	V	TG	ne	da
50	zahvat za vodovod R. Crnojevića	172.8	2.00		K	V	TG	ne	da
51	zahvat za vodovod Očevići	28.51	0.33	10	K	V	MV	ne	da
52	izvor	83.2	0.96	18	K	R	TG	ne	da
53	izvor s. Mracelji (2)	47.52	0.55	75	K	R	TG	ne	da
54	izvori s. Riječani (4)	17.28	0.20		N	R	TG	ne	da
55	izvor	69.12	0.80	18	K	R	TG	ne	da
56	zahvat za vodovod Čukovići	103.68	1.20	5	K	V	MV	ne	da
57	izvor	1.73	0.02		N	R	TG	ne	da
58	izvor	17.28	0.20		N	R	TG	ne	da
59	izvor Njive (3)	610.08	7.06		N	R	MV	ne	da
60	izvor	69.12	0.80		N	R	MV	ne	da
61	izvor	43.20	0.50		K	R	TG	ne	da
62	izvor	1.73	0.02	45	K	V	MV	ne	da
63	izvor	4.32	0.05	30	K	R	MV	ne	da
64	izvor	1,296.00	15.00		N	R	TG	ne	da
65	izvor	155.50	1.80	1	K	R	MV	ne	da
66	zahvati Orahovo polje (5)	10,368.00	120.00		K	V	MV	ne	da
67	izvor	69.10	0.80		N	R	MV	ne	da
68	zahvat	1,296.00	15.00		K	V	MV	ne	da
69	izvor	388.8	4.5	24	K	R	MV	ne	da

GLAVNI GRAD PODGORICA

Kao što je rečeno u postojećem stanju, vodovodna infrastruktura za područje koje pripada gradskim opštinama Tuzi i Golubovci je u značajnoj mjeri izgrađena. Svi planirani rezervoarski prostori i primarni cjevovodi su izgrađeni, kao i veliki dio distributivne mreže.

U ovoj zoni planirana je samo izgradnja nedostajućih distributivnih cjevovoda, kao ogranka postojećeg sistema snabdijevanja vodom do svih poslojećih i planiranih sadržaja u zahvatu plana.

Naseljena mjesta ili turistički lokaliteti u zahvatu granice Nacionalnog parka, na teritoriji glavnog grada Podgorica su: Begova glavica, u Golubovcima: Vranjina, Ponari, Gostilj, Plavnica i u Tuzima: Podhum i Božaj.

Begova glavica je pokrivena distributivnim sistemom snabdijevanja vodom Lješanske nahije. Ovaj sistem trenutno nije u funkciji, ali je planirana njegova rehabilitacija i stavljanje u funkciju, što svakako opredjeljuje da se plan za snabdijevanja vodom ovog lokaliteta bazira na povezivanju na organizovan gradski sistem snabdijevanja pitkom vodom.

Ponari, Gostilj, Plavnica i Podhum se nalaze na krajevima ili su pokriveni distributivnom mrežom gradskog vodovodnog sistema.

Vranjina ima sopstveni, autonomni vodovodni sistem koji koristi vodu sa lokalnog izvorišta. Ovaj sistem je u procesu rekonstrukcije i pripreme za preuzimanje na upravljanje i održavanje od strane gradskog vodovodnog preduzeća.

Božaj je jedini lokalitet čije snabdijevanje vodom treba riješavati zahvatanjem sa novih izvorišta u priobalju jezera, koje tek treba istražiti, ili bušenjem bunara i izradnjom rezervoarskog prostora i potisnih i distributivnih cjevovoda do potrošača.

OPŠTINA BAR

U zahvatu granice Nacionalnog parka u opštini Bar nalaze se sledeća naseljena mjesta: **Kruševica, Dračevica, Virpazar, Komarno, Krnjice, Donji Murići, Besa, Bobovište i Ckla** i turistički lokaliteti: **Krnjice, Godinje, Raduš i Pristan**.

Virpazar ima izgrađen sistem snabdijevanja vodom koji je pod upravljanjem d.o.o. "Vodovod i kanalizacija" Bar. Pod upravom d.o.o. "Vodovod i kanalizacija" Bar nalaze se i vodovodni sistemi u naseljima Boljevići i Braćeni.

Godinje, Komarno i Bobovište imaju izgrađene autonomne sistema za snabdijevanje vodom. Za ove lokalitete potrebno je utvrditi tačno stanje u kome se nalazi sistem vodosnabdijevanja i svih objekata koji su u njegovoj funkciji. Prema tom stanju potrebno je planirati eventualnu rekonstrukciju ili dogradnju nedostajućih kapaciteta ili potrebnih proširenja postojeće distributivne mreže.

Svi ostali lokaliteti koji pripadaju opštini Bar: **Ckla, Donji Murići, Besa, Krnjice, Dračevica, Kruševica, Raduš i Pristan** nemaju izgrađene sisteme za snabdijevanje vodom.

Planirano je rješavanje ovog pitanja u sledećim varijantama: 1) iz realno mogućih novih izvorišta u priobalju jezera (koje tek treba istražiti); 2) zahvatanjem vode iz jezera i njenim lokalnim prečišćavanjem; 3) kompletiranjem postojećih sistema snabdevanja vodom iz lokalnih izvorišta o čijem postojećem stanju nema podataka. Do izgradnje uređenih vodovodnih sistema, snabdijevanje sadržaja vodom na ovom području obezbeđivaće se iz lokalnih izvora (uz unapređenje pojedinačnih vodovoda).

PRIJESTONICA CETINJE

U zahvatu granice Nacionalnog parka u prijestonici Cetinje nalaze se sledeća naseljena mjesta i turistički lokaliteti: **Žabljak Crnojevića, Dodoši, Prevlaka, Poseljani, Karuč, Šindjon, Jankovići, Rijeka Crnojevića i Mihajlovići**.

Rijeka Crnojevića, kao najveće naseljeno mesto ovog područja, ima izgrađen i uređen sistem za snabdijevanje vodom.

Na ovom području izgrađene sistem snabdijevanja pitkom vodom imaju još jedino sela **Mihailovići, Dodoši, Jankovići i Drušići**. Stanovništvo ovih sela vodom se snabdijeva i alternativno iz cisterni.

Postojeće vodovodne sisteme u nabrojanim selima potrebno je ispitati i prema tome planirati dalje intervencije u smislu rekonstrukcije i dogradnje nedostajućih kapaciteta i proširenja distributivne mreže kako bi se pokrili svi planirani kapaciteti u zahvatu Nacionalnog parka.

Za ostale lokalitete: **Žabljak Crnojevića, Prevlaka, Poseljani, Karuč i Šindjon** planirano je iskorišćavanje novih izvorišta u priobalju jezera, koje tek treba istražiti, bušenje i opremanje bunara ili zahvatanje vode iz jezera i njeno lokalno prečišćavanje, kao i izgradnja autonomnih sistema za snabdijevanje vodom svake od pojedinačnih lokacija (rezervoari, potisni i distributivni cjevovodi sa pratećim objektima).

KANALIZACIJA OTPADNIH VODA

Na područjima gdje je izgradnja javnih kanalizacionih sistema daleko ispod praga rentabilnosti potrebno je razmotriti alternativne načine sakupljanja, odvođenja i prečišćavanja otpadnih voda uz uslov da prečišćene otpadne vode u pogledu kvaliteta ispunjavaju uslove za upuštanje otpadnih voda u prirodni recipijent date u zakonskoj regulativi.

GLAVNI GRAD PODGORICA

PUP-om Podgorica na području gradskih opština Golubovci i Tuzi definisani su prostori za izgradnju postrojenja za prečišćavanje otpadnih fekalnih voda. U Gradskoj opštini Golubovci planirana su dva postrojenja čiji kapacitet iznosi 12.000 ES, dok u Gradskoj opštini Tuzi jedan kapaciteta, takođe, 12.000 ES.

S tim u vezi za naseljena mjesta ili turističke lokalitete u zahvatu NP Skadarsko jezero: **Ponari, Gostilj, Podhum i Plavnica** potrebno je planirati izgradnju sistema za kanalisanje otpadnih voda koji će se priključiti na planirane gradske kanalizacione sistema u Golubovcima i Tuzima, a time i na planirana PPOV u ovim gradskim opštinama. Do izgradnje gradskih kanalizacionih sistema, pojedinačni objekti mogu za evakuaciju otpadnih voda koristiti individualne uređaje za biološko prečišćavanje otpadnih voda ili pojedinačne i grupne nepropusne septičke jame, uz organizovano pražnjenje od strane nadležne opštinske komunalne službe. Takav način evakuacije otpadnih voda primjenjivaće se i u naseljenom dijelu ovog područja na kome nije planirana izgradnja kanalizacionog sistema. Efluent iz uređaja za biološko prečišćavanje otpadnih voda treba da bude u skladu sa Direktivom o prečišćavanju gradskih otpadnih voda (91/271/EEC).

Naseljena mjesta i turistički lokaliteti u zoni granice nacionalnog parka, za koje je planirano individualno rješavanje pitanja otpadnih voda su: **Begova glavica, Božaj i Vranjina**.

Jedini objekat, u ovoj zoni, koji je pokušao da riješi problem prečišćavanja i ispuštanja otpadnih voda je objekat na Vranjini u kome je smještena uprava Nacionalnog parka i restoran "Jezero". Međutim ovaj uređaj je često van funkcije ili neispravan, te ga je potrebno rekonstruisati i osposobiti za rad.

OPŠTINA BAR

Virpazar ima igraden sistem za kanalisanje otpadnih voda sa postrojenje prečišćavanje prije ispuštanja u jezero. S obzirom na lokaciju i godinu izgradnje, PPOV naselja Virpazar je potrebno rekonstruisati u skladu sa Direktivom o prečišćavanju gradskih otpadnih voda (91/271/EEC).

Sva ostala naseljena mjesta opštine Bar koja se nalaze u granici Nacionalnog parka nemaju kanalizacionu infrastrukturu. Planirana je izgradnja novih lokalnih sistema kanalizacije za fekalne vode uz izgradnju lokalnih postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda. Efluent iz ovakvih postrojenja treba da bude u skladu sa Direktivom o prečišćavanju gradskih otpadnih voda (91/271/EEC). Do izgradnje lokalnih kanalizacionih sistema, pojedinačni objekti mogu za evakuaciju otpadnih voda koristiti individualne uređaje za biološko prečišćavanje otpadnih voda ili pojedinačne i grupne nepropusne septičke jame, uz organizovano pražnjenje od strane nadležne opštinske komunalne službe.

PRIJESTONICA CETINJE

Rijeke Crnojevića ima organizovan sistem sakupljanja otpadnih voda i njihovog prečišćavanja prije ispuštanja u prirodni recipijent Rijeku Crnojevića.

Sva ostala seoska područja prijestonice Cetinje u zoni granice Nacionalnog parka treba da riješe pitanje otpadnih voda, putem pojedinačnih i grupnih nepropusnih septičkih jama, uz organizovano pražnjenje od strane nadležne opštinske komunalne službe ili izgradnjom individualnih postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda. Efluent iz ovakvih postrojenja treba da bude u skladu sa Direktivom o prečišćavanju gradskih otpadnih voda (91/271/EEC).

Generalni zaključak za tretman otpadnih voda iz postojećih i planiranih sadržaja u granicama NP Skadarsko jezero

Naseljena mjesta i turistički lokaliteti za koje je planirano da sakupljaju i tretiraju otpadne vode putem individualnih, autonomnih sistema potrebno je da izgrade kanalizacione sisteme i postrojenja za

prečišćavanje otpadnih voda. Ova postrojenja treba da budu izgrađena u skladu sa Direktivom o prečišćavanju gradskih otpadnih voda (91/271/EEC). Ovom Direktivom se definišu maksimalno dozvoljene koncentracije polutanata za ispuštanje prečišćenih otpadnih voda u površinske vode, u zavisnosti od njihove osjetljivosti. Područje Skadarskog jezera se mora smatrati kao izuzetno senzitivno područje, te se stoga kao referentne moraju uzeti u obzir maksimalno dozvoljene koncentracije za ukupan azot (15 mg/l N) i fosfor (2 mg/l P).

Potrebno je takođe ispitati rad postojećih PPOV, konstantno pratiti kvalitet efluenta i reagovati u slučajda isti nije u skladu sa zakonskom regulativom.

S obzirom na prirodne uslove ovog nacionalnog parka, jedan od načina prečišćavanja otpadnih voda koji bi se uspješno mogao primjeniti na ovom području za manja naselja i koji se kroz ovaj plan preporučuje za primjenu, je **fitodepuracija**, tj. prečišćavanje otpadne vode uz pomoć biljaka.

U naseljima do 5000 stanovnika i bez značajno razvijene industrije izgradnja konvencionalnih uređaja za prečišćavanje otpadnih voda skupa je i neprihvatljiva. Prihvatljivije je rješenje izgradnja uređaja koji koriste prirodne procese prečišćavanja otpadnih voda. Uređaji za prečišćavanje u prirodnim uslovima su podzemna filtracija, lagune, oksidacijski kanali i vještačke močvare ili biljni uređaji. Biljni uređaji za prečišćavanje otpadnih voda su prirodna alternativa konvencionalnim tehničkim metodama za prečišćavanje otpadnih voda. Prirodni procesi prečišćavanja voda oduvijek su se odvijali u rijekama, jezerima, vodotocima i močvarama, a ekosastavi u kojima dominiraju vodene biljke najproduktivniji su. Upotreba biljnih uređaja u porastu je u svjetskim razmjerama. Biljni uređaji prečišćavaju sve otpadne vode, a najviše služe za prečišćavanje kućnih otpadnih voda manjih naselja, farmi, turističkih naselja, prečišćavanje procjedne vode iz odlagališta otpada, za rekultivaciju korita rijeka i kanala te tercijarno prečišćavanje otpadnih voda, prečišćavanje otpadnih voda manjih fabrika s organski onečišćenom otpadnom vodom (prečišćavanje otpadnih voda prehrambene i tekstilne industrije).

Prednosti izgradnje biljnih uređaja: niski troškovi izgradnje, niski troškovi rada, djeluju kao prirodni – zeleni proces, dobro se uklapaju u okolinu i osiguravaju život na staništu, osiguravaju prečišćavanje otpadnih voda za manja naselja, mogu biti izgrađeni od lokalnih materijala i saditi se autohtonim biljkama. Nedostaci biljnih uređaja u odnosu na konvencionalne: veća potreba za zemljišnom površinom, povoljan pad terena, veća osjetljivost prema anaerobnim stanjima.

Biljni uređaji za prečišćavanje otpadnih voda prihvatljiv su i ekonomski opravdan način zaštite voda i prirode uopšte, jer nemaju veliku potrošnju energije i koriste procese koji se i inače odvijaju u prirodi, čime podržavaju održivi razvitak. Takođe, ekološki su prihvatljivi jer biljke obrađuju otpadne vode, svojim izgledom se uklapaju u prirodnu okolinu i često postaju staništa životinja.



Slika : Izgled biljnog uređaja za prečišćavanje otpadnih voda, Prud, Hrvatska

REGIONALNI VODOVOD

U postojećem stanju dat je opis regionalnog vodovodnog sistema, kao i zone zaštite izvorišta Bolje sestre. Kontinentalni dio ovog sistema je izveden i u planiranom stanju potrebno je predvidjeti samo

njegovu zaštitu. U tom, prilikom izrade projekata koji ulaze u zonu zaštite izvedenih i planiranih cjevovoda regionalnog vodovoda potrebno je pridržavati se sledećih uslova:

- Niveletu saobraćajnice koja prolazi preko regionalnog vodovoda projektovati tako da je nadsloj od vrha cijevi do donje ivice konstrukcije puta minimalno 120cm, pri čemu se konstrukcijom puta smatra sloj šljunčanog tampona od 30cm sa slojem asfalta zavisno od kategorije puta. Ukoliko nije moguće postići navedene uslove u pogledu položaja nivelete saobraćajnice, potrebno je predvidjeti betonsku zaštitu iznad cjevovoda regionalnog vodovodnog sistema.
- Ukoliko dođe do ukrštanja trase cijevi atmosferske i fekalne kanalizacije sa trasom izgrađenog Regionalnog vodovoda, potrebno je da, na mjestu ukrštanja sa regionalnim vodovodom, cijev atmosferske ili fekalne kanalizacije prolazi ispod cjevovoda regionalnog vodovoda, sa minimalnom udaljenošću cijevi od 50cm u visinskom smislu.
- U slučaju da kanalizaciona cijev na mjestu ukrštanja prolazi iznad cjevovoda regionalnog vodovoda, kanalizacioni kolektor je potrebno postaviti u zaštitnu cijev minimalne dužine 2m i zapuniti prostor oko kanalizacione cijevi vodonepropusnim materijalom. Minimalno rastojanje cijevi regionalnog vodovoda i zaštitne cijevi je 30cm u visinskom smislu.
- U slučaju ukrštanja vodovodne cijevi i cijevi regionalnog vodovoda potrebno je da rastojanje između cijevi bude najmanje 30cm u visinskom smislu.
- U slučaju da trasa kanalizacionih ili vodovodnih cijevi na pojedinim dionicama ne može biti smještena van navedenog zaštitnog pojasa regionalnog vodovoda, i mora se postaviti na bližem rastojanju od navedenog (udaljenost od ose cjevovoda regionalnog vodovoda 2m), ili je potrebno vršiti iskop u zaštitnom pojasu regionalnog vodovoda, potrebno je u projektu predvidjeti rješenje za zaštitu rova i stabilnosti regionalnog vodovodnog sistema.
- Minimalna udaljenost regionalnog vodovoda od elektro i telefonskih kablova je 0,5 m i to u horizontalnom smislu bez obzira na visinski položaj elektro kabla. U slučaju ukrštanja minimalno rastojanje u vertikalnom smislu je 0,5m.
- U blizini regionalnog vodovoda može se saditi samo cvijeće i žbunasti zasadi, a ni u kom slučaju ne smiju biti zasađena stabla velikog korijena da ne bi došlo do oštećenja cjevovoda usljed bujanja korijenskog dijela stable.
- Zabranjuje se promjena nadsloja iznad cjevovoda koja može uticati na otežani pristup cjevovodu za potrebe održavanja. Takođe, zabranjuje se trajno uklanjanje zaštitnog sloja zemljišta iznad i oko cjevovoda.
- Potrebno je zabraniti svaku nekontrolisanu eksploataciju pijeska i šljunka iz korita rijeke Morače, koja bi mogla dovesti do ugrožavanja samog izvorišta Bolje sestre i kvaliteta vode na istom.
- U daljoj projektnoj dokumentaciji potrebno je navesti da je izvođenje radova u zaštitnom pojasu regionalnog vodovoda moguće jedino u prisustvu predstavnika JP „Regionalni vodovod Crnogorsko primorje“.

GRAVITIRAJUĆI KANALIZACIONI SISTEMI OPŠTINA KA SLIVU SKADARSKOG JEZERA KAO NAJVEĆI ZAGAĐIVAČI

PODGORICA

Novo Postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda sa kompletnim tretmanom kanalizacionog mulja u Podgorici.

Projekat podrazumijeva izgradnju novog PPOV-a sa kompletnim tretmanom kanalizacionog mulja, kapaciteta 275.000 ekvivalentnih stanovnika i smješten je neposredno uz Kombinat aluminijuma Podgorica. Prostorno planska dokumentacija „Industrijska zona – Kombinat aluminijuma Podgorica“ u Podgorici, dodatno je definisala lokaciju budućeg Postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda.

U toku 2012. godine završene su aktivnosti na izradi Dokumenta od strane Radnog tima, koji su sačinjavali eksperti iz više oblasti vezanih za prečišćavanje otpadnih voda, a odnosi se na tehnološki proces na novom postrojenju za prečišćavanje otpadnih voda. Navedeni **Dokument sa preporukama elemenata za izbor optimalnog tehničko- tehnološkog procesa na PPOV-a, postrojenju tretmana kanalizacionog mulja i postrojenju za zbrinjavanje obrađenog mulja** usvojen je od strane Upravnog odbora JP „Vodovod i kanalizacija“ i prezentovan je odbornicima u Skupštini Glavnog grada. Dokument je usvojen i od strane Skupštine i predstavljaće osnovu za izradu buduće tenderske dokumentacije.

Osnovne preporuke koje su se našle u ovom Dokumentu vezane za kvalitet prečišćavanja voda odnose se na ispunjavanje strožijih parametara od standarda Evropske Unije, prvenstveno sa nižim

vrijednostima fosfora (P) i azota (N) i njihove koncentracije u odnosu na maksimalno dozvoljene, koje su predviđene kriterijumima Evropske Unije za osjetljiva područja. Ovo ima za cilj potpuno očuvanje recipijenata rijeke Morače, Skadarskog jezera i vodoizvorišta Bolje sestre.

Tender za projektovanje, izgradnju i finansiranje postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda (PPOV), postrojenja za preradu mulja (PPM), postrojenja za spaljivanje mulja (PSM) i kanalizacione mreže za Podgoricu, koji je bio raspisan krajem 2013. godine, poništen je u cjelosti jer nije bilo nijedne ispravne ponude, odnosno ponude koja je u skladu sa traženim uslovima datim u tenderskoj dokumentaciji.

Jedna od najvećih prepreka za realizaciju ovog projekta je obezbjeđenje finansijskih sredstava. U toku su razgovori sa predstavnicima Njemačke razvojne banke (KFW) u cilju otklanjanja ove prepreke.

Neophodna je realizacija sledećih projekata:

- Izgradnja mreže primarnih kolektora (prva i druga faza) u dužinio od 32.5 km (prema planu aktivnosti d.o.o. „Vodovod i kanalizacija“ Podgorica rok za realizaciju ovog projekta je 2019. godina)
- Izgradnja mreže sekundarnih kolektora L=10 km (prema planu aktivnosti d.o.o. „Vodovod i kanalizacija“ Podgorica rok za realizaciju ovog projekta je 2017. godina)
- Izgradnja novog sistema za prečišćavanje otpadnih voda i tretman kanalizacionog mulja (prema planu aktivnosti d.o.o. „Vodovod i kanalizacija“ Podgorica rok za realizaciju ovog projekta je 2020. godine)
- Izgradnja manjih PPOV sa pripadajućom kolektorskom mrežom za područja gradskih opština Golubovci i Tuzi (prema planu aktivnosti d.o.o. „Vodovod i kanalizacija“ Podgorica rok za realizaciju ovog projekta je 2020. godina)
- Izgradnja sistema predtretmana otpadnih voda iz industrije prije ispuštanja u gradski kanalizacioni sistem. Posebno se preporučuje da svako industrijsko postrojenje, koje produkuje veće količine otpadnih voda, ima vlastito postrojenje za preciscavanje otpadnih voda, pri čemu komunalne otpadne vode i iz ovih objekata mogu biti povezane na gradski/javni kanalizacioni system.

CETINJE

Potrebno je rekonstruisati kanalizacioni sistem Cetinja tako da se mješoviti kanalizacioni sistem pretvori u separatan kanalizacioni sistem. Na području grada Cetinja ne postoji postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda.

Izrađena je Studija izvodljivosti za izgradnju PPOV i glavnog kolektora. Urađen je idejni projekat za izradu postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda i kanalizacionu mrežu u Prijestonici Cetinje. U toku su preliminarne aktivnosti na izradi tenderske dokumentacije za izbor projektanta i izvođača radova na izgradnji PPOV.

U toku je izvođenje radova na izgradnja kanalizacione mreže u Prijestonici Cetinje, a završetak se očekuje u 2016. godini.

U okviru izgradnje kanalizacionog sistema sa postrojenjem za prečišćavanje otpadnih voda ovog urbanog centra neophodno je uraditi sledeće:

- Završetak izgradnje kanalizacione mreže u Prijestonici Cetinje
- Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda

NIKŠIĆ

Trajno rješenje problema otpadnih voda iz industrije bi bila **izgradnja kanalizacije za industrijske otpadne vode za svaki industrijski subjekat zasebno, kao i izgradnja sistema za pred-tretman gdje bi se industrijskeotpadne vode prerađivale i ulivale u gradski kanalizacioni sistem.**Projekatovano Postrojenje za prečišćavanje gradskih komunalnih otpadnih voda nije predviđeno za tretman otpadnih voda iz industrije.

Procjena uticaja na životnu sredinu, koja je dio Glavnog projekta Postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda Nikšić, zaključuje da je Postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda sagrađeno da suzbije efekte zagađenja prouzrokovane od gradskih otpadnih voda koje utiču na životnu sredinu. Generalni uticaj Postrojenja je zadovoljavajući. Uticaj Postrojenja uključuje suzbijanje nepogodnosti i opasnosti za ljudsko zdravlje u određenoj sredini i poboljšanje kvaliteta primaoca - rijeka Zeta.

U maju 2011. god. potpisan je ugovor između opštine Nikšić i španskog konzorcijuma "Aqualia/Hidroterm" za projektovanje i izgradnju postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u opštini Nikšić. Radovi su završeni 2016. Godine i postrojenje pušteno u probni rad I fazu testiranja..

U okviru izgradnje kanalizacionog sistema sa postrojenjem za prečišćavanje otpadnih voda ovog urbanog centra neophodno je uraditi sledeće:

- Završetak probnog rada i testiranja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda
- Izgradnja nedostajućih kanalizacionih kolektora na teritoriji grada
- Izgradnja kanalizacije za industrijske otpadne vode i sistema za predtretman tih voda prije ispuštanja u gradski kanalizacioni sistem. Posebno se preporučuje da svako industrijsko postrojenje, koje proizvodi veće količine otpadnih voda, ima vlastito postrojenje za prečišćavanje otpadnih voda, pri čemu komunalne otpadne vode i iz ovih objekata mogu biti povezane na gradski/javni kanalizacioni sistem

DANILOVGRAD

Usvojenim Generalnim urbanističkim planom iz 2008.god., na lokaciji „Landže“ je predviđena izgradnja PPOV i definisana trasa za izgradnju kanalizacione mreže. Obzirom da je lokacija za izgradnju PPOV u privatnom vlasništvu, opština Daniloovgrad je sagledala i predložila izmjenu lokacije za izgradnju PPOV a koja će i dalje biti na potezu Landža. Izmijenjena lokacija za izgradnju PPOV je razrađena novom prostorno planskom dokumentacijom. Nakon definisanja trase za izgradnju kanalizacione mreže pripremljena je finalna verzija Idejnog rješenja za izgradnju PPOV i kanalizacione mreže na osnovu kojeg je izrađena tenderska dokumentacija.

Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda i rehabilitacija kanalizacione mreže u opštini Daniloovgrad je projekat sa zatvorenim finansijskom konstrukcijom. Pripremljen je nacrt tenderske dokumentacije za projektovanje i izvođenje radova na rehabilitaciji kanalizacione mreže i nacrt tenderske dokumentacije za projektovanje i izgradnju PPOV, od strane firme VHS Brno iz Češke.

U okviru izgradnje kanalizacionog sistema sa postrojenjem za prečišćavanje otpadnih voda ovog urbanog centra neophodno je uraditi sledeće:

- Rehabilitacija kanalizacione mreže
- Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda
- Izgradnja zasebnih kanalizacionih sistema sa postrojenjima za prečišćavanje otpadnih voda iz poljoprivrednih i industrijskih objekata

PROCJENA VRIJEDNOSTI IZGRADNJE HIDROTEHNIČKE INFRASTRUKTURE U ZONI ZAHVATA NP SKADARSKO JEZERO

VODOVOD	
Izgradnja komplet vodozahvata sa crpnom stanicom i pratećom opremom (bušenje i opremanje bunara, kaptiranje izvora i sl.)	Ukupno (€)
Božaj	20,000.00
Žabljak Crnojevića	20,000.00
Prevlaka	30,000.00
Poseljani	30,000.00
Karuč	20,000.00
Šinđon	20,000.00
Ckla	40,000.00
Besa	40,000.00
Donji Murići	50,000.00
Dračevica	20,000.00
Krnjice	40,000.00
Kruševica	20,000.00
Raduš i Pristan	40,000.00
Izgradnja rezervoara	Ukupno (€)
Božaj	25,000.00
Žabljak Crnojevića	30,000.00
Prevlaka	30,000.00

Poseljani	25,000.00
Karuč	25,000.00
Šinđon	25,000.00
Ckla	35,000.00
Besa	25,000.00
Donji Murići	55,000.00
Dračevica	25,000.00
Krnjice	25,000.00
Kruševica	15,000.00
Raduš i Pristan	30,000.00
Izgradnja cjevovoda (potisni i distributivni)	Ukupno (€)
Božaj	100,000.00
Žabljak Crnojevića	100,000.00
Prevlaka	100,000.00
Poseljani	110,000.00
Karuč	110,000.00
Šinđon	90,000.00
Ckla	120,000.00
Besa	100,000.00
Donji Murići	300,000.00
Dračevica	90,000.00
Krnjice	250,000.00
Kruševica	30,000.00
Raduš i Pristan	200,000.00

UKUPNO VODOVOD (€)	2,460,000.00
---------------------------	---------------------

KANALIZACIJA	
Izgradnja kompletnog kanalizacionog sistema sa autonomnim uređajima za prečišćavanje otpadnih voda	Ukupno (€)
Begova glavica	146,400.00
Vranjina	1,265,750.00
Ponari	896,700.00
Gostilj	558,150.00
Podhum	1,070,550.00
Božaj	122,000.00
Žabljak Crnojevića	244,000.00
Dodoši	423,950.00
Prevlaka	321,000.00
Poseljani	60,000.00
Šinđon	73,200.00
Jankovići	73,200.00
Komarno	51,850.00
Ckla	495,000.00
Besa	141,000.00
Donji Murići	1,152,500.00
Bobovište	753,350.00
Dračevica	18,300.00
Krnjice	277,550.00
Kruševica	3,050.00

Godinje	213,500.00
Raduš i Pristan	122,000.00

UKUPNO FEKALNA KANALIZACIJA (€)	8,483,000.00
---------------------------------	--------------

5.10.2. Elektroenergetska infrastruktura

Ciljevi razvoja elektroenergetske infrastrukture su neposredno vezani za ukupne ciljeve razvoja i definisani su kroz zahtjeve za podmiranjem postojećih potreba i stvaranjem uslova za buduće potrebe NP Skadarsko jezero. Osnovni cilj razvoja elektroenergetske mreže je:

- da potrošači dobijaju kvalitetnu električnu energiju;
- sigurnost napajanja potrošača električnom energijom;
- da tehničke karakteristike prenosnih i distributivnih vodova budu takve da se prekidi u snabdijevanju energijom svedu na najmanju mjeru;
- da potrošnja električne energije bude u tolerantnim granicama i da se vodi takva politika cijena električne energije da se ona što manje troši, a da se koriste drugi vidovi energije za potrebe potrošača;
- da se smanje gubici električne energije.

Načela urbanističkog i prostornog planiranja el. energetske mreže, svode se na zadovoljavanje opštih ciljeva razvoja urbanih cjelina.

Stoga, planirani:

- privredni, društveni i demografski rast,
- prirodne mogućnosti za razvoj koje utiču na gustinu stanovanja i koeficijent izgradjenosti,
- porast društvenog i ličnog standarda,
- poboljšanje ekonomskih uslova življenja,
- zadovoljavanje potrebe neposrednih korisnika gradskog prostora kao i poboljšanje standarda urbane opreme, poboljšanje standarda stanovanja i poboljšanje komunalnog standarda

uzrokuju :

- povećanje opterećenja (postojećih direktnih potrošača i distributivnih sistema);
- priključenjem novih direktnih potrošača kao i novih distributivnih sistema i
- zahtjev za povećanjem opšte sigurnosti i kvaliteta funkcionisanja sistema.

Koncepcija razvoja elektroenergetskog sistema podrazumijeva:

- izgradnju novog elementa mreže;
- jačanje postojećih elemenata prenosne mreže (rekonstrukcije i povećanje kapaciteta);
- podešavanje sistema zaštite i njihovo osavremenjavanje;
- promjenu topologije mreže i
- stalno praćenje i primjenu novih tehnoloških rješenja.

Elektroenergetski sistem treba da se razvija na takav način da predstavlja osnovu za ukupan privredni razvoj, kao i da snabdijevanje električnom energijom bude bezbjedno i dovoljno u svim oblastima i naseljima u zahvatu NP Skadarsko jezero Takođe treba da ispuni i međunarodne preporuke i standarde u pogledu sigurnosti snabdijevanja električnom energijom.

Razvoj energetske infrastrukture treba da slijedi realizaciju ciljeva prostornog razvoja, ekološke zaštite okoline i prostornog planiranja u ovom zahvatu.

Razvoj i korišćenje infrastrukturnih sistema (proizvodnja, prenos, distribucija i upotreba energije) treba sprovoditi u skladu sa principima i kriterijumima održivog razvoja, naročito kada bi mogli da proizvedu neželjene posljedice sa dugoročnim negativnim efektima.

Obezbijediti povećanje energetske efikasnosti u svim segmentima korišćenja energije (saobraćaj, domaćinstva, industrija i privreda).

Unapređenje sistema za prenos i distribuciju električne energije, kako bi se značajno smanjili gubici.

Razvijanje malih sistema centralizovanog snabdijevanja toplotnom energijom za stambena i poslovna područja.

Za vodove prenosa i distribucije zahvatu ovog planapotrebnno je postojeće koridore i lokacije sačuvati od drugih zahtjeva i korišćenja koje su u suprotnosti ili ometaju predviđenu upotrebu.

Uzimajući u obzir postojeće stanje el.energetskih objekata, potrebnu vršnu snagu, rast potrošnje el.energije u planskom periodu, kako bi se obezbijedilo kvalitetno i sigurno napajanje potrošača u zahvatu PPPNP Skadarsko jezero i zadovoljile razvojne potrebe, za naredni planski period, a u skladu sa razvojnim planovima EPCG, Strategijom razvoja energetike Crne Gore do 2030. godine, važećim planskim dokumentima opština Podgorica, Bar i Cetinje planirano je sledeće:

- Izgradnja TS 110/35 kV Golubovci – 2 x 20 MVA;

- Rekonstrukcija TS 35/10 kV Golubovci u 2 x 12,5 MVA, umjesto postojeće 1 x 8 MVA;
- Izgradnja vazdušnog voda 110 kV TS 110/10 kV Podgorica 5- TS 110/35/10 kV Golubovci Al-Fe 1x240/40 mm² po fazi, dužine 10 km.
Dalekovod je do KAP-a na stubovima zajedno sa DV 110 kV TS 110/10 kV Podgorica 5- KAP, a od TS 35/10 kV Gornja Zeta do skretanja ka TS 110/35/10 kV Golubovci na stubovima zajedno sa DV 35 kV TS 35/10 kV Gornja Zeta - TS 110/35/10 kV Golubovci, od skretanja ka TS 110/35/10 kV Golubovci do TS 110/35/10 kV Golubovci na stubovima zajedno sa budućim DV 110 kV TS 110/35 kV Virpazar - TS 110/35/10 kV Golubovci;
- Izgradnja vazdušnog voda 110 kV TS 110/35 kV Virpazar- TS 110/35/10 kV Golubovci, Al-Fe 1x240/40 mm² dužine 11 km;
- Izgradnja vazdušnog voda 110 kV TS 110/35/10kV Golubovci, -TS 110/10 (20) kV Tuzi Al-Fe 1x240/40mm² po fazi, dužine 8 km;
- Izgradnja dalekovoda 110 kV Virpazar-Ulcinj
- Izgradnja voda 35 kV TS 35/10 kV Gornja Zeta - TS 110/35/10 kV Golubovci. Vod je do skretanja ka TS 110/35/10 kV Golubovci vazdušni Al-Fe 1x240/40 mm² na stubovima zajedno sa DV 110 kV TS 110/10 kV Podgorica 5 - TS 110/35/10 kV Golubovci. Od skretanja ka TS 110/35/10 kV Golubovci do TS 110/35/10 kV Golubovci vod je kablovski 35 kV 3 x XHE 49-A 1x240/25. Ukupna dužina voda je 1,3 km;
- Izgradnja voda 35 kV TS 35/10 kV Virpazar - TS 110/35/10 kV Golubovci;
Vod je do skretanja ka TS 110/35/10 kV Golubovci vazdušni Al-Fe 1x240/40 mm², na stubovima zajedno sa DV 110 kV TS 110/35 kV Virpazar - TS 110/35/10 kV Golubovci; - Od skretanja ka TS 110/35/10 kV Golubovci do TS 110/35/10 kV Golubovci vod je kablovski 35 kV 3 x XHE 49-A 1x240/25. Ukupna dužina voda 15 km.
- Izgradnja dijela KV 35 kV TS 220/110/35 kV Podgorica 1 – TS 35/10 kV Gornja Zeta.
Novi kabl 35 kV, 3 x XHE 49-A 1x240/25, dužine 8,5 km postavlja se samo u dijelu od sadašnje TS 35/10 kV Ljubović do TS 35/10 kV Gornja Zeta. Nakon ukidanja TS 35/10 kV Ljubović (Prema PUP-u Podgorica), na njenom mjestu će se formirati rasklopno postrojenje 10 kV i ostvariće se direktna veza dva segmenta KV TS 220/110/35 kV Podgorica 1 – TS 35/10 kV Gornja Zeta (prvog: TS 220/110/35 kV Podgorica 1 – TS 35/10 kV Gornja Zeta i drugog: od sadašnje TS 35/10 kV Ljubović do TS 35/10 kV Gornja Zeta).
- Demontaža TS 35/0,4 kV Vranjina 2-Manastir, 1x0,1MVA.
- Demontaža DV 35 kV TS 220/110/35 kV Podgorica 1 – TS 35/10 kV Gornja Zeta;

Nadzemna elektroenergetska mreža nazivnog napona od 1 do 400kV izvodi se u vidu nadzemnih elektroenergetskih vodova koji podrazumijevaju skup svih dijelova koji služe za nadzemno vođenje provodnika koji prenose i razvođe električnu energiju: provodnici, zaštitna užad, zemljovodi, uzemljivači izolatori, nosači, konzole, stubovi i temelji prema Pravilniku o tehničkim normativima za izgradnju nadzemnih i podzemnih elektroenergetskih vodova napona od 1kV do 400kV (»Službeni list SFRJ«, broj 65/88 i »Službeni list SRJ«, broj 18/92).

Orijentacione površine za planiranje i projektovanje objekata elektroenergetske infrastrukture su: TS 110 kV: 2 – 3 ha i TS 35kV: 1 ha.

Prilikom lociranja i izgradnje dalekovoda poštovati sledeće uslove:

- trase dalekovoda ne smiju voditi preko objekata sa zapaljivim i eksplozivnim materijalom;
- nije dozvoljeno vođenje dalekovoda preko nadzemnih objekata u kojima se nalazi lako zapaljiv materijal (skladišta benzina, ulja, eksploziva i sl.). Na prolazu pored navedenih objekata horizontalna sigurnosna udaljenost jednaka je visini stuba uvećanoj za 3m, a mora iznositi najmanje 15m;

Prilikom izgradnje elektroenergetskih vodova voditi računa kod ukrštanja sa drugim objektima tehničke infrastrukture (telekomunikacioni vodovi, magistralni i regionalni putevi, željezničke pruge i postrojenja).

U slučaju izgradnje elektroenergetskih vodova preko stambenih i javnih površina treba obezbijediti minimalnu sigurnosnu visinu i minimalnu sigurnosnu udaljenost od pomenutih objekata prema Pravilniku o tehničkim normativima za izgradnju nadzemnih i podzemnih elektroenergetskih vodova napona od 1kV do 400kV (»Službeni list SFRJ«, broj 65/88 i »Službeni list SRJ«, broj 18/92). Sigurnosne visine i sigurnosne udaljenosti date iz čl.100 do čl.224 ovog pravilnika odnose se na vodove nazivnog napona do 110kV. Sigurnosne visine i sigurnosne udaljenosti povećavaju se u odnosu na sigurnosne visine i sigurnosne udaljenosti za nazivni napon 110kV i to:

- za 0,75 m –za vodove nazivnog napona 220kV;
- za 2,00m – za vodove nazivnog napona 400kV.

Smatra se da vod prelazi preko zgrade i kad je rastojanje horizontalne projekcije najbližeg provodnika u neotklonjenom položaju od zgrade manje od 3,00m za vodove nazivnog napona do 20kV i manje od 5,0 m za vodove nazivnog napona većeg od 20kV, prema čl.103 navedenog pravilnika. Stoga, vođenje vodova preko zgrada koje služe za stalan boravak ljudi može se izvesti ako su zadovoljeni uslovi iz čl.104 do 108 navedenog pravilnika.

Ukoliko se iz nekih opravdanih razloga mora graditi u blizini navedenih dalekovoda 400kV, 220kV, 110kV, 35kV i 10kV, potrebno je pribaviti saglasnost od nadležnog JP na elaborat da su zadovoljeni uslovi iz navedenog pravilnika, a elaborat treba da uradi ovlaštena projektantska organizacija za takve poslove.

Smjernice za izradu planova:

- U gradskom području novoplanirane TS 10/0,4 kV treba izvoditi prema tehničkoj preporuci TP-1b „Distributivna transformatorska stanica DTS - EPCG 10/0,4 kV“, donesenim od strane Sektora za distribuciju - Podgorica „Elektroprivrede Crne Gore“, AD – Nikšić.
- Trafostanica je montažno-betonska sa srednjenaponskim postrojenjem u SF6 tehnologiji sa stepenom izolacije 24 kV. U posebnom slučaju, trafo-stanica se može ugraditi i u objekat.
- Trafo-stanica treba da bude bar jedan put prolazna na strani srednjeg napona, u smislu potrebe zadovoljenja kriterijuma (n-1) gdje god je to moguće i opravdano.
- Trafo-stanica ce se izvoditi za snage 630 kVA, 2 x 630 kVA, 1000 kVA i 2 x 1000kVA, kao i 400 kVA, u zavisnosti od potreba konzuma, a u smislu smanjenja gubitaka.
- Primarni namotaj transformatora 10 kV treba da bude prespojiv na napon 20 kV.
- U seoskom području novoplanirane TS 10/0,4 kV treba izvoditi kao stubne.
- Srednjenaponska oprema STS treba da bude sa stepenom izolacije 24 kV.
- Primarni namotaj transformatora 10 kV treba da bude prespojiv na napon 20 kV .
- Mreže srednjeg napona 10 kV u gradskom području treba izvoditi u konceptu otvorenih prstenova. Mreža se izvodi sa podzemnim jednožilnim kablovima XHE 49 A ,240 mm², sa stepenom izolacije 24 kV.
- Mreže srednjeg napona 10 kV u seoskom području treba izvoditi kao radijalne. Mreže se izvode kao nadzemne sa stepenom izolacije 24 kV.
- NN mreža u gradskom području izvodi se isključivo kao kablovska radijalnog tipa, bez rezervi, podzemno i nadzemno (SKS). U slučajevima kada se radi o potrošačima od posebnog značaja, preporučuje se prstenasta niskonaponska mreža.
- Osvjetljenje saobraćajnica treba da zadovolji propisane fotometrijske parametre date evropskim standardom EN.

Procjena vrijednosti izgradnje elektrotehničke infrastrukture u zoni zahvata NP Skadarsko jezero

Naziv objekta	Jed.mjere	količina	Cijena
Izgradnja TS 110/35 kV Golubovci, 2 x 20 MVA	kom	1	4.500.000,00 Eur
Rekonstrukcija TS 35/10 kV Golubovci 2 x 12,5 MVA, umjesto postojeće 1 x 8 MVA	kom	1	2.000.000,0 Eur
Izgradnja vazdušnog voda 110 kV Al-Fe 1x240/40 mm	km	30.3	2.600.000,0 Eur
Izgradnja voda 35 kV (kablovski vod)	km	23.5	490.000,0 Eur
Demontaža TS 35/0,4 kV Manastir	kom	1	20.000,0 Eur
Demontaža DV 35 kV	km	1.4	10.000,0 Eur
Ukupno:			9.620.000,0 Eur

5.10.3. Mjere energetske efikasnosti

Poboljšanje energetske efikasnosti posebno se odnosi na: ugradnju ili primjenu: niskoenergetskih zgrada, unapređenje uređaja za klimatizaciju i pripremu tople vode korišćenjem solarnih panela za zagrijavanje, unaprijeđenje rasvjete upotrebom izvora svjetla sa malom instalisanom snagom (LED, štedne sijalice ili HPS za spoljašnje osvjjetljenje), korišćenje fotonaponskih panela, koncepte inteligentnih zgrada (upravljanje potrošnjom energije glavnih potrošača s jednog centralnog mjesta).

Kada su u pitanju obnovljivi izvori energije, posebno treba naglasiti potencijalnu primjenu energije direktnog sunčevog zračenja.

Na osnovu klimatskih parametara se može zaključiti da ovo područje spada u područja sa povoljnim osnovnim parametrima za moguće korišćenje energije neposrednog sunčevog zračenja.

Sunčeva energija se kao neiscrpan izvor energije u zgradama koristi na tri načina:

1. pasivno-za grijanje i osvjjetljenje prostora,
2. aktivno- sistem kolektora za pripremu tople vode,
3. fotonaponski paneli za proizvodnju električne energije.

Na ovom području postoje mogućnosti za sva tri načina korišćenja sunčeve energije – za grijanje i osvjjetljavanje prostora, grijanje vode (klasični solarni kolektori) i za proizvodnju električne energije (fotonaponski paneli).

Korišćenje solarnih kolektora se preporučuje kao mogućnost određene uštede u potrošnji električne energije, pri čemu se mora povesti računa da ne budu u koliziji sa karakterističnom tradicionalnom arhitekturom i lokalnim ambijentom.

Za proizvodnju električne energije pomoću fotonaponskih panela, potrebno je uraditi prethodnu sveobuhvatnu analizu tehničkih, ekonomskih i ekoloških parametara.

5.10.4. Elektronske komunikacije

Ciljevi i zadaci razvoja elektronske komunikacione infrastrukture

S obzirom da su implementacija novih tehnika i tehnologija, liberalizacija tržišta i konkurencija u sektoru elektronskih komunikacija preduslovi za razvoj elektronskih komunikacija, povećanje broja servisa, njihovu ekonomsku i geografsku dostupnost, bolju i veću informisanost, kao i brži razvoj privrede i opštine u cjelini, planski cilj jeste da se obezbijede smjernice za pravilno planiranje i građenje elektronske komunikacione infrastrukture koja će zadovoljiti zahtjeve više sadašnjih i potencijalnih operatora elektronskih komunikacija, koji će građanima ponuditi kvalitetne savremene elektronske komunikacione usluge po ekonomski povoljnim uslovima, kao i zadovoljiti potrebe organa lokalne samouprave.

Planom se predviđa koncepcija i izgradnja takvog telekomunikacionog sistema koji je u skladu sa današnjim stanjem i budućim razvojem telekomunikacija u svijetu.

Potrebno je u narednom periodu, što je moguće više, na svim potezima na kojima će se planirati izgradnja novih saobraćajnica ili pak rekonstrukcija postojećih, kao i na potezima na kojima će se graditi nova ili rekonstruisati postojeća elektronska komunikaciona infrastruktura, postavljati elektronsku komunikacionu infrastrukturu baziranu na optičkim kablovima različitih kapaciteta i optičkim sistemima prenosa.

U skladu s novim trendovima, prednost treba dati razvoju širokopojsnih mreža (žičnih i bežičnih).

Očekuje se postavljanje novih širokopojsnih digitalnih komutacija sa digitalnim pretplatničkim vodovima, čime će integrisana digitalna mreža prerasti u univerzalnu digitalnu mrežu sa integrisanim službama koja će, uz primjenu kablovske tehnike prenosa sa optičkim vlaknima, omogućiti sasvim nove usluge (videofonija, kablovska televizija, stereofonski radio kanali, muzička biblioteka, telemetrija, telesignalizacija, telekomande, konverzija glas tekst, sporoanalizirajuća televizija, pisanje na daljinu medicinske dijagnostike i sl.).

Da bi se takva mreža mogla ponuditi, u narednom periodu neophodno je preduzeti sledeće mjere pri planiranju i izgradnji elektronske komunikacione infrastrukture:

- digitalne elektronske komunikacione čvorove približiti što više korisnicima,
- u pristupnim elektronskim komunikacionim mrežama sve više primjenjivati optičke kablove,
- skratiti pristupne bakarne mreže, gdje god je to moguće, na najviše 1,5km, kako bi mogle da prihvate širokopojsne usluge i nastojati da se iste zamijene optičkim kablovima, gdje god je to moguće,
- svakom elektronskom komunikacionom čvoru obezbijediti radni i rezervni optički put, sa automatskim prebacivanjem, obzirom da će se sve više prenositi podaci preko istih.

Strateški koncept razvoja elektronske komunikacione infrastrukture

Strateški koncept razvoja elektronske komunikacione infrastrukture ima za cilj da omogući pristup savremenim elektronskim komunikacionim uslugama, kako stanovništvu područja, tako i svim turistima i ostalim povremenim posjetiocima.

Takođe, treba uzeti u obzir i potrebe lokalne samouprave na ovom području, tj. potrebno je uspostaviti

organizaciju elektronske komunikacione infrastrukture koju zahtijeva savremeno informatičko društvo. Polazeći od navedenih opštih ciljeva, definišu se sledeći pojedinačni ciljevi i zadaci.

1. U oblasti fiksne telefonije

Kod gradnje novih infrastrukturnih objekata potrebno je zaštititi postojeću elektronsku komunikacionu infrastrukturu.

Potrebno je obezbijediti koridore za elektronske komunikacione kablove duž svih postojećih i novih saobraćajnica.

Gradnju, rekonstrukciju i zamjenu elektronskih komunikacionih sistema izvoditi po najvišim tehnološkim, ekonomskim i ekološkim kriterijumima.

Prilikom izgradnje elektronske komunikacione infrastrukture, treba se pridržavati važećeg Pravilnika o tehničkim i drugim uslovima za projektovanje, izgradnju i korišćenje elektronske komunikacione mreže, elektronske komunikacione infrastrukture i povezane opreme u objektima („Službeni list Crne Gore" broj 41/15) i Pravilnika o uslovima za planiranje, izgradnju, održavanje i korišćenje elektronskih komunikacionih mreža, elektronske komunikacione infrastrukture i povezane opreme („Službeni list Crne Gore" br. 59/15 i 39/16).

Graditi primarne elektronske komunikacione kablove i kućne instalacije, u tehnologiji FTTx, koje bi omogućavale korišćenje naprednijih servisa čije se pružanje tek planira i koje bi omogućavale dalju modernizaciju elektronskih komunikacionih mreža, bez potrebe za izvođenjem dodatnih radova

Graditi nove elektronske komunikacione čvorove, gdje god za istima bude potrebe.

Rekonstruisati i osavremenjivati sadašnje elektronske komunikacione čvorove i mreže, gdje god za tim bude potrebe, sa povećanjem broja priključaka širokopojasne komutacije

Graditi novu elektronsku komunikacionu kanalizaciju i proširivati postojeću, na svim lokacijama gdje za tim bude potrebe.

2. U oblasti mobilne telefonije

Uvođenje novih tehnologija i usluga u mobilnoj telefoniji zahtijeva znatno gušće raspoređene bazne stanice nego do sada, kao i određene tehnološke promjene na postojećim baznim stanicama.

U vezi s tim, neophodna je izgradnja većeg broja baznih stanica mobilne telefonije, MMDS sistema, WiFi tačaka, u skladu sa planovima operatora.

Izvršna je i potreba da se do nekih linkovskih čvorišta dovedu i optički kablovi.

U ovoj fazi planiranja, definisane su dvije lokacije za koje su interesovanje pokazala sva tri mobilna operatera, na osnovu iskazanih zahtjeva.

To su lokacije Debeli Rt i Virpazar Željeznička stanica.

Osim ove dvije za koje su pokazali interesovanje, iako je gotovo sigurno da će se pojaviti i dodatna interesovanja mobilnih operatera, u ovom momentu nije moguće potpuno precizno definisati tačne lokacije za postavljanje novih baznih stanica, jer one prevashodno zavise od provajdera takvih usluga i njihovih mjerenja, kao i od zahtjeva za realizaciju konkretnih projekata, a moguće je da se pojave i novi zahtjevi mobilnih operatera u ovom smislu.

Takvim zahtjevima lokalne uprave treba da izađe u susret..

Potrebno je, kao što je to i urađeno, dati smjernice i tehničke zahtjeve lokalnim upravama za izdavanje urbanističko- tehničkih uslova za projekte ove vrste.

Planirano stanje mobilne telefonije na području PPPN, prikazano je u sljedećem prilogu.

RBS Debeli Rt	42°	15'	50.89"N	19°	06'	32.68"E
RBS Virpazar Željeznička stanica	42°	14'	22.70"N	19°	05'	00.99"E

Prilog: Mobilna telefonija – Planirane lokacije

3. U oblasti radio difuzije

Na teritoriji PPPN NP Skadarsko jezero, u skladu sa državnim strategijama, koje su usvojene na tom polju, graditi savremene sisteme za prenos radio i TV signala i izvršiti potpunu digitalizaciju prenosa.

4. Izgradnja tzv. "opštinskih teleinformatičkih sistema"

Posebnu pažnju posvetiti izgradnji posebnih, tzv. "opštinskih teleinformatičkih sistema", koji treba da

budu okosnica i ključna podrška razvoja budućeg informatičkog društva i elektronske uprave.

Ovakav teleinformatični sistem treba da poveže sjedište opštine sa svim lokacijama od bitnog interesa za opštinsku upravu kao što su: komunalna preduzeća, razni opštinski sekretarijati, MUP RCG, Direkcija za nekretnine, telekomunikacioni operateri, turistički operateri, zdravstvene i turističke ustanove, školske ustanove i dr.

Za funkcionisanje ovog sistema potrebna je dobra i savremena telekomunikaciona infrastruktura, a najkvalitetnije rješenje je da se sve lokacije navedenih državnih organa, javnih preduzeća i dr. U zoni ovog PPPN, povežu optičkim kablovima.

Kako većina nabrojanih u pojedinim opštinama, imaju sjedišta uglavnom u užem gradskom jezgru, to je moguće iste ekonomično povezati sopstvenim optičkim kablovima (u vlasništvu opština).

Izgradnjom opštinskih teleinformatičkih sistema, na napred prikazani način, i njihovim centralizovanim povezivanjem na internet preko optičke veze sa velikim propusnim opsegom, ostvarit će se ekonomičan i pouzdan sistem opštinskih informacionih sistema koji bi povezali sve navedene subjekte, u različite sisteme na nivou Opštine ili Republike i njihovu integraciju u jedinstvene opštinske i republičke informacione sisteme.

Smjernice i mjere za realizaciju razvoja elektronske komunikacione infrastrukture

- Izradama PPPN, a takođe i izmjenama postojećih i izradama novih planskih dokumenata: DUP-a, UP-a i LSL-a, kod gradnje novih infrastrukturnih objekata, obavezno zaštititi postojeću elektronsku komunikacionu infrastrukturu.
- Istovremeno obezbijediti koridore za postavljanje nove elektronske komunikacione infrastrukture duž svih postojećih i novih saobraćajnica.
- Gradnja, rekonstrukcija i zamjena elektronskih komunikacionih sistema mora se izvoditi po najvišim tehnološkim, ekonomskim i ekološkim kriterijumima.
- Prilikom izgradnje elektronske komunikacione infrastrukture, pridržavati se važećeg Pravilnika o tehničkim i drugim uslovima za projektovanje, izgradnju i korišćenje elektronske komunikacione mreže, elektronske komunikacione infrastrukture i povezane opreme u objektima („Službeni list Crne Gore" broj 41/15) i Pravilnika o uslovima za planiranje, izgradnju, održavanje i korišćenje elektronskih komunikacionih mreža, elektronske komunikacione infrastrukture i povezane opreme („Službeni list Crne Gore" br. 59/15 i 39/16).
- Graditi primarne elektronske komunikacione kablove i kućne instalacije, u tehnologiji FTTx, koje bi omogućavale dalju modernizaciju elektronskih komunikacionih mreža, bez potrebe za izvođenjem dodatnih radova.
- Graditi nove elektronske komunikacione čvorove, gdje god za istima bude potrebe.
- Rekonstruisati i osavremenjivati postojeće elektronske komunikacione čvorove i mreže, gdje god za tim bude potrebe, sa povećanjem broja priključaka širokopojasne komutacije.
- Graditi novu elektronsku komunikacionu kanalizaciju i proširivati postojeću, na svim lokacijama gdje za tim bude potrebe.
- Graditi savremene sisteme za prenos radio i TV signala.
- Graditi nove bazne stanice za potrebe mobilne telefonije, MMDS sistema, WiFi tačaka i dr., u skladu sa planovima operatora.
- Prilikom određivanja detaljnog položaja baznih stanica mora se voditi računa o njihovom ambijentalnom i pejzažnom uklapanju i pri tome treba izbjeći njihovo lociranje na javnim zelenim površinama u središtu naselja, na istaknutim reljefnim tačkama koje predstavljaju panoramsku i pejzažnu vrijednost, prostorima zaštićenih djelova prirode i sl.
- Gdje god visina antenskog stuba, u vizualnom smislu ne predstavlja problem (mogućnost zaklanjanja i skrivanja), preporučuje se da se koristi jedan antenski stub za više korisnika.
- Postavljanjem antenskih stubova ne mijenjati konfiguraciju terena i zadržati tradicionalan način korišćenja terena.
- Za vizualnu barijeru prostora antenskog stuba, u zavisnosti od njegove lokacije, koristiti šumsku ili parkovsku vegetaciju.
- Graditi optičke spojne kablove do novih i postojećih linkovskih čvorišta.
- Trase planirane elektronske komunikacione kanalizacije potrebno je uklopiti u trase trotoara ili zelenih površina, jer bi se u slučaju da se kablovska okna rade u trasi saobraćajnice ili parking prostora, morali ugraditi teški poklopci sa ramom i u skladu sa tim uraditi i ojačanje okana, što bi bilo neekonomično.
- Elektronsku komunikacionu kanalizaciju koja je planirana u naselju, kao i kablovska okna, izvoditi u svemu prema planovima višeg reda, važećim propisima u Crnoj Gori i preporukama bivše ZJ PTT iz ove oblasti.
- Obaveza budućih investitora planiranih objekata jeste da, u skladu sa Tehničkim uslovima

koje izdaje nadležni elektronski komunikacioni operater ili organ lokalne uprave, od postojećih i novoplaniranih kablovskih okana, projektima za pojedine objekte u zoni obuhvata definišu način priključenja svakog pojedinačnog objekta.

- Kablovsku kanalizaciju pojedinačnim projektima treba predvidjeti do samih objekata.

Predmjer i predračun materijala i radova za izgradnju elektronske komunikacione infrastrukture

1. Fiksne telekomunikacije

Br.	A/ MATERIJAL	Jedinica	Količina	Jedinična cijena	Ukupna cijena E
1.	PVC cijev Ø 110/3,2 mm dužine 6 m	kom	53500.00	12.50	668,750.00
2.	Gumene brtve za nastavljjanje PVC cijevi Ø 110/3,2 mm	kom	53500.00	0.20	10,700.00
3.	PVC uvodnica Ø 110/3,2 mm duž. 0,5m	kom	21000.00	2.50	52,500.00
4.	PVC držač odstojni 110/2	kom	53500.00	0.80	42,800.00
5.	Čep za zatvaranje cijevi Ø 110/3,2 mm	kom	6000.00	1.50	9,000.00
6.	PTT traka za upozorenje	m	80000.00	0.10	8,000.00
7.	Laki tk poklopac sa ramom (min. nosivosti 50 kN)	kom	1500.00	175.00	262,500.00
	Ukupno:				1.054,250.00
Br	B/ TK KANALIZACIJA	Jedinica	Količina	Jedinična cijena	Ukupna cijena E
1.	Trasiranje - određivanje trase rova nove i postojeće kanalizacije i lociranje postojećih i novih okana prije iskopa	m	80000.00	0.10	8,000.00
2.	Izrada kablovske tk kanalizacije od PVC cijevi sa opisom radova: -ručni iskop rova sa razupiranjem; -nasipanje donjeg sloja pijeska d=10 cm, -polaganje PVC cijevi, -nasipanje pijeska između cijevi; -nasipanje zaštitnog sloja pijeska d=10 cm, -zatrpavanje rova u slojevima sa nabijanjem, -postavljanje pozor trake; -uređenje trase sa utovarom i odvozom viška materijala:				
	za 2,3,4 i 6xPVCØ110mm	m	80000.00	12.00	960,000.00
	Ukupno:				968,000.00
Br	C/ KABLOVSKA OKNA	Jedinica	Količina	Jedinična cijena	Ukupna cijena E
1.	Izrada AB okna unutrašnjih dimenzija 1,60x1,40x1,90m: ručni iskop rupe za okno,odvoz šuta na deponiju,izrada okna(d=15cm(zidova,donje i gornje ploče)) sa ugradnjom lakog tk poklopca sa ramom i podešavajućih konzola prema prilogu (rad+materijal bez lakog tk poklopca sa ramom)	kom	1500.00	680.00	1.020,000.00
	Ukupno:				1.020,000.00

	Sveukupna cijena 1:			3.042,250.00
--	----------------------------	--	--	---------------------

2. Mobilne komunikacije

br		jedinica	količina	jedinična cijena	ukupna cijena e
1.	izrada bazne stanice mobilne telefonije sva tro mobina operatora sa svim potrebnim pripremim, građevinskim i montaznim radovima i neophodnim materijalom	kom	6.00	20,000.00	120,000.00
ukupno:					120,000.00

	sveukupna cijena 2:			120,000.00
--	----------------------------	--	--	-------------------

	sveukupna cijena 1+2:			3,162,250.00
--	------------------------------	--	--	---------------------

5.10.5. Otpad

Usvajanjem Zakona o upravljanju otpadom ("Službeni list Crne Gore", br. 64/11 i 39/16) i odgovarajućeg seta podzakonskih akata Skupština Crne Gore je uspostavila solidan pravni okvir za nacionalni sistem upravljanja otpadom. Iako je u Crnoj Gori uspostavljen pravni okvir za oblast upravljanja otpadom usklađen sa pravnom regulativom Evropske unije, cjelokupna situacija u Crnoj Gori u oblasti upravljanja otpadom još uvijek nije na odgovarajućem nivou.

Upravljanje otpadom je sprječavanje nastanka, smanjenje količina otpada ili ponovna upotreba otpada i sakupljanje, transport, prerada i odstranjivanje otpada, nadzor nad tim postupcima i naknadno održavanje deponija, uključujući i aktivnosti trgovca i posrednika otpadom.

Prostornim konceptom upravljanja otpadom (Prostorni plan Crne Gore do 2020. godine) predviđene su lokacije međuopštinskih deponija u sledećim opštinama:

1. Bar i Ulcinj
2. Kotor, Tivat i Budva (sa mogućim uključenjem Herceg Novog)
3. Herceg Novi
4. Podgorica, Danilovgrad i Cetinje
5. Nikšić, Plužine i Šavnik
6. Pljevlja i Žabljak
7. Kolašin, Mojkovac i Bijelo Polje
8. Berane, Rožaje, Andrijevica i Plav

Veći dio otpada koji nastaje na području Nacionalnog parka "Skadarsko jezero" spada u kategoriju komunalnog otpada.

U skladu sa članom 3 Zakona o upravljanju otpadom "Komunalni otpad je otpad koji nastao u domaćinstvima ili prilikom obavljanja djelatnosti, koji je po svojstvima sličan otpadu nastalom u domaćinstvima".

Otpad koji nastaje na području Nacionalnog parka "Skadarsko jezero" spada u kategoriju komunalnog otpada. Komunalni otpad se uglavnom sakuplja na odgovarajući način. Selekcija otpada se ne vrši na mjestu sakupljanja, ve, dok je dispozicija otpada iz naselja propisno riješena. Otpad koji nastaje na području NP "Skadarsko jezero" se odlaže na sanitarne deponije "Livade" u Podgorici (izgrađena 2007.godine) i "Možura" u Baru (izgrađena 2012. godine).

Jedinice lokalne samouprave koje nemaju izgrađenu deponiju u skladu sa zakonom¹ mogu komunalni otpad:

¹ Zakon o upravljanju otpadom („Sl. list Crne Gore“, br. 64/11 i 39/16)

- predati privrednom društvu ili preduzetniku koji ima dozvolu za preradu i/ili zbrinjavanje otpada,
- privremeno skladištiti prije nego otpad predaju na obradu privrednom društvu ili preduzetniku koji ima dozvolu za preradu i/ili zbrinjavanje otpada.

Privremeno skladištenje može se vršiti najduže godinu dana od dana prijema otpada.

Planom upravljanja – Nacionalnim parkom “Skadarsko jezero” za period 2011 – 2015, kao poseban cilj navodi se unapređivanje sistema ambijentalne higijene (upravljanje otpadom) kojim je predviđena izgradnja sanitarnih postrojenja na najfrekventnijim lokacijama, kao i promovisanje sistema u kojem će turisti sakupljati svoj otpad i odlagati ga na pripremljenim lokalitetima.

Kroz tri scenarija razvoja razvoja predviđeno je povećanje smještajnih kapaciteta od 30% (scenario 1) do 100% (scenario 3), što će usloviti povećanje količine stvorenog otpada, zbog čega je potrebno preispitati broj i kapacitet postojećih lokacija na kojima se odlaže otpad.

Novim Prostornim planom treba predvidjeti lokacije unutar Nacionalnog parka na kojima će se odlagati komunalni otpad. Koristiti modernu tehnologiju za prikupljanje, rukovanje i odlaganje otpadnih voda i čvrstog otpada². koje će imati dugotrajnu upotrebu.

U blizini postojećih i budućih ugostiteljskih i smještajnih objekata, u kojim se stvaraju veće količine komunalnog otpada, treba planirati mjesta za privremeno odlaganje otpada na kojim će se vršiti selekcija otpada. Takođe, unutar naselja koja su planirana za razvoj turističke djelatnosti, odnosno smještajnih kapaciteta i pratećih ugostiteljskih sadržaja, planirati izgradnju privremenih odlagališta komunalnog otpada

Pri planiranju lokacija za privremena odlagališta otpada, odnosno sanitarna postrojenja³, treba voditi računa da karakteristike lokacije budu u skladu sa Pravilnikom o bližim karakteristikama lokacije, uslovima izgradnje, sanitarno – tehničkim uslovima, načinu rada i zatvaranja deponija (“Službeni list Crne Gore”, br. 31/13 i 25/16) u odnosu na Nacionalni park “Skadarsko jezero”.

Zbog neadekvatnog načina upravljanja otpadnim vodama i otpadom, Skadarsko jezero je izloženo zagađenju iz okruženja (Kombinat aluminijuma Podgorica - KAP, otpadne vode iz Danilovgrada, Podgorice, Nikšića i Skadra).

Neadekvatno odlaganje industrijskog otpada iz KAP-a, dovodi do izloženosti Skadarskog jezera zagađenju. Opasan otpad iz KAP-a se deponuje u betonske boksove, dok se neopasan otpad odlaže na dijelu Deponije koja je predviđena za njegovo odlaganje. Sekcije na Deponiji, na kojima se odlaže otpad, nisu natkrivene, tako da pod uticajem atmosferskih padavina dolazi do ispiranja otpada. Kako Deponija KAP-a ne posjeduje postrojenje za prečišćavanje ocjernih voda, vode od ispiranja otpada, koje su zagađene štetnim materijama iz otpada, slobodno prodiru u zemljište, a zatim u podzemne vode.

Takođe, problem predstavljaju i Bazeni crvenog mulja u kojima je deponovano oko 7,5 miliona tona crvenog mulja. Ispitivanja kvaliteta podzemnih voda u okolini bazena crvenog mulja su pokazivala prekoračenje maksimalno dovoljenih koncentracija pojedinih parametara što ukazuje da je došlo do propuštanja podloge bazena.

Kroz GEF donaciju, kojom je upravljala Svjetska banka, finansiran je zajednički projekat Vlade Crne Gore i Vlade Albanije “Integrirano upravljanje ekosistemom Skadarskog jezera”. Razvojni cilj projekta je da doprinese uspostavljanju i jačanju institucionalnih mehanizama za prekograničnu saradnju kroz zajedničke napore ka poboljšanju održivog upravljanja Skadarskim jezerom.

Kroz realizaciju Projekta “Integrirano upravljanje ekosistemom Skadarskog jezera”, u okviru kog se nalazi i KAP komponenta, identifikovano je i razrađeno najpogodnije rješenje u pogledu odgovornosti Vlade Crne Gore za remedijaciju Deponije čvrstog otpada u KAP-u. Planiranim rješenjem sanacije Deponije čvrstog otpada KAP-a eliminisao bi se uticaj industrijskog otpada na podzemne vode, a samim tim i na Skadarsko jezero.

Uporedo sa razvojem Projekta “Integrirano upravljanje ekosistemom Skadarskog jezera” razvija se i projekat “Upravljanje industrijskim otpadom i čišćenje. Projektom je obuhvaćena sanacija pet crnih ekoloških tačaka u Crnoj Gori:

- Deponija grita na lokaciji “Jadransko Brodogradilište” u Bijeloj;

² Izmjene i dopune Plana objekata privremenog karaktera na području Nacionalnog parka „Skadarsko jezero“ za period 2014 – 2016

³ Plan upravljanja – Nacionalni park „Skadarsko jezero“ za period 2011 – 2015

- Flotaciono jalovište "Gradac" u Pljevljima
- Deponija pepela i šljake "Maljevac" u Pljevljima
- Deponija čvrstog otpada u KAP-u
- Bazeni crvenog mulja na lokaciji KAP-a.

Novčana sredstva neophodna za realizaciju Projekta će se obezbjediti iz kredita Svjetske banke. Svjetska banka je u martu 2015.godine, Crnoj Gori odobrila finansijska sredstva za sanaciju pet crnih ekoloških tačaka u Crnoj Gori.

Realizacijom ovog Projekta trajno će se riješiti uticaj Deponije KAP-a i Bazena crvenog mulja na zagađenje podzemnih voda, indirektno i Skadarskog jezera.

Problem otpadnih voda sa područja Podgorice, Danilovgrada i Nikšića biće riješen kroz izgradnju postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda sa teritorija ovih opština.

5.11. Zaštita životne sredine

5.11.1. Zaštita i unaprijeđenje prirodne baštine

Obzirom da je valorizacija prostora (korišćenje) NP prije svega regulisana važećim Zakonom o nacionalnim parkovima, te setom zakona iz oblasti zaštite životne sredine /zaštite prirode, kao i dokumentima koji proizilaze iz njih, sve planirane aktivnosti moraju biti usaglašene sa navedenim, tj. ciljevima zaštite i održivim razvojem. Na osnovu toga planiranje svih aktivnosti je prije svega uslovljeno zoniranjem Parka i shodno tome brojnim mjerama zaštite kojima treba obezbjediti očuvanje i poboljšanje stanja prirodnih vrijednosti prostora Parka.

Prije svega treba imati na umu da je shodno Zakonu o zaštiti prirode jasno definisano da su nacionalni parkovi prirodni lokaliteti kopna ili mora, odnosno kopna i mora određeni da štite ekološku cjelovitost jednog ili više ekosistema za sadašnje i buduće generacije, pri čemu se onemogućava neadekvatno korišćenje prirodnih dobara ili druge štetne radnje i aktivnosti i obezbjeđuju osnove za duhovne, naučne, obrazovne, rekreativne potrebe i potrebe posjetioca koje treba da budu saglasne sa očuvanjem životne sredine i kulturne baštine. U nacionalnom parku zabranjeno je vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti kojima se ugrožava izvornost prirode.

Kako na organizaciju i planiranje prostora NP veliki uticaj imaju zatečeni, odnosno ranije stvoreni uslovi i odnosi (vlasnički odnosi, šumska gazdinstva, privatno vlasništvo, te privredne aktivnosti, utvrđivanjem preciznog zoniranja moguće je ostvariti zaštitu prirodnih vrijednosti, uz optimalno korišćenje i funkcionisanje prostora NP. Na području NP su definisane (uspostavljene) tri zone (I, II i III), sa različitim stepenima zaštite i izdvojeni posebni rezervati prirode. Svaki stepen sadrži skup mjera zaštite različitog karaktera i nivoa strogosti, koje su jasno definisane Zakonom i navedene su u nastavku.

U posebnom rezervatu prirode zabranjeno je vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti koje mogu narušiti svojstva zbog kojih je proglašen zaštićenim područjem i to:

- Melioracija;
- Isušivanje zemljišta koje može prouzrokovati promjene strukture i funkcije ekosistema odnosno nepovratno oštetiti površinu zemljišta, promjenu vodnog režima ili promjenu reljefa terena;
- Građenje objekata i putne infrastrukture;
- Vađenje minerala;
- Kretanje lica i vožnja van označenih staza za kretanje osim kretanja službe čuvara, čuvara šuma i lovočuvara, vojnih i policijskih lica, inspekcije, vatrogasaca, medicinskog osoblja, u vršenju dužnosti;
- Namjerno unošenje i širenje neautohtonih biljnih i životinjskih vrsta;
- Planinarenje, upotreba zmajeva, paraglajdera i padobrana;
- Uzgajanje divljači;
- Uznemiravanje, hvatanje i ubijanje životinja;
- Privredni ribolov;

- Sidrenje;
- Branje i sakupljanje biljaka;
- Paljenje logorske vatre na mjestima koja nijesu određena za tu namjenu;
- Mijenjanje prirodnih vrijednosti područja.

U posebnom rezervatu prirode mogu se vršiti posjete radi praćenja stanja prirode, obrazovanja i turizma na osnovu odobrenja upravljača pod uslovom da se ne uznemiravaju populacije divljih vrsta životinja i ne narušavaju staništa divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva na području.

U zoni zaštite I sa strogim režimom zaštite:

- Zabranjuje se korišćenje prirodnih resursa i izgradnja objekata;
- Sprovode se naučna istraživanja i praćenje prirodnih procesa (monitoring), u ograničenom obimu;
- Dozvoljene su posjete u obrazovne svrhe u ograničenom obimu;
- Sprovode se zaštitne, sanacione i druge neophodne mjere u slučaju požara, elementarnih nepogoda i udesa, pojave biljnih i životinjskih bolesti i prenamnožavanja štetočina.

U zoni zaštite II mogu se vršiti:

- Intervencije u cilju restauracije, revitalizacije i ukupnog unaprjeđenja zaštićenog područja;
- Kontrolisano korišćenje prirodnih resursa u zaštićenom području, bez posljedica po primarne vrijednosti njihovih prirodnih staništa, populacija, ekosistema, obilježja predjela i objekata geonasljeđa.

U zoni zaštite III mogu se vršiti:

- Intervencije u cilju restauracije, revitalizacije i ukupnog unaprjeđenja zaštićenog područja;
- Razvoj naselja i prateće infrastrukture u mjeri u kojoj se ne izaziva narušavanje osnovnih vrijednosti područja;
- Radovi na uređenju objekata kulturno-istorijskog nasljeđa i tradicionalne gradnje;
- Očuvanje tradicionalnih djelatnosti lokalnog stanovništva;
- Selektivno i ograničeno korišćenje prirodnih resursa.

Imajući u vidu navedeno, zaštita i unapređenje životne sredine prostora obuhvata Nacionalnog parka Skadarsko jezero može se ostvariti isključivo održivim planiranjem prostora obuhvata, vodeći posebno računa o održavanju i unaprijeđenju kvaliteta, njenih osnovnih segmenata: vazduha, vode, zemljišta i živog svijeta. Ovaj cilj ostvariće se sa jedne strane sprovođenjem seta mjera koje se mogu grupisati na slijedeći način:

A. Pravno-normativne mjere: donošenje opštih pravno-normativnih akata o zaštiti i unaprijeđenju životne sredine, kao i programa zaštite prostora, a u vezi sa tim postupaka sankcionisanja u slučaju nepoštovanja zakona; izrada programa zaštite životne sredine na području obuhvata Plana; uspostavljanje mjernih punktova i uslova praćenja potencijalnih zagađivača; zabrana i ograničavanje izgradnje objekata koji nijesu adekvatno planirani u lokalnoj sredini;

B. Tehničko-tehnološke mjere: izbor odgovarajućeg tehnološkog procesa u turističkim zonama u skladu sa zahtjevima i uslovima zaštite životne sredine i zaštite prirode, kao i ugradnja, kontrola upotrebe i održavanja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda, adekvatno/selekcionirano priklupljanje otpada;

C. Prostorno-planske mjere: pravilan izbor lokacije planiranih projekata, rasporeda, kapaciteta objekata i aktivnosti u okviru planiranih turističkih kompleksa (resorta) uz uvažavanje mikrolokacijskih karakteristika predmetnih lokacija; poštovanje odredbi Zakona o zaštiti prirode kojim se jasno definišu mjere zaštite prirode u planovima, osnovama i programima, a kroz obavezu dobijanja uslova i mjera zaštite prirode, kao i sprovođenje postupka ocjene prihvatljivosti u slučajevima koji to zahtijevaju; sprovođenje postupka procjene uticaja na životnu sredinu kojima će se procenjivati projektna rešenja u odnosu na zahtjeve životne sredine.

D. Ekonomske mjere: obezbjeđivanje finansijskih sredstava radi ostvarivanja ciljeva zaštite životne sredine planskog područja kroz naplatu "ekološke takse", naknade zauzimanja građevinskog zemljišta, i pomoći državnih i međunarodnih donacija i kredita usmjerenih ka očuvanju životne sredine planskog područja.

Takođe, u cilju adekvatnog izbora planerskih rješenja neophodno je posebno voditi računa o sledećem:

- Očuvanje, unaprjeđenje i zaštita posebnih prirodnih vrijednosti predmetnog prostora, te obezbjeđenje stabilnosti ekosistema ;
- Definisanje ekoloških koridora, zaštitnih zona oko zaštićenih područja prirode (dato predmetnim planom);
- Namjensko korišćenje, te racionalno gazdovanje u skladu sa ekološkim (prirodnim) potencijalom;
- Svrishodno korištenje prirodnih resursa u funkciji održivog razvoja, u zonama u kojima je dozvoljeno korištenje resursa;
- Organizovanje kompleksnih i dugoročnih naučnih istraživanja ukupnih prirodnih vrijednosti Nacionalnog parka;
- Očuvanje, unaprjeđenje i zaštita prirode / biodiverziteta – flore, faune, gljiva, zemljišta, vode, vazduha, šume, pašnjaka, livada i td.;
- Efikasnije aktivnosti na zaštiti lovne, ribolovne i ukupne faune shodno uzgojnim mjerama i važećim zakonskim propisima.
- Zaštita biodiverziteta i posebnih prirodnih i kulturnih vrijednosti međunarodnog, nacionalnog, regionalnog i lokalnog karaktera;
- Definisanje mjera zaštite i uređenja šumskih i ekosistema sa tendencijom njege i zaštite univerzalnih ekosistema najvećeg ranga;
- Rekonstrukcija devastiranih ili djelimično devastiranih primarnih ekosistema,
- Sanacija postojećeg stanja degradiranih dijelova prostora Parka
- Zaštita i uređenje prostora u zaštićenim područjima na teritoriji Parka treba sprovoditi u skladu sa uspostavljenim režimima zaštite, na način da se zabranjuje promjena namjene površina i preduzimanje aktivnosti koje mogu da izmjene izgled ili dovedu u pitanje biološki opstanak zaštićenog područja.
- Razvoj privrednih djelatnosti mora biti usmjeren ka poboljšanju uslova života i rada lokalnog stanovništva i stvaranju uslova za potpuniju ekonomsku valorizaciju Parka u pogledu većeg doprinosa opštem prosperitetu šireg područja.
- Ekonomske funkcije parka treba usmjeriti na aktivnosti zasnovane na turizmu, koje su prihvatljive sa aspekta ograničenja prostora kao zaštićenog prirodnog dobra i aktivnosti dozvoljenih u svakoj zoni.

5.11.2. Zaštita biodiverziteta

Skadarsko jezero predstavlja jedan od najvažnijih centara diverziteta i geodiverziteta na zapadnom Balkanu i u jugo-istočnoj Evropi. Ovo područje ima međunarodni značaj kao biogenetički rezervat i očuvanje biodiverziteta kao i afirmisanje njegovog značaja, mora biti prioritet u upravljačkim planovima.

U okviru zaštite komponenti biodiverziteta slijede posebne mjere zaštite flore i faune.

Zaštita flore i vegetacije

- Ne smiju se sakupljati vrste koje su zaštićene nacionalnom i međunarodnom legislativom. Ne treba dozvoliti ni sakupljanje rijetkih i ugroženih vrsta koje nemaju ovaj vid zaštite (vrste su navedene u poglavlju u kome je opisan biodiverzitet Nacionalnog parka). Može se odobriti strogo ograničeno sakupljanje pomenutih biljaka u cilju naučnih istraživanja, a uz dozvolu nadležne institucije;
- Treba izbjeći izgradnju objekata na staništima gore pomenutih vrsta, kao i u njihovoj neposrednoj blizini;
- Sprovoditi redovan monitoring veličine populacija zaštićenih vrste i međunarodno značajnih staništa (NATURA 2000 staništa;)
- Potrebna je edukacija čuvarske službe u cilju upoznavanja zaštićenih biljnih vrsta, kao i staništa od međunarodnog značaja, kako bi se vršila adekvatna kontrola sabiranja zaštićenih vrsta i degradacije vrijednih staništa;
- Ne smiju se unositi alohtone vrste bez posebne naučno utvrđene nužnosti;
- Potrebno je uraditi kartiranje najopasnijih invazivnih vrsta (bagremovac – *Amorpha fruticosa*, bagrem – *Robinia pseudoacacia*, kiselo drvo – *Ailanthus altissima*), sprovesti aktivnosti u cilju njihovog suzbijanja i obavljati redovan monitoring populacija kako bi se spriječilo eventualno širenje. Potrebno je vršiti monitoring populacija i suzbijanje širenja i zeljastih invazivnih vrsta, uz poseban

osvrst na amroziju koja je visoko alergogena biljka čije je širenje u granicama Nacionalnog parka evidentirano posljednjih godina;

- Prilikom izgradnje turističkih i ostalih objekata ostaviti što je moguće više prirodne vegetacije, kako u kopnenom dijelu NP tako i u priobalnoj zoni i vodi. Ovo je značajno sa aspekta očuvanja autohtonog florističkog sastava, ali i očuvanja staništa za faunu ciljnog područja;
- Branje ljekovitog i aromatičnog bilja, koje je najatraktivnije za posjetioce Parka, potrebno je obavljati pod kontrolom Uprave Nacionalnog parka i na osnovu mišljenja i preporuka nadležne institucije (kao metod zaštite u okviru ove mjere treba smatrati i davanje stručnih uputstava o načinu sabiranja ekonomski značajnih vrsta u kojima se propisuje koje djelove biljke, na koji način i u koje doba godine treba ih sabirati da bi se tako obezbijedila reprodukcija biomase i time održivo korišćenje ekosistema). Aktivnosti vezane za sakupljanje treba ograničiti na zonu III i strogo zabraniti u zoni I;
- Zabranjeno je korišćenje vještačkih đubriva radi zaštite specifičnog florističkog sastava travnih zajednica, ali i potencijalnog zagađenja voda;
- Spriječiti nelegalnu sječu šume u granicama NP i u bafer zoni, koja dovodi do gubitka biodiverziteta, ali povećava i opasnost od erozije.

Zaštita faune

- Ne smiju uništavati, sakupljati, iznositi, progoniti i uznemiravati vrste zaštićene nacionalnom i međunarodnom legislativom. Može se odobriti strogo ograničeno sabiranje pomenutih životinja u cilju naučnih istraživanja, a uz dozvolu nadležne institucije;
- Ne smiju se devastirati staništa gore pomenutih vrsta;
- Sakupljanje vrsta koje nisu zaštićene i ugrožene može se realizovati samo u obimu koji neće ugroziti opstanak populacije i/ili značajno smanjenje njene veličine;
- Sprovoditi redovan monitoring zaštićenih vrsta kako bi se obezbjeđivali recentni podaci o biodiverzitetu. Posebno je urgentno obaviti sistematska istraživanja sisara, jer je ova grupa životinja u granicama NP Skadarsko jezero slabo istražena;
- Zone I, II i III stepena zaštite, kao i zaštitne zone moraju se graničiti kako bi se osigurala migracije divljači kroz region i izbjegao prolazak kroz izgrađena područja;
- Zabranjeno je unositi alohtone vrste faune na prostore koji pripadaju Parku, a znajući da priroda nema granice, ista preporuka važi i za zaštitnu zonu Parka;
- Lov je u granicama Nacionalnog parka zabranjen, osim ako se ne radi o sanitarnom odstrijelu koji reguliše stručna institucija;
- Potrebna je edukacija čuvarske službe u cilju upoznavanja zaštićenih životinjskih vrsta kako bi se vršila adekvatna kontrola njihovog sabiranja/uznemiravanja;
- Posjetiocima Parka je dozvoljeno fotografisanje i snimanje životinja, dok je za ove radnje u posebnom rezervatu potrebna dozvola upravljača (NP Skadarsko jezero); ako se "fotosafari" odvija na staništima vrsta koje su ugrožene, potrebno je prethodno uraditi analizu uticaja kako bi se preduprijedile eventualne posljedice po stanovnike tih prostora;
- Definisati poseban režim upravljanja ribljim populacijama u zalivima-lokalitetima Raduš, Karuč i Ckla, koji predstavljaju najvažnije zimovnike ribljih populacija, u period decembar-mart. Ovaj režim treba da se bazira na ihtiološkim istraživanjima koja bi definisala vrste, načine i količine dozvoljenih ulova u ovom period;
- Potrebno je uraditi procjenu ribljeg bio resursa kako bi se odredio godišnji priraštaj, što je neophodan podatak za održivo upravljanje Nacionalnim parkom;
- Potrebno je uraditi reviziju perioda lovostaja (ribolova).

5.11.3. Zaštita voda

Kao vodne potencijale Nacionalnog parka potrebno je prvenstveno istaći zaštitu kvaliteta vode samog Skadarskog jezera, kao posebno osjetljivog slatkovodni ekosisteme, kao životnu sredinu za specifične

slatkovodne organizme čije prirodne sukcesije lako mogu biti narušene i ubrzane antropogenom eutrofizacijom i zagađivanjem.

Zakonom je regulisano da vode Nacionalnog parka moraju biti u potpunosti zaštićene od svih zagađenja i moraju po sadržini pripadati prvoj klasi kvaliteta. To podrazumijeva izradu katastra zagađivača (sa levantifikacijom uticaja na bazi mjerenja količine i kvaliteta) i izgradnju uređaja za prečišćavanje i obezbjeđenje efikasne kontrole.

Neophodno je obezbjeđiti prečišćavanje otpadnih voda iz naselja.

Potrebno je sprovoditi fizičko hemijsku analizu kako bi se blagovremeno otklonili uzroci opadanja kvaliteta voda.

Zabranjeno je mijenjati formu jezera, bara i močvara bilo kakvim intervencijama u prostoru, preduzeti mjere zaštite od bujica, taloženja mulja, a posebno od deponovanja otpada.

Ne treba planirati razvoj u blizini izvorišta bolje sestre kako bi se očuvao kvalitet vode koja se koristi za vodosnadbijevanje primorskih opština.

5.11.4. Zaštita zemljišta

Eksploatacija šljunka i pijeska u granicama NP i zaštitne zone dovode ne samo do degradacije zemljišta, već imaju višestruko negativni uticaj (na vodu, biodiverzite, promjene toka rijeke). Potrebno je strogo kontrolisati ovaj proces i po potrebi ga obustaviti. Kako bi se definisao intezitet eksploatacije i/ili potencijalna obustava neophodno je uraditi detaljna istraživanja uticaja ovih aktivnosti na životnu sredinu.

U pogledu zaštite od otpadnih materija predviđa se organizovano sakupljanje otpada na teritoriji Parka i njegovo odlaganje na definisanoj lokaciji. Nepravilno odlaganje otpada ima negativan uicaj ne samo na zemljište, nego predstavlja i potencijalni izvor zagađenja za površinske i podzemne vode, a može biti opasno i po biodiverzitet.

Razvoj, u smislu izgradnje turističke infrastrukture, treba planirati na prostorima koji već imaju takvu namjenu (Virpazar, Rijeka Crnojevića, Murići, Ckla...), ili su imala u prošlosti (na mjestu ostataka nekadašnjih ribarskih naselja). Ovim će se izbjeći prenamjenu poljoprivrednog zemljišta, ili područja pod autohtonom vegetacijom koja predstavljaju staništa različitim vrstama, u antropogeno.

Pri obradi zemljišta za poljoprivrednu proizvodnju zabranjena je upotreba mineralnih đubriva i pesticida.

5.11.5. Zaštita vazduha

- Potrebno je obezbjeđiti što manje emisija u vazduh zbog zemljanih radova i upotrebe mehanizacije tokom uklanjanja postojećih objekata ili uređivanja i gradnje novih naselja, turističkih sadržaja i prateće infrastrukture.
- Prema potrebi sistemom prskalica ograničavati količinu prašine na gradilištima, pogotovo tokom radovav u ljetnim mjesecima.
- Tokom uređivanja i gradnje koristiti savremenu i tehnički ispravnu mehanizaciju i vozila, kako bi se emisije u vazduh svele na minimum i u okviru dozvoljenih vrijednosti. U skladu sa tim, ograničiti brzinu kretanja vozila po gradilištu (ograničenje brzina kamiona na 15 km/h)
- Na području u granicama plana predlaže se korištenje vozila (za vođeni saobraćaj) na električni pogon, te po mogućnošću stvoriti uslove da i ostali pogoni budu električni. Izbjegavati upotrebu nafte i njenih derivata, koristiti čistije pogonsko gorivo, biopetrol ili slično.
- Za osiguranje racionalne potrošnje energije, u cilju smanjenja zagađenja vazduha, potrebno je projektovanje energetske efikasne objekata (toplotna izolacija, lokacija i orijentacija zgrada, itd)
- Na objektima postavljati postrojenja za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora
- (sunce), koja će se koristiti za vlastite potrebe.
- Za toplu vodu i grijanje bazena kod kućnih sistema, bilo bi dobro planirati dopunske solarne kolektore, te kad je moguće, višak toplote iz drugih procesa koristiti za predgrijavanje tople vode za objekte i vode u bazenima.

5.11.6. Mjere u cilju sprječavanja, smanjenja ili otklanjanja, negativnog uticaja Plana (izvod iz Strateške procjene uticaja na životnu sredinu za PPPN NP Skadarsko jezero)

U ovom poglavlju su za svaki procijenjeni uticaj definisane mjere predviđene u cilju sprečavanja i ograničavanja, smanjenja ili otklanjanja, u najvećoj mogućoj mjeri, bilo kog značajnog negativnog uticaja, odnosno uvećanja pozitivnih uticaja na zdravlje ljudi i životnu sredinu do koga dovodi realizacija plana. Pri tome su definisani vremenski okvir i nosilac sprovođenja tih mjera, kao i način i nosilac praćenja uspješnosti sprovođenih mjera.

Kao ključna mjera koja utiče na sve segmente životne sredine izdvaja se potreba regulacije vodotoka i nivoa jezera i odbrana od poplava koje se periodično javljaju. Planiranje i realizacija aktivnosti je složeno i zahtijeva međunarodnu saradnju.

Uočeno je da je planom smanjena šumska površina za oko 7%, pa je preporuka da se povećaju šumske površine, posebno na onim djelovima koji se vode kao Ostale prirodne površine.

Planirani ribnjaci za uzgoj ribe na 5 lokacija predstavljaju potencijalnog zagađivača izvora podzemnih voda u jezeru, pa se sugerše da se insistira na tradicionalnom ribolovu, a za dostizanje planiranih količina izlova obezbijedi prirodni uzgoj ribe i njeno korišćenje na pogodnim lokacijama (npr. Malo Blato).

Mjera koja nema direktne veze sa realizacijom ovog plana, ali je od suštinskog značaja za životnu sredinu, jeste realizacija planiranih aktivnosti na zaštiti životne sredine u kontaktnom području Podgorice, Cetinja, Danilovgrada i Nikšića, a koja se, prvenstveno, odnosi na tretman tečnog i čvrstog otpada.

U daljem tekstu slijedi tabela sa mjerama i preporukama za sprečavanje i ograničavanje negativnih, odnosno uvećanja pozitivnih uticaja, i ostvarivanje ciljeva zaštite i unapređenja životne sredine. Zaštita i unapređenje životne sredine ostvariće se poboljšanjem njenog ukupnog kvaliteta, posebno njenih osnovnih elemenata: vazduha, vode, zemljišta i živog svijeta. Ovaj cilj ostvariće se sprovođenjem mjera koje se mogu grupisati na sljedeći način:

Pravno-normativne mjere: donošenje opštih pravno-normativnih akata o zaštiti i unapređenju životne sredine, kao i programa zaštite, a u vezi sa tim postupaka sankcionisanja u slučaju nepoštovanja zakona; izrada programa zaštite životne sredine na području Plana; uspostavljanje mjernih punktova i uslova praćenja zagađivača; zabrana i ograničavanje izgradnje objekata koji nijesu dobro prihvaćeni u lokalnoj sredini;

Tehničko-tehnološke mjere: izbor odgovarajućeg tehnološkog procesa u turističkim zonama u skladu sa zahtjevima i uslovima zaštite životne sredine i zaštite prirode, kao i ugradnja, kontrola upotrebe i održavanja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda, selekcioniranog zahvata otpada;

Prostorno-planske mjere: pravilan izbor rasporeda objekata i aktivnosti u okviru planiranih naselja i turističkih sadržaja uz uvažavanje mikrolokacijskih karakteristika predmetnih lokacija; ovdje se naglašava *Procjena uticaja na životnu sredinu* kojima će se procenjivati projektna rješenja u odnosu na zahtjeve životne sredine.

Ekonomske mjere: obezbjeđivanje finansijskih sredstava radi ostvarivanja ciljeva zaštite životne sredine planskog područja kroz naplatu "ekološke takse", naknade zauzimanja građevinskog zemljišta, i pomoći državnih i međunarodnih donacija i kredita usmjerenih ka očuvanju životne sredine planskog područja.

Sprovođenje mjera zaštite životne sredine uticaće na smanjenje rizika od zagađivanja i degradacije životne sredine, kao i na podizanje kvaliteta životne sredine, što će se odraziti i na podizanje sveukupnog kvaliteta života na području PPPN NP Skadarsko jezero.

Tabela: Mjere i preporuke za sprečavanje negativnih uticaja na životnu sredinu

Segment	Mjere i preporuke za sprečavanje negativnih uticaja na životnu sredinu	Nosilac sprovođenja
Vazduh i klima	- Potrebno je obezbjediti što manje emisije u vazduh zbog zemljanih radova i upotrebe mehanizacije tokom uklanjanja postojećih objekata i uređivanja i gradnje naselja, turističkih sadržaja i prateće infrastrukture. - Prema potrebi se sistemom prskalica ograničava količina prašine na gradilištu, pogotovo u ljetnim mjesecima. - Tokom uređivanja i gradnje koristi se savremena i tehnički ispravna mehanizacija i vozila, čije emisije u vazduh su svedene na minimum i u okviru dozvoljenih vrijednosti. Vozila se po gradilištu sporo kreću (ograničenje brzina kamiona na 15 km/h) - Na području planske obrade koriste se vozila na električni pogon. Takođe, ostali pogoni neka budu električni ako je to moguće. Zabranjuje se upotreba nafte i njenih derivata, ali se prihvata čistije pogonsko gorivo, biopetrol ili slično. - Za osiguranje racionalne potrošnje energije obavezno je projektovanje energetske efikasne zgrade (toplotna izolacija, lokacija i orijentacija zgrade, itd) - Na zgradama se postavljaju postrojenja za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora (sunce), koja će se koristiti za vlastite potrebe. - Za toplu vodu i grijanje bazena kod kućnih sistema dopunski se koriste solarni kolektori. Kad je to moguće, višak toplote iz drugih procesa se koristi za predgrijavanje tople vode za objekte i vode u bazenima.	Investitor
Zemljište	- Tokom faze čišćenja zemljišta, površinski slojevi (humus) moraju se sačuvati radi budućeg ponovnog korišćenja kod sanacije i rekultivacije, kao i uređenja zelenih površina. Površinski slojevi ne smiju se odlagati na dubini većoj od 2 metra jer će u tom slučaju izgubiti svoj biološki kvalitet. Ni pod kojim uslovima ne smiju se miješati sa iskopom. Njihov kvalitet mora se održavati sijanjem mahunastih biljaka da bi se obogatilo sadržaj azota i zalihe zaštite od erozije. - Za smanjenje rizika od erozije potrebno je u najvećoj mjeri ograničiti odstranjivanje vegetacionog pokrivača, a otkrivene površine što prije sanirati i rekultivirati, što se izvodi ponovnim korišćenjem skinutih površinskih slojeva, kao i pošumljavanjem i zatravljenjem neposredno nakon završetka radova. Na najkritičnijim tačkama primjenjuje se i privremeno pokrivanje zemljišta slamom ili brzo-rastućom vegetacijom. - Za smanjenje rizika od erozije potrebno je organizovati gradnju u fazama na način, da se gradnja na nekom zaključenom području završi prije otvaranja gradilišta sljedeće faze. - Za smanjenje rizika od erozije takođe je potrebno usmjeravanje i usporavanje površinskog oticanja atmosferskih voda sa otkrivenih površina i gradilišta. Za izvođenje radova potrebno je odabrati najbolji period kako bi se ograničio rizik od erozije (izbjegavati kišnu sezonu). - U slučaju formiranja erozionih žarišta neophodno je odmah sprovesti sanaciju zemljišta i uspostaviti autohtonu vegetaciju. - Građevinska mehanizacija i transportna vozila, koja moraju biti tehnički bespriječna, snabdijevaju se gorivom na lokacijama namijenjenim za tu svrhu. U slučaju razlivanja opasnih materija iz mehanizacije odmah je potrebno sanirati zagađenu lokaciju. Gradilište mora imati mjesto za skladištenje opasnih materija koje je opremljeno na odgovarajući način. Potrebno je osigurati pravilno rukovanje mazivima, gorivom i rastvaračima putem sigurnog skladištenja, pravilan utovar goriva i održavanje opreme. Opasni otpad predaje se ovlaštenim organima za sakupljanje	Investitor

Segment	Mjere i preporuke za sprečavanje negativnih uticaja na životnu sredinu	Nosilac sprovođenja
	opasnog otpada.	
	- Kod projektovanja objekata se u najvećoj mogućoj mjeri prati konfiguracija terena na način, da je zahvat u zemljište što manji. - Nakon završetka radova neophodno je dovesti područje gradilišta u prvobitno stanje. Skinuti površinski slojevi moraju se obnoviti i ponovo rastrti preko oblasti koja je korišćena za gradilište. - Zahvate u vodotoke potrebno je ograničiti na najmanju moguću mjeru. Prije zahvata potrebno je definisanje osjetljivih sektora (biodiverzitet, ekološki turizam...). - Eventualna protiveroziona zaštita sprovodi se na način, koji nije uništavajući za biodiverzitet najvrjednijih dijelova obale i dna. - Potrebno je obezbjediti odgovarajuće skupljanje, odvođenje i prečišćavanje otpadnih voda, kao i atmosferskih voda iz voznih površina. - Potrebno je obezbjediti kontrolisanu odvodnju i poniranje atmosferskih voda u svrhu sprečavanja rizika od erozije zemljišta. Takođe, potrebna je kontrola stanja zemljišta ne mjestu poniranja atmosferske vode u zemljište zbog eventualnog formiranja erozijskih žari	Investitor
Vode	- Posebna pažnja potrebna je kod radova u vodotocima i kod neposrednih zahvata u jezerski akvatorij, u cilju svođenja rizika od neposrednog zagađenja površinske vode na minimum. - Tokom gradnje zabranjeno je deponovanje materijala iskopa u vodna tijela. - Na gradilištu je potrebno osigurati kompaktni nepropustivi sloj na parkirnim površinama, površinama namijenjenih za čuvanje i točenje goriva, u mehaničkim radionicama, u privremenim skladištima otpada, itd. - Građevinska mehanizacija i transportna vozila, koja moraju biti tehnički besprekorna, snabdijevaju se gorivom na lokacijama namijenjenim za te svrhe. U slučaju razlivanja opasnih materija iz mehanizacije odmah je potrebno sanirati zagađeno mjesto. - Potrebno je obezbjediti odgovarajuće skupljanje i odvođenje atmosferskih voda sa kolovoza i ostalih voznih površina. Atmosferske vode se skupljaju u bazenima sa uljnim separatorima, koji se koriste za prečišćavanje vode od mulja, otpada i zagađivača prije ispusta u prirodni recipijent. Potrebna je redovna kontrola uljnih separatora i njihovo pražnjenje. - Otpadne komunalne vode iz naselja i područja sa turističkim sadržajima potrebno je sakupljati i odvodnjavati u kanalizaciju. Potrebno je poštovanje maksimalnih dopuštenih koncentracija opasnih i štetnih materija u otpadnim vodama koje se smiju ispuštati u recipijent ili u javnu kanalizaciju prema <i>Pravilniku o kvalitetu i sanitarno tehničkim uslovima za ispuštanje otpadnih u recipijent i</i>	Investitor

Segment	Mjere i preporuke za sprečavanje negativnih uticaja na životnu sredinu	Nosilac sprovođenja
	<i>javnu kanalizaciju, načinu i postupku ispitivanja kvaliteta otpadnih voda, minimalnom broju ispitivanja i sadržaju izvještaja o utvrđenom kvalitetu otpadnih voda („Službeni list CG“, br. 45/08, 09/10, 26/12, 52/12 i 59/13).</i> - Prije ispusta otpadnih voda u kanalizacioni sistem potrebno je predvidjeti predtretman i separatore nečistoća za privredne objekte, veće restorane i hotelske kuhinje. - Atmosferske vode sa krovova i izgrađenih površina potrebno je voditi preko hvatača pijeska u prirodni recipijent (zemljište). - Sprovoditi se mjere za maksimalno racionalnu potrošnju vode za piće: sprečavanje gubitaka vode u sistemu, recikliranje upotrebene vode, skupljanje kišnice koja se upotrebljava za zalivanje ili kao požarna voda, upotreba vode za bazene, itd. - Potrebno je obezbjediti dovoljne kapacitete požarne vode, uključujući i odgovarajuću razmještenost izvora požarne vode. - Separatno prikupljanje upotrebljenih voda - potrebno imati na umu pri izgradnji svih objekata; - Očuvanje kvaliteta voda prema zahtjevanim klasama vodotoka u skladu sa Uredbom o klasifikaciji i kategorizaciji površinskih i podzemnih voda ("Službeni list Crne Gore", broj 2/07). - Izgradnja sanitarno-higijenskih nepropusnih jama u seoskim naseljima za evakuaciju komunalnih otpadnih voda u cilju očuvanja kvaliteta površinskih i podzemnih voda; - Izgradnja kanalizacione mreže u gradskim naseljima, uz izgradnju gradskog kolektora za odvođenje svih otpadnih voda do budućih postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda; - Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u svim urbanim centrima u obuhvatu Plana, kao i izgradnja PPOV u privrednim objektima i turističkim kompleksima, - Strogo kontrolisana primjena hemijskih sredstava u poljoprivredi na planskom području u cilju zaštite površinskih i podzemnih voda od zagađivanja;	
	- Kontrola sistema organizacije i rada stočnih farmi s ciljem zaštite podzemnih i površinskih voda od neadekvatnog načina odlaganja čvrstih i tečnih otpadaka; - Sprovođenje restriktivnih mjera u cilju očuvanja voda u izvorišnim područjima gdje se štite vode namijenjene za piće ili u područjima od posebnog prirodnog ili ambijentalnog značaja.	Investitor
biodiverzitet	- Uklanjanje vegetacije potrebno je ograničiti na površine koje su apsolutno neophodne za izgradnju turističkog kompleksa i pratećih objekata. Potrebno je pažljiv odnos prema postojećoj vegetaciji i njeno uklapanje u rješenja kompleksa. Značajno je, da se sječa šume i ostali radovi sa visokim nivoom buke ne sprovedu tokom sezone gniježđenja ptica (od marta do jula). - Potrebno je očuvanje i zaštita područja drvene vegetacije kao veoma značajnog elementa »slike predjela«, koji dominiraju planinskim pejzažom. Zbog ovih razloga gradnja objekata na ovakvim površinama nije dopuštena. Poželjno je uklanjanje osušenih stabala, a novim sadnicama kompenzovati broj osušenih tj. posječenih stabala. - Potrebno je očuvanje i zaštita područja drvene vegetacije kao veoma značajnog elementa »slike predjela«, koji dominiraju planinskim pejzažom. Zbog ovih razloga	Investitor

Segment	Mjere i preporuke za sprečavanje negativnih uticaja na životnu sredinu	Nosilac sprovođenja
	gradnja objekata na ovakvim površinama nije dopuštena. Poželjno je uklanjanje osušenih stabala, a novim sadnicama kompenzovati broj osušenih tj. posječenih stabala. - Potrebno je očuvanje i zaštita područja drvene vegetacije kao veoma značajnog elementa »slike predjela«, koji dominiraju planinskim pejzažom. Zbog ovih razloga gradnja objekata na ovakvim površinama nije dopuštena. Poželjno je uklanjanje osušenih stabala, a novim sadnicama kompenzovati broj osušenih tj. posječenih stabala. - Takođe je poželjno rasađivanje gustog podmlatka i presađivanje mladica sa površina planiranih za izgradnju objekata za odmor i rekreaciju. - Stabla hortikulturnih četinarica koje svojim karakteristikama ne pripadaju ovom prostoru, treba ukloniti. Umjesto njih, potrebno je unijeti nove sadnice koje zadovoljavaju ekološke, estetske i ambijentalne predione kriterijume. - Posebnu pažnju potrebno je posvetiti očuvanju ambijentalnih vrijednosti i autohtonih florističkih elemenata i biljnih zajednica. - Obavezno je zadržavanje i očuvanje stanja vegetacije, gdje je vegetacija pored dekorativne funkcije preuzela i ulogu zaštite protiv erozije. - Sanacija i rekultivacija otkrivenih površina sprovodi se neposredno nakon završetka građevinskih radova. Površinski prekrivač mora biti obnovljen. Za sađenje i zatavljenje upotrebljavaju se odgovarajuće autohtone vrste, koje će svojim korijenjem vršiti funkciju zaštite terena protiv sila erozije. - Sjecišta je potrebno dovoditi u red, jer se na neuređenim sjecištima stvaraju povoljni uslovi za razmnožavanje insekata i gljiva – grane i ovrške izvući van sjecišta. - Pri sječi potrebno je panjeve vaditi iz zemlje jer se u tom slučaju onemogućava razmnožavanje ksilofagnih vrsta insekata i fitopatogenih gljiva. - Zabranjeno je loženje otvorene vatre. - Potrebno je izbjegavati sječu zdravih grana donjih etaža kao mjere zaštite od požara, jer se obrezivanjem ovih grana stvaraju povrede koje predstavljaju potencijalno mjesto ulaska štetnih vrsta insekata i fitopatogenih gljiva. - Prioritetno očuvanje najvažnijih i najugroženijih ekosistema kao što su izuzetno rijetki i fragilni ekosistemi planinskih i visokoplaninskih tresava; - Kontrola eksploatacije (Uredba i CITES Konvencija) pojedinih biljnih vrsta sa prirodnih staništa koje se koriste u komercijalne ili kolekcionarske svrhe; - Jasno definisanje i strogo sprovođenje najstrože kaznene politike prema svim oblicima uništavanja i eksploatacije zaštićenih biljnih vrsta; - Kontrola ekstenzivnog stočarstva u nizijskim, brdsko-planinskim i visokoplaninskim područjima čije su negativne posljedice iščezavanje ili osiromašenje kvalitativnog sastava istih; - Izrada programa i konkretnih akcija za reintrodukciju biljnih vrsta na prirodna staništa sa kojih su iščezle; - Kartiranje biljnih vrsta (koristiti međunarodne kriterije i standarde - UTM-mape), posebno vrsta od međunarodnog značaja kao i onih koje su globalno, regionalno ili lokalno ugrožene; - Organizovanje, koordiniranje i započinjanje sprovođenja programa "ex situ" zaštite florističkog diverziteta (botaničke bašte i vrtovi, banke gena, banke sjemena, kultura	

Segment	Mjere i preporuke za sprečavanje negativnih uticaja na životnu sredinu	Nosilac sprovođenja
	tkiva i sl.).	
Buka	- Sprovode se mjere zaštite od buke vezane za izbor i upotrebu "tih" mašina, uređaja, sredstava za rad i transport, tj. primjenom najbolje dostupnih tehnika koje su tehnički i ekonomski isplative. - Upotrijebljene mašine, transportna sredstva i druga oprema moraju biti usklađeni sa propisanim tehničkim standardima koji se odnose na granični nivo buke, a podaci o zvučnoj snazi koju emituju moraju biti označeni na proizvodu u skladu sa posebnim propisima kao i smjernicama i normama Evropske Unije. - Radovi na gradilištu sprovodiće se samo tokom dana, tj. između 7 i 19 sati. U normalnim okolnostima, izbjegavaju se noćni radovi. - Izvori buke se lociraju na način, da se minimalizira širenje buke u prostor tokom njihovog rada. - Sprovode se mjere zaštite od buke vezane za plansko lociranje izvora buke u odnosu na objekte i područja koje treba zaštititi (objekti za smještaj gostiju, park-šuma). Prema potrebi sprovode se i druge moguće mjere zaštite od buke: ograničenja brzine, vegetacijski pojas između izvora buke i objekata za smještaj gostiju, itd. - U naseljenim mjestima dozvoljena je upotreba izvora buke u periodu od 6 do 22 časa, a za elektroakustične uređaje za izvođenje muzike od 9 do 1 čas, pod uslovom da ne prelazi granične vrijednosti nivoa buke. - U izletničkim objektima zabranjeno je korišćenje akustičnih uređaja za izvođenje, odnosno emitovanje muzike i uređaja za oglašavanje (megafon i sl.).	Investitor
Otpad	- Upravljanje otpadom stvorenim tokom sprovođenja Plana vrši se shodno zakonskim regulativama (<i>Zakon o upravljanju otpadom</i>; „Službeni list CG“, br. 64/11 i 39/16). - Tokom gradnje i uređivanja naselja, turističkih sadržaja i prateće infrastrukture očekuju se, između ostalog, i veće količine zemljanog materijala i inertnog građevinskog otpada, koji se može ponovo upotrijebiti za gradnju i uređivanje novih objekata ili kod sanacije zemljišta. Sav preostali otpad mora biti transportovan i deponovan na bezbjedan i odgovoran način. Na gradilištu ne smiju ostati gomile materijala ili dijelova objekata. - Otpad koji sadrži opasne materije potrebno je za kraći period čuvati na bezbjednoj lokaciji prema važećim propisima i ustupati nadležnom licu za skupljanje i ponovno korišćenje/reciklažu odnosno deponovanje pojedinih vrsta otpada. - Zabranjeno je ispuštanje otpadnih ulja u vode ili zemljište. Zabranjeno je miješati otpadno ulje tokom sakupljanja ili skladištenja sa drugim opasnim otpadom, uključujući otpad koji sadrži PCB. - Vlasnik otpadnog ulja dužan je da otpadna ulja preda na regeneraciju u bazna ulja prečišćavanjem, a posebno uklanjanjem nečistoća, oksidacionih produkata i dodataka koji su sadržani u tim uljima. Bazna ulja koja nije moguće regenerisati spaljuju se u posebnom postrojenju. Ukoliko vlasnik otpadnih ulja nije u mogućnosti da sam ukloni otpadna ulja dužan je da uništavanje otpadnih ulja povjeri privrednom društvu ili preduzetniku koji ispunjava sve odgovarajuće uslove. - U slučaju incidentnog izlivanja opasnih i toksičnih hemijskih materija ili goriva iz vozila i posljedičnog zagađenja zemljišta, potrebno je postupati po precizno propisanom postupku dekontaminacije i sanacije zemljišta. - Komunalni otpad se sakuplja, tretira i odlaže u skladu sa zakonom i propisima i na način koji odredi nadležni organ jedinice lokalne samouprave. - Otpad je potrebno sakupljati na selektivan način radi reciklaže. Način selekcije i	Investitor

Segment	Mjere i preporuke za sprečavanje negativnih uticaja na životnu sredinu	Nosilac sprovođenja
	prikupljanja otpada radi reciklaže utvrđuje nadležni organ jedinice lokalne samouprave (lokalni plan upravljanja otpadom). Zabranjeno je miješanje različitih vrsta opasnog otpada i miješanje opasnog sa neopasnim otpadom. - Za prikupljanje čvrstog otpada obezbjeđuju se kontejneri i njihovo periodično pražnjenje od strane nadležne komunalne organizacije. - Transport otpada se obavlja ovlašteno privredno društvo ili preduzetnik na osnovu dozvole za sakupljanje odnosno transport otpada. Sredstva i oprema, kojima se sakuplja, odnosno transportuje otpad moraju obezbjeđivati sprečavanje rasipanja ili prelivanja otpada i širenje prašine, buke i mirisa. - Proizvođač otpada dužan je da izradi plan upravljanja otpadom, ako na godišnjem nivou proizvodi više od 200 kg opasnog otpada ili više od 40 tona neopasnog otpada (<i>Zakon o upravljanju otpadom</i>; „Službeni list CG“, br. 64/11 i 39/16).	
Emitovanje svjetlosti	- Osvjetljenje je potrebno regulisati na način koji minimalizira negativni uticaj na ljudi i životinje. - Za osvjetljavanje treba upotrebljavati savremene i tehnički usavršene svjetiljke (»potpuno prigušene svjetiljke«, koje su niske i usmjerene ka tlu, na način na koji se što manji dio svjetlosti usmjerava u nebo i okolinu). - Zabranjeno je korišćenje svjetlosnih lasera usmjerenih u nebo. - Kod izbora lokacije pojedinačnih izvora svjetlosti uvažava se i faktor širenja svjetlosti u prostoru.	Investitor
Društvena sredina	- Turističke i smještajne kapacitete odnosno broj istovremeno prisutnih gostiju potrebno je ograničiti kapacitetima koji stoje na raspolaganju. Za obezbjeđivanje turizma visokog kvaliteta potrebno je zadovoljiti normative i standarde za otvorene površine koje su na raspolaganju gostima. Limitirajući faktor su zelene površine, a preporučuje se površina zelenih, slobodnih, sportskih i rekreativnih površina je oko 100 m² po gostu). - Na cijelom zahvatu saobraćaj treba podrediti pješacima, ali istovremeno obezbjeđiti normalno funkcionisanje svih objekata i sadržaja kao što je snabdijevanje, odvoz otpada, održavanje infrastrukturnih sistema i objekata, sistem zaštite od požara i sve ostale funkcije koje zahtijeva ova vrsta objekata. Osim pješačkih potrebno je urediti i biciklističke staze. - Kulturno-istorijsko nasljeđe i eventualne arheološke lokalitete potrebno je pokušati uključiti u turističku ponudu. - Zbog osobina seizmičnosti područja obavezno je projektovanje aseizmičkih konstrukcija. Posebna pažnja mora biti posvećena izboru i kvalitetu materijala, kao i načinu izvođenja objekata, što je od bitnog značaja za sigurnost i ponašanje objekta, koji su izloženih seizmičkim silama. - Na cijelom području turističkog kompleksa potrebno je osigurati odgovarajuće mjere zaštite protiv požara. Potrebno je osigurati odgovarajuće količine vode za gašenje požara i njen raspored. Takođe, potrebno je obezbijediti akcioni plan za postupanje u slučaju požara. - Eventualne žalbe lokalnog stanovništva u vezi turističkih sadržaja je potrebno u najvećoj mogućoj mjeri uvažavati u svrhu dobrog odnosa sa javnošću.	Investitor

Segment	Mjere i preporuke za sprečavanje negativnih uticaja na životnu sredinu	Nosilac sprovođenja
Pejzaž	Izrada pejzažne osnove: 1) sprovesti inventarizaciju i kategorizaciju pejzaža na osnovu tipizacije 2) identifikovati izvanredno zanimljive pejzaže 3) uspostaviti sisteme kartiranja obilježja pejzaža; 4) procijeniti stanje s identifikacijom ugroženosti i mogućnosti promjena; 5) za svaki identifikovani tip vanrednih pejzaža ili čitavog područja izraditi akcione planove zaštite i unapređenja. Višegodišnji projekt zaštite pejzaža. <u>Zelene površine:</u> - Potrebno je očuvanje zelene siluete: očuvanje zelenog pojasa i šumskog grebena. - Očuvanje tipičnog pejzaža: Područje Skadarskog jezera. - Potrebno je maksimalno očuvati i uklopiti postojeće vitalne vegetacije u rješenja novog kompleksa. Očuvanje i zaštita sadnica drveća koji svojim krošnjama dominiraju pejzažom i predstavljaju veoma značajan element slike predjela. - Izbor biljnih vrsta za ozelenjavanje slobodnih površina treba da bude zasnovan na ekološkim karakteristikama područja i kategoriji buduće zelene površine. Samo tako se mogu pravilno odabrati one biljne vrste koje će u datim uslovima postići najbolju funkcionalnost i harmonično se uklopiti u okruženje. <u>Gradnja turističkih objekata:</u> - Gradnja objekata mora uvažavati karakteristike tradicionalne planinarske arhitekture. - Za gradnju objekata upotrebljavaju se prirodni materijali: kamen, drvo, cigla. Pod određenim uslovima, konstrukcije većih (hotelskih) objekata mogu biti armiranobetonske ili čelične. - Objekti se moraju uklapati u pejzaž, kojeg čini šuma niskog drveća. Maksimalna spratnost planiranih objekata ograničena je, sa izuzetkom hotelskog objekta koji može biti viši. Pritom, svi objekti moraju da prate konfiguraciju terena, na takav način da ni jednim svojim dijelom ne prelaze visinu postojeće vegetacije odnosno prirodne optičke granice, da izuzetna prirodna vrijednost, ne bi bila ugrožena. - U oblikovnom smislu novi objekti treba da budu reprezentativni, uklopljeni u ambijent i napravljeni od kvalitetnih materijala sa savremenim arhitektonskim rješenjima. - Potrebno je zadržati karakteristike autentične lokalne arhitekture prilikom obrade svih novih zgrada. <u>Gradnja objekata za sport i rekreaciju:</u> - Područja gradnje objekata za sport i rekreaciju treba da budu definisana za sportske terene (tenis, košarka, odbojka), koji zahtijevaju posebne uslove ili su natkriveni. - Druga igrališta (stolni tenis, mini golf, dječje igralište, trim staza i dr.), koja se mogu smjestiti u parku/šumi, potrebno je integrisati u park na takav način, da se očuva vrijednija prirodna vegetacija.	Investitor
	<u>Šetališta i druge staze:</u> - Završnu obradu pješačkih staza potrebno je predvidjeti u skladu sa ambijentalnim karakteristikama lokacije (kamene ploče i dr) ili od montažnih elemenata (betonske prefabrikovane ploče sa izgledom prirodnog kamena). Završna obrada pješačkih staza treba da bude položena u pijesak i ne u beton, čime će se omogućiti kasnije kvalitetno obnavljanje uz minimalne uticaje na prirodnu sredinu. Zbog toga, betoniranje staza nije preporučeno. - Sanitarne, servisne i uslužne sadržaje na šetalištu, u pravilu, treba smjestiti u postojećoj strukturi ili kao privremene (sezonske) objekte na za to predviđenim	Investitor

Segment	Mjere i preporuke za sprečavanje negativnih uticaja na životnu sredinu	Nosilac sprovođenja
	punktovima. - Trase šetališta i drugih staza (npr. pješačke i biciklističke) potrebno je prilagoditi postojećim kvalitetima prostora na način, da se vrijednije drveće zaštiti i ukomponuje u parkovne i druge zelene površine.	
Kulturna baština	- Ukoliko izvođač, u toku građevinskih i drugih radova, naiđe na objekte i sadržaje koji ukazuju na arheološko porijeklo, dužan je da prekine radove i o nalazu obavijesti nadležnu službu zaštite spomenika kulture. Uređivanje područja je moguće nastaviti tek uz saglasnost nadležnog organa kada su arheološko nalazište i pojedinačni nalazi istraženi i očuvani.	Investitor
Zaštićena prirodna dobra	- Izrada inventara biodiverziteta za staništa i vrste. Sinteza rezultata svih postojećih i budućih istraživanja pojedinih vrsta, staništa – prioriteto u područjima već identifikovanim kao izrazito vrijednim, gdje je podloga nužna pretpostavka izrade planova upravljanja. Radi se o trajnom projektu, koji treba biti prezentovan i prepoznat. Prioritet je izraditi temeljne prirodoslovne podloge – kartu staništa, bazičnu inventarizaciju flore i faune – identifikovanih posebno vrijednih područja, kao osnovu za detaljnije i specifičnije vrednovanje i planove upravljanja. - Uspostavljanje informacionog sistema biodiverziteta i pejzažne raznolikosti, kao okvira u kojemu će se prikupljati, objedinjavati, analizirati rezultati svih pojedinačnih značajnih istraživanja. - Uspostavljanje sistematskog praćenja stanja biodiverziteta na području, stalni monitoring. U zavisnosti od raspoloživih sredstava, fokusirati se na praćenje vrsta koje su ili indikativne za sveukupno stanje nekog ekosistema koji su posebno vrijedni / zaštićeni / ugroženi, te su jednostavni za praćenje i kao takvi pogodni za neku vrstu monitoringa. - Izrada planova upravljanja na osnovu studija revitalizacije i zaštite za sve zaštićene dijelove prirode. Važno je izradu plana raditi na široko participativan način – uključivanjem svih zainteresovanih i relevantnih strana. Da bi prijedlog upravljanja bio prihvaćen od lokalnog stanovništva i privrednih subjekata, on mora proći kroz prijedloge ekonomski sprovodivih alternativnih modela razvoja u skladu s prirodom osigurati više koristi nego restrikcija. Prioritet trebaju biti područja za koja se preliminarnom analizom utvrdi da je hitna akcija najpotrebnija radi zaustavljanja i okretanja trenutnih izrazitih negativnih trendova. - Utvrđivanje stanja, izrada i sprovođenje planova sanacije ali i prenamjene određenih devastiranih područja: otvorenih kopova, kamenoloma, zagađenih kopnenih i podzemnih voda, nelegalnih odlagališta otpada, obalnih područja rijeka.	Opštine i Resorni organi države

Segment	Mjere i preporuke za sprečavanje negativnih uticaja na životnu sredinu	Nosilac sprovođenja
	- Koristiti posebno vrijedna, zaštićena i upravljana područja u kontekstu razvoja različitih vrsta turističke ponude, uključujući: posmatranje ptica (bird-watching); posjete pećinama, rafting, šetnje i vožnje biciklom, ostalo. - Ograničavanje upotrebe hemijskih sredstava u poljoprivredi, motivacijama: finansijska podrška, kreditiranje. Podsticanje razvoja ekološke poljoprivrede, te poljoprivrede koja vodi računa o autohtonom kulturnom pejzažu. - Uvažavati ekološke kriterije prilikom planiranja i izvođenja hidrotehničkih projekata na vrijednim djelovima prirode među kojima još uvijek sačuvana močvarna područja, lokve, blata. Izvršiti reviziju izvedenih hidrotehničkih zahvata i procijeniti može li se situacija unaprijediti, kao na primjer vratiti vodu u stare vodotoke, restaurirati vrijedno stanište, ostalo. - Unaprijediti upravljanje šumama sa uvažavanjem ekoloških kriterijuma. U odnosu na pejzažne karakteristike prostora, na pojedinim predjelima podsticati obnavljanje šuma, revitalizovati požarima degradirana šumska područja.	Opštine i Resorni organi države

5.12. Ekonomsko – tržišna projekcija

Cilj izrade ekonomske analize je da se na osnovu koncepta organizacije prostora, planiranih sadržaja u NP Skadarsko jezero i mjera zaštite prirodnih dobara, stvore uslovi za privredni i društveni razvoj zasnovan na principima održivosti. Nove poslovne aktivnosti unutar NP će morati da se ograniče na ekološki prihvatljive djelatnosti.

U tom pravcu je planirana rekonstrukcija postojećih turističkih kapaciteta, rekonstrukcija seoskih kuća i napuštenih ribarskih kuća, izgradnja info punktova na ulazima u NP, markiranje staza i slične aktivnosti.

NP Skadarsko jezero je popularna turistička destinacija koju iz godine u godinu posjećuje sve veći broj turista (2010. NP je posjetilo 40242 registrovana turista dok se 2015. godine taj broj povećao za oko 80% i iznosi 72.257 turista). NP ima potencijal da generiše značajne prihode za obnovu i očuvanje ovog područja kroz prihode od ulaznica u NP, prihode od izdavanja ribolovnih dozvola, iznajmljivanje camaca za prevoz turista, organizovanje izleta, tematskih tura, kampova, ugostiteljskih usluga i slično..

Na bazi planskog koncepta urađena je procjena ključnih investicija i projekata na osnovu koje će se dobiti početne veličine na kojima će budući investitori graditi modele finansiranja. Procjene su rađene na bazi aktuelnih cjenovnih kretanja, a pod pretpostavkom realizacije neophodnih infrastrukturnih ulaganja i planiranih kapaciteta.

KAPITALNI TROŠKOVI IMPLEMENTACIJE PPPN NP SKADARSKO JEZERO								
Investicioni projekti		Vrijdnost ulaganja		Preliminarne investicije		Izvedeno stanje		
		Troškovi po jedinici	Ukupni troškovi	Javni sektor %	Privatni sektor %	1-2 god.	3-5 god.	5-9 god.
I	INFRASTRUKTURA		50,868,950.00					
1	Saobraćajna infrastruktura		21,763,700.00	100%	0%	20%	30%	50%
1.1	magistralni, regionalni, lokalni i nekategorisani putevi)							
2	Hidrotehnička infrastruktura		10,943,000.00	100%	0%	30%	50%	20%
2.1	Vodovod		2,460,000.00					
2.2	Kanalizacija		8,483,000.00					
3	Elektronske komunikacije		3,162,250.00	100%	0%	30%	60%	10%
3.1	Fiksne telekomunikacije		3,042,250.00					
3.2	Mobilne telekomunikacije		120,000.00					
4	Elektroenergetska infrastruktura	cca	10,000,000.00	100%	0%	20%	30%	50%
4.1	Rekonstrukcija TS, izgradnja dalekovoda i vodova							
5	Upravljanje otpadom	cca	2,000,000.00	100%	0%	30%	50%	20%
6	Zaštita životne sredine	cca	3,000,000.00	100%	0%	50%	50%	
II	TURIZAM		63,870,110.00					
1	Smještajni kapaciteti		31,650,000.00	0%	100%	30%	40%	30%
2	Kampovi		5,073,310.00	50%	50%	30%	50%	20%
3	Ostali turistički sadržaji		27,146,800.00	100%	0%	30%	50%	20%
III	DRUŠTVENI ADRŽAJI- INFRASTRUKTURA		4,000,000.00	80%	20%	30%	40%	30%

1.1	Javne službe	cca	500,000.00					
1.2	Renoviranje obrazovnih ustanova		1,000,000.00					
1.3	Sanacija kulturnih objekata	cca	1,500,000.00					
1.4.	Ostali društveni sadržaji		1,000,000.00					
IV	OTALE DJELATNOSTI I SERVISI		5,000,000.00	80%	20%	30%	40%	30%
UKUPNA VRIJEDNOST INVESTICIONIH PROJEKATA			123,739,060.00					

Projektovane investicije predstavljaju orijentir za realizaciju plana i ne uključuje sve potencijalne projekte koji se mogu realizovati u planskom periodu. Realizacijom predloženog valorizovaće se potencijali područja, a prostor sačuvati od eventualnih devastacija. Tu se prvenstveno misli na: izgradnju i modernizaciju putne infrastrukture (u procjene nije uključena cijena izgradnje dionice Auto puta Br-Boljare zbog provjere kopnene trase), rekonstrukciju lokalne putne mreže, izgradnju programa i projekata za pokrivanje čitavog Područja mobilnom i ruralnom telefonijom, projekte trajnog vodosnabdijevanja vodom za piće, investiciona ulaganja u rješavanje kanalizacija i prečišćavanja otpadnih voda naselja, investiranje u seosku infrastrukturu, značajna investicija ulaganja u turističku privredu, javne službe , obrazovne i kulturne ustanove i zaštitu životne sredine.

Troškovi izgradnje turističkih kapaciteta

U sljedećoj tabeli data je procjena troškova adaptiranja i izgradnje planiranih turističkih kapaciteta. U cijenu nijesu uključeni troškovi građevinskog zemljišta i naknade za komunalno opremanje zemljišta.

NAMJENA		Struktura							Vrijednost	Vrijednost	Vrijednost	UKUPNO EUR
		BGP Planirano							smješt.kapac.	kampa	ostalih sadržaja	
		m2				cijena/m ² smješt. Kapacit.	Cijena kamp	cijena/m ² ostali sadržaji				
Planska zona	Naselje/Lokalitet	Osnovni smještaj	Kompl. smještaj	Kamp	Ostali sadržaji							
MALESIJA			2400.00		1100.00				1,440,000.00	184,000.00	880,000.00	2,504,000.00
Detaljna razr.	Podhum		1800.00		550.00	600.00		800.00	1,080,000.00		440,000.00	1,520,000.00
	Božaj		600.00	460.00	150.00	600.00	400.00	800.00	360,000.00	184,000.00	120,000.00	664,000.00
	Vitoja				400.00			800.00			320,000.00	320,000.00
ZETSKA RAVNICA		7200.00	3000.00		6280.00				6,600,000.00	208,800.00	5,024,000.00	11,832,800.00
	Begova Glavica				100.00			800.00			80,000.00	80,000.00
	Sinjac		600.00			800.00			480,000.00			480,000.00
	Vranjina	3600.00	1800.00	522.00	5930.00	800.00	400.00	800.00	4,320,000.00	208,800.00	4,744,000.00	9,272,800.00
Detaljna razr.	Ponari		600.00		100.00	600.00		800.00	360,000.00		80,000.00	440,000.00
	Gostilj											
	Plavnica	3600.00			150.00	400.00		800.00	1,440,000.00		120,000.00	1,560,000.00
RIJEČKA NAHIJA		13700.00	6600.00		13735.00				12,120,000.00	2,288,510.00	10,988,000.00	25,396,510.00
	Žabljak Crnojevića		1500.00		1800.00	400.00		800.00	600,000.00		1,440,000.00	2,040,000.00
	Dodoši		1200.00	975.00	150.00	400.00	500.00	800.00	480,000.00	487,500.00	120,000.00	1,087,500.00
	Prevlaka		300.00			400.00			120,000.00			120,000.00
	Poseljani		600.00			600.00			360,000.00			360,000.00
Detaljna razr.	Karuč		900.00	3000.00	150.00	400.00	600.00	800.00	360,000.00	1,800,000.00	120,000.00	2,280,000.00
	Šindjon											
	Jankovići											

PPPN NACIONALNI PARK SKADARSKO JEZERO

	Rijeka Crnojevića g. (Urbano jezgro, Riječki grad, Ljeskovac)	11900.00	2100.00	510.00	11635.00	600.00	500.00	800.00	8,400,000.00	1,010.00	9,308,000.00	17,709,010.00
	Mihailovići	1800.00				1000.00			1,800,000.00			1,800,000.00
CRMNICA		6600.00	6900.00		22137.00				5,100,000.00	184,000.00	8,974,800.00	14,258,800.00
	Kruševica											
	Dračevica											
	Virpazar g.	6600.00	2100.00		21837.00	400.00		400.00	2,640,000.00		8,734,800.00	11,374,800.00
	Komarno											
	Relja			460.00			400.00			184,000.00		184,000.00
	Krnjice		2100.00		150.00	400.00		800.00	840,000.00		120,000.00	960,000.00
	Raduš		600.00			600.00			360,000.00			360,000.00
	Pristan		600.00		150.00	600.00		800.00	360,000.00		120,000.00	480,000.00
	Godinje		1500.00			600.00			900,000.00			900,000.00
KRAJINA		9000.00	4050.00		1600.00				7,590,000.00	2,208,000.00	1,280,000.00	11,078,000.00
	Donji Murići	9000.00	2850.00	3000.00	1200.00	600.00	600.00	800.00	7,110,000.00	1,800,000.00	960,000.00	9,870,000.00
	Besa											
	Bobovište		600.00	510.00	150.00	400.00	400.00	800.00	240,000.00	204,000.00	120,000.00	564,000.00
	Cklača		600.00	510.00	250.00	400.00	400.00	800.00	240,000.00	204,000.00	200,000.00	644,000.00
UKUPNO		36500.00	22950.00		44852.00				32,850,000.00	5,073,310.00	27,146,800.00	65,070,110.00

Uticaj planiranih investicija

Investiciona ulaganja na području NP Skadarsko jezero značajno će uticati na dinamičniji ekonomski, socijalni i demografski razvoj uz racionalno korišćenje prirodnih potencijala i resursa Područja. Prije svega, očekuje se revitalizacija i ekonomsko oživljavanje postojeće privrede, koja će biti u prilici da ponudi tržištu kvalitetnije proizvode i usluge. Planiranje i razrada novih profitabilnih programa i projekata prije svega u turizmu biće interesantni za investiranje.

Nova investiciona politika pozitivno će uticati i na revitalizaciju seoskog područja i individualnih seoskih gazdinstava. To će stvoriti mogućnost za proizvodnju značajnijih tržišnih viškova koje će seosko stanovništvo moći da ponudi prije svega gostima i posjetiocima Područja. Proizvodnjom biološki ispravne hrane i domaćih proizvoda uz njihovo brendiranje uticaće na povećanje prihoda seoskog domaćinstva.

Aktivan ekonomsko-investicioni razvoj uticaće na socio-demografska kretanja. Zaustaviće se proces iseljavanja stanovništva sa Područja. Optimistički posmatrano, sa dinamičnijim ekonomskim razvojem doći će do povratka populacije, pogotovo mlađe.

Pozitivni efekti će u početku biti jako mali zbog ograničenja obavljanja privrednih djelatnosti, kako u zoni NP tako i zaštitnoj zoni, ograničenog broja posjetilaca, visokih i permanentnih troškova upravljanja i održavanja Nacionalnog Parka. Međutim, sa društvenog aspekta pozitivni efekti će se ostvariti kroz povećanje standarda lokalnog stanovništva, otvaranje novih radnih mjesta, podsticaja i mogućnosti aktiviranja lokalnog stanovništva na razvijanju cijelog niza pratećih uslužnih djelatnosti i servisa, povećanje prihoda u poljoprivredi i zanatstvu.

5.13. Smjernice za sprovođenje plana

Prostorni plan NP Skadarsko jezero je u najvećoj mjeri rađen u skladu sa smjernicama Prostornog plana Crne Gore do 2020.g., ali i na osnovu prethodnih i važećih planskih i strateških dokumenata višeg i nižeg reda.

Koncept zaštite prirode i biodiverziteta NP su usaglašeni sa međunarodnim propisima i normativima, čime se omogućava regulacija prostora i sa pozicije evropskog zakonodavstva.

5.13.1. Faze i dinamika realizacije

PPPN NP Skadarsko jezero će se realizovati u etapama koje će biti usklađene sa razvojem društvenih i privrednih djelatnosti, izgradnjom infrastrukturnih sistema i komunalnog opremanja predmetnog područja. Pri tome, od velike važnosti je permanentna regionalna saradnja, tj međusobna saradnja između pet opština i Republike Albanije.

Drugi važan faktor realizacije Plana je uspostavljanje bolje saradnje lokalnog stanovništva koji koriste resurse Jezera sa lokalnim upravama i upravom Nacionalnog parka.

U cilju realizacije rješenja definisanih ovim Prostornim planom potrebno je:

- da sve lokalne samouprave i gradske opštine utvrde razvojnu politiku sa uključenim mjerama realizacije Plana na njihovoj teritoriji;
- da se izvrši usaglašavanje izrade prostorno planske dokumentacije sa razvojnim programom i planskim ciljevima koji su utvrđeni ovim Planom;
- da se formiraju centralne baze podataka za potrebe praćenja realizacije projekata u zahvatu Plana;
- da se planiranje i kontrola izvođenja projekata u zahvatu Plana rade u odnosu na jedinstveni informacioni sistem u formi GIS-a.

Praćenje i realizacija projekata u zahvatu NP će biti u nadležnosti JP Nacionalni park Skadarsko jezero, a realizacija projekata u zaštitnoj zoni u nadležnosti lokalnih samouprava i gradskih opština.

Preporuka je Plana je da se formira nadležna **regionalna institucija i tijelo koji će biti zaduženi za praćenje realizacije planskih rješenja i koordinaciju projekata u okviru prekogranične saradnje sa Republikom Albanijom.**

Prilikom određivanja faznosti realizacije planiranih kapaciteta, osim ekonomskih, potrebno je uvažiti i sljedeće kriterijume:

- poboljšanje uslova života prije svega za stalne stanovnike Nacionalnog parka;
- poboljšanje kvaliteta životne sredine;
- doprinos razvoju turističke ponude.

Najvažniji zadaci za razvoj predmetnog područja Plana su:

- izrada regulacionih planova za područja od posebnog značaja;
- izrada programa razvoja za područja sa posebnim problemima, u cilju saniranja degradirane sredine, zaustavljanja degradacije resursa i zaustavljanja iseljavanja stanovništva;
- izrada regulacionih planova i programa revitalizacije naselja i okolnih poljopivrednih površina.

Redosled aktivnosti na realizaciji smjernica PPPN predviđa sljedeće:

1. Postizanje dogovora na nivou između dvije države, Crne Gore i Albanije, o politici razvoja područja Skadarskog jezera;
2. Izrada planova i projekata za operacionalizaciju te politike;
3. Izrada razvojnih planova i projekata za područje NP i Zaštitne zone;
4. Zaokruživanje saobraćajne mreže u regionu: dionica autoputa Bar - Boljare, magistralni putevi Podgorica – Skadar, Podgorica – Bar, Podgorica – Cetinje, regionalni putevi: Virpazar – Ostros – Vladimir, Golubovci – Tuzi;
5. Poboljšanje međudržavnog i lokalnog željezničkog saobraćaja;

6. Uspostavljanje plovnih puteva i jezerskog saobraćaja;
7. Razvoj poljoprivrede;
8. Razvoj ribarstva;
9. Rješavanje snabdijevanja vodom, sanacija i dogradnja kanalizacione mreže, izgradnja uređaja za prečišćavanje otpadnih voda;
10. Uspostavljanje integralne zaštite kulturno historijskog nasledja i tradicionalne gradnje na ukupnoj površini NP ;
11. Utvrđivanje zemljišne politike;

Njegovanjem lokalne arhitekture i predstavljanjem baštine kroz graditeljstvo, područje Nacionalnog parka će stvoriti prepoznatljiv regionalni identitet, a posjetioци će moći da prepoznaju i dožive ovo područje na poseban način.

Veoma je važno da razvoj i izgradnju na području Skadraskog jezera kontinuirano prati izrada planske i projektne dokumentacije. Izrada dokumentacije radiće se u koordinaciji nadležnog Ministarstva, opština i gradskih opština, i regionalne institucije, čije je osnivanje predloženo ovim Planom.

Implementacija Plana će se sprovoditi u skladu sa prostorno planskom, projektnom i studijskom dokumentacijom, ili kroz direktnu implementaciju smjernica PPPN:

1. Detaljne razrade 5 lokaliteta, koje čine sastavni dio PPPN;
2. Važeći planski dokumenti;
3. Izmjene i dopune važećih planskih dokumenata višeg reda;
4. Izmjene i dopune važećih planskih dokumenata nižeg reda predložene u PPPN;
5. Državne studije lokacija čija je izrada predložena u PPPN;
6. Urbanistički projekti čija je izrada predložena u PPPN;
7. Studije;
8. Projektna dokumentacija;
9. Direktna implementacija smjernica PPPN za uređenje kampova u Nacionalnom parku ;
10. Direktna implementacija smjernica PPPN za uređenje ulaza u Nacionalni park;
11. Direktna implementacija smjernica PPPN za uređenje vidikovaca u Nacionalnom parku;
12. Direktna implementacija smjernica PPPN za izgradnju u zoni naseljske strukture u Nacionalnom parku;
13. Direktna implementacija smjernica PPPN za izgradnju/uređenje pješačkih i biciklističkih staza u NP i zaštitnoj zoni;
14. Direktna implementacija smjernica PPPN za zaštitu nepokretnih kulturnih dobara, kulturnih dobara pod režimom prethodne zaštite, objekata i lokaliteta sa potencijalnim kulturnim vrijednostima i njihove zaštićene okoline, definisanim u okviru mjera i preporuka za tretman gradskih cjelina, seoske arhitekture, arheoloških lokaliteta, fortifikacija, sakralne arhitekture, industrijske arhitekture, kulturnog pejzaža i ambijenta – u okviru planskih dokumentata ili kroz direktnu implementaciju, a na osnovu Studije zaštite kulturnih dobara;
15. Direktna implementacija smjernica PPPN za uređenje ribarskih staništa na obalnoj liniji Jezera;

5.13.2. Pregled dokumentacije kojom će se uređivati prostor NP

Pregled planske dokumentacije kojom će se uređivati područje Nacionalnog parka:

Rb:	Nivo planskog dokumenta	Naziv planskog dokumenta/ lokaliteta	Opština/ gradska opština	Površina zahvata (ha)	napomena
	Planovi višeg reda				
1		DPP Bar - Boljare		cca 6300	Izmjene I dopune – Izrada studije saobraćaja kopnene varijante autoputa
2		GUR Rijeka Crnojevića, PUP Cetinje		89.81	Izmjene I dopune u skladu sa smjernicama PPPN
	Detaljna razrada lokaliteta				
3		Podhum	Tuzi	33.47	Novi planski dokument
4		Ponari	Golubovci	49.02	Novi planski dokument
5		Karuč	Cetinje	12.46	Novi planski dokument
6		Donje Krnjice	Bar	17.25	Novi planski dokument
7		Donji Murići	Bar	115.70	Novi planski document
	Državna studija lokacije				
8		DSL Vranjina	Golubovci	298.0	Izmjene I dopune u skladu sa smjernicama PPPN
9		Sinjac	Podgorica	36.59	Novi planski dokument
10		DSL Žabljak Crnojevića	Cetinje	12.08	Izmjene I dopune u skladu sa smjernicama PPPN
11		DSL Mihailovići	Cetinje	1.81	Izmjene I dopune u skladu sa smjernicama PPPN
12		Dodoši	Cetinje	14.30	Novi planski dokument
13		Prevlaka	Cetinje	22.01	Novi planski dokument
14		Poseljani	Cetinje	20.17	Novi planski dokument
15		Komarno	Bar	22.59	Novi planski dokument
16		DSL Virpazar	Bar	140.10	Važeći planski dokument
17		Ckla	Bar	17.14	Novi planski document
18		Bobovište	Bar	17.20	Novi planski dokument
19		Godinje – ambijentalna cjelina Perazići	Bar	18.06	Novi planski dokument
	Detaljni urbanistički plan				
21		DUP Više Palaca, Rijeka Crnojevića	Cetinje	3.25	Važeći planski dokument
	Urbanistički projekat				
22		Vitoja	Tuzi	0.86	Novi planski dokument
23		Plavnica	Golubovci	3.1	Izmjene I dopune u skladu sa smjernicama PPPN
24		UP Rijeka Crnojevića	Cetinje	6.29	Izmjene I dopune u skladu sa smjernicama PPPN
25		Ambijentalna cjelina Riječki grad, Rijeka Crnojevića	Cetinje	2.74	Novi planski dokument

26		Ambijentalna cjelina Ljeskovac, Rijeka Crnojevića	Cetinje	4.83	Novi planski dokument
27		Godinje - ambijentalna cjelina Lekovići,	Bar	6.10	Novi planski dokument
28		Raduš	Bar	2.5	Novi planski dokument
29		Pristan	Bar	1.26	Novi planski dokument

Studijska i projektna dokumentacija :

- Studija jezerskog saobraćaja po Skadarskom jezeru, sa smjernicama za uspostavljanje plovnih puteva – u saradnji sa Republikom Albanijom;
- Studija vodnog saobraćaja između Skadarskog jezera i Jadranskog mora – u saradnji sa Republikom Albanijom;
- Studija mreže biciklističkih staza u Nacionalnom parku i zaštitnoj zoni;
- Studija revitalizacije Šestana (obuhvata naselja Mastijerpovići, Karanikići, Dračevica, Djuravci)

Studijska i projektna dokumentacija :

- Projekat regulacije hidrološkog kompleksa Skadarsko jezero – rijeka Bojana – rijeka Drim – u saradnji sa Republikom Albanijom;
- Projekat revitalizacije i rekultivacije područja delte rijeke Morače;

5.13.3. Smjernice za izradu detaljne razrade lokaliteta u okviru PPPN NP Skadarsko jezero

5.13.3.1. Detaljna razrada lokaliteta Podhum - prostorna cjelina Malesija

Detaljnou razradom je obuhvaćen prostor naselja Podhum, površine **33.47 ha**.

Naselje je locirano ispod brda HUM i orijentisano prema Humskom zalivu.

Zbog svojih geografskih, klimatskih i ambijentalnih povoljnosti , jedno je od najatraktivnijih naselja područja Skadarskog jezera. Najveći dio prostora obuhvaćenog granicom detaljne razrade čine površine za stanovanje i poljoprivredu. Osim Info centra Nacionalnog parka koji je nedavno otvoren, u naselju nema sadržaja javnih i komercijalnih djelatnosti. Gradjevinsku strukturu čine uglavnom stambeni i pomoćni objekti, od kojih je dio izgrađen na nižim kotama terena, koji plave u periodu maksimalnog vodostaja Skadarskog jezera.

U konceptu organizacije prostora Nacionalnog parka, naselje Podhum je planirano kao ulaz u Nacionalni park iz pravca Tuzi i Albanije, i kao centar prostorne cjeline Malesija sa sadržajima stanovanja, turizma, javnih i komercijalnih djelatnosti, i poljoprivrede. U Podhumu je planirana izgradnja privezišta kapaciteta 20 vozova, sa pratećim sadržajima.

Stambeni kapaciteti će se graditi u vidu objekata male gustine na urbanističkim parcelama površine 500-3000m², sa pratećim i pomoćnim objektima i dvorištima sa zasadima voća i povrća.

Na poljoprivrednim površinama će se organizovati i ostali vidovi poljoprivrede, kao što je ratarstvo, uzgoj duvana, farme krava, ovaca, uz mogućnost izgradnje objekata u funkciji poljoprivredne proizvodnje i skladištenja poljoprivrednih proizvoda.

Posebnu pažnju treba posvetiti mjerama zaštite postojećih objekata koji plave u periodu maksimalnog vodostaja Skadarskog jezera, i mjerama zaštite kulturno istorijskih lokaliteta u kontaktnoj zoni detaljne razrade (strai most, arheološka nalazišta).

Planirani vidovi turističke ponude naselja Podhum i šireg prostora su rekreativni, istraživački, edukativni, izletnički, ekskurzioni, ugostiteljski i stacionarni turizam.

Turistički smještaj je planiran u vidu kuća za izdavanje, apartmana i soba u privatnom smještaju, koji bi uključio i ponudu lokalne hrane i pića. U okviru info centra, planiranog na ulazu u Nacionalni park, će se obezbijediti informacije i ponuda ostalih vrsta turističke ponude. Turističke ture će u svoju ponudu uključiti atrakcije u okolini naselja, kao što su kulturno istorijski spomenici, vjerski i objekti, vidikovci Hum i Samobor, izletišta Vitoja, vožnja čamcima po Jezeru, pješačke i biciklističke ture prema ostalim centrima Nacionalnog parka.

Ukupan planirani broj stanovnika iznosi 120, broj turističkih ležaja 60, planirana bruto građevinska površina cca 11.350m².



Podhum

5.13.3.2. Detaljna razrada lokaliteta Ponari - prostorna cjelina Zetska ravnica

Detaljnom razradom je obuhvaćen prostor naselja Ponari površine **49.02 ha**.

Naselje je locirano u zoni delte rijeke Morače, uz lokalni put Vukovci – Ponari- Žabljak Crnojevića.

Povoljan geografski položaj i pogodna klima stvaraju kvalitetne preduslove za razvoj ovog naselja.

Najveći dio prostora obuhvaćenog granicom detaljne razrade čine površine za stanovanje i poljoprivredu. Od ostalih sadržaja ističu se zaštićeni lokalitet sa ostacima srednjevjekovne fortifikacije Balšin grad, i crkva Sv. Ilije sa mjesnim grobljem, potencijalno kulturno dobro predloženo za zaštitu.

Naselje Ponari nije uređeno niti opremljeno na nivou kakav svojim položajem u Nacionalnom parku zaslužuje. Izgrađen je veliki broj nelegalnih objekata koji svojim gabaritom i estetskim karakteristikama narušavaju ambijent, kao i veliki broj pomoćnih poljoprivrednih objekata. Saobraćajna i tehnička infrastruktura je lošeg kvaliteta, a opštoj slici naselja doprinosi i devastirani prostor obala rijeke Morače, nastao kao posljedica dugogodišnje eksploatacije pijeska i šljunka.

U konceptu organizacije prostora Nacionalnog parka, naselje Ponari je planirano kao ulaz u Nacionalni park iz pravca Golubovaca i Podgorice, i seosko naselje turističkog značaja. U Ponarima je planirana sanacija prirodnog okruženja, prvenstveno prokopavanje kanala i uređenje obala rijeka, rekonstrukcija i regularizacija postojećih, i dogradnja novih stambenih kapaciteta, valorizacija kulturno istorijskih dobara, uređenje slobodnih površina i urbano opremanje ukupnog prostora.

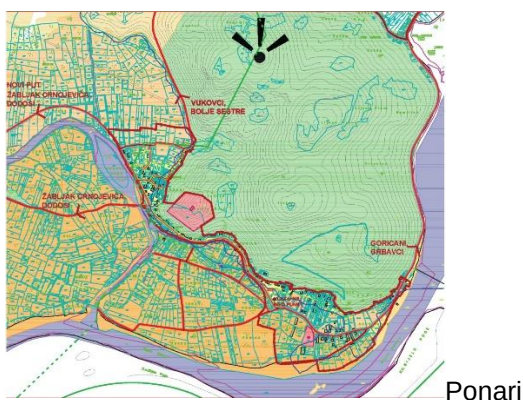
Stambeni kapaciteti će se graditi u vidu objekata male gustine na urbanističkim parcelama površine 350-1500m², sa pratećim i pomoćnim objektima, i dvorištima sa zasadima voća i povrća.

Na poljoprivrednim površinama će se organizovati i ostali vidovi poljoprivrede, kao što je ratarstvo, uzgoj duvana, farme krava, ovaca, uz mogućnost izgradnje objekata u funkciji poljoprivredne proizvodnje i skladištenja poljoprivrednih proizvoda. Plasman poljoprivrednih proizvoda je planiran na pijaci na Vranjini.

Planirani vidovi turističke ponude naselja Podhum i šireg prostora su rekreativni, izletnički i ugostiteljski. Ostavlja se mogućnost organizovanja turističkih apartmana sa ponudom lokalne hrane i pića u okviru stambenih kapaciteta.

U okviru info centra, planiranog u okviru ulaza u Nacionalni park, će se obezbijediti informacije i ponuda ostalih vrsta turističke ponude. Turističke ture će u svoju ponudu uključiti atrakcije u okolini naselja, lokalitet Sinjac, dio jezera Malo blato sa vidikovcem Oblun, izvorište Bolje sestre, lokalitet Žabljak Crnojevića, vožnja čamcima po Jezeru, pješačke i biciklističke ture prema ostalim centrima Nacionalnog parka.

Ukupan planirani broj stanovnika iznosi 280, planirana bruto građevinska površina cca 14.700m².



5.13.3.3. Detaljna razrada lokaliteta Karuč - prostorna cjelina Riječka nahija

Detaljnom razradom je obuhvaćen prostor lokaliteta Karuč, površine **12.46 ha**.

Naselje Karuč je locirano na obali Karučkog zaliva, i jedno je od ribarskih sela koje su formirali stanovnici sela u zaledjini.

Zbog svojih geografskih, klimatskih i ambijentalnih povoljnosti Karuč ima, uz tradicionalnu djelatnost ribarstva, veliki potencijal za razvoj turizma.

S obzirom da u naselju nema stalnih stanovnika, najveći dio prostora obuhvaćenog granicom detaljne razrade čine površine za vikend stanovanje, u okviru kojih su organizovani kapaciteti ugostiteljstva (riblji restorani) i turističkog smještaja, u vidu soba ili apartmana. Dio objekata izgradjenih na nižim kotama terena plave u periodu maksimalnog vodostaja Skadarskog jezera. Na padinama iznad Karučkog zaliva izgradjen je i jedan broj novih, nelegalnih objekata, koji svojim gabaritom i estetskim karakteristikama narušavaju ambijent i opštu sliku naselja.

Važan sadržaj u ovom naselju je zaštićeni kulturno istorijski lokalitet Letnjikovac Kralja Nikole, koji je devastiran i zapušten.

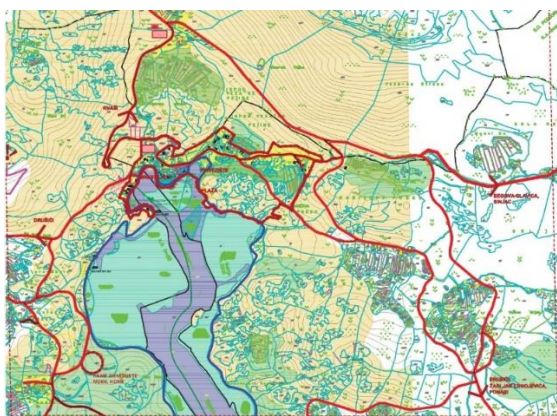
U konceptu organizacije prostora Nacionalnog parka, Karuč je planiran kao ribarsko selo sa sadržajima turizma i ribarstva. Na Karuču je planirano mrestilište jezerske ribe, sezonska pijaca za prodaju ribe u ljetnjim mjesecima, i privezište kapaciteta 10 vozova, sa pratećim sadržajima.

Planirani vidovi turističke ponude lokaliteta i šireg prostora su rekreativni, istraživački, izletnički, ekskurzioni, ugostiteljski i stacionarni turizam. Turistički smještaj je predviđen u vidu kuća i apartmana za izdavanje sa ponudom hrane i pića. U dijelu turističkih sadržaja za sport i rekreaciju, predvedjeno je uređenje kupališta, kajak, a u neposrednoj blizini naselja i revitalizacija ribarskog staništa Karučki lug, i uređenje kamp odmorišta mobil home kapaciteta 50 ležaja, sa sadržajima za održavanje kulturno-edukativnih aktivnosti.

U daljoj planerskoj razradi posebnu pažnju treba posvetiti preispitivanju svih novoizgrađenih objekata i mogućnosti njihove revalorizacije i uklapanja u kulturni pejzaž Nacionalnog parka. Za prostor ambijentalne cjeline starog ribarskog sela i ribarskog staništa Djurovo oko dati detaljne smjernice za izgradnju i rekonstrukciju objekata.

Turističke ture će u svoju ponudu uključiti atrakcije u okolini, kao što su vidikovci, okolna naselja Prevlaka, Dodoši, Drušići, vožnja čamcima po Jezeru, pješačke i biciklističke ture prema ostalim centrima Nacionalnog parka.

Ukupan planirani broj turističkih ležaja 40, planirana bruto građevinska površina cca 3.800m².



Karuč

5.13.3.4. Detaljna razrada lokaliteta Donje Krnjice - prostorna cjelina Crmnica

Detaljnom razradom je obuhvaćen prostor naselja Donje Krnjice, površine **17.25 ha**.

Naselje je locirano uz obalu Jezera, ispod regionalnog puta Virpazar - Ostros. Sastoji se iz samog naselja Donje Krnjice i ribarskih sela Luka i Brod, koja su formirali stanovnici Krnjica i Šestana.

Zbog svojih ambijentalnih i pejzažnih karakteristika, i očuvane tradicionalne arhitekture ovaj prostor predstavlja veoma atraktivan lokalitet područja Skadarskog jezera.

Prostor naselja Donje Krnjice čine površine za stanovanje, povremeno stanovanje i poljoprivredu, u kome su izgrađeni stambeni i pomoćni objekti postavljeni uz lokalni put, na strmom, stjenovitom terenu.

Ribarska sela Luka i Brod su izgrađena za potrebe ribarenja, tradicionalne djelatnosti stanovnika ovog kraja. Osim tradicionalnih ribarskih kućica zbijenog tipa, i pristana koji upotpunjuju tradicionalni čunovi i pribori za ribarenje, izgrađen je i jedan broj novih objekata, koji svojim položajem, gabaritom i estetskim karakteristikama narušavaju ambijent i autentičnu sliku obalnog pojasa.

U konceptu organizacije prostora Nacionalnog parka, naselje Donje Krnjice je planirano kao ulaz u Nacionalni park iz pravca primorja i Ostrosa, a ribarska sela Luka i Brod su, osim za tradicionalnu djelatnost ribarenja, predviđena za zaštitu i valorizaciju u smislu formiranja turističkog lokaliteta. Planirani vidovi turističke ponude naselja Donje Krnjice, ribarskih sela i šireg prostora su istraživački, edukativni, izletnički, ekskurzioni, ugostiteljski i stacionarni turizam.

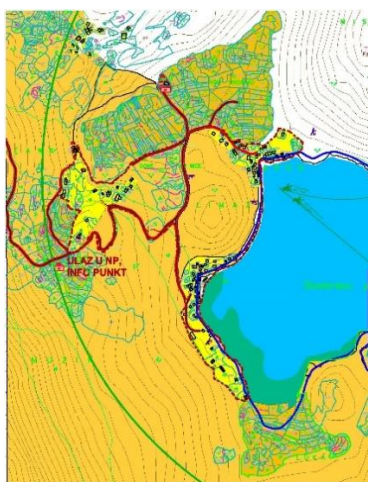
Turistički smještaj je planiran u vidu kuća za izdavanje, apartmana i soba u saniranim i revitalizovanim ribarskim kućama, koji bi uključio i ponudu lokalne hrane i pića.

Turističke ture će u svoju ponudu uključiti atrakcije u okolini naselja, kao što su kulturno istorijski spomenici, vjerski objekti, okolna ribarska sela, vožnja čamcima po Jezeru, pješačke i biciklističke ture prema ostalim centrima Nacionalnog parka.

Planirana je rekonstrukcija i dogradnja privezišta kapaciteta 15 vezova, sa pratećim sadržajima.

Posebnu pažnju treba posvetiti preispitivanju svih novoizgrađenih objekata i mogućnosti njihove revalorizacije i uklapanja u kulturni pejzaž Nacionalnog parka. Za prostor ribarskih sela Luka i Brod dati detaljne smjernice za izgradnju i rekonstrukciju objekata.

Ukupan planirani broj stanovnika iznosi 20, broj turističkih ležaja 70, planirana bruto građevinska površina cca 4.000m².



Donje Krnjice

5.13.3.5. Detaljna razrada lokaliteta Donji Murići - prostorna cjelina Krajina

Detaljnom razradom je obuhvaćen prostor naselja Donji Murići, površine **115.70 ha**.

Naselje je locirano u Krajini, uz južnu obalu Skadarskog jezera.

Zbog svojih geografskih, klimatskih i pejzažnih povoljnosti, jedno je od najatraktivnijih naselja područja Skadarskog jezera. Dio prostora, u gornjem dijelu obuhvata detaljne razrade, čine površine za stanovanje, povremeno stanovanje i poljoprivredu. U priobalnom dijelu naselja su izgrađeni turistički sadržaji, apartmani, ugostiteljski objekti i plaža, koji plave u periodu maksimalnog vodostaja Skadarskog jezera.

U zoni naselja se nalaze potencijalni kulturno istorijski objekti džamija i pristan sa starom školom, predloženi za zaštitu. U konceptu organizacije prostora Nacionalnog parka, naselje Donji Murići je planirano kao ulaz u Nacionalni park iz pravca primorja i Ostrosa, i kao turistički centar od značaja za Plansku cjelinu Krajina i ukupan prostor Nacionalnog parka.

U naselju Donji Murići je planirana izgradnja značajnih kapaciteta stanovanja, turizma, sporta i rekreacije, sa pratećim servisima i zdravstvenim sadržajima (ambulantna i apoteka).

Stambeni kapaciteti će se graditi u vidu objekata male gustine na urbanističkim parcelama površine 500-3000m², sa pratećim i pomoćnim objektima i dvorištima sa zasadima voća i povrća.

Na okolnim poljoprivrednim površinama će se organizovati i ostali vidovi poljoprivrede, kao što je ratarstvo, pčelarstvo, uz mogućnost izgradnje objekata u funkciji poljoprivredne proizvodnje i

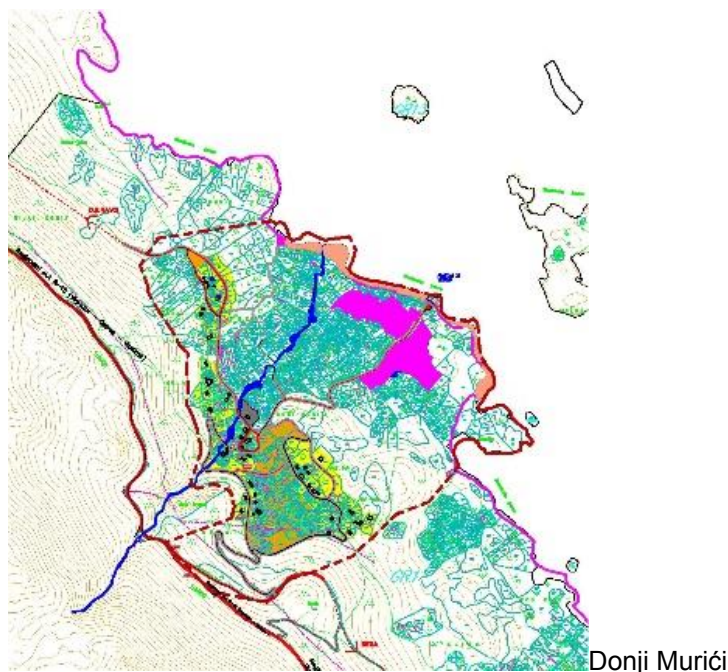
skladištenja poljoprivrednih proizvoda. U Donjim Murićima je predviđena izgradnja sezone pijace za prodaju ribe i poljoprivrednih proizvoda.

Turistički smještaj je planiran u vidu hotela ili turističkog naselja (kapaciteta 150 ležaja), auto kampa (kapaciteta 100 ležaja), i komplementarnog privatnog smještaja (kapaciteta 95 ležaja). U okviru info centra, planiranog na ulazu u Nacionalni park, će se obezbijediti informacije i ponuda ostalih vrsta turističke ponude.

Planirani vidovi turističke ponude naselja i šireg prostora su rekreativni, izletnički, ekskurzioni, ugostiteljski i stacionarni turizam. Turističke ture će u svoju ponudu uključiti atrakcije u okolini naselja, kao što su kulturno istorijski spomenici, vjerski objekti, okolna ribarska sela, vožnja čamcima po Jezeru, pješačke i biciklističke ture prema ostalim centrima Nacionalnog parka.

Za potrebe razvoja ribarenja i turizma, Planom je predviđena rekonstrukcija i dogradnja pristana kapaciteta 30 vozova, i objekta stare škole u njegovoj neposrednoj blizini, za potrebe pratećih sadržaja.

Ukupan planirani broj stanovnika iznosi 116, broj turističkih ležaja 345, planirana bruto građevinska površina cca 18.500m².



5.13.4. Smjernice za izradu planske dokumentacije u okviru NP

5.13.4.1. Planska cjelina Malesija

Br.	Naziv planskog dokumenta	P(ha)	Namjena površina	
1.1	Detaljna razrada lokaliteta Podhum	33.47	Dato u poglavlju 5.13.3.1	
1.2	UP Vitoja	0.86	- Kultura / centar za organizovanje događaja etnografskog i zabavnog karaktera (K); - Turizam /ugostiteljstvo (U); - Površine urbanog zelenila (PU); - Saobraćajna infrastruktura- drumski saobraćaj (saobraćajnice, parking) jezerski saobraćaj	

			(manje privežište za ribarske čamce stanovnika okolnih naselja).	
--	--	--	--	--

5.13.4.2. Planska cjelina Zetska ravnica

Br.	Naziv planskog dokumenta	P(ha)	Namjena površina	
2.1	Detaljna razrada lokaliteta Ponari	49.02	Dato u poglavlju 5.13.3.2	
2.2	DSL Vranjina – izmjene I dopune	298.0	- Prema važećem planskom dokumentu.	- Iz planskog rješenja izuzeti trasu autoputa Bar – Bolajre.
2.3	DSL Sinjac	36.59	- Turizam – ECO turističko naselje na površini ambijentalne cjeline (T2); - Turizam - ugostiteljstvo (U); - Vjerski objekti (VO); - Saobraćajna infrastruktura- drumski saobraćaj (saobraćajnice, parking) jezerski saobraćaj (manje privežište za ribarske čamce stanovnika okolnih naselja - Karakala).	- Rekonstrukcija I revitalizacija postojećih objekata, ne planirati nove objekte; - Za prostor ambijentalne cjeline dati detaljne smjernice za izgradnju I rekonstrukciju objekata; - Skica br.1 u Prilogu br.1
2.4	UP Plavnica – izmjene I dopune	3.1	- Turizam /hotel (T1), - Turizam/ ugostiteljstvo (U) - Površine urbanog zelenila (PU) - Saobraćajna infrastruktura drumski saobraćaj (saobraćajnice, parking) jezerski saobraćaj (privežište za turistički I lokalni saobraćaj).	- Smanjenje zahvata Plana; - Smanjenje građevinskog područja I turističkih kapaciteta; - Sanacija I rekonstrukcija izgrađenih objekata u smislu vizuelnog usklađivanja sa okolinom, ambijentom I tradicijom; - Posebnu pažnju posvetiti : ➤ mjerama za rekultivaciju okolnog prostora, uz primjenu autohtonih biljnih vrsta; ➤ mjerama zaštite od poplava;

5.13.4.3. Planska cjelina Riječka nahija

Br.	Naziv planskog dokumenta	P(ha)	Namjena površina	
3.1	GUR Rijeka Crnojevića – izmjene I dopune	89.81	- Prema važećem planskom dokumentu.	- Ukidanje površina komunalne infrastrukture, sportskog igrališta i heliodroma u zoni mosta Kralja Nikole, I planiranje uređenih zelenih površina; - Ukidanje nove zone stanovanja male gustine i saobraćajnice ispod regionalnog puta Rijeka Crnojevića – Šindjon, I zadržavanje postojeće zelene površina; - Ukidanje zone industrije I stanovanja male gustine na putu prema Obodskoj pećini, I planiranje kampa mobilhome I sportskih terena na istoj površini; - Za prostor Obodskih mlinova I Stare električne centrale dati

				detaljne smjernice za rekonstrukciju I revitalizaciju objekata. - Skica br.2 u Prilogu br.1
3.2	Detaljna razrada lokaliteta Karuč	12.46	Dato u poglavlju 5.13.3.3	
3.3	DSL Žabljak Crnojevića – izmjene I dopune	12.08	- Prema važećem planskom dokumentu.	- Uklanjanje saobraćajnica iz zone kulturnog dobra I njegove zaštićene okoline, I planiranje pješačkih I interventnih staza, prilaza I prolaza; - Ukidanje planiranog pristana i planiranje manjeg privezišta za ribarske čamce stanovnika naselja; - Ukidanje planirane zone za razvoj turizma; - Preispitivanje planskog rješenja saobraćajnica I parking površina; - Planskim rješenjem predvidjeti sanaciju, rekonstrukciju I revitalizaciju postojećih objekata, kuća I kućišta, namjene stanovanje; - Predvidjeti mogućnost organizovanja turističkog smještaja u vidu kuća, apartmana I soba za izdavanje, sa ponudom hrane I pica; - Ne planirati nove objekte; - Posebnu pažnju posvetiti preispitivanju svih novogradnji i provjeri mogućnosti njihovog uklapanja u okvire i mjere očuvanja kulturnog pejzaža Nacionalnog parka i ambijentalnih vrijednosti naselja; - Za prostor Podgradja dati detaljne smjernice za izgradnju I rekonstrukciju objekata;
3.4	DSL Mihailovići – izmjene I dopune	1.81	- Turizam - eco turističko naselje (T2); - Saobraćajna infrastruktura - drumski saobraćaj (saobraćajnice, parking)	- Smanjenje zahvata Plana; - Smanjenje građevinskog područja I turističkih kapaciteta; - Izgradnja u skladu sa eco principima.
3.5	DSL Dodoši	14,30	- Stanovanje male gustine (SMG) - Turizam/ ugostiteljstvo (U) - Saobraćajna infrastruktura drumski saobraćaj (saobraćajnice, parking) jezerski saobraćaj (privezište za turistički I lokalni saobraćaj).	- Planskim rješenjem predvidjeti sanaciju, rekonstrukciju I revitalizaciju postojećih objekata, kuća I kućišta, namjene stanovanje ; - Predvidjeti mogućnost organizovanja turističkog smještaja u vidu kuća, apartmana I soba za izdavanje sa ponudom hrane I pica; - Ne planirati nove objekte; - Za prostor ambijentalne cjeline dati detaljne smjernice za izgradnju I rekonstrukciju objekata; - Posebnu pažnju posvetiti preispitivanju svih novogradnji i provjeri mogućnosti njihovog uklapanja u okvire i mjere očuvanja kulturnog pejzaža

				Nacionalnog parka i ambijentalnih vrijednosti naselja; - Skica br.3 u Prilogu br.1
3.6	DSL Prevlaka	22.01	- Stanovanje male gustine (SMG) - Turizam/ ugostiteljstvo (U) - Saobraćajna infrastruktura drumski saobraćaj (saobraćajnice, parking) jezerski saobraćaj (manje privezište za ribarske čamce stanovnika okolnih naselja).	- Planskim rješenjem predvidjeti sanaciju, rekonstrukciju i revitalizaciju postojećih objekata, kuća i kućišta, namjene stanovanje; - Predvidjeti mogućnost organizovanja turističkog smještaja u vidu kuća, apartmana i soba za izdavanje sa ponudom hrane i pica; - Ne planirati nove objekte; - Skica br.4 u Prilogu br.1
3.7	DSL Poseljani	20.17	- Mješovita namjena (MN) -predlaže se očuvanje izvorne namjene mlinova - aktiviranje sa mjevenjem organskih žitarica i licencirana prodaja u posebno dizajniranim pakovanjima kako posjetiocima tako i hotelskim lancima na Primorju. - Saobraćajna infrastruktura drumski saobraćaj (saobraćajnice, parking) jezerski saobraćaj (manje privezište za ribarske čamce stanovnika okolnih naselja).	- Planskim rješenjem predvidjeti sanaciju, rekonstrukciju i revitalizaciju postojećih objekata, kuća i kućišta; - Ne planirati nove objekte. - Za sve objekte osim mlinova, predvidjeti namjenu stanovanje ; - Predvidjeti mogućnost organizovanja turističkog smještaja u vidu kuća, apartmana i soba za izdavanje, sa ponudom hrane i pića; - Posebnu pažnju posvetiti preispitivanju svih novogradnji i provjeri mogućnosti njihovog uklapanja u okvire i mjere očuvanja kulturnog pejzaža Nacionalnog parka i ambijentalnih vrijednosti naselja; - Skica br.5 u Prilogu br.1
3.8	DUP Više Palaca, Rijeka Crnojevića	3.25	Važeći planski dokument.	
3.9	UP Rijeka Crnojevića– Izmjene i dopune	6.29	- Mješovita namjena (MN); - Stanovanje male gustine (SMG); - Centralne djelatnosti (CD); - Školstvo (ŠK); - Zdravstvo (Z); - Turizam - hotel, mali hotel (T1); - Turizam/ ugostiteljstvo (U); - Površine urbanog zelenila (PU); - Saobraćajna infrastruktura drumski saobraćaj (saobraćajnice, parking).	- Planskim rješenjem predvidjeti sanaciju, rekonstrukciju i revitalizaciju postojećih objekata, kuća i kućišta; - Intervencije planirati u skladu sa konzervatorskim principima, na osnovu arhivskih podataka i dokumentacije; - Posebnu pažnju posvetiti preispitivanju svih novogradnji i provjeri mogućnosti njihovog uklapanja u okvire i mjere očuvanja kulturnog pejzaža Nacionalnog parka i ambijentalnih vrijednosti naselja;
3.10	UP Riječki grad, Rijeka Crnojevića	2.74	- Stanovanje male gustine (SMG); - Vjerski objekti (VO); - Turizam (T1, T2); - Turizam - ugostiteljstvo (U); - Saobraćajna infrastruktura drumski saobraćaj (saobraćajnice, parking).	- Planskim rješenjem predvidjeti sanaciju, rekonstrukciju i revitalizaciju postojećih objekata, kuća i kućišta; - Ne planirati nove objekte; - Posebnu pažnju posvetiti preispitivanju svih novogradnji i provjeri mogućnosti njihovog uklapanja u okvire i mjere očuvanja kulturnog pejzaža

				Nacionalnog parka i ambijentalnih vrijednosti naselja;
3.11	UP Ljeskovac, Rijeka Crnojevića	4.83	- Kultura (K); predlaže se organizovanje umjetničkog kampa i pratećih kulturnih djelatnosti u kompleksu Dvorca Kralja Nikole; - Mješovita namjena (MN); predlaže se organizovanje ugostiteljsko – trgovačkog centra i pijace sa plasiranjem lokalnih proizvoda vina, meda, ribe i sl. - Površine urbanog zelenila (PU); - Saobraćajna infrastruktura drumski saobraćaj (saobraćajnice, parking).	- Planskim rješenjem predvidjeti sanaciju, rekonstrukciju i revitalizaciju postojećih objekata, kuća i kućišta; - Intervencije planirati u skladu sa konzervatorskim principima, na osnovu arhivskih podataka i dokumentacije; - Posebnu pažnju posvetiti preispitivanju svih novogradnji i provjeri mogućnosti njihovog uklapanja u okvire i mjere očuvanja kulturnog pejzaža Nacionalnog parka i ambijentalnih vrijednosti naselja;

5.13.4.4. Planska cjelina Crmnica

Br.	Naziv planskog dokumenta	P(ha)	Namjena površina	
4.1	Detaljna razrada lokaliteta Donje Krnjice	17.25	Dato u poglavlju 5.13.3.4	
4.2	DSL Komarno	22.59	- Stanovanje male gustine (SMG) - Turizam - ugostiteljstvo (U); - Vjerski objekti (VO); - Saobraćajna infrastruktura drumski saobraćaj (saobraćajnice, parking);	- Planskim rješenjem predvidjeti sanaciju, rekonstrukciju i revitalizaciju postojećih objekata, kuća i kućišta, namjene stanovanje; - Predvidjeti mogućnost organizovanja turističkog smještaja u vidu kuća, apartmana i soba za izdavanje sa ponudom hrane i pića; - Ne planirati nove objekte; - Skica br.6 u Prilogu br.1
4.3	DSL Virpazar – izmjene i dopune	140.10	Važeći planski dokument.	
4.4	DSL Godinje - Perazići	8.06	- Stanovanje male gustine (SMG) - Turizam - ugostiteljstvo (U); - Vjerski objekti (VO); - Saobraćajna infrastruktura drumski saobraćaj (saobraćajnice, parking);	- Planskim rješenjem predvidjeti sanaciju, rekonstrukciju i revitalizaciju postojećih objekata, kuća i kućišta, namjene stanovanje; - Predvidjeti mogućnost organizovanja turističkog smještaja u vidu kuća, apartmana i soba za izdavanje, sa ponudom hrane i pica; - Ne planirati nove objekte;
4.5	UP Lekovići, Godinje	6.10	- Stanovanje male gustine (SMG) - Turizam - ugostiteljstvo (U); - Vjerski objekti (VO); - Saobraćajna infrastruktura drumski saobraćaj (saobraćajnice, parking);	- Planskim rješenjem predvidjeti sanaciju, rekonstrukciju i revitalizaciju postojećih objekata, kuća i kućišta, namjene stanovanje; - Predvidjeti mogućnost organizovanja turističkog smještaja u vidu kuća, apartmana i soba za izdavanje sa ponudom hrane i pica; - Ne planirati nove objekte;

4.6	UP Raduš	2.50	- Mješovita namjena (MN); - Turizam – ugostiteljstvo (U); - Saobraćajna infrastruktura jezerski saobraćaj (manje privezište za ribarske čamce stanovnika okolnih naselja).	- Planskim rješenjem predvidjeti sanaciju, rekonstrukciju I revitalizaciju postojećih objekata, kuća I kućišta, namjene stanovanje; - Predvidjeti mogućnost organizovanja turističkog smještaja u vidu kuća, apartmana I soba za izdavanje sa ponudom hrane I pica; - Ne planirati nove objekte; - Za sve objekte dati detaljne smjernice za izgradnju I rekonstrukciju objekata; - Posebnu pažnju posvetiti preispitivanju svih novogradnji i provjeri mogućnosti njihovog uklapanja u okvire i mjere očuvanja kulturnog pejzaža Nacionalnog parka i ambijentalnih vrijednosti naselja; - Predvidjeti sanaciju I revitalizaciju tradicionalnih ribarskih aktivnosti – kalimera; - Skica br.7 u Prilogu br.1
4.7	UP Pristan	1.26	- Turizam (T2) Predlaže se formiranje turističkog naselja na ukupnoj površini ambijentalne cjeline. - Saobraćajna infrastruktura drumski saobraćaj (saobraćajnice, parking); jezerski saobraćaj (privezište za turistički I lokalni saobraćaj).	- Planskim rješenjem predvidjeti sanaciju, rekonstrukciju I revitalizaciju postojećih kuća I kućišta; - Ne planirati nove objekte; - Skica br.8 u Prilogu br.1

5.13.4.5. Planska cjelina Krajina

Br.	Naziv planskog dokumenta	P(ha)	Namjena površina	
5.1	Detaljna razrada lokaliteta Donji Murići	Dato u poglavlju 5.13.3.5		
5.2	Studija revitalizacije - Šestani		- Mješovita namjena (MN); - Turizam – ugostiteljstvo (U); - Saobraćajna infrastruktura drumski saobraćaj (saobraćajnice, parking);	- Mjerama I smjernicama za sanaciju, rekonstrukciju I revitalizaciju postojećih objekata, kuća I kućišta, obuhvatiti 4 sela: Mastijerpovići, Karanikići, Djuravci, Dračevica;
5.3	DSL Bobovište	17.20	- Stanovanje male gustine (SMG) - Turizam - ugostiteljstvo (U); - Vjerski objekti (VO); - Saobraćajna infrastruktura drumski saobraćaj (saobraćajnice, parking);	- Planskim rješenjem predvidjeti sanaciju, rekonstrukciju I revitalizaciju postojećih objekata, kuća I kućišta, namjene stanovanje; - Predvidjeti mogućnost organizovanja turističkog smještaja u vidu kuća, apartmana I soba za izdavanje sa ponudom hrane I pića;

				- Posebnu pažnju posvetiti preispitivanju svih novogradnji i provjeri mogućnosti njihovog uklapanja u okvire i mjere očuvanja kulturnog pejzaža Nacionalnog parka i ambijentalnih vrijednosti naselja; - Skica br.9 u Prilogu br.1
5.4	DSL Ckla	17.14	- Stanovanje male gustine (SMG) - Turizam - ugostiteljstvo (U); - Vjerski objekti (VO); - Saobraćajna infrastruktura drumski saobraćaj (saobraćajnice, parking);	- Planskim rješenjem predvidjeti sanaciju, rekonstrukciju i revitalizaciju postojećih objekata, kuća i kućišta, namjene stanovanje; - Predvidjeti mogućnost organizovanja turističkog smještaja u vidu kuća, apartmana i soba za izdavanje sa ponudom hrane i pića; - Posebnu pažnju posvetiti preispitivanju svih novogradnji i provjeri mogućnosti njihovog uklapanja u okvire i mjere očuvanja kulturnog pejzaža Nacionalnog parka i ambijentalnih vrijednosti naselja; - Za prostor ambijentalne cjeline dati detaljne smjernice za izgradnju i rekonstrukciju objekata. - Skica br.10 u Prilogu br.1

5.13.5. Smjernice za pojedine namjene površina

Površine za stanovanje

- Namjenjene za stalno ili povremeno stanovanje;
- Planirano je stanovanje male gustine do 120 stanovnika/ha;
- Broj članova domaćinstva iznosi 2-4 stanovnika u stambenoj jedinici;
- Na površinama stanovanja male gustine je planirana izgradnja jednoporodičnih stambenih objekata, sa 1-2 stambene jedinice.
- Izgradnja objekata na površini za stanovanje obuhvata:
 - rekonstrukciju postojećih objekata;
 - rekonstrukciju kućišta;
 - izgradnju novih objekata na mjestu postojećih;
 - završetak započetih objekata;
 - zamjenu neautentičnih objekata novim objektima.
- Veličine urbanističke parcele će se odrediti u skladu sa postojećim stanjem na terenu;
- Spratnost objekata do 2 etaže;
- Na površinama za stanovanje je moguće planirati manje poljoprivredne površine za gajenje povrća i voća;

- Na površinama za stanovanje je moguće planirati sadržaje turističkog smještaja i ugostiteljstva;
- Na površinama za stanovanje obavezno je planirati površine za smještaj vozila stanovnika i posjetilaca;

Površine za turizam

- Namijenjene za razvoj turizma i pratećih sadržaja;
- Na površinama za turizam je planirana izgradnja sledećih objekata:
 - hoteli, mali hoteli (T1);
 - turistička naselja (T2);
 - kampovi (T3);
 - ugostiteljski objekti (U);
 - privatni smještaj.
- Smještajna jedinica u hotelima obuhvata prosječno 2 ležaja, u turističkom naselju 3 ležaja, u turističkim vilama 6 ležaja;
- Planirane kategorije turističkog smještaja su 5*, 4* i 3*;
- Prosječna BGP po jednom ležaju u hotelima (T1) je 100m² u objektima sa 5*, 80m² u objektima sa 4* i 60m² u objektima sa 3*;
- Prosječna BGP po jednom ležaju u turističkim naseljima (T2) je 80m² u objektima sa 5*, 60m² u objektima sa 4* i 40m² u objektima sa 3*;
- Minimalna BGP po jednom ležaju u objektima privatnog smještaja za turizam je 25m².
- Na površinama za turizam mogu se planirati sadržaji za zdravstveni, vjerski, edukativni i kulturni turizam.
- Na površinama za turizam mogu se planirati sadržaji poslovnih, komercijalnih i uslužnih djelatnosti, sportski sadržaji i komunalni objekti.
- Veličine urbanističke parcele će se odrediti u skladu sa postojećim stanjem na terenu;
- Spratnost objekata do 4 etaže za hotele, i do 2 etaže za sve ostale objekte;
- Izgradnja kampova će se realizovati kroz direktnu implementaciju smjernica PPPN, definisanih u poglavlju;
- Na površinama za turizam obavezno je planirati površine za smještaj vozila posjetilaca i zaposlenih.

Površine za zdravstvenu zaštitu

- Namijenjene za izgradnju objekata u funkciji zdravstva, i to domovi zdravlja, ambulate i zdravstvene stanice.

Površine za kulturu

- Namijenjene razvoju kulture i umjetnosti, i to centri za kulturu, galerije, biblioteke, etno zbirke, umjetnički kamp i dr.

Površine za mješovite namjene

- Namijenjene za stanovanje male gustine i druge namjene koje ne predstavljaju smetnju stanovanju, i to objekti društvenih djelatnosti, trgovine, ugostiteljski objekti, poslovni sadržaji, sadržaji centralnih djelatnosti, turizma, sporta i rekreacije i komunalni objekti;
- Stambeni prostor u okviru kapaciteta mješovite namjene planirati do 60%, a prostor ostalih namjena do 40%;

- Izgradnja objekata na površini za mješovite namjene obuhvata:
 - rekonstrukciju postojećih objekata;
 - rekonstrukciju kućišta;
 - izgradnju novih objekata na mjestu postojećih;
 - završetak započetih objekata;
 - zamjenu neautentičnih objekata novim objektima.
- Veličine urbanističke parcele će se odrediti u skladu sa postojećim stanjem na terenu;
- Spratnost objekata do 2 etaže;
- U kapacitetima stanovanja, prosječan broj članova domaćinstva iznosi 2-4 stanovnika u stambenoj jedinici;
- U kapacitetima turističke namjene, prosječna bruto građevinska površina turističke smještajne jedinice po ležaju iznosi 25m², prosječan broj ležaja 2 u smještajnoj jedinici;
- Na površinama mješovite namjene moguće je planirati trgovačke centre i pijace sa prodajom lokalnih proizvoda;
- Na površinama mješovite namjene obavezno je planirati površine za smještaj vozila stanovnika, posjetilaca i zaposlenih.

5.13.6. Smjernice za izgradnju objekata u naseljskim strukturama u kojima nije predviđena izrada planske dokumentacije (direktna implementacije Plana)

Direktna implementacija smjernica PPPN za izgradnju objekata sprovodiće se u naseljima Božaj, Gostilj, Begova Glavica, Šindjon, Jankovići, Mihailovići, Kruševica i Besa.

Izgradnja objekata u naseljskoj strukturi obuhvata:

- rekonstrukciju postojećih objekata;
- rekonstrukciju kućišta;
- završetak započetih objekata.

Opšte smjernice:

- Predviđena namjena objekata je stanovanje ili povremeno stanovanje;
- Ostavlja se mogućnost organizovanja turističkog smještaja u vidu soba i apartmana, sa ponudom hrane i pića;
- Ostavlja se mogućnost organizovanja ugostiteljskih sadržaja;
- Izgradnja objekata ne smije ugrožavati okruženje i mora se uklapati u zaštićene stvorene ambijetalne vrijednosti prostora;
- Gradjenje objekata treba prilagoditi tradicionalnim tehnikama i materijalima, koja u finalnoj obradi podržavaju primijenjena rješenja iz tradicionalne arhitekture;
- Obradu fasade, odnosno njen vidni dio obavezno uraditi od kamena, dok se unutrašnji dio objekta može omalterisati;
- Za sve objekte obavezni su kosi krovovi, jednovodni ili dvovodni, nagiba krovnih ravni od 18 - 25° (preporučeno 22°);
- Krovna konstrukcija treba da naliježe direktno na konstruktivni zid, zabranjeno je podizanje potkrovlja i nadzidaka;
- Krovni pokrivač je ćeramida (kanalica) ili sličan crijep patinaste crvenkaste boje pečene zemlje;
- Spratnost objekata do 2 etaže;
- Obradu nadvratnika, natprozornika, dovratnika i doprozornika raditi od pravilno obrađenog kamena;
- Stare fasade od kamena sanirati obradom spojnica, ostavljajući vidno lice kamena

- Vrata i prozore raditi od drveta (natur obrada ili bojeno drvo) sa drvenim škurama koje ujedno služe kao fizička zaštita i zaštita od sunca;

Posebne smjernice:

Rekonstrukcija postojećih objekata

- Intervencije predstavljaju prilagođavanje postojećih objekata namjeni, bez bitne promjene izgleda.
- Prilikom izvođenja radova rekonstrukcije obavezno očuvati tradicionalno rješenje objekta, gabarit, konstrukciju i autentične materijale.
- Izuzetno, za potrebe infrastrukturnog opremanja objekta, dozvoljeno je povećanje površine objekta za 10m².
- Zadržati i obnoviti sve zatečene elemente postojećih kućišta –kameni okviri vrata i prozora, zidnih niša (panjega), svodove, puškarnice, i dr.
- Na djelovima koji se rekonstruišu obradu uskladiti sa autentičnim djelovima objekta.
- Prostor tavana je moguće adaptirati u stambeni prostor, isključivo u osnovnim gabaritima. Osvjetljenje tavana planirati ležećim krovnim prozorima.

Rekonstrukcija kućišta

- Intervencije predstavljaju izgradnju objekata na osnovu autentične dokumentacije o njegovom izgledu i sadržaju.
- U okviru intervencija uspostavlja se gabarit, izgled i namjena objekata, uz infrastrukturno opremanje.
- Prilikom izrade projektne dokumentacije voditi računa o očuvanju vizura, osunčanosti i provjetrenosti objekta.
- Dispoziciju, oblik i proporcije vrata i prozora prilagoditi tradicionalnim rješenjima.
- Kućišta samo sa temeljom i kućišta sa temeljom i očuvanim partijama zidovima, rekonstruisati na primjeru istih ili sličnih elemenata prisutnih na drugim objektima, za koje se može utvrditi da po svim karakteristikama pripadaju arhitektonskom nasleđu basena Skadarskog jezera, a najviše odgovaraju kućištu koje se rekonstruju.
- Zadržati i obnoviti sve zatečene elemente postojećih kućišta –kameni okviri vrata i prozora, zidnih niša (panjega), svodove, puškarnice, i dr.
- Dimenzije prozorskih otvora planirati u odnosu širina 45, 50 i 75 cm, visina 45, 75, 100 cm.
- Isključuje se mogućnost planiranja otvora velikih površina, kao i okruglih otvora.
- Isključuje se mogućnost formiranja balkonskih otvora.

Završetak objekata u izgradnji

- Intervencije se odnose na obradu sopljašnjeg dijela novih objekata.
- Oblikovanje i materijalizaciju sopljašnjeg dijela objekta raditi u skladu sa opštim smjernicama za izgradnju.

5.13.7. Smjernice za rekonstrukciju elemenata tradicionalne arhitekture

Obnova će se vršiti na osnovu konzervatorskih uslova i principa koje će definisati nadležna Uprava za zaštitu kulturnih dobara.

1. **Pomoćni objekti sa dvorištima** su prateći dio stambenih funkcija, građeni isključivo u okviru dvorišta kuće, locirani obično na nižim partijama, uz medje i stijene. Prilikom izgradnje u okviru naslejskih struktura, pomoćne objekte i dvorišta je potrebno u maksimalnoj mogućoj mjeri sačuvati i obnoviti u postojećim gabaritima i materijalizaciji.
2. **Groblja** su uglavnom locirana uz vjerske objekte. Potrebno je sačuvati ih u autentičnom obliku, i ustanoviti pravila korišćenja.

3. **Škole** imaju veliki značaj za područja sela u kojima su podignute. Predviđeno je njihovo očuvanje i adekvatna valorizacija. Predlaže se prenamjena objekata u funkciji centralnih djelatnosti ili turizma.
4. **Ribarska staništa** sa po nekoliko objekata na obalnoj liniji Jezera predviđena su za obnovu i privodjenje namjeni. Isključuje se mogućnost dogradnje ribarskih staništa. Pri revitalizaciji ribarskih staništa isključuju se funkcije stanovanja i sve funkcije koje zahtijevaju izmjenu zatečenih prostornih rješenja.
5. **Guvna** su važan prostorni element naselja. Predlaže se očuvanje, obnova i dostupnost u svim djelovima zahvata PPPN.
6. **Naseljske komunikacije – putevi** su vrijedna komponenta autentičnog ambijenta. Predlaže se očuvanje i održavanje svih starih puteva na svim djelovima zahvata PPPN.
7. **Svi stari mostovi** predviđeni su za očuvanje i održavanje, uklapanje u sistem pješačkih staza. Isključuje se mogućnost proširenja starih mostova, već saobraćaj treba rešavati posebnim režimom.
8. **Izvori, ublovi, bistijerne i česme** su predloženi za očuvanje i unepredjenje u izvornoj funkciji, kao izvor tehnološke vode i vode za navodnjavanje, na svim djelovima zahvata PPPN.
9. **Medje** su važan prostorni element naselja. Predlaže se očuvanje i zaštita medja na svim djelovima zahvata PPPN.



5.13.8. Smjernice za za izgradnju ECO lodge

Planiranju i izgradnji kapaciteta obavezno treba da predstoji analiza i procjena prirodnih uslova, sa aspekta klimatskih uslova, konfiguracije terena, vegetacije, sastava zemljišta, blizine površinskih voda i podzemnih tokova, blizine saobraćajnica i energetskih objekata. Zoniranje prostora i plan aktivnosti treba uraditi u skladu sa rezultatima analiza, posebno u dijelu ekspozicije objekata u odnosu na sunčevo zračenje i vjetrove.

Smještajni objekti

Arhitektura objekata treba da obezbijedi podršku očuvanju ambijenta, postojeće flore i faune, kao i najmanji mogući uticaj na okolinu. Oblik i materijalizacija objekata treba da budu u skladu sa okruženjem, primjenjujući motive i tradicionalne stilove izvorne arhitekture. Standard eco naselja je 3* - 5*.

Sadržaji u okviru eco naselja koje treba organizovati u okviru centralnog objekta su: recepcija i uprava, kafe sa otvorenim terasom, restoran. Sobe za goste planirati u depedansima – autentičnim kućama koje su stazama povezane sa zajedničkim sadržajima. U okviru eco naselja moguće je planirati i druge sadržaje kao što su trgovine hrane, pića i suvenira, nacionalni restorani, sadržaji sporta i rekreacije.

Spratnost objekata planirati do P+1.

Upotreba i ušteda električne energije

Ušteda električne energije podrazumjeva smanjenje potražnje kroz projektovanje energetski efikasnih objekata kako bi se minimizirala količina energije neophodna za grijanje i hlađenje i omogućila upotreba obnovljive energije. U eko lodge naseljima primjenjivati sljedeće mjere kojima će se ostvariti ušteda električne energije:

- Mali indeks prozor-vrata površina kako bi se smanjili toplotni gubici i ostvarila veća toplotna dobit i stabilizovale temperature unutar objekta;
- Obezbijediti prirodno osvetljenje kroz pasivno projektovanje orijentišući dužu stranu fasade objekta po osi istok-zapad;
- Orijentacija objekta mora biti takva da se maksimizira izloženost sunčevom zračenju za potrebe proizvodnje električne energije iz solarnih panela koji će biti fiksirani na objekat; i

Upotreba i ušteda vode

Zaštita vodnih resursa je od posebnog značaja za eko naselja. Očuvanje vodnih resursa obuhvata i efikasniju potrošnju vode kao i vođenje računa da kontaminirana voda ne dođe u kontakt sa obližnjim vodnim tijelima. U eko naseljima primjenjivati sljedeće strategije kojim će se osigurati ušteda vode:

- Korišćenje vode iz izvora na lokaciji (umjesto oslanjanja na opštinsku mrežu za vodosnabdijevanje) uključujući i:
- Sakupljanje kišnice, i
- Pravljenje bunara
- Upotreba sanitarnog pribora sa efikasnom potrošnjom vode na svim česmama, tuševima i uređajima;
- Reciklirana siva voda će se koristiti u toaletima i u druge svrhe.

Tretman otpadnih voda

Otpadne vode se moraju odlagati i prerađivati na način koji nema negativan uticaj na prirodnu sredinu, posebno u blizini vodnih tijela:

- Za odlaganje otpadnih voda na lokaciji koristiće se septičke jame umjesto skupe infrastrukture čija izgradnja remeti životnu sredinu;

Upravljanje otpadom

Generisanje otpada će biti svedeno na minimum kako bi se smanjile potrebe za sistemom za prerađivanje otpada. Ovo obuhvata:

- Kupovinu proizvoda veće gramaže sa manjom ambalažom;
- Upotrebu recikliranog i reciklažnog materijala gdje god i kad god je to moguće;
- Kompostiranje ostataka hrane;
- Upotrebu otpada kao izvora energije tamo gdje za to postoji tehnologija; i
- Opštinske komunalne službe će vršiti sakupljanje preostalog čvrstog otpada.

Ekološki održiva izgradnja

Upotreba lokalno raspoloživog građevinskog materijala minimizira energiju neophodnu za njihov transport i podstiče regionalne industrije.

Projekat eko lodge naselja je zasnovan na lokalnim arhitektonskim praksama i upotrebi materijala iz okruženja.

predloženi BGP	60-80m2/ turistički ležaj
parking	na parking u okviru naselja

5.13.9. Smjernice za smanjenje seizmičkog rizika

Karakteristike regionalne i lokalne seizmičnosti kroz viševjekovni istorijski period ukazuju na burnu seizmičku istoriju šireg i užeg područja Skadarskog jezera, ukazujući na visok nivo seizmičke opasnosti područja Nacionalnog parka.

Nekoliko snažnih zemljotresa sa epicentrom u širem regionu NP izazvalo je značajne seizmo-geološke efekte u tlu, naročito u dijelu južnog obalnog područja, koji su se manifestovali u vidu štetnih pojava likvefakcije tla i klizanja terena.

Proučavanja seizmogenog potencijala ukazuju na visoku vjerovatnoću ponovnog aktiviranja tektonskih rasjeda i mogućnost generisanja zemljotresa. Na području Nacionalnog parka realno je očekivati maksimalne vrijednosti horizontalnih ubrzanja tla do oko 3.5m/s², što je ekvivalent devetom stepenu seizmičnosti po MCS skali inteziteta.

U cilju zaštite od neželjenih efekata budućih snažnih zemljotresa, daju se odgovarajuće planerske preporuke i mjere:

- Na osnovu seizmičkih proučavanja hazarda šireg područja Skadarskog basena, potrebno je uraditi **kartu seizmičke makrorejonizacije**;
- Na osnovu karte seizmičke makrorejonizacije odrediti:
 - područja u kojima ne treba planirati značajniji razvoj,
 - područja u kojima razvoj može biti planiran uz primjenu mjera za smanjenje seizmičkog rizika
 - područja u kojima su razvojni trendovi u saglasnosti sa prirodom i nivoom hazarda.
- Smanjenje seizmičkog rizika se postiže kroz:
 - usmjeravanje prostorne distribucije stanovništva
 - kontrolu urbanog rasta
 - prostorni razmještaj privrednih aktivnosti
 - pozicioniranje infrastrukturnih sistema.
- Infrastrukturne sisteme treba planirati tako da u uslovima zemljotresa budu minimalno onesposobljeni, što znači da trebaju biti pozicionirani na provjerenim trasama.
- Na područjima na kojima je predviđen razvoj i izgradnja potrebno je uraditi **kartu seizmičke mikrorejonizacije**.
- Na osnovu karte seizmičke mikrorejonizacije odrediti:
 - terene pogodne za izgradnju
 - terene pogodne za izgradnju uz preduzimanje određenih mjera
 - terene na kojima nije dozvoljena izgradnja.
- Izgradnju ne treba dozvoliti na nestabilnim terenima kao što su klizišta, nasuti tereni, močvarni tereni skloni likvefakciji i sl.
- Ukoliko je izgradnja objekta na nestabilnom terenu neophodna, teren je potrebno prethodno sanirati pomoću određenih tehničkih intervencija, ili primijeniti specifična konstruktivna rješenja kod objekata.
- Naseljskim strukturama treba obezbijediti altentativne saobraćajne pristupe, koji su istovremeno i pravci evakuacije.
- Značajno je uraditi i **kartu seizmičkog vulnerabiliteta**, koja sadrži procjenu povredljivosti objekata dobijenu na osnovu njihovih karakteristika, kao što je vrsta konstruktivnog materijala, tip konstrukcije, visina i veličina, kvalitet projektnog rješenja, strost i sl.
- Pomoću ovih analiza i dobijenih rezultata stvaraju se uslovi za ispitivanje povredljivosti karakterističnih objekata na određenim lokacijama, a kasnije njenim kombinovanjem sa seizmičkim hazardom, definisati preciznije procjene seizmičkog rizika.
- Izgradnja u ruralnim područjima se do sada nije obavljala u potpunosti prema važećim zakonima, propisima i standardima, što je dovelo do njihove velike povredljivosti na prilikom zemljotresa.
- U cilju smanjenja seizmičkog rizika u ruralnim područjima, potrebno je primijeniti bolje metode izgradnje. Neke od mjera za poboljšanje zemljotresne otpornosti su:
 - održavanje krova u smislu zaštite od prodora vlage, koja izaziva truljenje greda krova i omekšava malter unutar zidova
 - poboljšanje kvaliteta zidanja kamenih zidova
 - izgradnja krute medjuspratne tavanice
 - izvođenje horizontalnih armiranobetonskih serklaža sa ili bez vertikalnih serklaža

- poboljšanje kvaliteta maltera
- povezivanje zidova čeličnim ili drvenim zategama.

5.13.10. Smjernice za uredjenje kampova (direktna implementacije Plana)

Na području Nacionalnog parka je planirano postavljanje niza kampova.

Kampovi čine dio turističke ponude NP kojom se stvaraju uslovi za promociju rekreativne aktivnosti i boravak u prirodi.

5.13.10.1. Vrste kampova prema vrsti usluga u NP su:

1. kamp

Kampovi su ugostiteljski objekti sa kapacitetom od 10-12 smještajnih jedinica u kojima će se gostima pružati usluge smještaja na kamp parcelama i u građevinskim jedinicama (kućica, bungalov). U okviru kampa će se pružati ugostiteljske i druge usluge u funkciji turističke potrošnje, i usluge organizovanja bavljenja sportom i rekreacijom na otvorenom.

Kampovi su planirani na sledećim lokalitetima:

- **Božaj** (10 smj.)- PC Malesija
 - **Vranjina** (12 smj.) – PC Zetska ravnica
 - **Relja** (Komarno)(10 smj.) – PC Crmnica
- 32smj/ 64ležaja**

2. kamp naselje

Kamp naselja su ugostiteljski objekti od 50 smještajnih jedinica u kojima se pružaju usluge propisane za neke od vrsta ugostiteljskih objekata koji pripadaju primarnim, odnosno komplementarnim ugostiteljskim objektima.

U kamp naselju, u samostalnim poslovnim objektima mogu poslovati i druga pravna i/ili fizička lica, koja pružaju ostale usluge u funkciji turističke potrošnje (ugostiteljske, turističke, trgovačke, edukativne, lične usluge i sl.). Kamp naseljem u cjelini upravlja jedan pružalac usluga.

Kamp naselja su planirana na sledećim lokalitetima:

- **Karuč** (50 smj.) – PC Riječka nahija
 - **Donji Murići** (50 smj) – PC Krajina
- 100smj/ 200ležaja**

3. kamp odmorište za mobilhome

Kamp odmorišta za mobilhome su ugostiteljski objekti isključivo namijenjeni za parkiranje i boravak pokretnih kućica –mobilhome, kapaciteta 10 – 25 parking mjesta.

Svaka kamp parcela za mobilhome ima dužinu najmanje 7m i širinu najmanje 4,50 m. Putevi u kamp odmorištu moraju biti prohodni i dovoljno široki za nesmetano kretanje i okretanje mobilhoma.

Kamp odmorište za mobilhome se pored kamp parcela sastoji i od:

- servisnog punkta koji čine priključak za struju, vodu za piće i priključak na javnu komunalnu mrežu i
- mjesta za odlaganje čvrstog otpada (korpe/kontejneri za čvrsti otpad).

Izuzetno od stava 6 ovog člana, ukoliko ne postoji mogućnost obezbijedjivanja priključka na javnu vodovodnu i komunalnu mrežu, obezbijedjuje se rezervoar sa tehničkom vodom i rezervoar za otpadne vode.

Kamp odmorište treba da ima broj električnih priključaka na servisnim punktovima koji odgovara broju kamp parcela.

Kamp odmorišta za mobilhome su planirana na sledećim lokalitetima:

- **Rijeka Crnojevića** (25 smj.) – PC Riječka nahija
 - **Dodoši** (25smj.) – PC Riječka nahija
 - **Ckla** (10 smj) – PC Krajina
 - **Bobovište** (10 smj) – PC Krajina
- 70smj/ 140ležaja**

5.13.10.2. Opšti minimalno tehnički uslovi za kampove

Smještajni kapacitet

Smještajni kapacitet kampova izražava se ukupnim brojem smještajnih jedinica.

Smještajne jedinice kampova mogu biti:

- osnovne smještajne jedinice (u daljem tekstu: kamp parcela);

- i/ili smještajne jedinice u građevinskoj jedinici (soba, studio apartman i turistički apartman).
 Od ukupnog kapaciteta kampa izraženog brojem smještajnih jedinica, min. 70% kapaciteta mora biti obezbijedjeno za privremeno parkiranje kamp prikolica, pokretnih kućica (mobilhome), šatora, ili druge opreme za kampovanje u posjedu gosta.
 Preostalih max. 30% smještajnih jedinica od ukupnog kapaciteta kampa može biti obezbijedjeno za smještaj gostiju u građevinskim jedinicama ili postavljenoj kamp opremi (kamp prikolice, pokretne kućice (mobilhome) i šatori.

Kamp parcela

Kamp parcela je prostor oivičen zelenilom i/ili ivičnjacima od čvrstog materijala, širine min. 6m i ukupne površine min. 60 m².
 Izuzetno od stava 1 ovog člana, minimalna površina kamp parcele za postavljanje šatora u kampu je 30m², a za kamp odmorište za mobilhome min. širine 4,5 m i dužine 7 m.
 Kamp oprema se postavlja samo u granicama površine kamp parcele.

Uredjenje

Kampovi se ograđuju prirodnim zelenilom, koje sprječavaju nekontrolisani ulazak.
 U kampovima se kamp oprema postavlja na uređenom zemljištu sa obezbijedjenim ograničenim nagibom koji omogućava brzo oticanje vode i koje je očišćeno od kamenja, korijenja, otpadaka i drugog materijala koji ometa nesmetano kampovanje.

Pristup i saobraćajna povezanost

Kampovi treba da imaju prilazni put sa javnih saobraćajnica.
 Prilazni put treba da bude betoniran ili asfaltiran, a saobraćajnice unutar kampa izradjene od šljunka, kamena ili ploča za staze i puteve, sa dovoljnom nosivošću podloge.
 Širina prilaznog puta i saobraćajnica unutar kampova je najmanje 3 m, a na krivinama najmanje 5,5 m, osim ako ovim pravilnikom za određenu vrstu kampova nije drugačije propisano.
 Saobraćajnicama unutar kampova treba da bude obezbijedjen pristup vozila i pješaka do svake smještajne jedinice.
 Saobraćajnice unutar kampova treba da budu osvijetljene noću.

Snadbijevanje vodom

U kampovima treba da bude obezbijedjena dovoljna količina higijenski ispravne vode za piće, pranje i održavanje čistoće, priključivanjem na javni vodovod ili na drugi način (izvor, bistierna, cisterne i sl.).

Odlaganje tečnog i čvrstog otpada

Kampovi treba da budu priključeni na javni kanalizacioni sistem za odvod tečnog otpada iz sanitarnih čvorova i prostora za pranje posudja i veša, osim ako ovim pravilnikom za određenu vrstu nije drugačije propisano.
 Kampovi treba da imaju poseban prostor sa propisanom opremom za pražnjenje hemijskih toaleta za mobilhome.
 U kampovima se postavljaju korpe za odlaganje čvrstog otpada, sa obezbijedjenim redovnim odvoženjem čvrstog otpada.

Snadbijevanje električnom energijom

Kampovi treba da budu priključeni na javnu električnu mrežu, odnosno u njima se na drugi odgovarajući način mora bez prekida obezbijediti dovoljna količina električne energije za normalno funkcionisanje instalacija i uređaja.

5.13.10.3. Kategorije i način razvrstavanja i kategorizacije kampova

Vrste kampova koje se kategorišu:

- kamp
- kamp naselje.

Kategorije kampa i kamp naselja u NP

Kampovi i kamp naselja u NP mogu biti kategorije 3* - 5* I to:

- kamp - 3* - 5*
- kamp naselje četiri zvjezdice 4* - 5*
- kamp odmorište za mobilhome - 3* - 5*.

Kamp se kategoriše u zavisnosti od uredjenja, opreme, usluga, održavanja i drugih obezbijđenih uslova.

Kamp naselje se kategoriše u zavisnosti od vrste ugostiteljskih usluga koje se se u kamp naselju pružaju.

5.13.10.4. Smjernice za uredjenje kamp naselja Karuč

Na lokalitetu Karuč je planirano organizovanje kamp naselja kapaciteta 50 smještajnih jedinica, kategorije 5*.

Osim osnovnih sadržaja potrebnih za smještaj kampera, u naselju je predviđen niz sadržaja koji će obezbijediti uslove za naučne, edukativne i rekreativne aktivnosti, u cilju promocije prirode i ambijentalnih karakteristika Nacionalnog parka.

U kamp naselju su planirani sledeći sadržaji:

- Prijemna - distributivna zona sa recepcijom i pratećim sadržajima;
- Smještajne jedinice i kamp parcele
- Multifunkcionalni centar sa salama za iznajmljivanje
- U okviru multifunkcionalnog centra moguće je organizovati:
 - istraživački centar
 - prirodni muzej
 - mediateka
 - galerija
- Ostali sadržaji predviđeni u okviru kamp naselja su:
 - yoga centar
 - wellness i spa centar
 - nacionalni restoran
 - parcele za agrikulturu

Promociji kamp naselja će doprinijeti i sadržaji turizma, sporta i rekreacije u okolini, kao što su ribarsko selo i ribarska staništa, vidikovci, biciklističke i pješačke staze prema lokalitetima u Nacionalnom parku.



5.13.11. Smjernice za uredjenje ulaza u NP (direktna implementacija Plana)

Ulazi u Nacionalni park imaju za cilj da stvore utisak ulaska u zaštićeno područje. Namjena ovih objekata je informativno – edukativna i turistička. Locirani su uz javne kolske saobraćajnice.

Obavezni sadržaji ulaza u NP su:

- Info tabla
- recepcija – info centar, prodaja karata za ulaz u NP, sanitarni čvor (u jednom objektu)
- autobusko stajalište
- parking za motorna vozila
- parking za bicikla

U okviru objekta recepcije moguće je organizovati suvenirnicu, i kafe kapaciteta max. 16 mjesta sa terasom na otvorenom.

Prilikom projektovanja ulaza u NP potrebno je voditi računa o izboru mikrolokacija koje, po mogućnosti, treba da budu na atraktivnim lokacijama, i u blizini važnijih pješačkih i biciklističkih staza.

Objekte na ulazima u NP treba graditi u maniru tradicionalne arhitekture područja Skadarskog jezera ili njenih savremenih interpretacija. Ako je ulaz u NP lociran u zoni nasljeske strukture, moguće je recepciju organizovati u okviru nekog od postojećih, adaptiranih objekata.

Izgradnja ulaza u NP se predviđa na sledećim lokalitetima:

- Podhum (PC Malsija)
- Berislavci, Vranjina, Ponari, Begova Glavica/Sinjac (PC Zetska ravnica)
- Rvaši, Rijeka Crnojevića (PC Riječka nahija)
- Virpazar, Donje Krnjice (PC Crmnica)
- Donji Murići, Ckla (PC Krajina).

Info table treba da sadrže sve potrebne podatke o prirodnim i kulturno istorijskim specifičnostima NP, položaju i kategoriji pješačkih i biciklističkih staza, dozvoljenim i zabranjenim radnjama i aktivnostima unutar NP, brojeve telefona službi za intervencije i dr.

Info table treba da budu čitljive i izrađene u zanatskom maniru, dobro uklopljene u prirodno okruženje.

5.13.12. Smjernice za uredjenje vidikovaca (direktna implementacija Plana)

Područje Skadarskog jezera je svojim dominantnim položajem u atraktivnom okruženju Skadarskog basena predodređeno za panoramsko sagledavanje i doživljavanje širih i užih prostora. Skoro svi vrhovi, prevoji i pozicije na pristupima Nacionalnom parku mogu biti vidikovci.

Na nekim lokacijama je predviđeno formiranje platformi – vidikovaca, koji će se obilježiti informativnim tablama.

Formiranje vidikovaca se predviđa na sledećim lokalitetima:

- Samobor, Hum – PC Malesija
- Vranjina, Oblun, Balšin grad – PC Zetska ravnica
- Jelenak, Plijesak, Pavlova strana, Gradina, Riječki grad, Čelopek – PC Riječka nahija
- Medjedja, Obida, Pješačac, Sljekaze – PC Crmnica
- Segvaš – PC Krajina.

Prilikom uredjenja vidikovaca voditi računa o što manjem uticaju na prirodno okruženje. U okviru uredjenog prostora predvidjeti određeno broj mjesta za sjedenje, dvoglede i durbine. Sve elemente urbane opreme raditi od autohtonih materijala, uklopljenih u ambijent.

5.13.13. Smjernice za tretman nelegalnih objekata

Na području Nacionalnog parka je izgrađen jedan broj nelegalnih objekata, koji su narušili pejzaž i ugrozili kvalitete životne sredine, stvarajući podstandardne uslove za stanovanje i turističku ponudu.

Legalizacija nelegalnih objekata predviđena je u okviru definisanih granica naselja, kroz preispitivanje i provjeru mogućnosti njihovog uklapanja u okvire i mjere očuvanja kulturnog pejzaža Nacionalnog parka i ambijentalnih vrijednosti pojedinih naseljskih struktura.

Uklanjanje je predviđeno za sve nove objekte koji se nalaze van granica naseljskih struktura i ribarskih staništa, za one koji ne zadovoljavaju parametre statičke stabilnosti, koji su locirani na trasama saobraćajnica i infrastrukturnih vodova, zaštićenim površinama I i II stepena režima zaštite, i u zaštićenoj okolini kulturnih dobara.

Posebnu pažnju treba posvetiti zaustavljanju nelegalne gradnje, što će se postići kroz jačanje primjene zakonske regulative, i edukacijom stanovništva o važnosti primjene propisa iz oblasti zaštite i planiranja prostora.

5.13.14. Uputstva u vezi sa jezerskim saobraćajem

Planom se predlaže uspostavljanje tri kategorije jezerskog saobraćaja:

1. Putnički saobraćaj
2. Turistički saobraćaj
3. Lokalni saobraćaj.

Putnički jezerski saobraćaj

U skladu sa ranijom tradicijom i aktuelnim dogovorima u okviru saradnje Crne Gore i Albanije, predlaže se uspostavljanje **medjunarodnog plovnog puta Virpazar – Skadar**.

Ova kategorija saobraćaja će se obavljati brodovima kapaciteta do 100 putnika, a predloženi režim putovanja je 2- 5 linija nedeljno, zavisno od godišnjeg doba u kome se saobraćaj odvija.

Prihvatni objekat medjunarodnog saobraćaja je Luka Virpazar.

U Virpazaru je planirana i lokacija graničnog prelaza za međunarodni putnički jezerski saobraćaj. Za realizaciju luke sa međunarodnim prelazom potreban je značajan manipulativni prostor i prostor za objekte sa odgovarajućim uslovima saglasno "Uredbi o uslovima koje moraju da ispunjavaju luke razvrstane prema vrsti saobraćaja i namjeni" („Službeni list CG“, broj 20/11) i zahtjevima budućih korisnika luke.

U luki Virpazar će se obezbijediti plovidbene potrebe u vidu prihvata, veza i snadbijevanja, i drugih potreba kao što je čuvanje, pregled i manje popravke plovnih objekata.

Ostali lokaliteti na liniji plovnog puta medjunarodnog saobraćaja su pristani Rijeka Crnojevića (Lipovik), Vranjina i Donji Murići, u kojima je takodje planirano obezbedjenje plovidbenih potreba. Do luke i pristana je potrebno obezbijediti pješački i kolski pristup sa parkingom.

Ukupan kapacitet planirane luke i pristana iznosi 120 vezova.

- Virpazar - 30 vezova
- Vranjina – 30 vezova
- Lipovik – 30 vezova
- Donji Murići – 30 vezova

Turistički jezerski saobraćaj

Za potrebe turističkog jezerskog saobraćaja predviđena je obnova, rekonstrukcija i dogradnja starih privežišta na obalnoj liniji Jezera. Turistički jezerski saobraćaj obuhvata dnevna krstarenja sa izletničkim sadržajem.

U privezištima će se obezbijediti plovdbene potrebe u vidu prihvata, veza, snadbijevanja i čuvanja plovniha objekata. Do privezišta je potrebno obezbijediti pješački i kolski pristup sa parkingom.

Saobraćaj će se obavljati tipiziranim čamcima i manjim brodovima, kapaciteta 30-60 putnika i snage motora do 30KS. Tip i estetske karakteristike plovila će se odrediti putem javnog konkursa, a predlog Plana je da to bude asocijacija na nekadašnje „ladje“ (alb. „lundre“) koje su plovile po Jezero i rijeci Bojani, a koje su pravili lokalni majstori od autohtonih vrsta drveta.

Planom se predlaže uvođenje plovila sa električnim motorima. Povoljnosti uvođenja električnih motora su visoka energetska efikasnost, manja potrošnja energije, vožnja bez vibracije, buke i emisije štetnih gasova, jednostavno održavanje.

Privezišta u funkciji turističkog jezerskog saobraćaja su planirana na lokalitetima u svih 5 prostornih cjelina Nacionalnog parka - Božaj, Podhum, Plavnica, Karuč, Dodoši, Pristan, Donje Krnjice (Luka i Brod), Bobovište, Ckla. Privezišta bi u periodu mrjesta ribe (zimski period) bila zatvorena, dok bi bili aktivni ljeti, kada je jezero atraktivno sa turističkog aspekta.

Ukupan kapacitet privezišta iznosi 130 vezova.

- Božaj - 10 vezova;
- Podhum - 20 vezova;
- Plavnica – 20 vezova;
- Karuč – 10 vezova;
- Dodoši – 15 vezova;
- Pristan – 10 vezova;
- Donje Krnjice (Luka i Brod) - 15 vezova;
- Bobovište - 15 vezova;
- Ckla – 15 vezova.

Lokalni saobraćaj

Lokalni saobraćaj obuhvata vožnju stanovnika i ribara iz okolnih naselja i zaštitne zone. Osim privezišta u funkciji turističkog jezerskog saobraćaja, za potrebe lokalnog saobraćaja je predviđena obnova i rekonstrukcija manjih privezišta i ribarskih staništa.

U ovim privezištima će se obezbijediti plovdbene potrebe u vidu prihvata i veza plovniha objekata, kapaciteta do 10 vezova.

Saobraćaj će se obavljati tipiziranim čamcima i čunovima, kapaciteta do 10 putnika, koji će se pokretati veslima ili električnim motorima snage do 10KS.

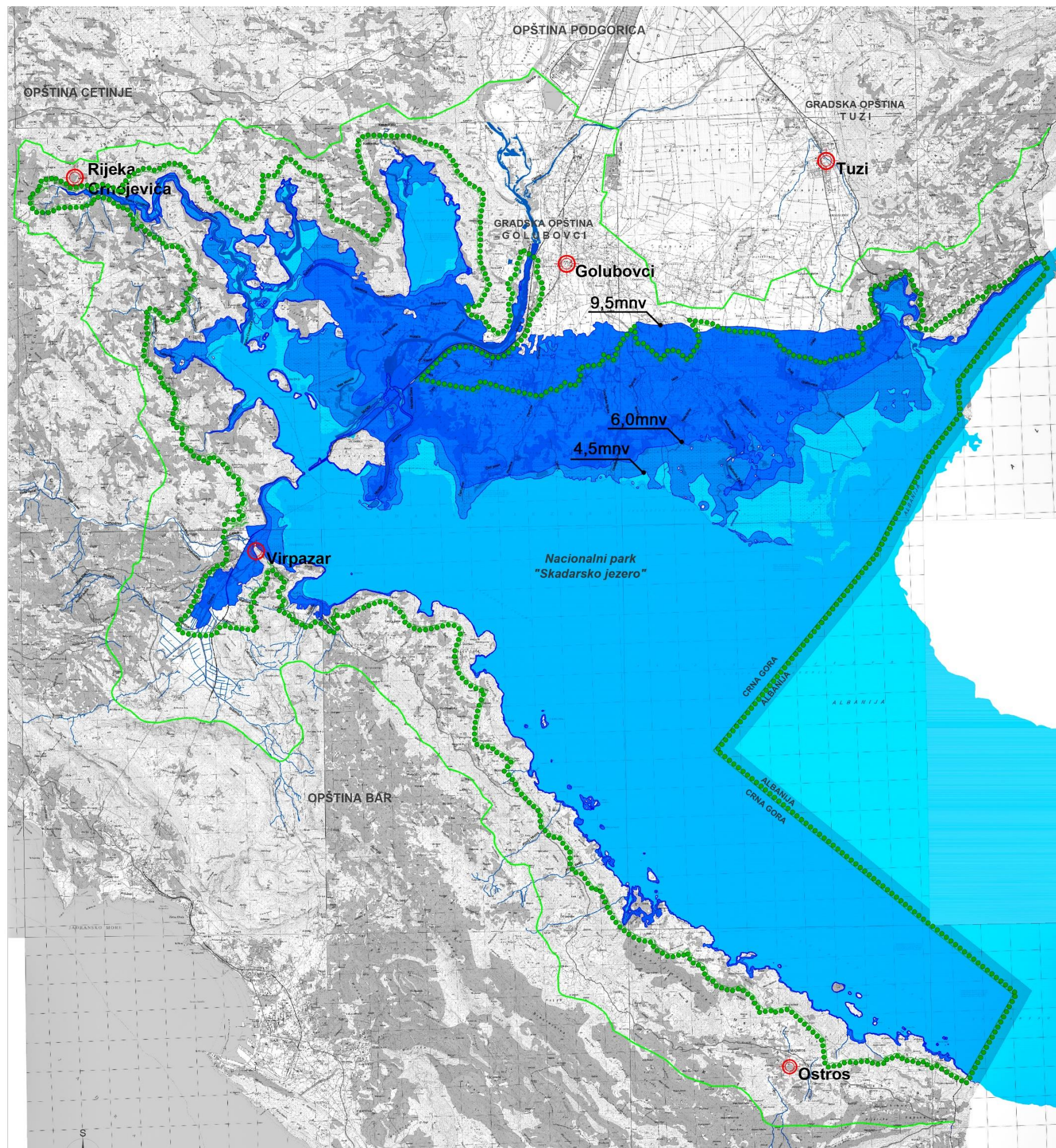
Do manjih privezišta i ribarskih staništa je potrebno obezbijediti pješački pristup.

Manja privezišta za potrebe stanovnika i ribara su planirana na lokalitetima Žbelj, Dališan, Pljoča, Vitoja, Karakala, Žabljak Crnojevića, Prevlaka, Godinje i Raduš,

Ribarska staništa za potrebe stanovnika i ribara su planirana na lokalitetima Studenac, Rogani, Ploča, Poseljanski lug, Relje, Dračevački liman, Vaškautu, Smokvica i Ćurijani.

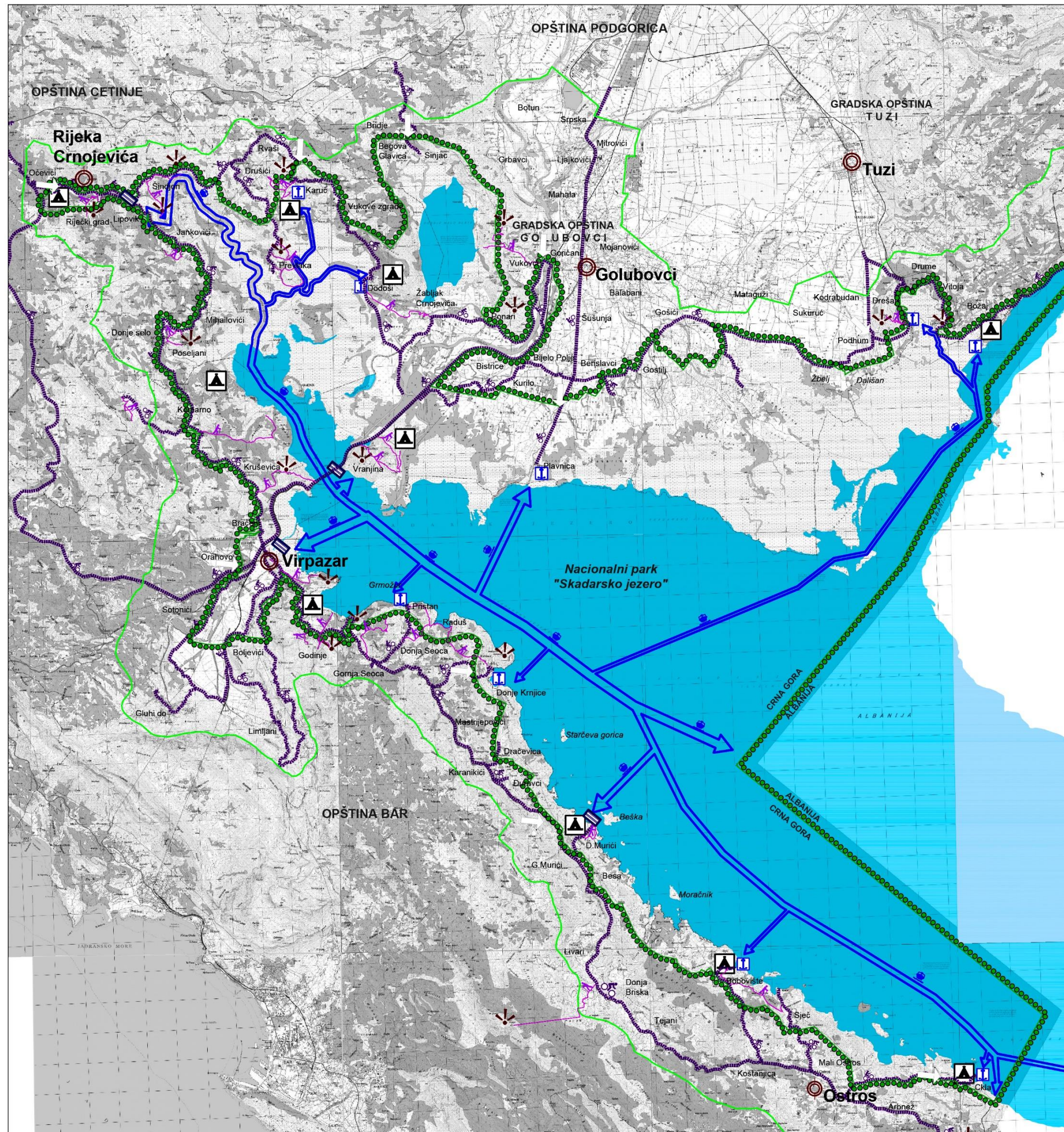
PRATEĆI GRAFIČKI PRILOZI

- 1 Vodostaj Skadarskog jezera
- 2 Biciklističke staze u Nacionalnom parku
- 3 Naselje Sinjac
- 4 Naselje Rijeka Crnojevića
- 5 Naselje Dodoši
- 6 Naselje Prevlaka
- 7 Naselje Poseljani
- 8 Naselje Komarno
- 9 Naselje Raduš
- 10 Naselje Pristan
- 11 Naselje Bobovište
- 12 Naselje Ckla



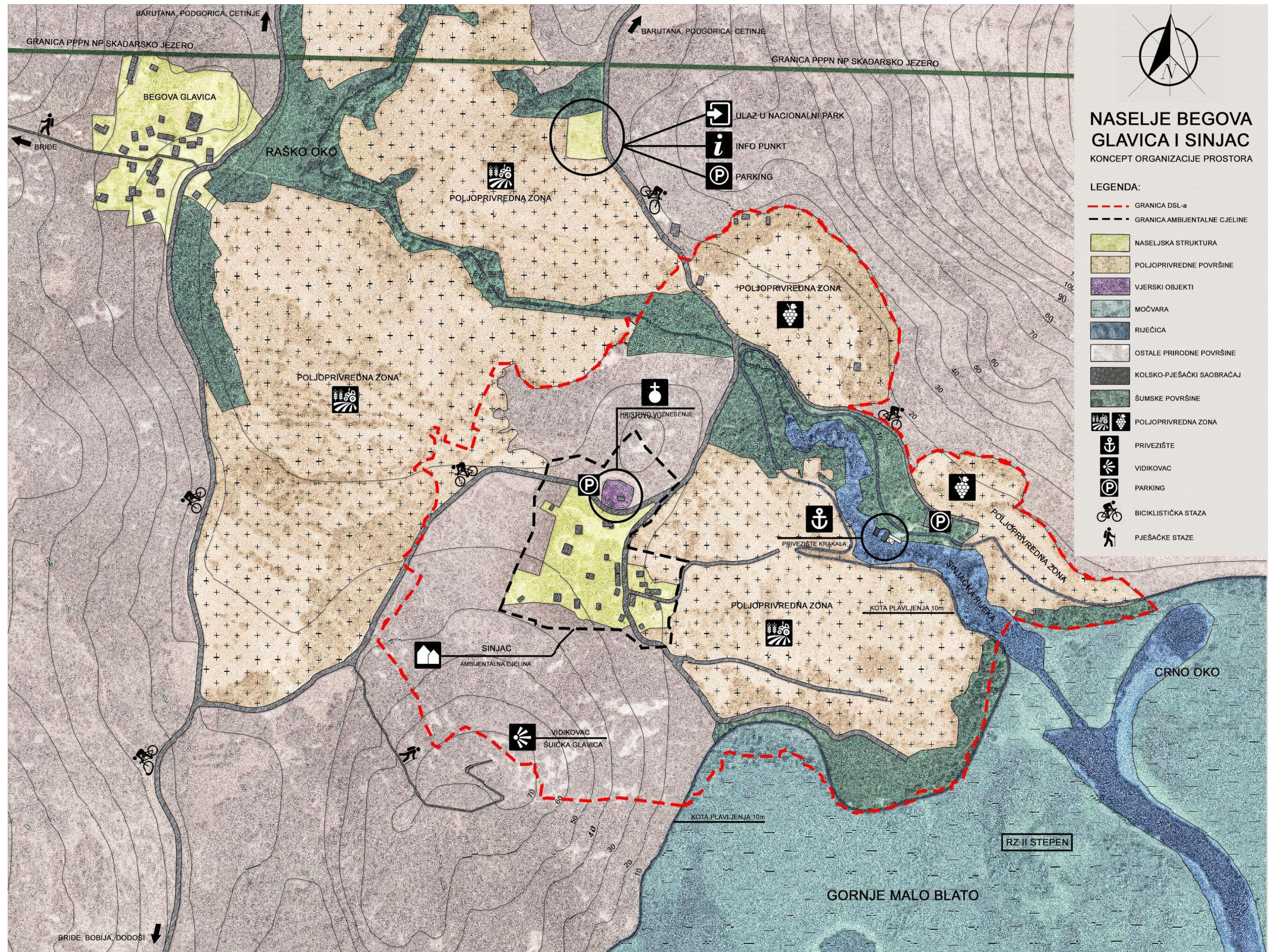
LEGENDA:

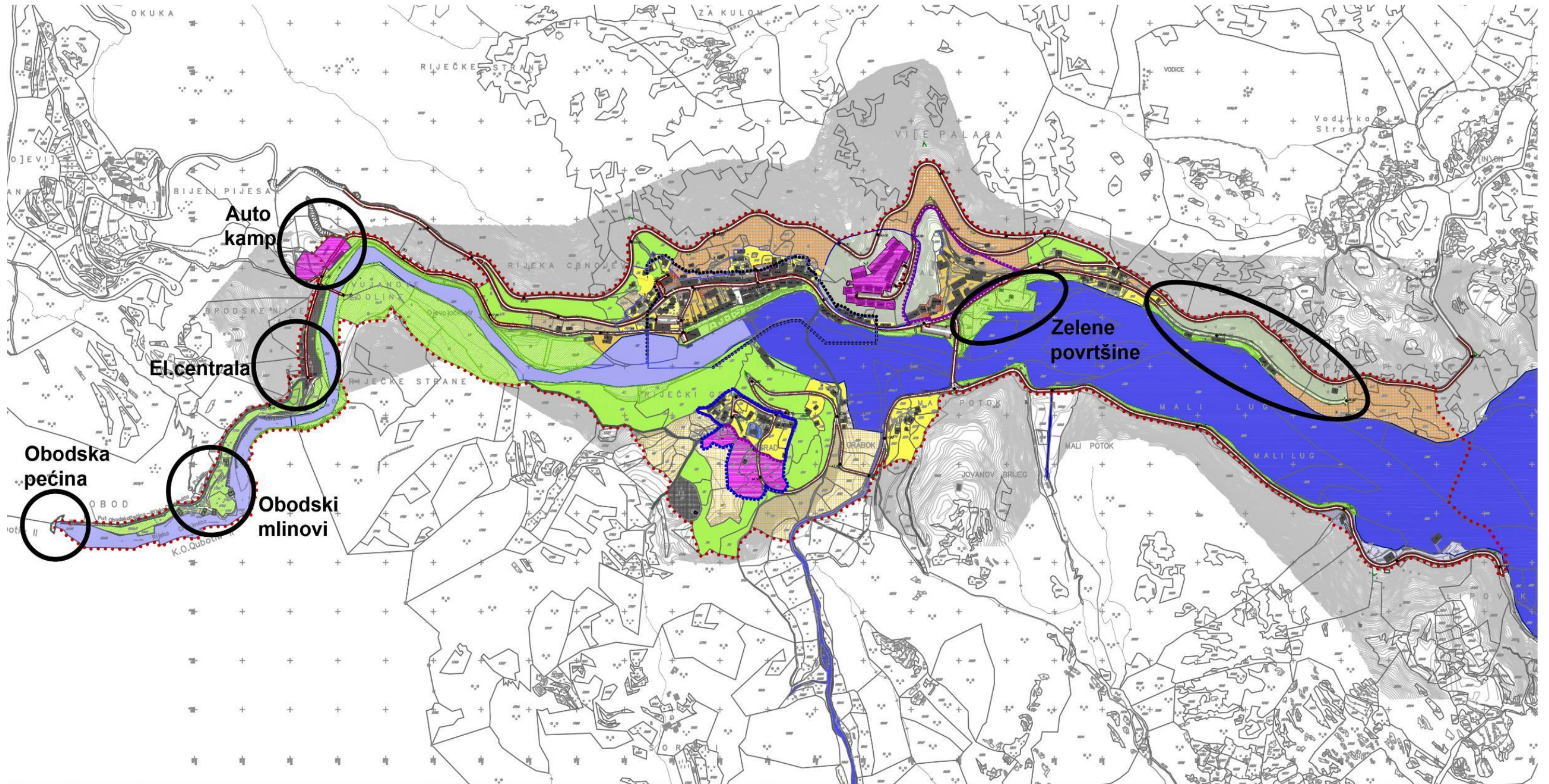
- GRANICA PPPN
- GRANICA ZAŠTITNE ZONE PPPN
- NISKI VODOSTAJ <4,5 mnv
- SREDNJI VODOSTAJ 4,5 - 6,0 mnv
- VISOKI VODOSTAJ 6,5 - 9,5> mnv



LEGENDA:

-  GRANICA PPPN
-  GRANICA ZAŠTITNE ZONE PPPN
-  BIKIKLISTIČKA STAZA
-  PJEŠAČKA STAZA
-  PLOVN PRAVCI
-  KAMP
-  PRISTAN
-  PRIVEZIŠTE
-  VIDIKOVAC



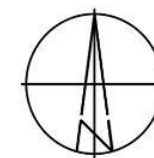


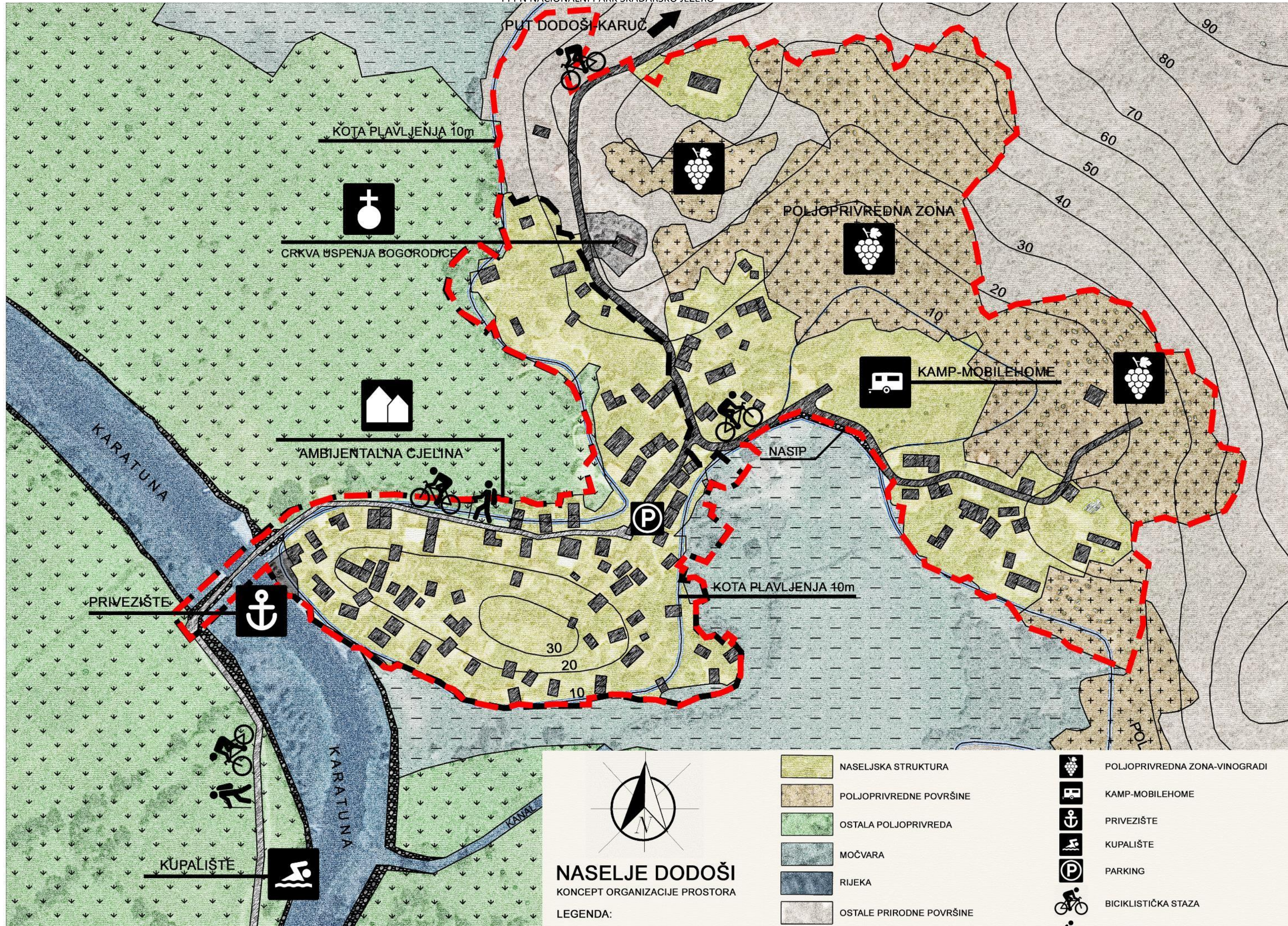
	GRANICA GENERALNEURBANISTIČKE RAZRADE RIJEKE CRNOJEVIĆA
	GRANICA URBANE CJELINE RIJEKE CRNOJEVIĆA (UP iz 1994g.)
	GRANICA AMBIJENTALNE CJELINE (LJESKOVAC, RIJEČKI GRAD/OBOD)
	GRANICA DUP-a VIŠE PALACA (iz 2010g.)
	GRANICA UP-a LJESKOVAC, RIJEČKI GRAD/OBOD

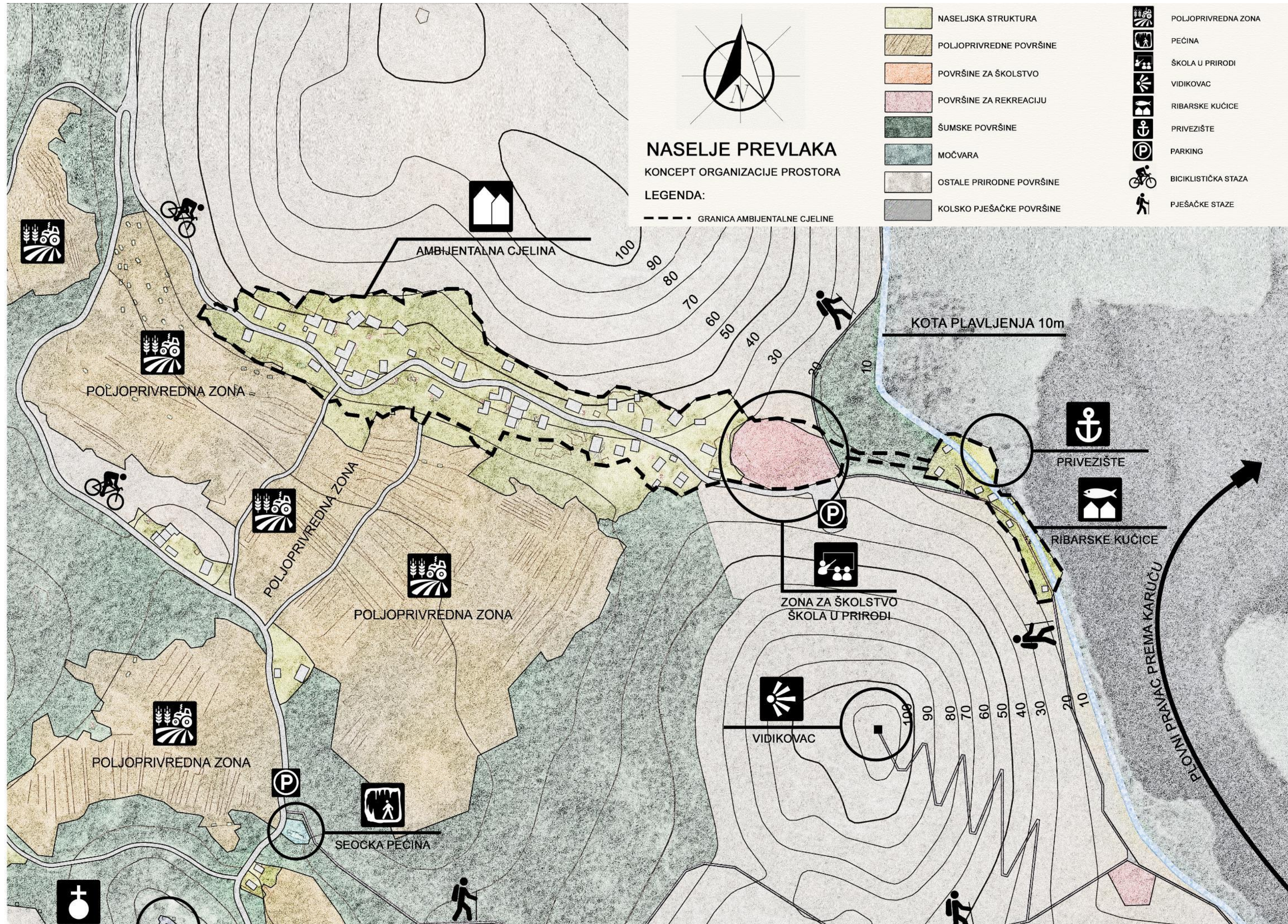
	STANOVANJE MALIH GUSTINA
	STANOVANJE SREDNJIH GUSTINA

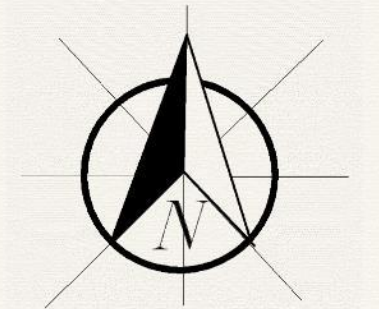
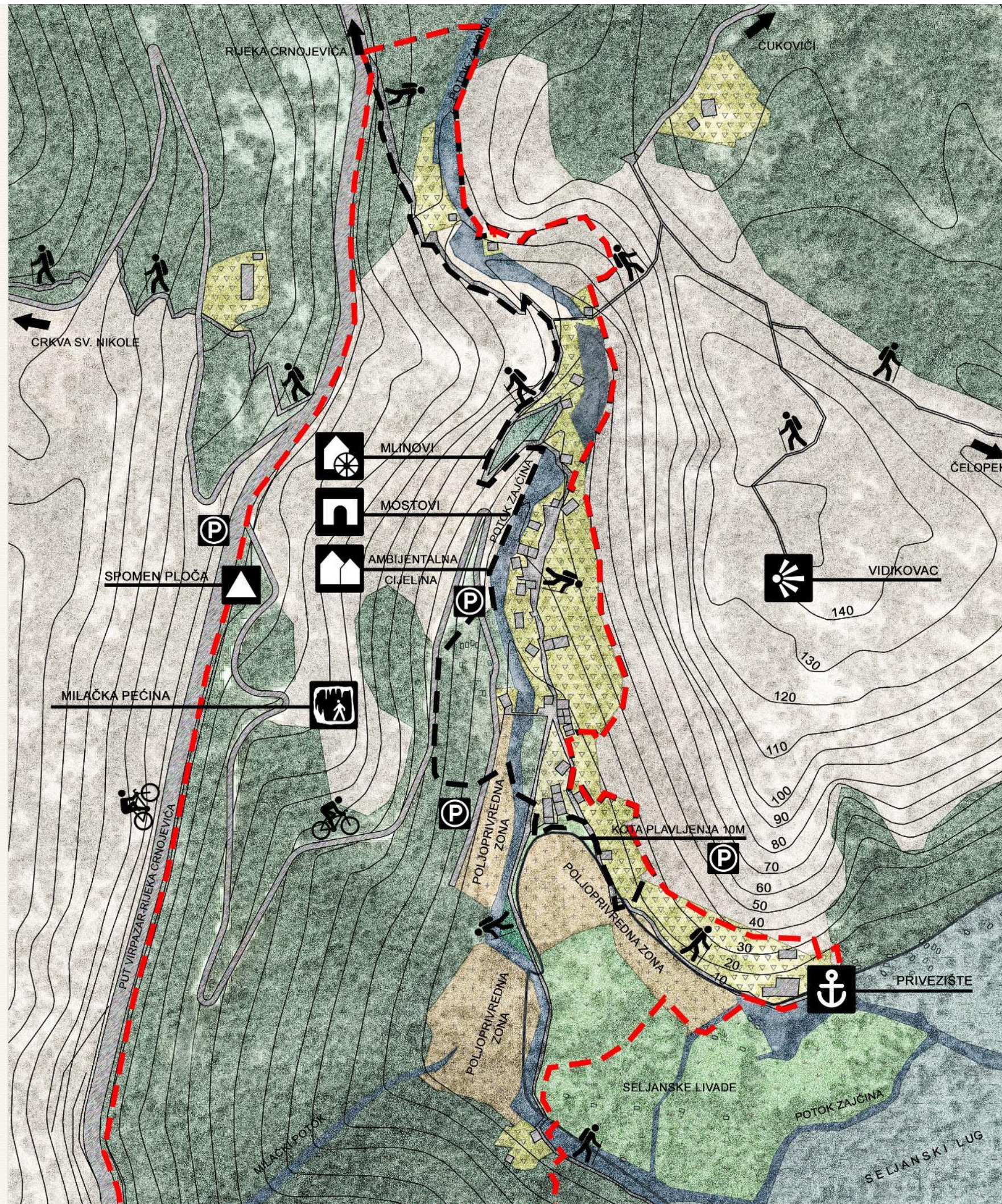
	MJEŠOVITA NAMJENA
	TURIZAM
	ŠKOLSTVO I SOCIJALNA ZAŠTITA
	ZDRAVSTVENA ZAŠTITA
	KULTURA
	INDUSTRIJA I PROIZVODNJA
	CENTRALNE DJELATNOSTI
	POVRŠINE ZA PEJZAŽNO UREĐENJE JAVNE NAMJENE

	POVRŠINE KOMUNALNE INFRASTRUKTURE
	POVRŠINE ZA GROBLJA
	POVRŠINE ZA VJERSKE OBJEKTE
	POLJOPRIVREDNE POVRŠINE
	OSTALE PRIRODNE POVRŠINE
	ŠUMSKE POVRŠINE
	PRISTANIŠTE







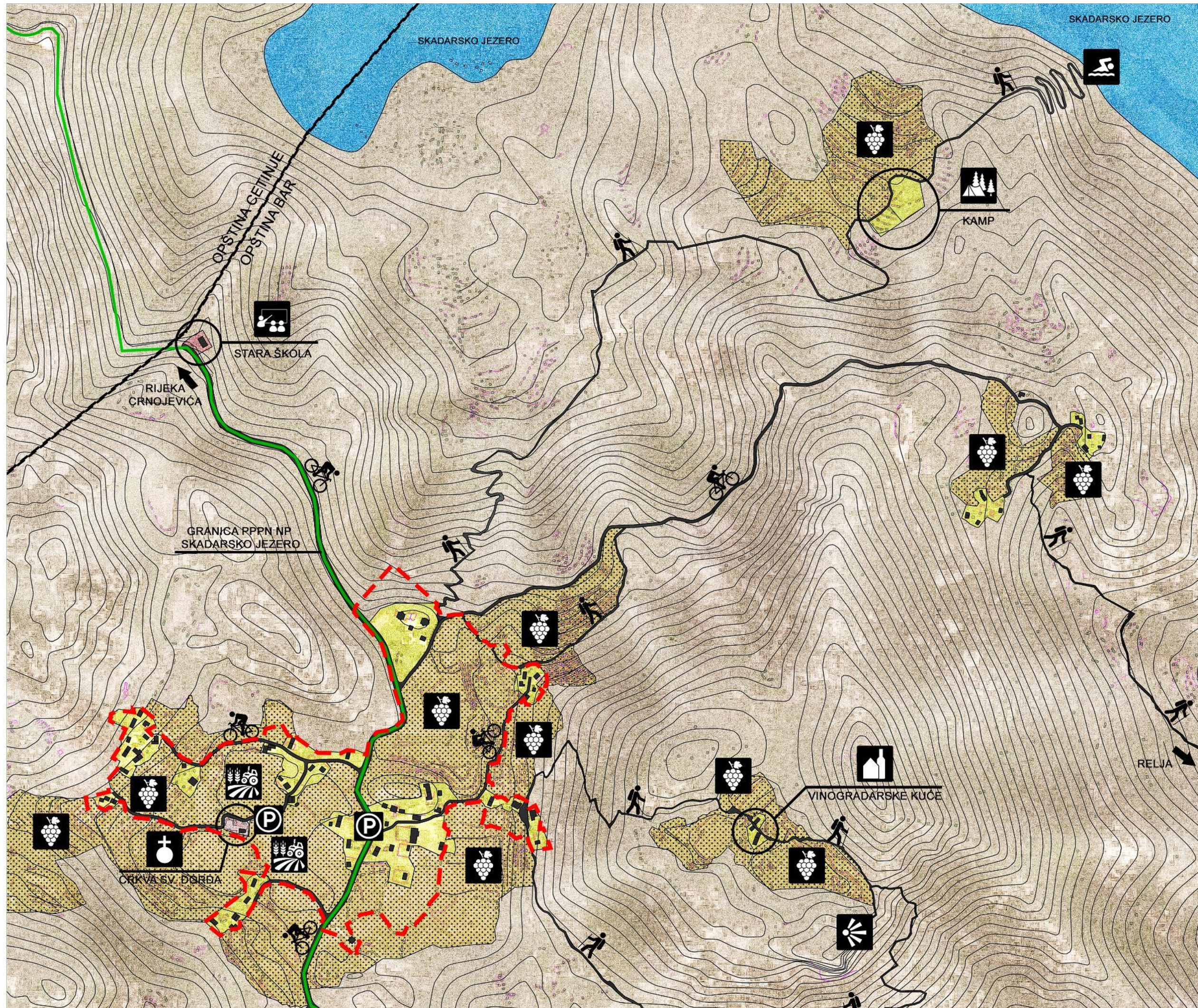


NASELJE POSELJANI

KONCEPT ORGANIZACIJE PROSTORA

LEGENDA:

- GRANICA DSL-a
- GRANICA AMBIJENTALNE CJELINE
- NASELJSKA STRUKTURA
- POLJOPRIVREDNE POVRŠINE
- OSTALA POLJOPRIVREDA
- ŠUMSKE POVRŠINE
- MOČVARA
- POTOK
- OSTALE PRIRODNE POVRŠINE
- KOLSKO PJEŠAČKE POVRŠINE
- 🏠 AMBIJENTALNA CJELINA
- 🕒 PEĆINA
- 🌳 VIDIKOVAC
- ⚓ PRIVEZIŠTE
- P PARKING
- 🚲 BIKIKLISTIČKA STAZA
- 🚶 PJEŠAČKE STAZE

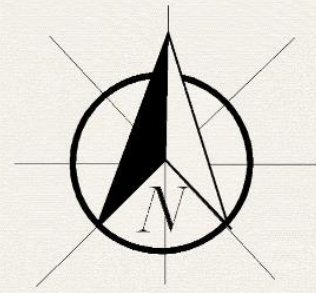


NASELJE KOMARNO

KONCEPT ORGANIZACIJE PROSTORA

LEGENDA:

- GRANIČA DSL-a
- NASELJSKA STRUKTURA
- POLJOPRIVREDNE POVRŠINE
- JEZERO
- OSTALE PRIRODNE POVRŠINE
- KOLSKO-PJEŠAČKI SAOBRAĆAJ
- P PARKING
- BIKLISTIČKA STAZA
- PJEŠAČKE STAZE
- VINOGRAD
- OSTALA POLJOPRIVREDA
- VIINOGRADARSKE KUĆE
- STARA ŠKOLA
- KAMP
- CRKVA
- KUPALIŠTE

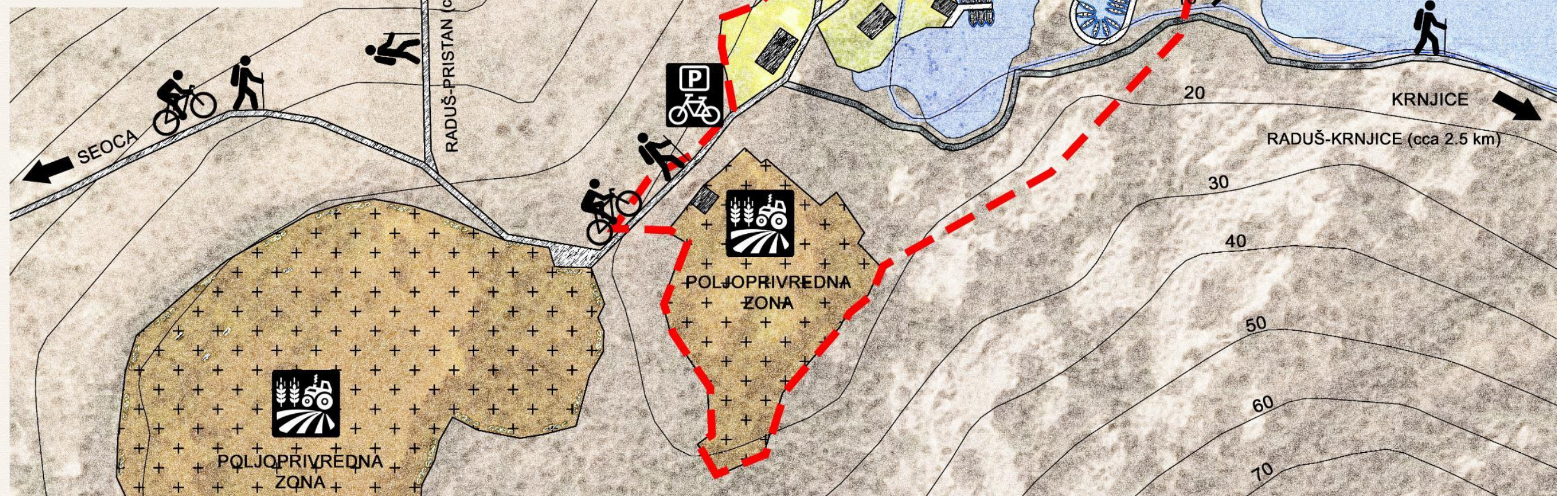


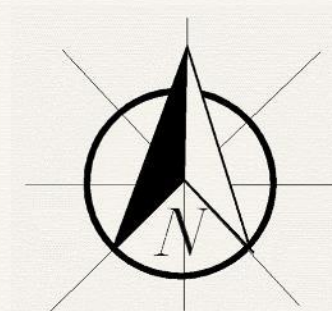
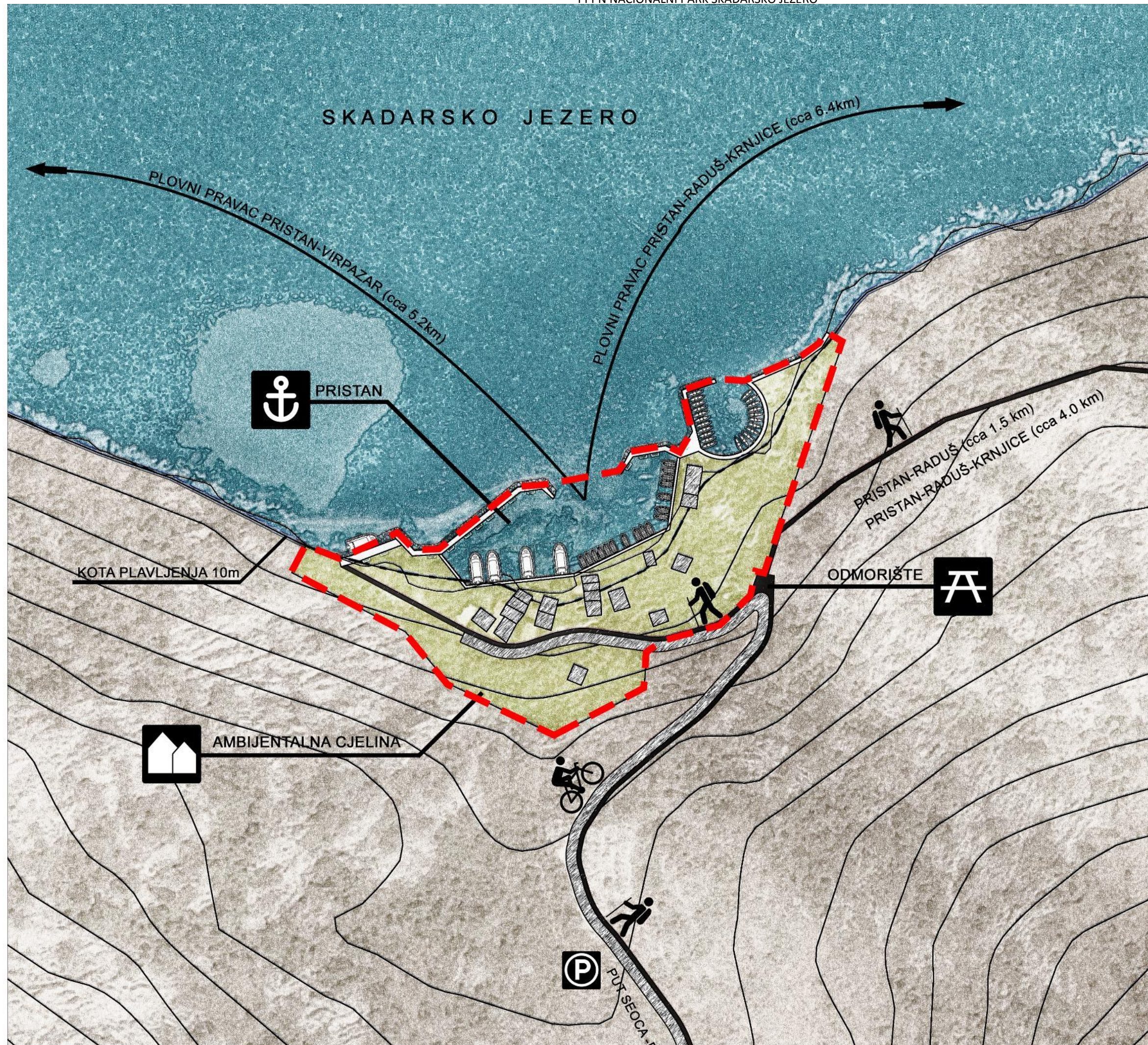
RIBARSKO SELO RADUŠ

KONCEPT ORGANIZACIJE PROSTORA

LEGENDA:

- GRANICA UP-a
- NASELJSKA STRUKTURA
- POLJOPRIVREDNE POVRŠINE
- OSTALE PRIRODNE POVRŠINE
- POLJOPRIVREDNA ZONA
- PRISTANIŠTE
- MRESTILIŠTE
- PARKING ZA BIKIKLA
- BIKIKLISTIČKA STAZA
- PJEŠAČKE STAZE

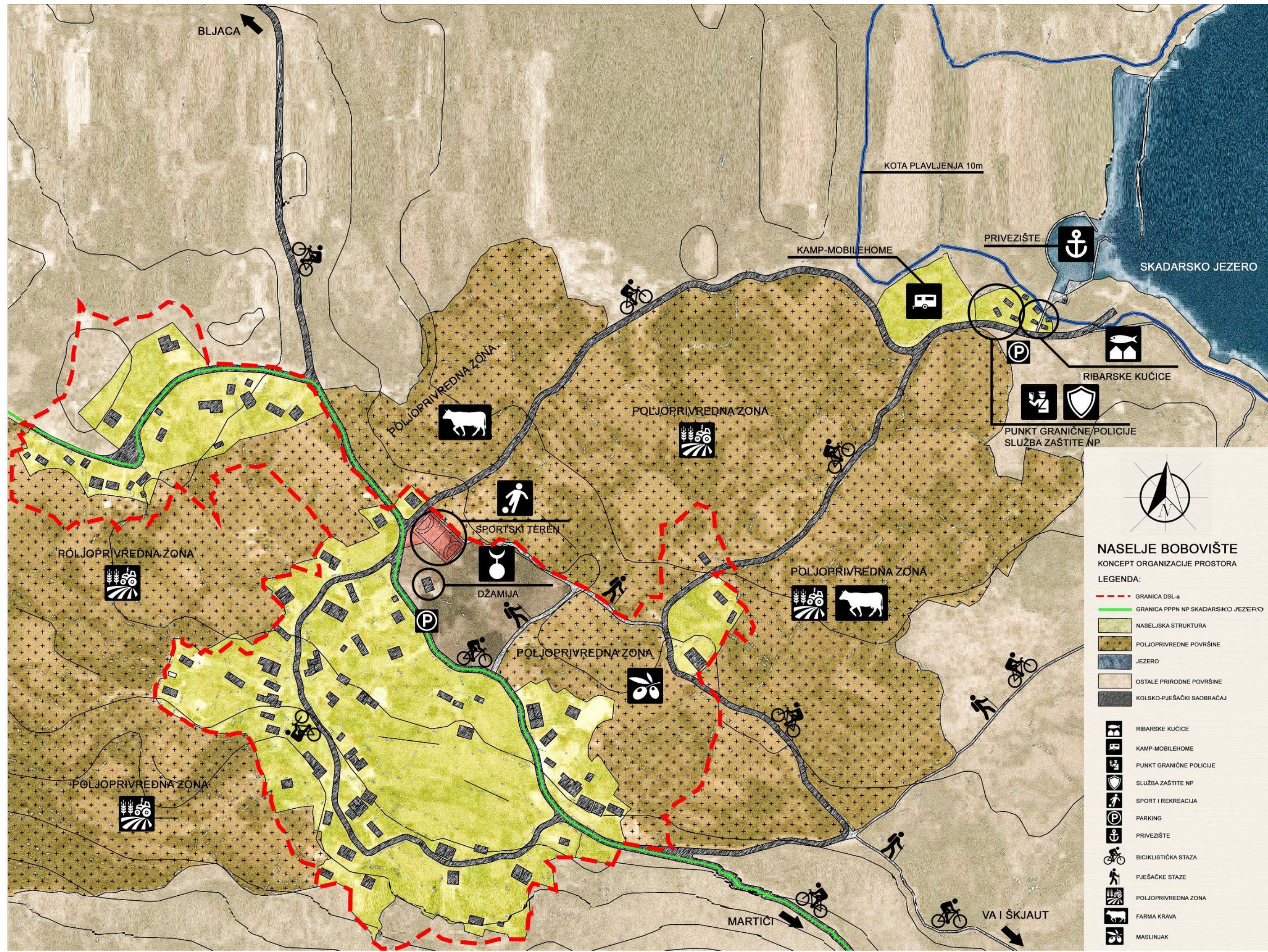




RIBARSKO SELO PRISTAN KONCEPT ORGANIZACIJE PROSTORA

LEGENDA:

- GRANICA UP-a
- NASELJSKA STRUKTURA
- OSTALE PRIRODNE POVRŠINE
- JEZERO
- KOSKO PJEŠAČKE POVRŠINE
- ⚓ PRISTAN
- A ODMORIŠTE
- P PARKING
- 🚴 BICIKLISTIČKA STAZA



NASELJE BOBOVIŠTE

KONCEPT ORGANIZACIJE PROSTORA

LEGENDA:

- GRANICA DSL-a
- GRANICA PPPN NP SKADARSKO JEZERO
- NASELJSKA STRUKTURA
- POLJOPRIVREDNE POVRŠINE
- JEZERO
- OSTALE PRIRODNE POVRŠINE
- KOLSKO-PJEŠAČKI SAOBRAĆAJ

- RIBARSKÉ KUĆICE
- KAMP-MOBILEHOME
- PUNKT GRANIČNE POLICIJE
- SLUŽBA ZAŠTITE NP
- SPORT I REKREACIJA
- PARKING
- PRIVEZIŠTE
- BICIKLISTIČKA STAZA
- PJEŠAČKE STAZE
- POLJOPRIVREDNA ZONA
- FARMA KRAVA
- MASLINJAK





RZUP A.D., Podgorica



CAU d.o.o., Podgorica



MonteCEP d.s.d., Kotor

Podgorica, jul 2018.